SIGNATURA: I 247

FAC REDUC..

14,8 X

I - 247

MNIS HOMINES QVI SE SE
ſtudent præſtare cæteris animantibus:
ſumma ope niti decet ne uitam ſilẽtio
trãſeãt .ueluti pecora :quæ natura pro
na atq; uentri obediẽtia finxit.Sed no
ſtra ōnis uis :in animo & corpore ſita
eſt .Animi īperio corporis ſeruitio ma
gis utimur . Alterum nobis cum diis :
alterũ cum beluis comune eſt .Quo mihi rectius eſſe uidetur
ingenii quã uirũ opibus gloriã quærere .Et quoniã uita ipſa
qua fruimur breuis eſt memoriã noſtri quã maxime lōgam
efficere .Nã diuiciarũ & formæ gloria fluxa atq; fragilis eſt.
Virtus clara æternaq; habetur Sed diu magnũ īter mortales
certamẽ fuit .ui ne corporis an uirtute animi res militaris ma
gis procederet . Nam & priuſquam incipias conſulto:& ubi
conſulueris mature facto opus eſt .Ita utrũq; per ſe indigens
alterũ alterius auxilio eget .Igitur initio reges nam in terris
nomẽ imperii id fuit primũ : diuerſi pars ingeniũ alii corpus
exercebãt .Etiã tunc uita hominũ ſine cupiditate agitabatur .
Sua cuiq; ſatis placebant .Poſtea uero quia in Aſia Cyrus in
grætia lacedemõii & athenienſes coepere urbes atq; nationes
ſubigere libidine dominãdi cauſam belli habere .Maximam
gloriã ī maximo imperio putare . Tum demum periculo atq;
negociis cõpertum eſt ī bello plurimũ ingeniũ poſſe . Quod
ſi regum atq; īperatorum animi uirtus in pace ita ut inbello
ualeret æquabilius atq; conſtãtius ſeſe res humanæ haberẽt .
.Neq; aliud alio ferri :neq; mutari :ac miſceri omĩa cerneres .
Nam īperium facile his artibus retinetur quibus initio partũ
eſt .Verũ ubi pro labore .deſidia: pro cõtinẽtia & æquitate
libido atq; ſuperbia īuaſere :fortuna ſimul īmutatur cũ mo-
bus :Ita imperium ſemper ad optimũ quẽque animus bono
transfertur .Quæ homines arant nauigant ædificant: uirtuti

N°21.219

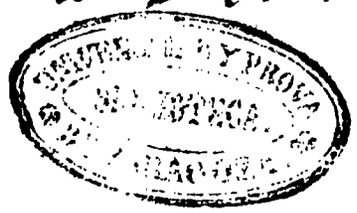

omnia parent.Sed multi mortales dediti uentri atq; somno indocti incultiq; uitã sicuti peregrinantes transiere.Quibus profecto contra naturã corpus uoluptati anima oneri fuit. Eorũ ego uitã mortẽq; iuxta æstimo.quoniã de utraq; silet tur .Verũ enimuero is demũ mihi uiuere atq; frui anima uidetur qui aliquo negotio ītẽtus præclari facinoris :aut artis bonæ famã quærit.Sed ī magna copia rerũ aliud alii natura iter ostendit .Pulchrũ est benefacere rei.p .Etiã benedicere haud absurdũ est :uel bello uel pace clarũ fieri licet.& qui fecere & qui facta aliorũ scripsere.multi laudãtur .At mihi quidẽ tam & si haud quaquã par gloria sequatur scriptorẽ & auctorẽ rerũ :tamẽ in primis arduũ uidetur mihi res gestas scribere .Primũ quod facta dictis exæquanda sunt. Deinde quia plæriq; delicta quæ reprehenderis :maliuolẽtia & īuidia dicta putãt . Vbi de magna uirtute atq; gloria bonorum memores .quæ sibi quisq; facilia factu putat æquo animo accipit.Supra ea ueluti ficta pro falsis ducit. Sed ego adolescẽtulus initio sicuti plæriq; mortaliũ a studio litterali ad R . P. delatus sũ : ibiq; mihi multa aduersa fuere .Nã pro pudore:pro abstinentia:pro uirtute & æquitate: audatia:largitio :auaritia uigebãt . Quæ tametsi animus meus asperna batur :insolẽs malarũ artiũ tamẽ inter tanta uitia imbecilla ætas ãbitione corupta tenebatur . Ac me cũ areliquis malis moribus dissentirẽ:nihilominus honoris cupido eadem quæ cæteros fama:atq; īuidia uexabat. Igitur ubi anīus ex multis miseriis:atq; periculis requieuit. & mihi reliquã ætatẽ a .R. P .procul habendã decreui : non fuit consiliũ socordia atq; desidia bonum otiũ conterere . Neq; uero agrũ colendo aut uenãdo seruilibus officiis intentũ ætatem agere . Sed a quo incepto studio me ambitio mala detinuerat eodẽ regressus: statui res gestas populi romani carptī ut quæque memoria digna uidebãtur perscribere:eo magis mihi quod a spe metu partibus.R .P .animus liber erat .De Catiline igitur cõiuratiõe quãuerissime potero paucis absoluã .Nã id facius in primis ego mẽorabile existio :sceleris atq; periculi nouitate. de cuius hominis moribus pauca prius explanãda sunt : quã initiũ narrãdi faciam.

Vcius Catilina nobili genere natus fuit :magna uianimi & corporis.sed īgẽio malo prauoq; :huic ab adolescẽtia bella itestīa :cædes :rapinæ :discordia ciuilis grata fuere . Ibiq; iuuẽtutẽ suã exercuit .Corpus paciẽs inediæ :algoris :uigiliæ :supra quã cuiquã credibile est . Animus audax:subdolus:uarius:cuiuslibet rei simulator ac dissimulator.alieni appetẽs :sui profusus:ardẽs in cupiditatibus. satis eloquenciæ : sapientiæ parũ .Vastus animus :īmoderata incredibilia nimis semper alta cupiebat .Hunc post dominationẽ Lucii Syllæ libido maxima inuaserat .R .P capiũdæ: neq; id cõsilium quibus modis assequeretur :dũ pararet sibi regnũ quicquã pensi habebat . Agitabatur magis magisq; īdies animus ferox : inopia rei familiaris : & conscīa scelerũ . Quæ utraq; his artibus auxerat quas supra memoraui . Incitabant præterea corrupti mores ciuitatis quos pessima:ac diuersa inter se mala:luxuria atq; auaritia uexabant .Res ipsa hortari me uidetur:quoniã de moribus ciuitatis tẽpus admonuit supra repetere ac paucis instituta maiorũ: domi:miliciæq; qũo . R . P .habuerint:quantãq; reliquerit:ut paulatī immutata ex pulcherrīa atq; optīa pessima: atq; flagitiosissima facta sit disserere.Vrbẽ romã sicuti ego accepi cõdidere atq; habuere īitio troiani.qui ænea duce profugi sedibus īcertis uagabãtur. Cũq; his aborigines gẽus hominũ agreste:sine legibus:sine īperio:liberũ atq; solutũ . Hii postquã ī una moenia cõuenere dispari genere dissimili līgua alii alio more uiuentes īcredibile mẽoratu est quã facile coaluerīt . Sed postquã res eorũ ciuilibus moribus agris aucta satis prospera satisq;

pollens uidebatur ſicuti plæraq; mortalium habētur inuidia
ex opulētia orta eſt. Igitur reges populiq; finitimi bello ten
tare:pauci ex amicis auxilio eſſe. Nam cæteri metu perculſi
a periculis aberāt.At romani domi:miliciæq; intenti feſtiare:
parare:alius aliū hortari:hoſtibus obuiā ire.libertatē: patriā:
parenteſq; armis tegere. Poſt ubi pericula uirtute propule
rant: ſociis atq; amicis auxilia portabāt:magiſq; dandis quā
accipiendis beneficiis amicitias parabāt. Imperiū legitimum
nomen imperii regiū habebant. Delecti quibus corpus ānis
infirmum:ingeniū ualidum ſapientia erat.R.P.cōſultabāt:
hii uel ætate uel curæ ſimilitudine patres appellabātur.Poſt
ubi imperiū regium quod initio conſeruandæ libertatis atq;
augēdæ.R.P.cōſtitutū fuerat cauſa:in ſuperbiā doīatōnēq;
ſe conuertit immutato more annua imperia binoſq; impera
tores ſibi fecere: Eoque mō minime poſſe putabāt per licen
tiam inſoleſcere animū humanū. Sed ea tempeſtate coepere
ſe quiſq; magis extollere magiſq;:īgeniū in promtū habere.
Nam regibus boni quam mali ſuſpectiores ſunt: ſemperq;
his aliena uirtus formidoloſa eſt. Sed ciuitas incredibile me
moratu eſt.Adepta libertate quantū breui tempore creuit:
tanta cupido gloriæ inceſſerat.Iam primum iuuentus ſimul
laboris ac belli patiēs erat.In caſtris per laborē & uſu militiā
diſcebat.Magiſq; īdecoris armis & militaribus equis quā
inſcortis atq; in conuiuiis libidinē habebant.Igitur talibus
uiris non labor inſolitus:non locus ullus aſper:aut arduus
erat:nō armatus hoſtis formidoloſus: Virtus ōnia dōuerat.
Sed gloriæ certamen inter ipſos maximum erat.Sic quiſq;
hoſtem ferire:murū aſcendere:ab aliis cōſpici dū tale facius
faceret properare;eas diuitias eſſe bōam famā magnam que
nobilitatem putabant.Laudis auidi: pecuniæ liberales erāt.
Gloriam ingentem diuitias honeſtas uolebant. Memorare
poſſem quibus ī locis maxīas hoſtiū copias populus rōanus
parua manu fuderit.quas urbes natura munitas pugnando
cæperit:ni ea res longius nos ab incepto traheret. Sed pro
fecto fortuna in omni re dōinatur.Ea res cūctas ex libidine
magis quam ex uero celebrat:obſcuratq;.

theniēſium res geſtæ ſicuti ego exiſtio ſatis amplæ
magnificæq; fuere: Verū aliquāto mīores tāen quā
fama ferūtur.Sed quia prouenere ibi magna ſcrip
torum ingenia:per terrarū orbem Athenienſium facta pro
maximis celebrātur. Ita eorū qui ea fecere:uirtus tāta habe
tur: quātū ea uerbis potuere extollere præclara ſcriptorū in
genia.Sed populo romano nunquā ea copia ſcriptorū fuit.
quia quiſq; prudentiſſimus maxīe negocioſus erat. Ingeniū
nēo ſine corpore exercebat.optīus quiſque facere quā dicere.
& ſua ab aliis bene facta laudari:quā ipſe aliorū facta narrare
malebat. Igitur domi miliciæq; boni mores celebrabantur.
Cōcordia maxīa:minīa auaritia inter ipſos erat.Ius bonūq;
apud eos non legibus magis quā natura ualebat. Iurgia:di
ſcordias: ſimultates cū hoſtibus exercebant:ciues cū ciuibus
de uirtute certabāt. In ſuppliciis deorū magnifici.dōi parci.
in āicos fideles erāt.Duabus his artibus: audacia ibello.ubi
pax euenerat æquitate:ſeq; rēq;.p.curabāt. Quarū rerū ego
maxīa docūenta hæc habeo. q; ī bello ſæpius uīdicatū eſt ine
os:qui cōtra īperiū ī hoſtē pugnauerāt:quiq; tardius reuoca
ti a proelio exceſſerāt: quā qui ſigna reliquerant. aut pulſi
loco cedere auſi erāt. In pace uero beneficiis magis quā me
tu īperiū agitabāt.& accepta iiuria ignoſcere quā perſequi
malebāt.Sed ubi labor atq; īduſtria. R.P.creuit Reges ma
gni bello domiti.nationes feræ: & populi īgētes ui ſubacti
ſūt.Carthago æmula īperii rōani a ſtirpe īteriit:cūcta maria
terræq; patebāt. ſcæuire tūc fortuna: ac miſcere oīa coepit.
Qui labores pericula dubias atq; aſperas res facile toleraue
rant:his otiū:diuitiæq; optandæ aliis oneri miſeriæq; fuere.

Igitur primo pecuniæ . deinde imperii cupido creuit .Ea q̃ quasi materies ōnium malorum fuere .Nāq̃ auaritia .fidē. probitatē :ceterasq̃ bonas artes subuertit Pro his superbiā. crudelitatem .deos negligere.omnia uenalia habere edocuit. Ambitio multos mortales falsos fieri subegit . Aliud clausum ī pectore .aliud in lingua promtū habere.Amicitias:inimicitiasq̃ nō ex re: sed ex comodo existiare. magisq̃ multū quam ingenium bonū habere . Hæc primo paulatī crescere. paulatī uindicari .Post ubi cōtagio quasi pestilētia inuasit: Ciuitas īmutata est.īperium exiustissimo atq̃ optīo:crudele intolerandumq̃ factum est . Sed primo magis ambitio quā auaritia āimos hōinum exercebat . quod tamē uitiū propius uirtuti erat . Nā gloriā . honorē. imperiū bonus & ignauus æque sibi exoptant .Sed ille uera uia nititur.huic :quia bōæ artes desunt :dolis atq̃ fallaciis contendit . auaritia studium pecuniæ habet :quam nemo sapiens concupiuit . ea res quasi uenenis malis imbuta : corpus aīmūq̃ uirilem effæminat. sēper īfinita .īsatiabilisq̃ est : Neq̃ copia :neq̃ īopia minuitur .Sed postquam Lutius silla armis recepta. R.P.ex bōis īiciis malos euētus habuit :rapere ōnes .trahere domū alius alius agros cupere. neq̃ modū: neq̃ modestiā uictores habere.fæda.crudeliaq̃ in Ciuis facinora facere.Huc accedebat:q̃ Lutius silla exercitū :quē in Asia ductauerat : quo sibi fidū faceret :contra morem maiorū luxuriose nimisq̃ liberaliter habuerat .loca amena.uoluptariaq̃ facile inotio feroces aīos militū molliuerāt.Ibi primū insueuit exercitus.Po .Ro amare . potare. Signa.tabulas pictas.uasa celata mirari . eaq̃ priuatim. Publicæq̃ rapere. delubra spoliare . sacra profanaq̃ omnia polluere .Igitur hi milites postquā uictoriam adepti sunt :nihil reliqui uictis fecere . Quippe secunde res sapiētū animos fatigāt:ne dū illi corruptis moribus uictorie tēperarēt . Postquā diuitiæ honori esse coepere: & eas glia.īperiū

potētia sequebatur . uirtus hebescere :paupertas pro probro haberi . innocentia pro maliuolentia duci cæpit . Igitur ubi exdiuitiis iuuētutē luxuria atq̃ auaritia cū superbia īuasere. rapere :cōsumere :sua paruipendere :aliena cupere:pudorē: pudicitiam .diuina atq̃ humana promiscua nihil pensi neq̃ quicquam moderati habere .

perepretium est : cū domos atq̃ uillas cognoueris
o in urbium modum adificatas. uisere tēpla deorū :
quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecere.

Verum illi delubra deorum pietate . & domos suas gloria decorabāt.Neq̃ uictis eripiebant quicquam : præter iniuriæ licentiam . At hii cōtra ignauissimi homines per summum scelus omnia ea sociis adimere : quæ fortissimi uiri uictores hostibus reliquerāt .proinde quasi iniuriā facere : id demū esset imperio uti .Nam quid ea memorem :quæ nisi his qui uidere :nemini credibilia sūt:a priuatis cōpluribus subuersos mōtes : maria cōstrata esse : quibus mihi uidētur fuisse ludibrio diuitiæ :quippe quas honeste habere licebat :abuti perturpitudinē properabāt . Sed libido stupri : ganeæ :ceteriq̃ cultus nō minor incesserat : uiros pati muliebria : mulieres pudicitiā in propatulo habere .Vescendi causa :terra :mariq̃ omnia exquirere . dormire priusquā somni cupido esset :nō famem .nō sitim : neq̃ frigus :neq̃ lassitudinē ullā operiri. Sed ea omnia luxu antecapere .Hæc omnia iuuentutem ubi familiares opes defecerant :ad facinera incendebant .Anius imbutus malis artibus haud facile libidinibus carebat . Eo profusius ōnibus modis questui atq̃ sumptui deditus erat . In tanta itaq̃ & tam corrupta ciuitate : Catilina existimans id quod erat facilimum factu :omnium flagitiosorū & facinorosorū circū se tanquā stipatorum cataruas habebat . Nā quicūq̃ īpudicus : adulter:ganeo : alea manu uentre : pene bona patria lacerauerat:quicūq̃ alienū æs grāde cōflauerat:

quo flagitiū aut facinus redimeret. Præterea omnes undiq; parricidæ. sacrilegi: conuicti iudiciis: aut pro factis iuditiū timētes. ad hoc quos manus atq; ligua periurio aut sanguīe ciuili alebat. Postremo omnes quos flagitiū: egestas cōscius aīmus exagitabat: hii Catilinæ proximi & familiares erant. Quod si quis etiā uacuus a culpa in amicitiā eius inciderat: quottidiāo usu atq; illecebris: facile par similisq; cæteris effi ciebatur. Sed maxīe appetebat adolescentiū familiaritates. eorum animi molles & ætate fluxi: dolis haud difficulter capiebantur. Nam ut cuiusq; studium ex ætate flagrabat: aliis scorta præbere: aliis canes: atq; equos mercari: postrēo neq; sumptui: neq; modestiæ suæ parcere: dū illos obnoxios fidosq; sibi faceret. Scio fuisse nōnullos: qui ita existimarēt iuuētutē: quæ domū Catiliæ frequētabat: parū honeste pudi citiā habuisse: sed ex aliis rebus magis quā q; cuiquā id fo ret conpertum: hæc fama ualebat. Iam primum Catilina adolescens multa nefanda stupra fecerat cum uirgine no bili. cum sacerdote deæ uestæ: aliaq; huiusmodi contra ius fasq;. Postremum captus amore aureliæ orestillæ: cuius præter formam nihil unquam laudauit bonus: quod ea nubere illi dubitabat: timens priuignum adultum ætate: procerto creditur necato filio uacuā domū scelestis nupciis fecisse. Quæ quidem res mihi īprimis uidetur fuisse causa facinoris maturādi. Nāq; animus īpurus diis: hominibusq; infestus: neq; uigiliis neq; quietibus sedari poterat: ita con scientia mentē excitā uastabat. Igitur color eius exsanguis: fadi oculi: citus modo: mō tardus incessus: prorsus īfacie uultuq; uecordia inerat. Sed iuuētutē quā: ut supra dixīus: illexerat: multis modis mala faciora edocebat. Ex illis testes signatoresq; falsos comodare: fidē: fortunas pericula uilia habere. Post ubi famā eorū atque pudorem attriuerat: ma iora alia īparabat. Si causa peccādi īpræsēs mīus suppetebat nihilomīus īsontes sicuti sontes circumuēire iugulare silicet ne per otiū torpesceret manus aut animus: gratuito potius malus atque crudelis erat.

Is amicis sociisq; cōfisus Catilīa: simulq; æs alienū
h per ōnes terras īgēs erat: & quod plærique syllani
milites largius suo usi: rapiarū & uictoriæ ueteris
mēores ciuile bellū exoptabāt opprimendæ. R. P. cōsiliū coepit. In italia nullus exercitus erat. Gn. Pompeius in ex tremis terris bellum gerebat. Ipsi consulatū petēdi magna spes. Senatus nihil sane ītentus: tute tranquilleq; res ōnes. Sed ea ōnia prorsus opportūa Catilinæ erāt. Igitur circiter. calendas. Iunias. L. cæsare & G. figulo consulibus: primo singulos appellare: hortari alios: alios tentare: opes suas: im paratā. R. P. magna præmia cōiuratiōis docere: Vbi satis explorata sunt quæ uoluit: in unū omnes conuocat: quibus maxima necessitudo & plurimū audaciæ inerat: eo cōuenere. senatorii ordinis P. lentulus sura. P. antronius. L. cassius longinus. G. cetheg. P. seruus syllæ: seruii filius. L. uargun teius. Q. animus. M. porcius lecca. L. bestia. Q. curius. Præterea ex equestri ordīe. M. fuluius nobilior. L. statilius. P. gabinius capito: G. Cornelius. Ad hoc multi ex coloniis & municipiis: qui domi & militiæ nobiles erant. Præterea complures paulo occultius consilii huiuscemodi participes nobiles: quos magis spes domīationis hortabatur: quā īopia: aut alia necessitudo. Certum iuuentus pleraq; sed maxime nobilium Catilinæ incæptis fauebat. Quibus in otio uel magnifice uel molliter uiuere copia erat. īcerta pro certis. bellum quam pacē malebant. Fuere ea tempestate item qui crederent. M. liciniū crassum nō ignarū eius cōsilii fuisse: quia. G. P. inuisus ipsi magnū exercitum ductabat: cuius uis opes uoluisse cōtra illius potētiā crescere: simul cōfisum si coniuratio ualuisset: facile apud illos principē se fore. Sed

antea itē pauci coniurauere contra .R . P .i quibus Catilina fuit .de qua quāuerissime potero dicam . L . tullio & .M . lepido consulibus .P.antronius .P .sylla designati consules: legibus ābitus iterrogati poenas dederāt . Post paulo Catilina pecuniarū repetundarū reus : prohibitus erat consulatū petere :quod intra legitios dies profiteri nequiuerat . Erat. Gn . piso eodē tēpore adolescens nobilis : summæ audatiæ : egens : factiosus . Quem ad perturbandā .R .P . iopia atq; mali mores stimulabant . Cum hoc Catilina & Antronius circiter nonas decēbris cōsilio cōmunicato : parabāt in capitolio: kalendas . Ian .L .coctā & .L .torquatū cōsules interficere: Ipsi correptis fascibus pisonē cū exercitu ad obtinēdas duas hispanias mittere. Ea re cognita rursus in nonas februarias consilium cædis transtulerāt . & iam tūc nō cōsulibus modo:sed plæriscq; senatoribus perniciem machinabantur . quod nisi Catilina maturascet pro curia signum dare sociis. Eo die post conditam urbem romā tam pessimū facinus patratum foret : quia nondum frequentes armati cōuenerāt. Ea res consilium diremit . Postea piso in citeriorem hispaniam quæstor pro prætore missus est adnitēte . M . crasso: quod eum infestum inimicumq; . Gn . Pompeio cognouerat. Neq; tamē senatus prouintiam inuitus dederat .quippe fadum hominem a . R . P . procul esse uolebat : simul quia boni complures præsidium in eo putabant .Et iā tunc potentia . Gn . P . formidolosa erat . Sed is piso in prouintia ab equitibus hispanis quos inexercitu ductabat iter faciens occisus est .Sunt qui ita dicunt imperia eius iniusta: superba : crudelia barbaros nequiuisse pati : alii autē equites illos .Gn .P.ueteres fidosq; cliētes ex uolūtate eius pisonē agressos : unquam hispanos praterea tale facius fecisse : sed īperia scæua multa ātea perpessos . Nos eā rem imedio relīquimus .De superiori cōiuratiōe satis est dictum .

Atilina ubi eos quos paulo ante conmēoraui cōuenisse uidet: tametsi cū singulis multa sæpe egerat : tamē i rē fore credēs uniuersos appellare :& cohortari:in abditā partem ædiū secessit:atq; ibi omnibus arbitris procul āmotis:orōnē huiuscemodi habuit.Ni uirtus fidesq; uestra spectata satis mihi foret.nequicquam opportuna res accidisset .Spes magna dōinationis i māibus frustra fuisset: neq; ego per ignauiā:aut uana īgenia procertis i certa capta rem . Sed quia multis & magnis tēpestatibus uos cognoui fortes fidosq; mihi:eo animus est ausus maximū atq; pulcherrimū facinus īcipere : simul quia eademq; mihi sunt bona malaq; uobis esse intellexi . Nam idem uelle atq; idē nolle ea demū firma amicitia est . Sed ego quæ animo atq; mēte agitaui omnes iā a me diuersi audistis . Cæterū mihi in dies magis magisq; animus accēditur:cū cōsydero quæ conditio uitæ futura sit:nisi nos metipsos uendicamus i libertatem . Nam postquā .R . P .in paucorū potentiā ius atq; ditionē cōcessit.semper illis reges Tetrarchæ:uectigales esse populi natōnes:stipendia pēdere.cæteri ōnes boni atque strenui:nobiles atq; ignoblies uulgus fuius sine gratia sine auctoritate :his obnoxii: quibus si : R . P . ualeret formidini ēēmus. Itaq; omnis gratia : potentia :honos: diuitiæ apud illos sunt aut ubi illi uolunt . Nobis reliquere repulsis : pericula iudicia.egestatem . Quæ quousq; tandem patiemini o fortissimi uiri : nōne emori per uirtutem præstat :quam uitam miserā atq; inhonestam : ubi alienæ superbiæ ludibrio fueritis :per dedecus amittere: Verū enimuero per deum atq; hominum fidem testor uictoria in manu nobis est : uig& ætas aīmus ual&:contra illis ānis atq; diuitiis ōnia consenuere. Tantū modo incoepto opus est . cætera res ipsa expediet : &enim quis mortalium cui uirile ingeniū est tollerare potest istis diuitias superare quas profundant in extruendo mari & in

mōtibus coequādis ? nobis rē familiarem etiā ad necessaria deesse ? Illos binas aut amplius cōtinuare domos:nobis larē familiarē nusquā ullū esse ? Cum tabulas:signa:torreumata emūt: noua diruūt alia ædificāt . Postremo ōnibus modis pecuniā trahunt uexāt : tamē summa libidīe diuitias suas ne queūt uicere . At nobis domi iopia : foris æs alienū . Mala res : spes multo asperior denique quid reliqui hēmus præter miserā inimā ? Quī igitur expergissimi & capessite . R .P. En illa illa libertas quam sæpe optastis . Præterea diuitie : decus : gloria in oculis sita sunt . Fortūa ea ōnia uictoribus præmia posuit .Res : tempus :pericula :egestas: belli spolia magnifica : magis quā oratio mea uos hortētur : uel impera tore uel milite me utimini .Neque anīus neque corpus a uo bis aberit . Hæc ipsa ut spero uobiscum una cōsul agā:nisi forte animus fallit me : & uos seruire magis quā īperare pa rati estis . Postquā accepere ea homīes quibus mala abūde erāt ōnia : sed neq; res : neque spes bona ulla tāetsi illis qui etam mouere .R . P . magna merces uidebatur :tamē postu lauere plariq; :uti proponeret quæ cōditio belli for& : quæ præmia armis peterent : quid ubiq; opis aut spæi haberent. Tunc Catilina pollicēri coepit tabulas nouas:proscriptionē locupletū : magistratus : sacerdotia : rapinas : alia ōnia quæ bellū atque libido uictorū fert . Præterea esse ī hispania cite riore pisonem in mauritāia cū exercitu . P . scithium nuce rinū cōsilii sui participes : petere cōsulatum cū eo . G . An tonium quem sibi collegā fore sperar& : hōinem familiarē & ōnibus necessitudinibus circumuentum : cum eo se con sule initiū agēdi facturū . ad hæc maledictis īcrepabat ōnes bonos . Suorū unum quemque nōmās laudabat : admone bat : aliū egestatis : alium cupiditatis suæ cōplures periculi aut ignōiniæ suæ : multos uictorie syllanæ:quibus ea præde fuerant : postquā ōnium animos alacres uid& : cohortatus ut petitionem suā curæ haberent :conuentū dimisit . Fuere ea tempestate qui dicerēt Catilinā oratione habita : cum ad iusiurādum populares sceleris sui addicer& : hūani corporis sanguinē uino permixtum ī pateris circūtulisse . Inde cum post execrationē ōnes deguſtassent : sicuti isollēnibus sacris fieri cōsueuit :aperuisse cōsilium suū atq; eo dictā rē fecisse quo fidi magis forēt iter se.alius alii:tāti facinoris conscii . Non nulli ficta hæc & multa præterea existīabāt esse ab his qui Ciceronis inuidiā quæ postea orta est : leniri credebāt atrocitate sceleris eorum qui poenas dederāt . Nobis ea res pro magnitudine parum compta est .Sed ī ea coniuratione fuit .Q . curius natus haud obscuro loco flagitiis atq; faci noribus coopertus : quē cēsores a senatu probri gratia āoue rāt . Huic homini non mior uāitas īerat : quā audatia neq; reticere quæ audierat : neq; suamet ipsa scelera occultare . Prorsus neq; dicere:neq; facere:quicquā pensi habebat. Erat ei cum fulnia muliere nobili stupri uetus cōsuetudo :cui cū minus esset gratus:quia inopia minus largiri poterat repen te glorians ex coniuratione maria montesq; pollicere coepit & minari interdum ferro nisi sibi obnoxia for& :postremo ferocius agitare quam erat solitus . at fulnia insolentia curii causa cognita tale periculum .R .P. haud ocultum habuit . Sed sublato auctore:de Catiline coniuratione que quō audi erat quāpluribus narrauit . Ea res imprimis studia hoīnum accendit:ad consulatum mādatum M.tullio ciceroni .Nāq; ante plæraq; nobilitas īuidia æstuabat & quasi pollui consu latum credebat:si eum quāuis egregius hō nouus adeptus foret . Sed ubi periculum aduenit īuidia atq; superbia post fuere . Igitur cōitiis habitis cōsules declarātur.M.tullius . &. Gn.A . Quod factum primo populares coniurationis concusserat . Neq; tamen Catilinæ furor minuebatur :sed in dies plura agitare:arma per italiā opportunis locis parare :

pecuniam ſuam aut amicorum fide ſumptā mutuo feſulas ad mallium quendā portare:qui poſtea princeps fuit belli faciundi.Ea tempeſtate plurimos cuiuſq; generis homines aſciuiſſe ſibi dicitur . Mulieres etiā aliquot: quæ primo īgē tes tollerauerāt ſūptus ſtupro corporis : Poſt ubi ætas tātū modo queſtui neq; luxriæ modū fecerat : æs alienū grāde cō flauerāt : per eas ſe Catilina credebat poſſe ſeruitia urbana ſollicitare . Vrbem īcendere .uiros earū uel adiungere ſibi : uel īterficere.ſed in his erat Sempronia quæ multa ſæpe ui rilis audatiæ facinora cōmiſerat . Hæc genere atq; forma : præterea uiro ac liberis ſatis fortunata fuit:litteris græcis & latinis docta.pſallere & ſaltare elegātius quā neceſſe eſt pro bæ mulieri:& multa alia:quæ īſtrumēta luxuriæ ſunt .ſed ei cariora ſemper omnia quā decus & pudicitia fuere . Pecūiæ an famæ minus parceret haud facile diſcerneres:libidine ſic accenſa ut ſæpius peter& uiros quam peteretur.ſed ea ſæpe antehac fidē prodiderat .creditū abiurauerat . cædis conſcia fuerat:luxuria atq; īopia præceps abierat . Verū īgeniū eius nō abſurdū:poſſe uerſus facere.iocū mouere ſermōe uti:uel modeſto uel molli uel procaci . Prorſus multæ facetiæ:mul tuſque lepos ierat. His rebus cōparatis Catilina nihilōinus in proximū ānum conſulatū petebat . Sperās ſi deſignatus for& facile ſe ex uolūtate Antōio uſurum . Neque interea quietus erat ſed omnibus modis inſidias parabat ciceroni . Neque illi tamen ad cauendum dolus aut aſtutiæ deerant . Nāque a principio conſulatus ſui multa pollicendo:per ful uiā effecerat. Q.curius de quo paulo āte mēmoraui conſilia Catilinæ ſibi proderet . Adhoc collegā ſuum ātonium pac tione prouintiæ propulerat :ne cōtra .R . P .ſentiret:circū ſe præſidia āicorum atq; cliētum occulte habebat . Poſtquā dies cōitiorū uēit:& Catilinæ neq; petitio :neq; īſidiæ quas conſuli fecerat proſpere ceſſere : conſtituit facere bellum & extrēa ōnia experiri.quōiā quæ occulte tētauerat aſpera fa daq; euenerāt.Igitur.G .gayū malliū feſulas:atq; i eā partē hetruriæ ſeptimū quēdā cāertē ī agrū picenū .G.Iuliū ī apu liā miſit præterea aliū alio quē ubiq; oportunū ſibi fore cre debat.Interea Rome multa ſimul moliri cōſuli iſidias tēde re:parare īcēdia:oportuna loca armatis hōinibus obſidere . Ipſe cum tælo eſſe .Itē alios iubere hortari uti ſemper ītēti paratiq; eſſent:dies noctesq; feſtinare uigilare : neq; īſōniis neq; labore fatigari .Poſtrēo ubi agitāti nihil procedit:rur ſus itēpeſta nocte prīcipes cōiurationis prouocat.per .M . portium leccā:ibiq; multa de ignauia eorum queſtus doc& ſe ad eā multitudinē mallium præmiſiſſe : quā ad capienda arma parauerat . Item alios ī alia loca opportuna qui initiū belli facerēt:ſeq; doc& ad exercitū proficiſci cupere:ſi prius ciceronem oppreſſiſſet:eum conſiliis ſuis multum officere . Igitur perterritis ac dubitātibus ceteris.G.Cornelius equeſ R .operā ſuā pollicitus :& cum eo .L.uargunteius ſenator conſtituere ea nocte paulopoſt cū armatis hōinibus ſicuti ſalutatum introire ad ciceronē ac de īprouiſo domi ſue īpa ratum cōfodere .Q.curius ubi ītelligit quātum periculum conſuli īpēdeat : propere per fuluiā ciceroni dolum:qui pa rabatur enuntiat : Ita illi ianua prohibiti tātum facinus fru ſtra ſuſceperāt .Interea mallius in Hetruria plebē ſollicitare egeſtate ſimul ac dolore īiurie nouarū rerum cupidā : quod ſylle dōinatione agros bonaq; ōnia amiſerat . Preterea latro nes cuiuſq; generis:quorū in ea regione magna copia erat: nō nullos ex ſyllāis colonis quibus libido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerāt .Ea cum ciceroni nunti arentur ācipiti malo permotus :q; neque urbē ab īſidiis pri uato conſilio longius tueri poterat . neque exercitus mallii quātus aut quo conſilio for& : ſatis compertum habebat : rem ad ſenatū refert iā antea uulgi rūoribus exagitatam .

Itaq; quod plerumq; in tā atroci negotio ſolet fieri ſenatus decreuit:ut darēt operā cōſules nequid .R.P .detrienti ca peret .Ea poteſtas per ſenatum more romano :magiſtratui maxīa permititur:exercitum parare:bellum gerere :coercere omnibus modis ſotios atq; ciues . Domi militiæq; īperium atque iuditium ſummū habere:aliter ſine iuſſu populi nulli earum rerum conſuli ius eſt .Poſt paucos dies . L .ſegnius ſenator in ſeātu litteras recitauit :quas feſulis allatus ſibi di cebat:in quibus ſcriptū erat .C .mallium arma cæpiſſe cum magna multitudīe ante diē ſextum .kl.nouembriū .ſimul id quod ī tali re fieri ſol& : alii portenta:atq; prodigia nunti abāt:alii cōuentus fieri:arma portari capuæ atque in apulia ſeruile bellum moueri .Igitur ſenatus decreto .Q .M .rex feſulas. Q .metel.crecius in apuleā : circumque ea loca miſſi ſunt.namque utriq; ad urbem imperatores erant īpediti:ne triūpharent calumnia paucorū quibus ōnia honeſta & inho neſta uendere mos erat ſed prætores . Q .P.rufus capuā . Q .metel.celer in agrum picenum. Hiſque permiſſum: uti pro tēpore atque periculo exercitum compararent .Ad hæc ſi quis indicauiſſet de cōiuratōne quæ contra rē.p.facta erat pramiū decreuere:ſeruo libertatem &. C. ſextertia. Et ſena tus conſultu libero inpunitatem eius . rei. & ducenta milia ſextertia.Itemque decreuere uti gladiatoriæ familiæ caquam & in cætera municipia diſtribuerētur pro cuiuſque opibus. Romæ per totam urbem uigiliæ haberentur :hiisque mi nores magiſtratus praeſſent . Quibus rebus permota ci uitas: atque inmutata urbis facies erat :ex ſumma lætitia atque laſciuia quæ diuturna quies pepererat: repente omnes triſtitia inuaſit . feſtinare : trepidare . neque loco neque hoī cuiquā ſatis credere:neque bellū gerere:neque pacem habere: ſuo quiſque metu pericula metiri. Ad hæc mulieres quibus rem.p. magnitudine belli timor inſolitus īceſſerat: afflictare ſeſe:manus ſuplices ad coelū tēdere:miſerari paruos liberos. rogitare :ōnia pauere ſuperbia atq; deliciis ōiſſis:ſibi patriæ q; diffidere .At Catiliæ crudelis āimus eadem illa mouebat tametſi præſidia parabātur .Et ipſe lege plautia īterrogatus erat ab.L.paulo .Poſtremo diſſimulādi cauſa:aut ſui expur gādi ſicut iurgio laceſſitus foret in ſenatum uenit .Tū.M. T .conſul:ſiue timens præſentiā:ſiue cōmotus ira:orationē habuit luculentā:atque utilē.R.P.q̄ poſtea edidit ſcriptā : ſed ubi ille aſcedit Catilina ut erat paratus ad diſſimulanda ōnia:demiſſo uultu uoce ſupplici poſtulare patribus coepit: ne quid de ſe temere crederēt:ea familia ortū.ita ſe ab adole ſcentia dicebat uitā iſtituiſſe : ut ōnia bona in ſpe haberent. Ne exiſtimarēt ſibi patritio hōini.cuius ipſius atq; maiorū plurīa benefitia in plebē Ro .eſſent perdita.R.P.opus eſſe cum eā ſeruaret .M.T.inquilinus ciuis urbis .Ro .ad hæc maledicta alia cū adderet obſtrepere omnes:hoſtē & parrici dā uocare . Tum ille furibūdus īquid.quoniā quidem ego circumuētus ab inimicis præceps agor incēdiū meum ruina ueſtra extinguā . Deinde ſe ex curia domū proripuit . Ibi multa ſecū uoluēs :quod neq; īſidiæ cōſuli procedebāt & ab īcēdio itelligebat urbē uigiliis munitā :optimū factu credēs exercitū augere : ac prius q̄ legiones ſcriberētur:multa ante capere ea quæ bello uſui forēt . Nocte intēpeſta cū paucis in malliana caſtra proſpectus eſt . Sed cethego:atq; lentulo cæteriſq; quorū cognouerat prōptā audatiā mādat : quibus rebus poſſent opes factiōes cōfirmēt:īſidias cōſuli maturēt: cædem īcendia aliaque belli facinora parent .ſeſe propediem cū magno exercitu ad urbem acceſſurū . Dum hæc romaæ geruntur . C.mallius ex ſuo numero legatos ad .Q .martiū regem mittit :cū mādatis huiuſcemodi .Deos homineſq; te ſtamur imperator nos arma neq; contra patriā cæpiſſe:neq; quo periculū aliis faceremus:ſed uti corpora noſtra ab iiuria

tuta forent.qui miseri egentes:uiolentia atq; crudelitate foe
neratorũ:plæriq; patria:sed ōnes fama atq; fortũis expertes
sumus.Neque cuiq̃ nostrum licuit:more maiorum lege uti:
neq; ãmisso patrionio liberũ corpus habere:tãta sæuitia foe
neratorũ atq; prætoris fuit.Sæpe maiores nostri miserti ple
bis rõanæ decretis suis iopiæ eius opitulati sũt:ac nouissime
memoria nostra propter magnitudinẽ æris alieni:uolẽtibus
omnibus bonis argentum cõmuni ære solutum est. Sæpe
ipsa plebs aut dominãdi studio permota aut superbia magi
stratuũ:armata a patribus secessit.At nos nõ iperiũ neq; di
uitias petius:quarũ rerũ causa bella atq; certãina ōnia iter
mortales sunt :sed libertatem q̃ nemo bonus nisi cum ania
simul ãmittit .Te atque senatum obtestãur:ut cõsulatis mi
seris ciuibus:legis præsidium quod iniqtas prætoris eripuit
restituatis:neue nobis eã necessitudiem iponatis:ut queraus
quo nã modo maxie ulti sanguinem nostrum pereamus ad
hæc .Q.M . respondit:si quid ab senatu petere uellent:ab
armis discedãt:Romã supplices proficiscãtur . Ea mãsuetu
dine & ea misericordia dicti senatnm &.R.P.semper fuisse
ut nemo unq̃ frustra ab eo petiuerit auxilium .At Catilina
ex itinere plæriq; cõsularibus præterea cuiq; optio litteras
mittit:se dicebat falsis criminibus circumuẽtũ quoniã facti
oni inimicorum resistere nequerit:fortunæ cedere . Massiliã
ĩ exilium proficisci non qno sibi tãti sceleris esset conscius.
Sed uti.R.P.quieta foret:neue ex sua cõtentione seditio ori
retur .Ab his lõge diuersas litteras .Q. Catulus isenatu re
citauit:quas sibi nõine Catilinæ redditas dicebat.Earum ex
emplu m ifrascriptnm est . L. Catilina salutem. Q .catulo.
Egregia tua fides re cognita grata mihi magnis ĩ meis peri
culis:fidutiã cõmendacõi meæ tribuit .Quã ob rem defensi
onem ĩ nouo cõsilio nõ statui parare :satisfactionẽ ex nulla
conscientia de culpa : proponere decreui : quã mediusfidius

uerã hc& cognoscas iniuriis contumeliisq; concitatus:quod
fructu laboris industriæq; meæ priuatus statum dignitatis
non obtinebã .publicã miserorum causam pro mea consue
tudie suscepi . Non qa æs alienũ meis nominibus sumptũ
ex possessionibus soluere nõ possem:cum & alienis nomini
bus liberalitas aureliæ horestillæ suis filiæq; copiis persolue
ret:sed quod non dignos homines honere honestatos uide
bam:meq; falsa suspitione alienatum esse sentiebã:hoc noie
satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conser
uande sum secutus .Plura cum uellẽ scribere nunciatum est
mihi parari uĩ.Nunc Horestillã comendo tuæq; fidei trado
eã ab iniuriis defendas per liberos tuos rogatus aueto . Sed
ipse paucos dies cõmoratus apud.C.flãminũ ĩ agro arrãtio
dum iuuẽtutẽ armis antea solicitatã exornat:cum fascibus
atq; aliis iperii isignibus : in castra ad mallium contendit.
Hæc ubi romæ comperta sunt:senatus Catilinã:& Malliũ
hostes iudicabat.Cætere multidudini diẽ statuit :anteq̃ sine
fraude licer& ab armis discedere.præte rerum capitalium
condemnatis. præterea decernit uti consules delectũ habeãt:
Antonius cum exercitu Catilinã persequ rnatur& Cicero ubi
presidio sit . Ea tẽpestate mihi iperiũ . P .R .multo maxie
miserabile uisum est . Cui cũ ad occasum ab ortu solis ōnia
domita armis parerẽt . domi otium atq; diuitie que prima
mortales putãt: affluerẽt:fuere tamẽ ciues:q; seq; .R .P .ob
stinatis animis perditũ irent . Nãque duobus senatus decre
tis ex tanta multitudine neque premio iductus :cõiuracionẽ
patefecerat neque ex castris Catilie quisquã ōniũ discesserat.
Tanta uis morbi atque uti tabes plerosque ciuium animos
inuaserat. Neque solum illis aliena mens erat:qui conscii cõ
iurationis fuerant . Sed omnino cuncta plebs nouarũ rerũ
studio: Catiline incepta probabat .Id adeo suo more uideba
tur facere .Nam semper ĩ ciuitate quibus opes nulle sunt.

tuta forent.qui miseri egentes:uiolentia atq; crudelitate foe
neratorū:plæriq; patria:sed ōnes fama atq; fortūis expertes
sumus.Neque cuiq̄ nostrum licuit:more maiorum lege uti:
neq; āmisso patrīonio liberū corpus habere:tāta sæuitia foe
neratorū atq; prætoris fuit.Sæpe maiores nostri miserti ple
bis rōanæ decretis suis īopiæ eius opitulati sūt:ac nouissime
memoria nostra propter magnitudinē æris alieni:uolētibus
omnibus bonis argentum cōmuni ære solutum est. Sæpe
ipsa plebs aut dominādi studio permota aut superbia magi
stratuū:armata a patribus secessit.At nos nō īperiū neq; di
uitias petīus:quarū rerū causa bella atq; certāina ōnia īter
mortales sunt:sed libertatem q̄ nemo bonus nisi cum anīa
simul āmittit.Te atque senatum obtestāur:ut cōsulatis mi
seris ciuibus:legis præsidium quod iniqtas prætoris eripuit
restituatis:neue nobis eā necessitudīem īponatis:ut querāus
quo nā modo maxīe ulti sanguinem nostrum pereamus ad
hæc .Q.M. respondit:si quid ab senatu petere uellent:ab
armis discedāt:Romā supplices proficiscātur. Ea māsuetu
dine & ea misericordia dicti senatnm &.R.P.semper fuisse
ut nemo unq̄ fru..ra ab eo petiuerit auxilium.At Catilina
ex itinere plærisq; cōsularibus præterea cuiq; optio litteras
mittit:se dicebat falsis criminibus circumuētū quoniā facti
oni inimicorum resistere nequerit:fortunæ cedere. Massiliā
ī exilium proficisci non qno sibi tāti sceleris esset conscius.
Sed uti.R.P.quieta foret:neue ex sua cōtentione seditio ori
retur.Ab his lōge diuersas litteras.Q. Catulus īsenatu re
citauit:quas sibi nōine Catilinæ redditas dicebat.Earum ex
emplu m īfrascriptnm est. L. Catilina salutem. Q.catulo.
Egregia tua fides re cognita grata mihi magnis ī meis peri
culis:fidutiā cōmendacōi meæ tribuit.Quā ob rem defensi
onem ī nouo cōsilio nō statui parare:satisfactionē ex nulla
conscientia de culpa:proponere decreui: quā mediusfidius

uerā hc& cognoscas iniuriis contumeliisq; concitatus:quod
fructu laboris industriæq; meæ priuatus statum dignitatis
non obtinebā.publicā miserorum causam pro mea consue
tudie suscepi. Non qa æs alienū meis nominibus sumptū
ex possessionibus soluere nō possem:cum & alienis nomini
bus liberalitas aureliæ horestillæ suis filiæq; copiis persolue
ret:sed quod non dignos homines honere honestatos uide
bam:meq; falsa suspitione alienatum esse sentiebā:hoc noīe
satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conser
uande sum secutus.Plura cum uellē scribere nunciatum est
mihi parari uī.Nunc Horestillā comendo tuæq; fidei trado
eā ab iniuriis defendas per liberos tuos rogatus aueto. Sed
ipse paucos dies cōmoratus apud.C.flāminū ī agro arratio
dum iuuētutē armis antea solicitatā exornat:cum fascibus
atq; aliis īperii īsignibus: in castra ad mallium contendit.
Hæc ubi romæ comperta sunt:senatus Catilinā:& Malliū
hostes iudicabat.Cætere multidudini diē statuit:anteq̄ sine
fraude licer& ab armis discedere.præte rerum capitalium
condemnatis. præterea decernit uti consules delectū habeāt:
Antonius cum exercitu Catilinā perseq̄ matur& Cicero ubi
presidio sit. Ea tēpestate mihi īperiū. P.R.multo maxīe
miserabile uisum est. Cui cū ad occasum ab ortu solis ōnia
domita armis parerēt. domi otium atq; diuitie que prima
mortales putāt: affluerēt:fuere tamē ciues:q̄ seq; .R.P.ob
stinatis animis perditū irent. Nāque duobus senatus decre
tis ex tanta multitudine neque premio īductus:cōiuracionē
patefecerat neque ex castris Catilīe quisquā ōniū discesserat.
Tanta uis morbi atque uti tabes plerosque ciuium animos
inuaserat. Neque solum illis aliena mens erat:qui conscii cō
iurationis fuerant. Sed omnino cuncta plebs nouarū rerū
studio: Catiline incepta probabat.Id adeo suo more uideba
tur facere.Nam semper ī ciuitate quibus opes nulle sunt.

bonis iuident:malos extollunt:uetera odere:noua exoptāt:
odio ſuarum rerum maturi omnia ſtudent . Turba atque
ſeditionibus ſine cura aluntur:quoniā egeſtas facile habetur
ſine dāno.Sed urbana plebs ea uero præceps erat multis de
cauſis:primū ōnium q ubiq; probro atq; petulātia maxime
præſtabāt .Item alii qui per dedecora amiſſis patrimoniis.
Poſtremo omnes quos flagitium aut facinus a domo expu
lerat:hi romā ſicut aqua i ſentinā cōfluxerāt.Deinde multi
erāt memores ſyllanæ uictoriæ:quod ex gregariis militibus
alios ſenatores uidebāt :alios ita diuites :ut regio uictu atq;
cultu ætatem agerēt:ſibi quiſq; ſi in armis foret:ex uictoria
talia ſperabat . Præterea iuuentuſq; in agris manuū mercede
īopiā tollerauerat priuatis atq; publicis largitiōibus excita:
urbanū otium ingrato labori prætulerat . Eos atque alios
omnes malū publicum alebat . Quo minus mirādū eſt hōi
nes egentes:malis moribus maxīa ſpe . R .P . iuxta ac ſibi
conſuluiſſe . Præterea quorum uictoria Syllæ proſcripti par
entes & bōa erepta & ius libertatis īminutū erat.haud ſane
alio animo belli euentum expectabāt . Ad hoc quicumque
aliarū partium atque ſenatus erāt:conturbari . R .P . quā
mīus ualere ipſi malebāt . Ideo malū priſtinū multos poſt
ānos in ciuiātē reuerterat .Nā poſtq̄.Gn.pompeio &.M.
craſſo conſulibus tribunitia poteſtas reſtituta eſt.homines
adoleſcentes ſummā poteſtatē nacti quibus ætas animuſque
ferox erat:coepere ſenatū criminādo plebē exagitare deinde
largiendo:atque pollicendo magis īcendere ita ipſi clari po
tenteſque fieri : Contra eos ſumma ope nitebatur plæraque
nobilitas ſenatus ſub ſpetie:pro ſua magnitudine.Nāq; uti
paucis uerum abſoluā:poſt illa tēpora quicumque .R . P .
agitauere honeſtis nominibus alii ſicuti populi iura defende
rent pars quo ſenatus auctoritas maxīa for&:bonū publicū
ſimulātes:pro ſua q̄ſq; potētia certabat. Neq; illis modeſtia:
neq; modus contentionis erat .Vtriq; uictoriā crudeliter ex
ercebāt .Sed poſtq̄ .Gn . Pompeius ad bellum maritium :
atq; mitridaticum miſſus eſt:plebis opes īminuta:paucorū
potētia creuit.Hi magiſtratus prouītias:Aliaq; ōnia tenere
ipſi innoxii florentes ſine metu ætatem agere .Cæteroſq; iu
ditiis terrere:quo plebem ī magiſtratu placidius tractarēt .
Sed ubi primū dubiis rebus nouādis ſpes oblata eſt : uetus
certamen animos eorum arrexit .Quod ſi primo prælio Ca
tilina ſuperior aut equa manu diſceſſiſſet :profecto magna
clades atque calamitas .R .P .oppreſſiſſet .Neque illis qui
uictoriā adepti forent diutius ea uti licuiſſet .q̄n defeſſis &
exſanguibus q̄ plus poſſet īperiū atq; libertatē extorquer&.
fuere tamē extra cōiurationē cōplures q̄ ad Catilinā ī initio
profecti ſunt . In his erat fuluius ſenatoris filius quem re
tractum ex itinere parens necari iuſſit.Iſdem tēporibus Ro
mæ Lentulus ſicuti Catilina præceperat:quoſcūq; moribus
aut fortūa nouis rebus idoneos eſſe credebat:aut per ſe aut
per alios ſolicitabat .Neque ſolum ciues ſed cuiuſcūq; mōi
genus hominum quod mō bello uſui for& .Igitur .P. Vm
breno cuidā negotium dat:uti legatos allobrogum roqrat:
eoſque ſi poſſet īpellat ad ſocietatē belli:exiſtimās publice
priuatique ære alieno oppreſſos.præterea quod natura gens
gallica bellicoſa eſſet .facile eos ad tale cōſiliū adduci poſſe.
Vmbrenus qui in gallia negotiatus erat:plæriſq; cōſulibus
ciuitatum notus erat atque eos nouerat . Itaque ſine mora
ubi primū legatos ī foro cōſpexit percōtatus pauca de ſtatu
ciuitatis & quaſi dolens eius caſum requirere coepit :quem
exitum tātis malis ſperarēt . Poſtq̄ illos uidet queri de aua
ritia magiſtratuū acuſare Senatum :quod in eo nihil auxilii
eſſet ſuis miſeriis remedium expectare mortē .at ego inquit
oſtendā uobis rationem ſi modo uiri eſſe uultis : qua tanta
mala iſta effugiatis. Hæc ubi dixit: allobroges in maximam

ſpem adducti Vmbrenum orare ut ſui miſereretur:nihil tã aſperum nil tam difficile eſſe:quod non cupidiſſime facturi eſſent.Dũ ea res ære aliẽo ciuitatẽ liberaret.Ille eos ĩ domũ. D.bruti perducit:q̃ foro propinqua erat.neq̃ aliẽa cõſilii: propter Sẽproniã .Nã tum Brutus Roma aberat.præterea gabiniũ arceſſit:quo maior auctoritas ſuo ſermoni ineſſet. Eo præſente cõiuracionẽ aperit nõinat ſocios: præterea multos cuiuſq̃ generis ĩnoxios quo legatis ãimus ãplior ieſſet. Deĩde eos pollicitos operã ſuã domũ dimittit. Sed allobroges diu ĩ ĩcerto habuere quid nã conſilii caperent. In altera parte:erat æs alienum: ſtudium belli: magna merces in ſpe uictoriæ. At in altera maiores opes: tuta conſilia:pro ĩcerta ſpe certa præmia. Hæc igitur illis uoluẽtibus tãdẽ fortũa uicit.R.P.itaq̃ .Q. fabio ſange cuius patrocinio ciuitas plurimũ utebatur:rẽ omnẽ uti cognouerãt aperiũt. Cicero per Sangã cõſilio cognito:legatis præcepit: ut ſtudiũ cõiuratõis uæhemẽter ſimulẽt:cæteros adeant. bene polliceãtur. Dẽtq̃ operam uti eos q̃maixme maĩfeſtos habeãt.hiſdẽ feretẽporibus in gallia citeriore atq̃ ulteriore.Itẽ ĩ agro picẽo: brutia:apulia motus erat.Nãq̃ illi quos antea Catilĩa dimiſerat:inconſulte ac ueluti per demẽtiã cuncta ſimul agebãt: nocturnis conſiliis armorũ atque telorum portationibus feſtinãdo exagitãdo õnia plus timoris q̃ periculi effecerãt.Ex eo numero complures. Q. metellus celer prætor ex ſociis Catilĩæ cauſa cognita ĩ uĩcula cõiecerat.Itẽ ĩ citeriore galiia C. murẽa.q̃ ei prouĩtiæ legatus præerat.at Romæ Lẽtulus cũ cæteris q̃ prĩcipes cõiurationis erãt.paratis ut uidebatur magnis copiis cõſtituerat:uti cũ Catilĩa ĩ agrum feſulanum cum exercitu ueniſſet. L. beſtia: Tri.Ple.cõtione habita cõquereretur de actionibus Ciceronis belliq̃ grauiſſimã iuidiã optĩo conſuli ĩponeret.Eo ſigno proxĩa nocte cætera multitudo cõiuratiõis ſuũ q̃ſq̃ negotiũ exequeretur.ſed ea diuiſa

hoc modo dicebãtur.Statilius & gabinius uti cum magna manu duodecĩ ſimul opportuna loca urbis incenderẽt:quo tumultu facilior aditus ad conſulem cæteroſq̃ q̃bus ĩſidiæ parabãtur fieret.Cethegus Ciceronis ianuã obſideret.Eũq̃ ui aggrederetur.Alius autẽ aliũ.Sed filii familiarũ quorũ ex nobilitate maxĩa pars erat:parẽtes ĩterficerẽt:ſimul cæde & incendio perculſis õnibus:ad Catilinã erumperẽt.Inter hæc parata atq̃ decreta cethegus ſemper querebatur de ignauia ſociorum:illos dubitãdo:& dies prolatando magnas opportunitates corrũpere:facto non cõſulto ĩ tali periculo opus eſſe.ſeque ſi pauci adiuuarẽt lãguẽtibus aliis ĩpetum ĩ curiã facturum.Natura ferox:uehemẽs:mãu prõptus erat. maximum bonum in celeritate putabat. Sed allobroges ex præcepto Ciceronis per gabiniũ cæteros cõueniunt.ab lentulo cethego:ſtatilio itẽ caſſio poſtulãt iuſiurãdũ q̃ ſignatum ad ciues perferãt.aliter haud facile eos ad tãtum negotium impelli poſſe.Cæteri nihil ſuſpicãtes dant.Caſſius ſemet eo uẽturũ breui pollicetur.ac paulo ãte legatos ex urbe proficiſcitur.Lẽtulus cum his Titum uolturcium quendã Crotoniẽſem mittit.ut allobroges priuſquã domũ pergerẽt cum Catilĩa data atq̃ accepta fide ſocietatẽ cõfirmarẽt.Ipſe uolturtio litteras ad Catilinã dat.quarum exemplum infra ſcriptum eſt.

Vi ſim ex eo quẽ ad te miſi cognoſces.fac cogites in quãta calamitate ſis:et memineris te uirum eſſe.

Conſideres quid tuæ rationes poſtulẽt:auxilium petas ab õnibus etiã ab ĩfimis.Ad hæc mãdata uerbis dat:cũ ab ſenatu hoſtis iudicatus ſit:quo conſilio ſeruitia repudiet. In urbe parata eſſe õnia quæ iuſſerit:ne cunctetur ipſe propius accedere.His rebus ita actis:conſtituta nocte qua proficiſcerentur: Cicero per legatos cuncta edoctus.L.Valerio Flacco &.C.Promptinio Prætoribus imperat:ut in ponte

miluio per insidias allobrogum comitatus deprehendāt. Ré omnē aperit cuius gratia mittebātur. Cætera uti facto opus sit: ita agāt: & permittit illis hōines militares sine tumultu: præsidiis col catis: sicuti præceptum erat. oculte pontē obsi derēt. Postq d id loci legati cum Vulturtio uenerunt & simul utrīq amor exortus est: galli cito cognito consilio sine mora prætoribus se tradunt. Vulturtius primo cohor tatus cæteros gladio se a multitudine defendit. Deinde ubi a legatis desertus est: multa prius de salute sua Promptiniū obtestatus: q ei notus erat. Postremo timidus ac uitæ diffi dēs uelut hostibus sese prætoribus dedit. Quibus rebus con fectis ōnia per nuntios propere consuli declarātur. At illū īgens cura atq lætitia simul occupauere. Nā lætabatur itel ligēs cōiuratōe patefacta: ciuitatē periculis ereptā esse. Porro autē anxius erat: dubitās ī maxio scelere tātis ciuibus depre hensis: qd facto opus esset. poenā illorū sibi oneri: īpunitatē perdundæ. R. P. fore credebat. Igitur cōfirmato animo uo cari ad sese iubet. Lentulum Cethegum. Sta. gabiniū. Itēq Q. ceparium Terracinēsem: q in apuliā ad cōcitāda seruitia proficisci parabat. Cæteri sine mora ueniūt. Ceparius pau loante domo egressus: cognito iuditio ex urbe profugerat. Consul lentulum: q prætor erat: ipse manu tenēs ī senatum perducit. Reliquos cum custodibus ī eadē concordiæ uenire iubet. Eo senatum aduocat: magnaq frequētia eius ordinis Vulturtiū cum legatis ītroducit. Flaccū prætorē scriniū cū litteris quas a legatis acceperat: eodē afferre iub&. Vultur tius ītrogatus de itinere: & delitteris: postremo quid aut qua de causa cōsilii habuisset. Primo fingere: alia dissimulare decōiuratōe. Postubi fide publica dicere iussus est: ōnia uti gesta erāt aperit. docetq se paucis āte diebus a gabinio & ce pario socium accitum nihil amplius scire q legatos tātum ō audire solitum ex gabinio. P. Antonium. Seruium syllā. L. Vargūteiū multos præterea in ea coniuratione Catilīæ esse. Eadē galli fatentur. At Lentulū dissimulātē coarguūt præ ter litteras: sermonibus quos ille habere solitus erat ex libris sibyllinis regnū Romæ tribus corneliis protēdi Cinā atq Sylla antea: tertiū se dicebat: cui fatū for& orbis potiri. Præ terea ab incēso capitolio illū eē. xx. annū quē sæpe ex prodi giis aruspices respōdissent bello ciuili cruentū fore. Igitur per lectis litteris cū prius ōnes signa sua cognouissent. sena tus decreuit: uti abdicatus a magistratu lētulus itēq cæteri ī liberis custodibus haberētur. itaq. Len. traditur. P. Lētulo spintheri: qui tū ædilis erat. Cethegus qnto cornifitio. Sta tilius. C. Cæsari: Gabinius. M. crasso. Ceparius. nā is paulo ante ex fuga retractus erat. Gn. terrentio traditur. Interea plebs cōiuratione patefacta quæ primo cupida rerū nouarū nimis bello fauebat: mutata mēte Catilīæ cōsilia execrari: Ci ceronē ad cælū tollere: ueluti ex seruitute erepta gaudiū atq lætitiā agitabāt. Nāq alia belli facinora prædæ: magis quā detrimēto fore. Incēdiū uero crudele īmoderatū ac sibi maxi me calamitosum putabat: quippe cui ōnes copiæ ī usū quot tidiano & cultu corporis erāt. Post eūdem diē qdā Lutius Tarqnius ad senatū adductus erat quē ad Catilinam profi ciscentē retractū ex itinere aiebāt. Is cū dicer& se īdicaturū de coniuratione: si fides publica data esset: iussus a consule quæ scir& edicere: eadē fere quæ Vulturtius de paratis īcen diis: de cæde bonorū: de itinere hostiū senatū edoc&. Præ terea se missum a. M. crasso q Catilinæ nuntiar& ne eū Len tulus & Cethegus alliiq ex cōiuratione deprehēsi terrerēt. Eoq magis properar& ad urbē accedere. Quo cæterorum animos reficer&: & illi facilius a periculo eriperentur. Sed ubi Tarquinius crassum nominauit hōinē nobilē: maximis diuitiis: summa potētia: alii rem īcredibilē rati: pars tametsi uerū existimabāt: tamē qa itali tēpore tāta uis hōinis magis

leniunda q̃ exagitãda uidebatur .Plæriq; Crasso ex priuatis
negotiis obnoxii.cõclamãt indicẽ esse falsum:deq; ea re po
stulãt uti referatur.Itaq; cõsulẽte Cicerone frequẽs senatus
decernit :tarquinii inditiũ falsum uideri. Eumq; in uinculis
retinẽdum:neq; ãplius potestatẽ faciundã nisi de eo īdicaret
cuius consilio tantã rẽ esset mẽtitus. Erãt eo tẽpore q̃ existi
marẽt īditium illud a.P.antonio machinatum:quo facilius
appellato crasso per societatẽ periculi reliquos illius potẽtia
tegeret .Alii tarquinium a Cicerone esse īmissum aiebãt:ne
crassus more suo suscepto malorum patrocinio .R .P .con
turbaret . Ipsum crassum ego postea prædicãtẽ audiui:tantã
illã cõtumeliã a Cicerone īpositã .Sed iisdẽ tẽporibus q̃ntus
catulus Caius piso neq; præcibus :neq; gratia :neq; prætio
Ciceronẽ īpellere potuere:uti per allobroges aut aliũ īdicẽ.
C.Cæsar falsõ nominaretur .Nãq; utercq; graues īnimicitias
cum illo exercebãt . Piso oppugnatus in iuditio pecuniarũ
repetundarũ propter cuiusdã trãspadani supplicium iniustũ.
Catulus ex petitione pontificatus odio īcẽsus :q̃ extræma
ætate usus maximis honoribus:ab adolescẽtulo Cæsare uic
tus discesserat:res autẽ opportũa uidebatur q̃ is priuatī egre
gia liberalitate : Publice maximis muneribus grãdẽ pecuniã
debebat.Sed ubi cõsulẽ ad tãtum facinus īpellere nequeũt:
ipsi sigillatī circumeũdo mẽtiendo quæ se a Vulturtio aut
allobrogibus audisse dicerẽt :magnã illi inuidiã conflauerãt
usq;adeo ut nõnulli equites .Ro.qui præsidii causa cũ tælis
erãt circum ædẽ cõcordiæ:seu periculi magnitudine:seu ani
mi mobilitate īpulsi quo studiũ suum ī.R.P.clarius esset .
Egredienti ex senatu Cæsari gladio minitarẽtur. Dum hæc
in senatu aguntur .Et dum legatis allobrogũ:& Tito Vul
turtio cõprobato inditio eorum:præmia decernuntur :liber
tini & pauci ex cliẽtibus lentuli diuersis itineribus opifices
atq; seruitia in uicis ad eum eripiendum sollicitabãt.Partim

exqrebãt duces multitudinũ qui prætio .R .P.uexare soliti
erãt .Cethegus autẽ per nũtios familiam atq; libertos suos
electos.Exercitatos orabat ī audatiã:ut grege facto cũ tælis
ad sese irrũperent.Consul ubi ea parari cognouit:dispositis
præsidiis uti res atq; tẽpus monebat .Conuocato senatu re
fert quid de his fieri placeat:qui in custodia traditi erant .
Sed paulo eos ante frequẽs senatus iudicauerat:cõtra.R.P
fecisse .Tum .D.syllanus Vrlius primus sentẽtiã rogatus:
quia eo tẽpore cõsul designatus erat .De his qui ī custodiis
tenebãt .Et præterea de.L.cassio.P.furio.P.umbreno .Q.
annio si deprehẽsi forẽt supplitiũ sumẽdũ decreuerat.Hisq;
postea permotus oratione .C.Cæsaris:pedibus in sententiã
Tiberii neronis iturũ se dixerat quod de ea re præsidiis ad
ditis referẽdũ eẽ cẽsuerat .Sed Cæsar ubi ad eũ uẽtũ ẽ roga
tus sentẽtiã a cõsule:huiusmõi uerba locutus est .

Mnis homines patres cõscripti q̃ de rebus dubiis
cõsultãt:ab odio amicitia ira atq; misericordia uacu
os esse dec& .Haud facile animus uerũ prouid& :
ubi illa officiũt:neq; quisquã hominũ libidini simul & usui
paruit:ubi intẽderis īgeniũ ualet.si libido possidet ea domi
natur:animus nihil ualet.Magna mihi copia est memorãdi.
P.C.qui reges ira atq; populi misericordia impulsi male cõ
suluerũt .Sed ea malo dicere:quæ maiores nostri cõtra libi
dinem animi sui recte atq; ordine fecere . Bello macedonio
quod cũ rege perse gessimus .Rhodiorũ ciuitas magna atq;
magnifica:quæ populi romani opibus creuerat:infida & ad
uersa nobis fuit .Sed postq̃ bello confecto de Rhodiis con
sultũ est:maiores nostri ne quis diuitiarũ magis q̃ iniuriæ
causa bellũ īceptũ diceret:Impunitos eos dimisere. Itẽ bellis
punicis omnibus:cum sæpe Cartaginẽses in pace:& per īdu
tias multa nefaria facinora fecissent:nũq̃ ipsi per occasionẽ
talia fecere :magis quod se dignũ foret q̃ quid in illos iure

fieri posset quærebāt. Hoc itē uobis prouidēdū est. P.C. ne plus apud uos ualeat. P. Lentuli & cæterorū scelus: q̄ uestra dignitas: neue magis iræ uestræ cōsulatis q̄ famæ. Nā si dig na poena pro factis reperitur: nouū cōsiliū approbo. Si ma gnitudo sceleris ōniū igeniū exsuperat: His utēdū cēseo: quæ legibus cōparatæ sunt. Plæriq; eorū q ātē me sentētias dixe re: cōposite atq; magnifice causū. R. P. miserati sunt. quæ belli sæuitia esset: & quæ uictis accideret: enumerauere: rapi uirgines: pueros: diuelli liberos a cōplexu parentū: matres fa miliarū pati quæ uictoribus collibuisset. Phana atq; domos spoliari: cædē: īcēdia fieri. Postrēo armis cadaueribus cruore atq; luctu ōnia cōpleri. sed per deos īmortales quo illa ora tio pertinuit? an uti uos īfestos cōiurationi facer&? scilic& quē res tāta atq; tā atrox nō permouit: eū oratio accend&? nō ita ē: neq; cuiq̄ mortaliū iniuriæ suæ paruæ uidētur mul ti eas grauius æquo habuere. Sed aliis alia licētia ē. P.C. qui demissi in obscuro uitā agūt: si qd iracūdia deliquere: pauci sciūt fama atq; fortūa pares sunt: q magno īperio præditi ī excelso ætatē agūt. Eorū facta cūcti mortales nouere. Ita in maxima fortūa minima licētia ē. neq; studere neq; odisse: sed minime irasci dec&. Quæ apud alios iracūdia dicit: Ea im perio superbia atq; crudelitas appellat. Eqdē sic existio. P. C. ōnes crutiatus minores q̄ facinora illorū eē. Sed plæriq; mortales postrema meminere & ī hōinibus īpiis sceleris eo rum obliti de poena disserūt si ea paulo sæuior fuit. D. syl lanū fortē atq; strenuū certe scio quæ dixerit: studio. R. P. dixisse: neq; illū ī tāta re gratiā: aut inimicitias exercere: eos mores eāq; modestiā uiri cognoui. Verū sētētia eius mihi nō crudelis. Quid. n. ī tlēs hōines crudele fieri potest? Sed aliēa a. R. P. nrā uidet. Nam profecto aut metus: aut iniuria te subegit syllane cōsulē designatū genus poene nouū decerne re. De timore superuacaneū ē disserere: cū præsertī diligētia dariſſimi uiri cōſulis tāta præſidia ſint in armis. De poena poſſumus æqdē dicere id: quod res habet. ī luctu atq; miſe riis morte erūnarū reqē nō crutiatū eē. Eā cūcta mortaliū mala diſſoluere: Vltra neq; curæ neq; gaudio locū eſſe. Sed per deos īmortales q̄obrē in ſentētiā non addidiſti uti prius uerberibus in eos animaduerteret. An qa lex portia uetat? At aliæ leges. Itē de cōdēnatis ciuibus nō animā eripi: ſed exiliū permiti iub&: an quia grauius ē uerberari q̄ necari? Quid autē acerbū aut nimis graue ē ī hōines tāti facinoris cōuictos? Sin qa uerberari q̄ necari ideo dimiſiſti leuius qd cōuenit ī minore negotō legē timere cū eā ī maiore neglexe ris. At. n. quis reprehēd& id quod in parricidas. R. P. de cretū erit tēpus dies fortūa: cuius libido gētibus moderat. Illis merito accidit quicquid euenerit. Cæterum uos. P. C. quid in alios ſtatuatis cōſiderate. Omnia mala exēpla ex bo nis rebus orta ſunt. Sed ubi īperiū ad ignaros ciues aut mi nus bonos peruenit: nouū illud exēplū ab dignis & idoneis: ad indignos & non idoneos trāſfert. Lacedemonii deuictis Atheniēſibus. xxx. uiros īpoſuere: qui. R. P. eorū tractarent. Hi primo coepere peſſimū quēq; & ōnibus īuiſum īdēnatū necare. Ea lege populus lætari: & merito dicere fieri. Poſt ubi paulatī licētia creuit iuxta bonos & malos libidinoſe in terficere: cæteros metu terrere. Ita ciuitas ſeruitute oppreſſa: ſtultæ lætitiæ graues poenas dedit. Noſtra memoria uictor Sylla cū Damaſippū & alios eiuſmodi qui malo. R. P. cre uerāt iugulari iuſſit. Quis non factū eius laudabat: hōines ſceleſtos & factioſos qui ſeditionibus. R. P. exagitauerant: merito necatos aiebāt. Sed ea res magnæ initiū cladis fuit. Nam uti quiſq̄ aut domū aut uillā. poſtremo aut uas aut ue ſtimētū alicuius cōcupiuerat: dabat operā ut is ī proſcripto rum numero eſſet. Ita illi quibus damaſippi mors lætitiæ fu erat: paulo poſt ipſi trahebāt. neq; prius finis iuglādi fuit:

q̃ Sylla ōnes ſuos diuitiis expleuit. Atq; ego hoc nō ī Marco Tullio neq; his tēporibus uereor. Sed in magna ciuitate multa & uaria īgenia ſunt. Poteſt alio tēpore alio cōſule cuī itē exercitus ſit ī manu aliqd falſum pro uero credi: ubi hoc exēplo per ſenatus decretū gladiū cōſul eduxerit: qs illi finē ſtatuet? aut qs moderabit? Maiores nrī patres. C. neq; cōſilii neq; unq̃ audatiæ eguere: neq; illis ſuperbia obſtabat: quo minus aliena iſtituta: ſi mō proba erāt: imitarēt. Arma atq; tæla militaria ab ſannitibus: inſignia magiſtratuū ab tuſcis plæraq; ſumpſerūt. Poſtrēo quod ubiq; apud ſotios aut hoſtes idoneū uidebat: cū ſummo ſtudio domi exequebāt. Imitari q̃ inuidere bonis malebāt. Sed eodē illo tēpore grætiæ morē imitati: uerberibus animaduertebāt in ciues: de cōdēnatis ſummū ſuplitiū ſumebāt. Poſtq̃. R. P. adoleuit: & multitudīe ciuiū factiones ualuere: circūuenire īnocētes: alia huiuſcemodi fieri coepere. tūc lex portia aliæq; leges paratæ ſunt: qbus legibus dānatis exiliū permiſſum eſt: hāc ergo cauſam P. C. quominus nouū cōſiliū capiamus: īprimis magnā puto. Profecto uirtus atq; ſapiētia maior in illis fuit q ex paruis opibus tātū īperiū fecere: q̃ in nobis q ea bene parta uix retinēus. Plac& igit eos dimitti & augeri exercitū Catilīæ? Minime. Sed ita cēſeo: publicādas eorū pecūias: ipſos in uinculis per municipia habendos: quæ maxīæ opibus ualēt. Neu qs de his poſtea ad ſenatum referat: neue cū populo agat. Qui aliter fecerit ſenatū exiſtīare ſciat eū cōtra. R. P. & ſalutē ōniū facturū. Poſtq̃ Cæſar dicēdi finē fecit: cæteri uerbo eius: alius alii uarie aſſenciebāt. At. M. portius cato rogatus ſentētiā huuiſcemōi orationē habuit.

Onge mihi aliēa mēs ē. P. C. cū res atq; pericula ueſtra cōſydero: & ſentētias nōnullorū mecū ipſe reputo. Illi mihi diſeruiſſe uidēt de poena eorū. q patriæ parētibus aris: atq; focis: ſociiſq; ſuis bellum parauere.

Res autē mon& cauere ab illis magis: q̃ qd in illos ſtatuamus cōſultare. Nā cætera malefacta tū perſequare: ubi factaſūt. Hic niſi prouideris: ne accidat: ubi euenerit fruſtra iudicia īplores. Capta urbe nihil reliq fit uictis. Sed per deos immortales uos ego appello: q ſemper domos. uillas: ſigna: tabulas ueſtras pluris pretii q̃. R. P. feciſtis: ſi iſta cuiuſcūq; modi ſint: quæ āplexamini retinere: ſi uoluptatibus ueſtris otiū præbere uultis: expergiſcimini aliquādo & capeſſite. R. P. Non nūc agit de uectigalibus: nō de ſotiorū iniuriis: libertas & anima ueſtra ī dubio ē. Sæpenumero. P. C. multa uerba in hoc ordīe feci: ſæpe de luxuria atq; auaritia noſtrorū ciuiū queſtus ſū: multoſq; mortales: ob eā cauſam aduerſos habeo: quod mihi atq; anio meo nullius unq̃ delicti gratiā feciſſem haud facile alterius libidini male facta condonabā. Sed tametſi uos paruipēdebatis tamē. R. P. firma erat. opulētia negligētiā tollerabat. Nunc uero id nō agit bonis ne an malis moribus uiuamus: neq; quātū aut q̃ magnificū īperiū populi romani ſit. Sed hæc cuiuſq; modi uidēt: ſint. noſtra an nobis cū una hoſtiū futura ſint: hic mihi quiſquā māſuetudinē & miſericordiā nōinat. Iā pridē eqdē nos uera rerū uocabula amiſimus: qa bona aliena largiri liberalitas. Malarū rerū audatia fortitudo uocatur. eo. R. P. ī extremo ſita ē. Sint ſane quoniā ita ſe mores habēt liberales ex ſotiorū fortunis ſint miſericordes in furibus ærarii. Ne illis ſanguinē noſtrū largiātur: & dū paucis ſceleratis parcūt: bonos perditū eant. Bene & cōpoſite. C. Cæſar pauloante ī hoc ordine de uita & morte diſſeruit: credo falſa exiſtimās ea quæ de īferis memorat: diuerſo itinere malos a bonis loca tetra: inculta foeda atq; formidoloſa habere. Itaq; cēſuit pecunias eorū publicādas. Ipſos per municipia habēdos īcuſtodiis: uidelicet timēs ne ſi romæ ſint: aut a popularibus cōiuratōis: aut a multitudine conducta: per uim eripiātur. Quaſi uero

mali atq; celesti tãtũmõ ĩ urbe & nõ per totã italiã sint aut
nõ ibi plus posset audatia ubi ad defendẽdũ opes minores
sũt.Quare uanũ eqdẽ hoc cõsiliũ ẽ:si periculũ ex illis metu
it:si ĩ tãto õniũ metu solus nõ timet:eo magis refert me mi
hi atq; uobis tiere.Quare cũ de publio lẽtulo cæterisq; statu
etis:pro certo habetote uos.Simul de exercitu Catilĩæ & de
õnibus cõiuratis decernere .Quãto uos attẽtius ea agetis:tã
to illis anĩus ĩfirmior erit. Si paululũ uero lãguere uiderĩt:
mõ õnes iã feroces aderũt.Nolite existiare maiores nostros
armis.R.P.ex parua magnã fecisse.si ita res eẽt:multo pul
cherrimã eã haberẽus.q;ppe sotiorũ atq; ciuiũ:præterea armo
rũ atq; equorũ maior copia nobis:q; illis ẽ.Sed alia fuere quæ
illos magnos fecere:quæ nobis nulla sũt.domi ĩdustria:foris
iustũ ĩperiũ:anĩus ĩ cõsulẽdo liber:neq; delicto:neq; libidini
obnoxius .Pro his nos habẽus luxuriã atq; auaritiã:publice
egestatẽ:priuatĩ opulẽtiã:laudamus diuitias :seqmur ĩertiã .
Inter bonos & malos discrimẽ nullũ ẽ.Omnia uirtutis peæ
mia ãbitio possidet:neq; mirũ ẽ:ubi uos seperati sibi q;sque
cõsiliũ capitis:ubi domi uoluptatibus Hic pecũiæ aut gratiæ
seruitis.Eo fit ut ĩpetus fiat ĩ uacuã.R.P.Sed ego hoc omit
to.Cõiurauere nobilissimi ciues patriã icẽdere:gallorũ gẽtẽ
ĩfestissimã nõini rõano ab bellũ accerserũt . Dux hostiũ cũ
exercitu supra caput est. Vos cũctamini:& iã nũc dubitatis
qd ĩter moenia deprehẽsis hostibus statuatis ? Misereamini
cẽseo deliquere hõines:adolescẽtuli per ãbitionẽ atq; etiã ar
matos dimitatis . Vereor ne ista uobis mãsuetudo & miseri
cordia si illi arma ceperĩt:ĩmiseriã conuertat.Scilicet ipsa res
aspera ẽ:sed uos non timetis eã:ĩmo uero maxĩe .Sed ĩertia
atq; mollitia animi alius aliũ expectãtes cunctãini:uidelic&
diis ĩmortalibus cõfisi:q; hãc.R.P.ĩ maximis sæpe periculis
seruauere . Nõ uotis atq; suppliciis muliebribus auxilia deo
rũ parãt.uigilãdo,agẽdo bene cõsulẽdo:prospera oĩa cedũt.

Vbi socordiæ atq; ignauiæ te tradideris:ne q;q; deos ĩplores:
irati ĩfestiq; sunt.Apud maiores nostros Aulius Manlius
Torq;tus bello gallico filiũ suũ: q; is cõtra ĩperiũ in hostẽ
pugnauerat:necari iussit . At ille egregius adolescẽs ĩmode
rate fortitudiis morte poenas dedit . Vos de crudelissimis
parricidis qd statuatis cũctamini? uidelic& cætera uita eoꝝ
huic sceleri obstat.Veꝝ parcite dignitati Lẽtuli:si ipse pudi
citiæ:si famæ suæ:si diis atq; hõinibus ũq; ullis pepercit. Ig
noscite Cethegi adolescẽtiæ nisi iteꝝ iã patriæ bellũ ĩtulit:nã
qd ego de Gabinio Statilio & Cepario loquar?q;bus si q;q;
pẽsi fuisset unq;:nõ ea cõsilia de.R.P.habuissent.Postremo
P.C.si mehercule peccato locus eẽt:facile paterer uos corrigi
ipsa re:quoniã uerba mea cõtẽnitis .Sed undiq; circũuẽti su
mus:Catilina cũ exercitu faucibus urget.Italiæ:ĩtra moenia
ĩ sinu urbis sunt hostes:neq; parari neq; consuli q;q; potest
occulte.Quo magis ꝓperãdũ ẽ.Quare ita cẽseo ego cũ nefa
rio consilio sceleratoꝝ ciuiũ .R.P.ĩ maxĩa pericula uenerit.
Hiq; ĩditio uolturtii & legatoꝝ allobrogũ cõuicti cõfessiq;
sunt:cædẽ icẽdia aliaq; se fæda atq; crudelia facinora ĩ ciues
patriãq; parauisse:de confessis:sicut de manifestis reꝝ capita
liũ more maioꝝ sumẽdũ supplitiũ .Postq; Cato assedit:con
sulares omnes:itẽq; senatus magna pars sẽntẽtiã eius laudãt
uirtutẽ animi ad cælũ ferũt .Alii alios ĩcrepãtes timidos uo
cãt:Cato magnus atq; clarus habet:senatus decretũ fit:sicut
ille cẽsuerat .Sed mihi multa audienti quæ.R.P.domi mili
tiæq; mari atq; terra præclara facinora fecit forte libuit attẽ
dere quæ res maxĩe tãta negotia sustinuisset .Sciebã sæpenu
mero .R.P .parua manu cũ magnis legionibus hostiũ con
tẽdisse:cognouerã paruis copiis bella gesta fuisse cũ opulẽti
bus regibus ad hoc sæpe fortũæ uiolẽtiã tollerauisse: facũdia
græcos gallos gloria belli:romanos ãte fuisse.At mihi multa
agitanti constabat : paucoꝝ ciuiũ egregiã uirtutem cuncta

patrauisse:eoq; factū ē:uti diuitias paupertas:multitudinē
paucitas superar&.Sed postq̄ luxu atq; desidia ciuitas cor
rupta ē:rursus.R.P.magnitudīe sua imperatorꝫ atq; magi
stratuū uitia sustētabat.At sicuti effæta parētū multis tēpe
statibus aut sane qsq̄ romæ uirtute magnus fuit:sed mea me
moria īgēti uirtute diuersis moribus fuere uiri dno.M.Ca
to &.C.Cæsar.Quos quoniā res obtulerat:silētio præterire
cōsiliū nō fuit:qn̄ utriusq; naturā & mores q̄ntū īgēio pos
sem aperirē.Igit̄ his duobus:genus:ætas æloquētia ꝓpe æq̄
lia fuere.Magnitudo āimi par:itē gloria:sed alia alii. Cæsar
benefitiis ac mūificētia magnus habebat̄.Integritate uitæ Ca
to.Ille māsuetudīe misericordiaq; clarus factus.Huic seueri
tas dignitatē addiderat.Cæsar dādo:subleuādo:ignoscēdo:
Cato nihil largiēdo:gloriā adeptus ē.In altero miseris ꝓfu
giū erat.ī altero malis pernities.illius facilitas.huius cōstātia
laudabat̄.Postrēo Cæsar ī āimū īduxerat laborare:uigilare ne
gociis āicorꝫ ītētus:sua negligere:nihil denegare:qd̄ dono
dignū eēt:sibi magnū īperiū:exercitū:bellū nouū exoptabat:
ubi uirtus enitessere posset.At Catōi studiū modestiæ:deco
ris & maxīe seueritatis erat.Nō de diuitiis cū diuite:nec de
factōe cū factiosō.sed cū strenuo de uirtute:cū modesto:de
pudore:cū īnocēte:de abstinētia certabat:eē q̄ uideri bonus
malebat.Itaq; quomīus petebat gloriā eo magis illā assequē
bat̄.Postq̄ ut dixi:senatus ī Catonis sentētiā discessit.Cōsul
optimū factu ratus noctē quæ īstabat ante capere:ne qd eo
spatio nouaret̄ triū uiros quæ ad supplitiū postulabat para
re iub&.Ipse dispositis præsidiis: Lētulū ī carcerē deducit:ī
cæteris idē fit per prætores.Est locus ī carcere quod tullianū
appellat̄:ubi paululū ascēderis ad leuā circiter.xii.pedes hu
mi.depressus:eū muniūt ūdiq; parietes:atq; īsuper camera
lapideis fornicibus iūcta:sed īculta tenebris:odore foeda:atq;
terribilis eius facies ē. In eū locū postq̄ dimissus ē Lētulus

iudices rerꝫ capitaliū qbus preceptū erat laqueo gulā frege
re. Ita ille patritius ex gēte clarissima cornelioꝫ:q cōsulare
īperiū romæ habuerat:dignū moribus factisq; suis exitiū ui
tæ ī uenit:De Cethego.Statilio Gabinio.Cepario eodē mo
do supplitiū sumptū est.

Vm ea Romæ gerūt̄:Catilīæ ex ōni copia q̄ et ipse
adduxerat & Mallius habuerat:duas legiōes īstitu
it:cohortes ꝓ nūero militū cōplet.Deīde ut qsq; uo
lūtarius:aut ex sociis ī castra uenerat:æq̄liter distribuerat.ac
breui spatio legiōes nūero hōinū expleuerat:cū īitio nō plus
duobus milibus habuisset.Sed ex ōni copia circiter pars q̄r
ta erat militaribus armis īstructa.cæteri:ut quēq; causus ar
mauerat:sparos aut lāceas:alii præacutas sudes portabāt.Sed
postq̄ Antōius aducēbat cū exercitu:Catilia per mōtes iter
facere.modo ad urbē:modo ad galliā uersus castra mouere:
hostibus occasionē pugnādi nō dare.sperās ꝓpediē magnas
copias sese habituꝫ:si romæ socii īcepta patrauissent.Interea
seruitia repudiabat:cuius initio ad eū magne copie concurre
bāt:opibus cōiuratōis fratus:simul alienū suis ratōibus exi
stimās uideri:causam ciuiū cū seruis fugitiuis cōmunicasse.
Sed postq̄ nūtius ī castra peruenit:romæ cōiuratōnē patefac
tā:de Lētulo & Cethego:& cæteris:quos supra mēoraui:sup
plitiū sūptū:plæriq; :quos ad bellū spes rapīaꝫ :aut nouaꝫ
rerꝫ studiū illexerat:dilabūt̄.Reliquos Catilia per montes
asperos magnis itineribus ī agrū pistoriēsem adducit.eo cōsi
lio uti per trāites occulte ꝓfugerēt ī galliā trāsalpinā.Atq;
Q. Metellus celer cū tribus legionibus ī agro picēo preside
bat:ex difficultate rerꝫ:eadē illa existimās quæ supra dixius
Catilinā agitare.Igit̄ ubi iter eius ex ꝓfugis cognouit:castra
ꝓpere mouet:ac sub ipsis radicibus mōtiū cōsedit:q̄ descēsus,
erat illi:ī galliā properāti.Neq; tamē Antōius ꝓcul aberat:
ut pote q̄ magno exercitu locis æqoribus expeditos ī fugā

ſequereť .Sed Catilīa poſtq̄ uidet mōtibus atq̄ copiis hoſti
um ſeſe clauſū :ī urbe res aduerſas :neq̄ fugæ neq̄ preſidii
ullā ſpē:optimū factu ratus:ī tali re fortunā belli tētare:ſta
tuit cū Antonio q̄primū confligere.Itaq̄ contione aduocata
huiuſcemodi orationē habuit .

Ompertū habeo milites :uerba uirtutē nō addere:
neq̄ ex ignauio ſtrenuū:neq̄ fortē ex timido exer
citū oratōe īperatoris fieri:ſed q̄ta cuiuſq̄ anīo au
datia nať:aut moribus īeſt:tāta ī bello patere ſolet.Quē ne
q̄ gloria neq̄ pericula excitāt:neq̄q̄ hortare:timor āimi au
ribus officit.Sed ego uos quo pauca monerē aduocaui:ſimul
uti cauſam cōſilii mei aperirē.Scitis eqdē milites:ſocordia at
q̄ ignauia Lētuli q̄tā ipſi nobiſq̄ cladē attulerit.Quoq̄ mo
do dū præſidia ex urbe operior:ī galliā ꝓfiſciſci nequerim .
Nūc uero quo ī loco res noſtræ ſite ſint:iuxta mecū ōnes in
telligitis . Exercitus hoſtiū duo,unus ab urbe:alter a gallia
obſtāt.diutius ī his locis eē:ſi maxīe anīus ferat:frumēti atq̄
aliaꝝ reꝝ egeſtas ꝓhibet:quocūq̄ ire placet:ferro iter aperiē
dū ē.Quaꝓpter uos mōeo:uti forti atq̄ parato anīo ſitis:&
cū proeliū inibitis:mēineritis uos:diuitias:gloriā:decus:præ
terea libertatē:atq̄ patriā ī dextris ueſtris portare.Si uīcīus
ōnia nobis tuta erūt:comeatus abūde:mūicipia atq̄ coloniæ
patebūt.Si metu ceſſerius eadē illa aduerſa fiēt:neq̄ locus:
neq̄ āicus q̄ſq̄ teget:quē arma non texerīt.Præterea milites
nō eadē nobis & illis neceſſitudo īpēdet:nos ꝓ patria :ꝓ li
bertate:ꝓ uita:ꝓ uirtute certāus .Illis ſuperuacāeū ē pugna
re ꝓ potētia paucoꝝ .quo audatius aggrediāini mēores pri
ſtinæ uirtutis:licuit nobis cū ſūma turpitudīe ī exilio ætatē
agere.Potuiſtis nonulli romæ amiſſis bonis alienas opes ex
pectare:q̄a illa foeda atq̄ ītollerāda uiris uidebāť:hæc ſeq̄ de
creuiſtis:ſi hæc reliquere uultis audatia opus ē.Nemo.n.niſi
uictor ꝓ pace bellū mutauit.Nā ī fugas ſalutē ſperare cum

arma q̄bus corpus tegiť ab hoſtibus auerteris:ea uero demē
tia ē.ſemper ī proelio his ē maximū periculū:q̄ maxīe timēt:
audatia ꝓ muro habeť.Cū uos cōſidero milites:& cū facta
ueſtra æſtio:magna ſpes me uictoriæ tenet.animus:ætas:uir
tus ueſtra me hortāť.Præterea neceſſitudo:quæ etiā timidos:
fortes facit.Nā multitudo hoſtiū ne circūuenire queat:ꝓhi
bēt anguſtiæ loci.Quod ſi uirtuti ueſtre fortūa inuiderit:ca
uete ne multi animā amittatis:neu capti ſicuti pecora potius
trucidemini:q̄ uiroꝝ more pugnātes:cruētā atq̄ luctuoſam
uictoriā hoſtibus reliq̄tis.Hæc ubi dixit paululū cōmoratus
ſigna canere iubet:atq̄ īſtructos ordies ī locū æquū dedu
xit.Deinde remotis ōniū eq̄s.quo militibus exeq̄to periculo
animus āplior eēt .Ipſe pedes exercitū ꝓ loco atq̄ copiis in
ſtruxit.Nā uti plāities erat iter ſiniſtros mōtes:& ab dextra
rupe aſpera:octo cohortes ī frōte cōſtituit . Reliq̄ꝝ ſigna ī
ſubſidio arctius collocat:ab his cēturiōes ōnes electos & uo
catos.Præterea ex gregariis militibus optimū quēq̄ armatū
ī primā aciē ſubducit.C.Malliū ī dextra:feſulanū quēdā in
ſiniſtra parte curare iubet . Ipſe cū libertis & coloniis ꝓpe
aq̄lā aſſiſtit:q̄ bello cibrico.C.Marius ī exercitu habuiſſe di
cebať.At ex altera parte.C.Antōius pedibus æger:qď proe
lio adeē neq̄bat.M.petreio legato exercitū permittit.Ille ue
teranas cohortes q̄s tumultus cauſa cōſcripſerat ī frōte poſt
eas cæteꝝ exercitū ī preſidiis locat.Ipſe equo circuēs unūquē
q̄ nōinās appellat.hortať:rogat:ut meminerit ſe cōtra latro
nes iermes ꝓ patria:ꝓ liberis:ꝓ aris:atq̄ focis ſuis certare.
Homo militaris qď āplius ānos.xxx.tribunus :atq̄ præfec
tus aut legatus:aut prætor cū gloria magna ī exercitu fuerat
Plæroſq̄ ipōſ factaq̄ eoꝝ fortia nouerat ea cōmemorādo mi
litū āimos accēdebat.Sed ubi ōnibus rebus exploratis petre
ius tuba ſignū dabat:cohortes paulatī īcedere iubet.Idē facit
hoſtiū exercitus.Poſtq̄ eo uētū ē:ūde ab ferentariis proeliū

cōmitti posset :maxio clamore cū īfestis signis utrīq; cōcur
rūt:pila ōmittūt:gladiis res geriť.Veterani pristīæ uirtutis
memores cōinus acriter istare.Illi haud timidi resistūt maxia
ui certať .Interea Catilīa cū expeditis ī prima acie uersari:la
borātibus succurrere ītegros ꝓsauciis arcessere:ōnia ꝓuidere:
multū ipse pugnare:sæpe hostē ferire:strenui militis:& bōi
īperatoris offitia simul exequebať.Petreius ubi uidet Catili
nā cōtra ac ratus erat magna ui cōtēdere :cohortē prætoriā
ī medios hostes ī ducit :eosq; perturbatos atq; alios alibi re
sistētes īterficit.Deindꝰ utrisq; ex lateribus cæteros aggrediť.
Mallius & Fesulanus ī primis pugnātes cadūt .Postq̄ fusas
copias seq; relictū cū paucis uidet Catilia:mēor generis atq;
pristīæ dignitatis suæ iter cōfertissimos hostes īcurrit.Ibiq;
pugnās cōfodiť.Sed cōfecto proelio tūc uero cerneres q̄nta
audatia q̄ntaq; animi uis fuisset ī exercitu Catilīæ .Nā fere
quē qsq; pugnādo uiuus locū ceperat :eū amissa anima cor
pore tegebat.Pauci autē quos medios cohors prætoria disie
cerat:paulo diuersius iacebāt.Sed ōnes tamē aduersis uulne
ribus cōciderāt.Catilīa uero longe a suis iter hostiū cadauera
repertus ē.Paululū etiā spirās.Ferotiāq; āimi q̄ habuerat ui
uus ī uultu retinēs .Postrēo ex omni copia Catilīæ:neq; in
proelio neq; in fuga:qsq̄ ciuis ingenuus captus ē .Ita cūcti
suæ uitæ hostiūq; iuxta pepercerāt.Neq; tamē exercitus Po.
Ro.lætā aut īcruētā uictorīā adeptus erat.Nā strenuissimus
qsq;:aut occiderat ī proelio:aut grauiter uulneratus discesse
rat.Multi autē q de castris uisendi:aut spoliādi gratia ꝓcess
erāt:uoluētes hostilia cadauera amicū alii:pars hospitē:aut
cognatū reperiebāt.Fuere itē q inimicos suos cognoscerēt.
Ita uariæ per omnē exercitū lætitia:mæror:luctus :atq; gau
dium agitabāť.

F . I . N . I . S .

ALSO .QVERITVR . DE natura
ſua genus hũanũ quod ætas imbecilla
atq; æui breuis ſorte potius q̃ uirtute
f regat̃ . Nã cõtra reputãdo neq; maius
aliud:neq; præſtabilius iueniés:magiſq;
nature iduſtriã hominũ q̃ uĩ aut tẽpus
deeſſe . Sed dux atq; iperator uitæ mor
taliũ animus ẽ . Qui ubi ad gloriã uir
tutis uia craſſat̃.abunde pollẽs potẽſq; & clarus ẽ.neq; for
tũa eget.q̃ppe ꝓbitatẽ iduſtriã aliaſq; artes bonas neq; dare
neq; eripere q̃cq̃ põt . Sin captus prauis cupidinibus ad in
ertiã & uoluptates corporis peſſundatus ẽ.pernitioſa libidie
paulisper uſus ẽ . Vbi per ſocordiã uires.tẽpus ætas igeniũ
defluxere nature ifirmitatis accuſat̃.ſuã q̃ppe culpã auctores
ad negotia trãſferũt . Quod ſi hominibus bonarꝫ rerꝫ tanta
cura eẽt:q̃nto ſtudio aliena ac nihil ꝓfutura multũq; etiam
periculoſa petũt.neq; regerẽt̃ magis a caſibus q̃ regere caſus
& eo magnitudinis ꝓcederẽt ubi ꝓ mortalibus æterni glo
ria fierẽt. Nã uti genus hõinũ cõpoſitũ ex corpore & aniã
ẽ:ita res cũctæ ſtudiaq; õnia noſtra corporis alia alia animi
naturã ſecũt̃.Igit̃ præclara facies magnæ diuitiæ ad hoc uis
corporis & alia huiuſcemodi õnia breui dilabũt̃.At ingenii
egregia faciora ſicuti anima imortalia ſũt.Poſtrẽo corporis
& fortũæ bonorꝫ:ut initiũ ſic finis ẽ.Omniaq; orta occidũt
& aucta ſeneſcũt . Anĩus icorruptus æternus rector hũani
generis agit atq; habet cũcta neq; ipſe habet̃ . Quo magis
prauitas eorꝫ ad mirãda ẽ:q̃ corporis dediti gaudiis per luxũ
atq; ignauiã ætatẽ agũt.Cæterꝫ igeniũ quo neq; melius neq;
ãplius aliud ĩ natura mortaliũ ẽ:in cultu atq; ſocordia torpe
ſcere ſinũt:cũ præſerti tã multæ uariæq; artes ſint ãimi q̃bus
ſũma claritudo parat̃. Verꝫ ex his magiſtratus & imperia:
poſtrẽo õnis cura rerꝫ publicarꝫ minime mihi hac tẽpeſtate

cupiēda uidēt:quoniā neq; uirtuti honos dat neq; illi qbus per fraudē uis fuit utiq; tuti:Aut eo magis honesti sūt.Nā ui qdem regere patriā aut parētes quāq; & possis & delicta corrigas:tamē īportunū ē. cū præsertī ōnes rer mutationes cædē:fugā aliaq; hostilia portendāt . Frustra autē niti:neq; aliud se fatigādo nisi odiū quærere :extremæ demētiæ ē.nisi forte quē īhonesta & pernitiosa libido tenet. Potentiæ pau cor decus atq; libertatē suā gratificari. Cæter ex aliis nego cūis:quæ īgenio exercēt:īprimis magno usui ē:memoria rer gestar.Cuius de uirtutæ:qa multi dixere: prætereūdū puto. Simul ne per īsolētiā qs existīet memet studiū meū laudādo extollere . Atq; ego credo fore hōines:q qa decreui ꝓcul a R.P.agere ætatē:tāto tāq; utili labori meo nomē ītertiæ im ponāt. Certe qbus maxia īdustria uidet salutare plebem & cōuiuiis gratiā quærere.Qd si reputauerīt:& qbus ego tem poribus magistratū adeptus sum:& q̄les uiri idē asseq neq uerint:& postea quæ genera hōinū in senatū peruenerint: ꝓfecto existimabūt me magis merito q̄ ignauia iuditiū āimi mei mutauisse :maiusq; cōmodū ex otio meo .q̄ ex alior ne gotiis.R.P.uētur.Nā sæpe ego audiui qntū maximū pub liū scipionē . Præterea ciuitatis nostræ clarissimos uiros soli tos ita dicere :cū maior imagines intuerent:uehemētissime sibi animū ad uirtutē accēdi:scilicet nō cerā illā neq; figurā tātā uī i sese habere. sed memoria gestar rer eā flāmā egre giis uiris in pectore crescere.neq; prius se clari:q̄ uirtus ecr famā atq; gloriā maior adæquerit.At cōtra qs ē hōinū om niū his moribus q nō d diuitiis et sūptibus nō ꝓbitate neq; īdustria cū maioribus suis cōtēdat?Etiā hōines noui:q antea soliti erāt:per uirtutē nobilitatē ante uenire . Furtim & per latrocinia potius q̄ bōis artibus ad īperia & honores nitūt. Perinde qausi prætura & cōsulatus atq; omnia alia huiusce modi per se ipsa clara & magnifica sint . Ac non perinde habeāt.ut eor q ea sustinēt uirtus ē. Ver ego liberius alti usq; ꝓcessi.dū me ciuitatis mor piget tedetq; .Nunc ad in coeptū redeo.

Ellum scripturus sum:qd.P.R.cū Iugurtha rege Nūidar gessit. primū qa magnū & atrox uariaq; uictoria fuit.Dehinc qa tūc primū superbiæ nobili tatis obuiatū est.quæ contētio diuina & humana cūcta per miscuit : Eoq; uæcordiæ ꝓcessit:ut studiis ciuilibus & bellū atq; uastitas italiæ finē faceret .Sed priusq̄ huiuscemodi rei initiū expediā: pauca supra repetā:quo ad cognoscēdū ōnia illustria magis magisq; i apto sint.Bello punico secūdo quo dux Carthagiēsiū Annibal post magnitudinē nois romani ytaliæ opes maxie attriuerat:Masinissa rex Numidar i ami citiā receptus.a.P.Scipione cui postea Africano agnomē ex uirtute fuit.multa & præclara rei militaris facinora fecerat. Ob quæ uictis carthaginēsibus & capto Siphace cuius i af rica magnū atq; latū iperiū ualuit.P.R.q̄scūq; urbes & ag ros manu ceperat.regi dono dedit. Igit amicitia Masinissæ bona atq; honesta nobis ꝓmāsit.sed īperii uitæq; eius idem finis fuit. Deīde Micipsa filius regnū solus obtinuit mana stabile.& gulussa fratribus morbo assūptis Is atherbalē :& hiēsalē ex sese genuit . Iugurthāq; manastabilis fratris sui fi liū quē Masinissa qa ortus ex cōcubina erat priuatū dereli querat eodē cultu quo liberos suos domi habuit . Qui ubi primū adoleuit pollēs uiribus decora fatie sed multo maxie īgenio ualidus:nō se luxui neq; inertiæ corrūpēdū dedit.sed uti mos gētis illius ē: æqtare:iaculari. cursu cū æq̄libus cer tare & cū oīs gloria anteiret ōnibus tamē carus eē Ad hoc plæraq; tēpora in uenādo agere:leonē atq; alias feras aut pri mus ferire:plurimū facere & minimū ipse d se loq.Quibus rebus Micipsa tāetsi initio lætus fuerat existimās Iugurthæ uirtutē regno suo gloriæ fore:tamē postq̄ hōinē adolescētē

exacta ſua ætate & parius liberis magis magiſq; creſſere in telligit:uehemēter eo negotio ꝓmotus multa cū anio ſuo uo luebat. Terrebat eū natā mortaliū auida ꝓperii et ꝓceps ad explēdā āimi cupiditatē. Præterea oportūitas ſuæ liberoꝝq; ætatis quæ etiā mediocres uiros ſpe præde trāſuerſos agit. At hoc ſtudia Nūidaꝝ in Iugurthā accēſa ex q̄bus ſi talem uiꝝ dolis iterfeciſſet.neq; ſeditio aut bellū oriret āxius erat. His difficultatibus circūuentus: ubi uidet neq; ꝑ uim neq; īſidiis opprimi poſſe hōinē tā acceptū popularibus qd' erat Iugurtha manu ꝓmptus & appetēs gloriæ:militaribus ſtatuit eū obiectare ꝑiculis & eo modo fortunā tētare. Igitur bello Numātino Micipſa cū.P.R.eq̄tū atq; peditū auxiliū mitteret:ſperās uel oſtētādo uirtutē uel hoſtiū ſcæuitia faci le eū occaſuꝝ præfecit numidis quos in hiſpania mittebat. Sed ea res lōge aliter q̄.ratus erat euenit.Nam Iugurtha ut erat ī pigro atq; acri īgenio.ubi nuturā.P.Scipionis q̄ tum rōanis īpator ꝓerat:& morē hoſtiū cognouit:multo labore multaq; cura. Præterea modeſtiſſime parēdo & ſæpe obuiā eūdo ꝑiculis in tantā claritudinē breui ꝑuenerat:ut noſtris uehemēter carus numātis maxio terrori eēt. Ac ſane quod difficilimū ī primis ē & ꝑlio ſtrenuus erat & bonus cōſilio. Quoꝝ alteꝝ ex ꝓuidētia timorē alteꝝ ex audatia temeritatē plæꝝq; afferre ſol&. Igit' īpator ōnes fere res aſpas per Iugurthā agere in amicis habere.magis magiſq; eū in dies amplecti.q̄ppe cuius neq; cōſiliū neq; īcoeptū ullū fruſtra erat huc accedebat munificētia animi & īgenii ſolertia. Quibus rebus ſibi multos ex romanis familiari amicitia cōiunxraet. Ea tēpeſtate in exercitu noſtro fuere cōplures noui atq; nobiles q̄bus diuitiæ bono honeſtoq; potiores erāt.factioſi:domi potētes apud ſotios clari magis q̄ honeſti.qui Iugurthe nō mediocrē āimū pollicitādo accēdebāt ſi Micipſa rex occiſſet:fore uti ſolus īpii numidiæ potiret. In ipam maximā uirtutē romæ ōnia uenalia eē.Sed poſtq̄ numātia deleta.P. Scipio dimittere auxilia. & ipa reuerti domū decreuit:donatū atq; laudatū magnifice ꝓcōtōe Iugurthā ī ꝓtoriū duxit. Ibiq; ſecreto monuit ut potius publice q̄ priuatī amicitiā populi.R.coler&:Neu q̄buſdā largiri inſueſceret.ꝑiculoſum a paucis emi qd' multoꝝ eēt.Si ꝓmanere uellet ī ſuis artibus: ultro & gloriā & regnū uētuꝝ. Sin ꝓperātius pergeret:ſua metipm pecūia ꝓcipitē caſuꝝ:Sic locutus:cū litteris q̄s Micipſæ redderet dimiſit.eaꝝ ſententia hæc erat. Iugurthæ cui bello numātino lōge maxima uirtus fuit. Quā rē certo ſcio tibi gaudio eſſe:Nobis ob merita ſua carus ē.ut idē ſenatui &.P.R.ſit ſūma ope nitimur. Tibi q̄dē ꝓ noſtra amicitia gratulor: En habes uiꝝ dignū te atq; auo ſuo maſſiniſſa. Igit' ubi rex ea quæ fama acceperat ex litteris īpatoris ita eē cognouit.tū uirtute tū gratia uiri ꝓmotus flexit āimū ſuū: & Iugurthā beneficiis uīcere aggreſſus ē.ſtatiq; eū ad optauit: & teſtamēto pariter cū liberis hæredē iſtituit. Sed ipſe paucos poſt ānos morbo atq; ætate cōfectus. cū ſibi finem uitæ ad eſſe ītelliger&: corā amicis & cognatis ītēq; adherbale & hiēſale filiis huiuſcemodi uerba cū Iugurtha dicitur habuiſſe.

Aruū ego te Iugurtha ammiſſo patre:ſine ſpe:ſine opibus in meū regnū accepi.exiſtimās non minus me tibi q̄ liberis ſi genuiſſem ob benefitia caꝝ fore.Neq; ea res me falſum habuit:Nā ut alia magna et egregia tua omittā: nouiſſime rediēs Numātia:meq; regnumq; meū gloria honoraſti:tuaq; uirtute rōanos nobis ex amicis amiciſſimos feciſti:ī hiſpania nomē familiæ noſtræ renouatū eſt.Poſtremo qd' difficilimū īter mortales ē: gloria inuidiā uiciſti. Nunc quoniā mihi natura finē uitæ facit:per hanc dextrā:ꝓ regni fidē moneo:obteſtorq;:uti hos q̄ tibi genere ꝓpinq: benefitio meo fratres ſunt:caros habeas: neu malis

alienos ad iūgere:q̄ ſanguine cōiūctos retinere. Non exerci
tus:neq; theſauri p̄ſidia regni ſunt:Verꝫ amici quos,neque
armis cogere:neq; auro parare queas:offitio & fide paritur.
Quis autē ālicitior:q̄ frater fratri?Aut quē fidū alienū inue
nies?ſi tuis hoſtis fueris?æqdē uobis ego regnū trado firmū
ſi boni eritis:ſi mali ibecillū. Nā cōcordia puæ res creſcūt.
diſcordia maxīæ dilabūt. Cæterꝫ ante hos te Iugurtha quia
ætate & ſapiētia pior es ne aliter qd eueniat ꝓuidere decet.
Nā in ōni certamine:q opulētior ē:etiā ſi accipit iniuriam:
tamē qa plus pōt:facere uidet: Vos autē adherbal & hiēſal
colite & obſeruate talē hūc uirꝫ.Imitamini uirtutē:& eniti
mini ne meliores ego liberos ſūpſiſſe:q̄ uidear genuiſſe.Ad
ea Iugurtha tametſi regē ficta locutū ītelligebat:& ipe lōge
aliter ānimo agitabat:tamē ꝓ tēpore benigne reſpondit. Mi
cipſa paucis poſt diebus morit.Poſtq̄ illi more regio iuſta
magnifice fecerāt.reguli ī unū cōuenere:ut iter ſe de cūctis
negotiis diſceptarēt. Sed hiēſal q minimus ex illis erat:na
tura ferox:et iā antea ignobilitatē Iugurthe:qa materno ge
nere īpar erat:deſpitiēs:dextra adherbalē aſſedit:ne medius
ex tribus Iugurtha foret.qd' apud numidas honori ducit.
Dein tamen ut ætati cōcederet:fatigatus a fratre:uix ī partē
alterā traductus eſt.ibi cū multa de adminiſtrādo īpio diſſe
rerēt:Iugurtha inter alias res ait:oportere qnquēnia cōſulta
& decreta reſcindi oīa. Nam p ea tēpora cōfectū annis Mi
cipſam parꝫ animo ualuiſſe. Tū idē hiēſal placere ſibi reſpō
dit: nā ipm illū his tribus ꝓximis ānis adoptōe in regnū p
ueniſſe. Quod uerbū ī pectus Iugurthæ altius q̄ qſq; ratus
erat deſcēdit.Itaq; ex eo tēpore ira et metu āxius moliri pa
rare:atq; ea modo ī āimo habere qbus hiēſal p dolū capet.
Quæ ubi tardius ꝓcedūt neq; lenit animus ferox: ſtatuit
quouis modo īcoeptū pficere.Primo cōuētu quē ab regulis
factū ſupra memorau: ꝓpter diſſeſſionem placuerat diuidi

theſauros :fineſq; impii ſingulis conſtitui: Itaq; tēpus ad
utrāq; rem decernit.Sed maturius ad pecuniā diſtribuēdā.
Reguli interea in loca ꝓpinq̄ theſauris:alius alio cōceſſere:
Sed hiemſal in oppidū thirinidā.forte eius domo utebat q
ꝓxīus lictor Iugurthæ carus acceptuſq; ei ſemp fuerat.Quē
ille caſu miniſtrū oblatū ꝓmiſſis honerat impellitq;:uti tāq̄
ſuā uiſens domū eat:portarꝫ claues adulterinas paret: nam
uere ad hiemſalē referebāt.Cæterꝫ ubi res poſtularet ſeipſū
cū magna uētuꝫ manu.Numida mādata breui cōficit. Atq;
uti doctus erat noctu Iugurthæ milites ītroducit.Qui poſt
q̄ in ædes irrupere :diuerſi regē quærere :dormiētes alios:
alios occurſantes iterficere:Scrutari loca abdita:clauſa effrin
gere:ſtrepitu & tumultu oīa miſcere:Cū interī hiēſal repit
occultās ſe tugurio mulieris ancillæ: quo initio pauidus &
ignarus loci ꝓfugerat:Numidæ caput eius uti iuſſi erāt ad
Iugurthā referūt. Cæterꝫ fama tāti facioris:p ōnem affricā
breui diuulgat. Adherbalem ōneſq; q ſub impio Micipſe
fuerāt metus inuadit.In duas partes Numidæ diſcēdūt.plu
res adherbalem ſecūt:ſed illū alterꝫ bello meliores. Igit Iu
gurtha q̄ maximas pōt copias armat:urbes partim ui alias
uolūtate impio ſuo adiūgit:ōni numidiæ impare parat. Ad
herbal tametſi legatos romā miſerat :q ſenatū edocerent de
cæde frīs & ſuis fortunis.tamē fretus multitudine militum
parat armis cōtēdere. Sed ubi res ad certamē uenit: uictus
ex p̄lio fuga in ꝓuintiā: Ac inde romā cōtendere. Tum Iu
gurtha paratis cōſiliis: poſtq̄ oī numidia potiebat :in otio
facius ſuū cū anio reputās timere. P.R.neq; aduerſus eius
irā uſq̄ niſi in auaritia nobilitatis & pecunia ſua ſpē habere.
Itaq; paucis poſt diebus cū auro & argento multo legatos
romā mittit.Quis p̄cipit uti primū ueteres amicos magnis
muneribus expleāt.Deinde nouos adqrāt. Poſtrēo quēcūq;
poſſint largiēdo ne parare cunctēt. Sed ubi romam legati

uenere:& ex p̄cepto regis hospitibus aliisq; quorꝫ ea tempe
state in senatu auctoritas pollebat magna munera misere.
Tanta cōmutatio incessit:ut ex maxīa inuidia in gratiā &
fauorē nobilitatis Iugurtha ueniret.Quorꝫ ꝑs spe:alii p̄mio
inducti singulos ex senatu ambiundo nitebant ne grauius
in eū cōsuleret. Igit ubi legati satis cōfidūt die cōstituto se
natus utrisq; dat. Tū ad herbalē hoc mō locutū accepīus.

Atres cōscripti Micipsa pater meus moriēs p̄cepit
mihi uti regni numidiæ tātūmodo ꝓcurationē exi
stimarē meā. Cæterꝫ ius & īpiū eius penes uos eē.

Simul eniterer domi militiæq; q̄maximo usui eē.P.R.uos
mihi cognatorꝫ uos affiniū loco ducerē. Si ea fecissem in ue
stra amicitia exercitū diuitias munimēta regni me habiturꝫ.
Quæ p̄cepta parētis cū agitarē. Iugurtha homo ōniū scele
ratissimus quos terra sustinet cōtēpto uestro impio Massi
nissæ me nepotē etiā a stirpe sotiū atq; amicū. P. R.regno
fortunisq; ōnibus expulit.Atq; ego. P.C.quoniā eo miseri
orꝫ erā ueturus : uellē potius ob mea q̄ ob maiorꝫ meorꝫ be
nefitia posse me a uobis petere auxiliū: ac maxime uellē de
beri mihi benefitia a.P.R.qbus utinā nō egerē:sed si ea de
siderāda erāt:uti debitis uterer.Sed quoniā parꝫ tuta per se
ipa ꝓbitas ē: neq; in manu mihi fuit Iugurtha q̄lis for& :
Ad uos cōfugi. P. C.qbus quod mihi miserrimū est:cogor
prius oneri q̄ usui eē. Cæteri reges aut bello uicti ī amicitiā
recepti sunt a uobis:aut in suis dubiis rebus sotietatē uestrā
petiuerūt Sed familia nostra cū.P.R.bello carthaginensi in
stituit amicitiā:quo tēpore magis fides eius q̄ fortūa petēda
erat.Quorꝫ ꝓgeniē uos. P.C.nolite pati me nepotem masi
nissæ frustra a uobis auxiliū petere. Sed ad īpetrandū nihil
causæ haberē p̄ter miserandā fortunā q̄ pauloante ego rex
genere:fama atq; copiis potēs.nūc deformatus erūnis. īops
alienas opes expecto:tamē erat maiestatis. P. R. prohibere
iniuriā:neq; pati cuiusq̄ regnū ꝑsclus crescere. Verū his fi
nibus eiectus ego sum :quos maioribus meis. P.R. dedit.
Vnde pater & auus una uobiscū expulere siphacē & cartha
ginēses.uestra beneficia mihi erepta sunt.P.C.uos īiniuria
mea despecti estis:Heu heu me miserꝫ huccine.Micipsa pa
ter benefitia tua euasere.ut quē tu parē liberis regniq; ꝓtici
pem fecisti:is potissimū stirpis tuæ extinctor sit.Nunq̄ ne
ergo familia nostra qeta erit? ī sanguīe semp ne ferro fuga
uersabimur.Dū carthaginēses ī columes fuere:iure sæua oīa
patiebamur: hostes ab latere:uos amici ꝓcul. Spes ōnis in
armis sita erat.Postq̄ illa pestis ex affric. eiecta ē:læti pacē
agitabāus. qppe quis hostis? nullus erat:nisi forte quē uos
iussissetis. Ecce autē ex īꝓuiso Iugurtha intollerāda audatia
scelere atq; suꝑbia sese efferēs fratre meo atq; eodē ꝓpīquo
suo īterfecto:primū regnū eius sceleris sui p̄dam fecit. Post
ubi me iisdē dolis neqt capē:nihil minus q̄ uim aut bellum
expectantē impio uestro sicut uidetis extorrē patria:domo:
inopē: & cooptū miseriis effecit:ut ubiuis tutius q̄ in meo
regno essem.Ego sic existimabā.P.C.uti p̄dicātē audierē pa
trē meū q diligēter uestrā colerēt amicitiā:eos multū laborē
suscipe:Cæterꝫ ex ōnibus maxime tutos esse.Quod ī nostra
familia fuit:p̄stitit:uti in ōnibus adessem uobis:nos uti per
otiū tuti simus in manu uestra ē. P. C.pater nos duos frēs
reliqt.tertiū Iugurthā benefitiis suis ratus ē cōiūctū nobis
fore.Alter eorꝫ necatus ē.alterius īpe māus īpias uix effugi.
Quid agā?aut quo potissimū infelix accedā? generis p̄sidia
oīa extincta sunt : Pater uti necesse erat natæ cōcessit. fratri
quē minime decuit ꝓpinquus ꝑscelus uitā eripuit. affines:
amicos:ꝓpinquos:cæteros aliū a..a clade oppressit. capti a Iu
gurtha ꝑs in crucē acti:ꝑs bestiis adiecti sunt. Pauci qbus
relicta ē anima clausi in tenebris:cū mærore & luctu morte
grauiorem uitā exigunt. Si omnia quæ aut ammisi : aut ex

necessariis aduersa facta sunt ĩcolumia manerẽt: tamẽ si qd
ex ĩpuiso mali accedisset: uos ĩplorauerẽ. P.C: qbus ꝓmag
nitudine ĩpii ius & iniurias ōnes curæ eẽ decet. Nũc uero
exul patria: domo solus atq; ōniũ honestaꝝ reꝝ egẽs: quo
accedã? aut quos appellẽ? Natōes ne: an reges? q oẽs familiæ
nostræ ob ipam amicitiã ĩfesti sũt? an quoq; mihi adire licet
ubi maioꝝ meoꝝ munumẽta hostilia plurima nõ sint: an qs
q; nostri misereri põt: q aliq;ndo uobis hostis fuit? Postrẽo
massinissa nos istituit. P.C. ne quẽ coleremus nisi. P.R. ne
societates: neq; foedera noua accipemus: abunde magna ꝑsi
dia nobis in uestra amicitia fore. Si huic ĩpio fortũa muta
ret: una occidẽdũ nobis fore: uirtute ac diis uolẽtibus mag
ni & opulẽti estis: oĩa secũda & obdiẽtia sũt. Quo facilius
sotioꝝ iniurias curare lic &. tãtũ illud uereor: ne quos priua
ta amicitia Iugurthæ paꝝ cognita trãsuersos agat: quos ego
audio sũma ope niti ambire alios fatigare uos singulos: ne
qd de absente ĩcognita causa statuatis. fingere me uerba di
cũt: & fugã simulare: cui licuerit in regno manere. Quod
utinã illũ cuius ĩpio facinore in has miserias ꝓiectus sum:
eadẽ hæc simulãtẽ uideã: & aliq;ndo aut apud uos aut apud
deos ĩmortales reꝝ humanaꝝ cura oriat. Vt ille q nũc sce
leribus suis ferox: atq; ꝑclarus ẽ oĩbus malis excrutiatis im
pietatis ĩparentẽ frĩs necis: meaꝝq; miseriaꝝ graues poenas
reddat. Iam iã frater animo meo carissime quãq; tibi ĩmatu
ro. et unde minime decuit uita erepta ẽ: tamẽ lætãdũ magis
q; dolẽdũ casum tuũ puto. Nõ enĩ regnũ: sed fugã: exilium:
egestatẽ: & has ōnes quæ me ꝑmũt eruũnas cũ ãima simul
amisisti. At ego infelix in tanta mala ꝑcipitatus ex patrio
regno: reꝝ humanaꝝ spectaculũ ꝑbeo: incertus qd agã: Tu
as ne iniurias ꝓseq;r ipe auxilii egẽs? an regno cõsulã? cuius
uitæ necisq; potestas ex opibus alienis pendet: utinã emori
fortũis meis hõestus exitus eẽt: ne uiuere cõtẽptus uiderer:

si defessus malis iniuriæ cõcessissem. Neq; uiuere libet: neq;
mori licet sine dedecore. P. C. uos ꝑ liberos atq; ꝑentes ue
stros ꝑ maiestatẽ. P.R. subuenite misero mihi: ite obuiã in
iuriæ: nolite pati regnũ numidiæ: quod uestꝝ ẽ: ꝑ scelus &
sanguinẽ familiæ nostre tabescere. Postq; rex loquendi finẽ
fecit. legati Iugurthæ largitione magis q; causa freti: paucis
respõdẽt. Hiẽsalẽ ob sæuitiã suã ab numidis interfectũ: Ad
herbalẽ ultro bellũ inferentẽ: postq; supatus sit: queri quod
iniuriã facere nequisset. Iugurthã ab senatu petere: ne se ali
um putarẽt ac numãtiæ cognitus eẽt. neu uerba inimici ãte
facta sua ponerẽt. Deinde utriq; curia egrediunt: senatus
statim cõsulit. Fautores legatoꝝ: ꝑterea senatus magna ꝑs
gratia deprauata. Adherbalis dicta cõtẽnere: Iugurthæ uirtu
tem extollere laudibus: gratia: uoce. Deniq; ōnibus modis
ꝓ alieno scelere & flagitio sua q;si ꝓ gloria nitebãt. At cõ
tra pauci qbus bonũ & æquũ diuitiis carius erat: subueniẽ
dum Adherbali & Hiẽsalis mortẽ seuere uindicãdã cẽsebãt.
Sed ex oĩbus maxime Emilius scaurus hõ nobilis impiger
factiosus auidus potẽtiæ: honoris: diuitiaꝝ. Cæteꝝ calide ui
tia sua ocultãs. Is postq; uidet regis largitionem famosam
ĩpudẽtẽq;: ueritus qd ĩ tali re solet: ne polluta licẽtia iuidiã
accẽderet: animũ a cõsueta libidine cõtinuit. Vicit tamẽ in
senatu ꝑs illa: quæ uero ꝑtiũ aut gratiã ãteferebat: Decretũ
fit uti legati decẽ regnũ quod Micipsa obtinuerat inter Iu
gurthã & adherbalẽ diuiderẽt. Cuius legatõis priceps fuit.
L. opinius hõ clarus & tũ in senatu potẽs q cõsulibus. C.
Gracho &. M. fuluio flacco interfectis acerrime uictoriam
nobilitatis in plebẽ exercuerat. Eũ Iugurtha tametsi romæ
in amicis habuerat tamẽ accuratissime recepit. Dãdo & pol
licitãdo multa ꝓfecit: uti fame fidei. postrẽo ōnibus suis re
bus cõmodũ regis anteferret. Reliquos eadẽ uia aggressos
plæroq; capit. paucis carior fides q; pecũia fuit. In diuisiõe

quæ ꝑs numidiæ mauritaniã attigit agro uirisq; opulẽtior Iugurthæ tradit:Illã alterã specie q̃ usu potiorẽ quæ portu osior & ædificiis magis exornata erat Adherbal possedit. Respostulare uidet africæ situ paucis expõere:et eas gẽtes qꝫbus cũ nobis bellũ aut amicitia fuit attingere. Sed quæ loca & nationes ob calorẽ aut aspitatẽ itẽ solitudines mius frequẽtata sũt.De his haud facile cõptũ narraueri. Cætera q̃ paucissimis absoluam .

N diuisione orbis terræ plæriq; in tertiã ꝑtẽ africã posuere.Pauci tãtũmodo asiã & europã eẽ:sed africã in europa. Ea fines habet ab occidẽte fretũ nostri maris & occeani ab ortu solis decliuẽ latitudinẽ.Quẽ locũ cathabamon incolæ appellãt:mare seuũ:importuosũ: Ager frugũ fertilis:bonus pecori:arborꝫ infoecũdus:cælo terraq; penuria aq̃ꝫ:genus hominũ salubri corpore:uelox:paciens laborꝫ:plæroscq; senectus dissoluit:nisi q̃ ferro aut bestiis interiere.Nam morbus haud sæpe quẽq̃ supat .Ad hoc male fici generis plurima animalia. Sed q̃ mortales initio africã habuerint q̃q; postea accesserint:aut quo modo iter se permixti sunt:quãq̃ ab ea fama quæ plæroscq; obtinet diuersũ est:tamẽ uti ex libris punicis q̃ hiẽsalis regis dicebãt inter ꝑtatũ nobis ẽ:utq; rẽ sese habere:cultores eius terræ putãt: q̃paucissimis dicã.Cæterꝫ fides eius rei penes auctores erit. Africã initio habuere getuli & libyes aspi ĩculticq; q̃scibus erat caro ferina atq; humi pabulũ uti pecoribus. Hii neq; moribus:neq; lege:aut impio cuiusquã regebãt;uagi palantes q̃ nox coegerat sedes habebãt.Sed postq̃ ĩ hispania hercules sicut afri putãt interiit: exercitus eius cõpositus ex uariis gẽtibus ãmisso duce: ac passim multis sibi q̃scq; impiũ petẽtibus breui dilabit ex eo numero ꝑse medi:& armenii: nauibus in africã trãsuecti ꝓximos nostro mari locos occupauere. Sed ꝑse intra occeanũ magis. Hiq; alueos nauium inuersos ꝓ tuguriis habuere. Quia neq; in materia agris: neq; ab hispãis emẽdi aut mutãdi copia erat:Mare magnũ & ignara lingua cõmertia ꝓhibebãt: Hi paulatĩ ꝑ cõnubia getulos secũ miscuere.Et q̃a sæpe tẽtãtes agros alia deinde loca petiuerãt:semetipos numidas appellauere.Cæterꝫ adhuc ædifitia numidarꝫ agrestiũ quæ mappalia illi uocãt oblõga in curuis lateribus tecta q̃si carinæ nauiũ sunt. Medi autẽ & armenii accessere libies. Nam hi ꝓpius mare africũ agitabãt. Getuli sub magis sole:haud ꝓcul ab ardoribus.hiq; mature oppida habuere:Nã freto diuisi ab hispania mutare res inter se instituerãt:Nomẽ earꝫ paulatĩ libies corrupere: barbara lingua mauros ꝓ medis appellãtes. Sed res ꝑsarꝫ breui adoleuit.ac postea noĩe numidæ ꝓpter multitudinẽ a parẽtibus digressi:possedere ea loca quæ ꝓxĩe carthaginẽ nũidia appellat. Deinde utriq; alteris freti:finitimos armis aut metu sub ĩperiũ suũ coegere.nomẽ gloriãq; sibi addidere:magis hi q̃ ad nostrꝫ mare ꝓcesserãt: q̃a libies q̃ getuli minus bellicosi. Deinde africæ ꝑs inferior plæraq; a numidis possessa ẽ.uicti oẽs ingẽtẽ nomẽq; ĩperãtiũ cõcessere: Postea phoenices alii multitudinis domi minuẽdæ gratia ꝑs ĩperii cupidine solicitata plebe.alii rerꝫ nouarꝫ auidi:hipponẽ adrimetũ leptĩ:aliasq; urbes in hora maritima condidere.hæq; breui multũ auctæ.Pars originibus suis ꝑsidio: alie decori fuere: Nam de carthagine silere melius puto q̃ parꝫ dicere:quoniã alio ꝓperare tẽpus mõet. Igit ad cathabathinõ:q̃ locus ægiptũ ab africa diuidit.secũdo mari prĩa cyrene ẽ.colonia:thereon:ac deinceps duæ syrtes:inter quas leptis:deinde phylenõ are quẽ locũ ægiptũ uersus finẽ ĩperii habuere carthaginẽses. Post aliæ punice urbes:cætera loca usq; ad mauritaniã numidæ tenẽt: ꝓxime hispaniam mauri sunt: Sup numidiã getulos accepimus partĩ in tuguriis.alios ĩ cultu uagos agitare. Post eos ethiopes eẽ:deide

loca exusta solis ardoribus: Igit bello Iugurthino plæraq; ex punicis oppida & fines carthaginensiū quos nouissime P.R.habuerat.p magistratus administrabat.Getulorꝫ magna ps et nūidiæ usq; ad flumē muluchā sub Iugurtha erāt: Mauris ōnibus rex bochus imperitabat pter nomē: cætera ignarus. P. R.itēq; nobis neq; bello neq; pace antea cognitus.De africa:& eius īcolis ad necessitudinē rei satis dictū. Postq̄ diuiso regno legati africa discessere & Iugurtha contra timorē animi pmia sceleris adeptū sese uidet: certū esse ratus:quod ex amicis apud numāciā accepat: ōnia romæ uenalia esse:simul & illorꝫ pollicitatōibus accensus: quos pauloante muneribus expleuerat in regnū Adherbalis animū intēdit.Ipse acer bellicosus:At is quē petebat.qetus ī bellis placido īgenio: opportunus iniuriæ: metuēs magis q̄ metuendus.Igit ex impuiso fines eius cū magna manu inuadit multos mortales cū pecore:atq; alia pda capit:ædifitia īcendit:plæraq; loca hostiliter cū eqtatu accedit. Deinde cū ōni multitudīe ī regnū suū cōuertit:existimās Adherbalē dolore pmotū:iniurias suas manu uindicaturꝫ:eāq; rē belli cām fore. At ille qd' neq; se parē armis existimabat:& amicitia P.R.magis q̄ numidis fretus erat:legatos ad Iugurthā de questū iniuriis misit:q tametsi cōtumeliosa dicta retulerāt: prius tamē oia pati decreuit:q̄ bellū sumere:qa tētatū antesecus cesserat.Neq; eo magis cupido Iugurthæ minuebat. Quippe q totū eius regnū animo iā inuaserat.Itaq; nō uti antea pdatoria manu. sed magno exercitu cōparato bellum gerere coepit:& apte totius numidiæ īperiū petere. Cæterꝫ qua pgebat:urbes agros uastare:pdas agere:suis animū hostibus terrorē augere: Adherbal ubi intelligit eo pcessum: uti regnū aut relinquēdū eē:aut armis retinēdū: necessario copias parat & Iugurthæ obuius pcedit:Interim haud longe a mari ppe cirthā oppidū: utriusq; exercitus cōsedit: & qa diei extremū erat:pliū nō est incoeptū.Sed ubi plæraq; noctis pcessit:obscuro ætiā tū lumīe milites Iugurthini signo dato castra hostiū inuadūt: semisōnes parti: alios arma sumētes:fugāt fundūtq; : Adherbal cū paucis eqtibus cirtham pfugit Et ni multitudo togatorꝫ fuisset quæ numidas īsequētes moenibus phibuit:uno die iter duos reges: coeptū atq; patratū bellū foret.Igit Iugurtha oppidū circūsedit uineis turribusq; & machinis omniū generꝫ expugnare aggredit:maxime festinās tēpus legatorꝫ antecape:quos ante pliū factū ab Adherbale romā missos audierat. Sed postq̄ senatus de bello eorꝫ accepit tres adolescētes in africā delegant:q ambos reges adeāt:senatus populiq; R.uerbis nūciēt:uelle & cēsere eos ab armis discedere.Ita seq; illisq; dignum fore:legati in africā maturātes ueniūt:eoq; magis qd' romæ dū pficisci parāt:de plio pacto & de oppungnatōe cirthæ audiebat.Sed his rumor clemēs erat. Quorꝫ Iugurtha accepta oratōe respōdit:sibi neq; maius qcq̄:neq; carius auctoritate senatus eē ab adolescētia ita se enixū: ut ab optimo quoq; pbaret:uirtute nō malitia.P.scipiōi sūmo uiro placuisse.Ob easdē artes a micipsa nō penuria liberorꝫ ī regnum adoptatū eē. Cæterꝫ quo plura bene atq; strenue fecisset:eo animū suū iniuriā minus tollerare. Adherbalē dolis uitæ suæ insidiatū: quod ubi cōperisset sceleri eius obuiam isse. P.R.neq; recte neq; p bono facturꝫ si ab iuregētium sese phibuerit Postrēo de oibus rebus legatos romā breuise missurꝫ.Ita utriq; digrediunt. Adhrebalis nō fuit copia appellādi. Iugurtha ubi eos africa discessisse ratus est: neq; loci ppter naturā cirthā armis expugnare pōt. Vallo atq; fossa moenia circūdat.turres extruit:easq; psidiis firmat: pterea dies noctesq;:aut p uim:aut dolis tētare defensoribus moeniū pmia modo: mō formidinē ostētare:suos hortādo ad uirtutē erigere prsus ītētus cūcta parare. Adherbal ubi

intelligit ōnes fortūas ſuas in extremo ſitas: hoſtē infeſtū auxilii ſpē nullā: penuria rerū neceſſariarū bellum trahi nō poſſe: ex his q̃ una cirthā ꝓfugerāt duos maxīe impigros delegit: eos multa pollicēdo ac miſerando caſum ſuū confirmat: uti ꝑ hoſtiū munitiones noctu ad ꝓximū mare deīde romā ꝑgerēt. Numidæ paucis diebus iuſſa effitiūt Littere Adherbalis in ſenatu recitatæ: q̃rū ſentētia hæc fuit.

On mea culpa ſæpe ad uos. P.C. oratū mitto: ſed uis Iugurthæ ſubigit: quē tāta libido extīguēdi me inuaſit: ut neq̃ uos: neq̃ īmortales deos in animo habeat: Quin ſanguinē meū: q̃ oīa malit. Itaq̃ q̃ntū iā mensem ſotius & amicus. P.R. armis obſeſſus teneor: neq̃ Micipſæ patris benefitia: neq̃ ueſtra decreta auxiliāt: ferro: an famæ acrius urgear incertus ſum. plura de Iugurtha ſcribere dehortat me fortuna mea: et iā ante exptus ſum: parum fidei miſeris eē: niſi tantū illū intelligo ſupra quā ego ſum petere: neq̃ amicitiā ueſtrā ſimul & regnū ſperare: utq̃ grauius exiſtimet nemini occultū eſt. Nam initio occidit hyēmē ſalē frēm: Deinde patrio regno me expulit: quæ ſane fuerīt noſtræ iniuriæ: nihil ad uos: Verū nūc regnū ueſtrū armis tenet. Me: quē uos īperatorē numidis poſuiſtis: clauſū obſidet. legatorū uerba q̃nti fecerit: ꝑicula mea declarāt: qdē reliq̃: niſi uis ueſtra cōmoueri poſſit? nā ego q̃dē uellē & hæc quæ ſcribo & illa quæ ātea īnſenatu queſtus ſum uana potius forēt: q̃ miſeria mea fidē uerbis faceret. Sed quoniā eo natus ſum: ut Iugurthæ ſcelerē oſtētui eſſem: iam nō morte neq̃ erūnas tātūmodo inimici īperiū & crutiatus corporis deꝑcor: Regno numidiæ quod ueſtrū eſt: uti libet cōſulite: me de manibus eripite impiis ꝑ maieſtatē īperii: ꝑ amicitiæ fidē: ſi ulla apud uos memoria remanet aui mei maſſiniſſe. His litteris recitatis: fuere q̃ in exercitū africā mittendum

cēſerēt: & q̃primū Adherbali ſubueniēdū. de Iugurtha interim uti cōſulareť quoniā legatis nō paruiſſet. Sed ab iiſdē illis regis fautoribus: ſūma ope enixū ē: ne tale decretū fieret: ita bonū publicū: ut in plæriſq̃ ſolet: priuata gratia deuictū eſt. legāť tamē in africā maiores natu nobiles amplis honoribus uſi: in q̃s fuit. Emilius ſcaurus de quo ſupra memorauimus: cōſularis: & tū ī ſenatu prīceps: ii quod res in inuidia erat: ſimul & a numidis obſecrati triduo nauī cōſcēdere: deinde breui uticam a pulſi: litteras ad Iugurthā mittunt: ut q̃ociſſime ad prouītiā accedat: ſeq̃ ab ſenatu ad eū miſſos. Ille ubi accepit homines claros quorū auctoritatē romæ pollere audierat: cōtra incoeptū ſuū ueniſſe: primo cōmotus metu atq̃ libidine diuerſus agitabať. Timebat irā ſenatus niſi paruiſſet legatis. Porro animus cupidine cæcus ad incoeptū ſcelus rapiebatur: Vicit tamen in auido īgenio prauū conſilium. Igitur exercitu circūdato ſumma uī cirtham irrumpere nititur: maxime ſperās deducta manu hoſtium: aut uī aut dolis ſeſe caſum uictoriæ inuenturum. Quod ubi ſecus procedit neq̃ quod intenderat efficere poteſt: ut prius quā legatos conueniret Adherbalis potireť: ne amplius morando ſcaurum quem plurimū metuebat incenderet: cum paucis equitibus in prouintiā uenit. At tāmetſi ſenatus uerbis graues minæ nunciarentur: quod ab oppugnatione non deſiſteret: multa tamen oratione cōſumpta legati fruſtra diſceſſere: Ea poſtquā cirthæ audita ſunt: ytalici quorū uirtute moenia defenſabantur confiſi deditione facta ꝓpter magnitudinē. P.R. inuiolatos ſeſe fore Adherbali ſuadēt: uti ſeq̃ opidūq̃ Iugurthæ tradat: tamē ab eo uitā paciſcať. de cæteris ſenatui curæ fore. At ille tametſi ōnia potiora fide Iugurthæ regebať: tamen quia penes eoſdē ſi aduerſareť cogendi poteſtas erat: ita uti cēſuerant deditionē facit.

Vgurtha in primis Adherbalē excrutiatū necat:de inde oēs puberes numidas atq; negotiatores pro miscue:uti qsq; armatus obuius fuerat: interfecit. Quod postq̄ romæ cognitū ē & res ī senatu agitari cepit: idē illi ministri regis interpellādo: ac sæpe gratia:interdum iurgiis.trahēdo tēpus:atrocitatē facti leniebāt.At ni. C.memius tribunus plebis designatus uir acer infestus potētiæ nobilitatis.P.R.edocuisset id agi:ut ꝑ paucos factiosos Iugurthæ scelus cōdonaret:ꝓfecto oīs inuidia ꝓlatādis cōsulatōibus dilapsa foret:Tanta uis pecuniæ atq; gratiæ regis erat.Sed ubi senatus cōsciētia delicti populū timet:lege sempronia ꝓuintiæ futuris cōsulibus nūidia atq; ytalia decretæ sunt:cōsulesq; declarati sunt. P.Scipio nassica.L.bestia Calphurnius calphurnio numidia:Scipioni ytalia obuenit.Deinde exercitus q̄ in africā portaret scribit:Stipēdiū aliaque quæ bello usui forēt decernūt.At Iugurtha cōtra spē nūtio accepto: q̄ppe cui romæ ōnia uenū iri ī āimo hæserat: filiū & cū eo duos familiares ad senatū legatos mittit.Hisq; uti illis quos hiēsale īterfecto miserat p̄cepit:uti mortales oēs pecunia agrediāt. Qui postq̄ romā aduētabāt:senatus a bestia cōsultus ē: placeret ne Iugurthæ legatos moenibus recipi. Ii decreuere:nisi regnū ip̄mq; deditū uenissent: uti diebus in ꝓximis decē ytalia decederēt.Cōsul numidis ex senatus decreto nūciari iubet. ita īfectis rebus illi domū dispersi dunt. Interim calphurnius parato exercitu legit sibi hoīes nobiles factiosos quoꝝ auctoritate quæ deliquisset munita fore sperabat.In qs fuit scaurus cuius de natura & habitu supra memorauimus. Nam ī cōsule nostro multæ bonæq; artes āimi & corporis erāt:q̄s oīs auaritia p̄pediebat:patiēs laboꝝ: acri ingenio:satis ꝓuidēs: belli haud ignarus firmissimus cōtra ꝑicula & insidias: Sed legiones ꝑ ytaliā regiū atq; inde siciliā.porro ex sicilia in africā trāsuecte sunt.Igit calphurnius initio paratis cōmeatibus acriter nūidiā īgressus ē. multosq; mortales et urbes aliquot pugnādo coepit. Sed ubi Iugurtha ꝑ legatos pecunia tētare: belliq; qd' ad ministrabat asperitatē ostēdere coepit: āimus æger auaritia facile cōuersus ē.Cæteꝝ sotius & minister ōniū consiliorū assumit scaurus: q̄ tametsi a principio plæriscq; ex factione eius corruptis acerrime regē īpugnauerat:tamē magnitudine pecuniæ a bono honestoq; in prauū abstractus est. Sed Iugurtha primū tantūmodo belli morā redimebat:existimās se interī aliq̄d romæ p̄tio aut gratia effectuꝝ. Postea uero q̄ ꝑticipē negotii scauꝝ accepit. In maximā spē adductus recupādē pacis:statuit cū eis de pactionibus præsens agere Cæteꝝ interea fidei causa:mittit a cōsule sestus questor in oppidū Iugurthæ uaccā.Cuius rei species erat acceptio frumēti.qd' calphurnius palā legatis īperauerat: quoniā dedi tōis mora īdutiæ agitabāt.Igit rex uti cōstituerat in castra uenit:ac pauca p̄senti cōsilio locutus de inuidia sui facti:atq; uti ī deditionē acciperet.reliq̄ cū bestia & scauro secreto trāsegit. Dein postero die quasi Persatirā legem sentētiis exq̄sitis in deditionē accipit.Sed uti ꝓ cōsilio impatū ē elephāti. xxx. pecus atq; eq̄ multi cū nō paruo argēti pōdere questori tradūt. Calphurnius romā ad magistratus rogandos ꝓficiscit. In numidia exercitu nostro pax agitabatur. Postq̄ res in africa gestas quoq; modo actæ forēt fama diuulgauit:romæ ꝑ ōnes locos:& cōuentus de facto consulis agitari. apud plæbē magna inuidia orta ē. patres soliciti erāt ꝓbarēt ne tātū flagitiū an decretū cōsulis subuerterēt: parū cōstabat. Ac maxie eos potētia scauri qd' his auctor & sotius bestiæ ferebat a uero bonoq; impediebat.At.C.memius cuius de libertate ingenii: & odio potētiæ nobilitatis supra diximus: inter dubitationem: & moras senatus cateruatī cōtionibus ad populū uindicādū hortari:monere

ne rem.P.ne libertatē ſuā deſererēt. multa ſuperba & cru delia facinora nobilitatis oſtendere ꝓrſus intentus omni modo plebis animū accēdebat. Sed quoniā ea tempeſtate romæ mēmii facūdia clara polléſq; fuit: decere exiſtimaui unā ex tam multis orationū eius ꝑſcribere. Ac potiſſimū eam dicam quā incōtione poſt reditū beſtiæ huiuſcemodi uerbis diſeruit.

Vlta me de hortant' a uobis quirites: ni ſtudium R. P. oīa exſupet:opes factionis:ueſtra paciētia: ius nullū: & maxime ꝙ inocētiæ plus ꝑiculi quā honoris ē. Nā illa qdē piget dicere:his annis qndecim q̄ ludibrio fueritis ſuperbiæ paucoꝝ:q̄ foede:quāq; multi pe rierint ueſtri defenſores: ut que animus ab ignauia atque ſocordia corruptus ſit: q ne nūc qdē obnoxii inimicis nec exurgitis. atq; etiā nunc timetis eos: qbus deceret terrori eſſe. Sed quāq̄ hæc talia ſunt: tamē obuiā ire factōis potē tiæ anīus ſubigit. Certe ego libertatē quæ mihi a parente tradita ē experiar. Veꝝ id fruſtra an ob rē faciā in ueſtra manu ſitū eſt qrites. neq; ego uos hortor quod ſæpe ma iores ueſtri fecere:uti cōtra iniurias armati eatis:nihil ui: nihil ſeceſſione opus ē: neceſſe eſt ut ſuomet ipſi ꝑcipites eant.Occiſo tiberio gracho quē regnū ſibi parare aiebāt in plebē romanā graues quæſtiones habite ſūt.Poſt.C.grachi &.M .fuluii cædē:itē ueſtri ordinis multi mortales ī car cere necati ſūt: Vtriuſq; cladis nō lex:ueꝝ libido finē fecit: Sed ſane fuerit regni paratio plebi ſua reſtituere:qcqd ſine ſanguīe ciuiū ulciſci neqt:iure factū ſit. Supioribus annis taciti īdignabamini ærariū expilari:reges & populos libe ros paucis nobilibus uettigal pēdere: penes eoſdē & ſūmā glorię & maxīas diuitias eē: tamē hæc facīora īpune ſuſce piſſe paꝝ habuere.Itaq; poſtrēo leges maieſtas ueſtra diui na & humana omnia hoſtibus tradita ſunt. Neq; eos qui ea fecere pudet haud penitet:ſed īccdūt ꝑ ora ueſtra magni fici:ſacerdotia:cōſulatus: ꝑs oſtētātes triūphos ſuos ꝑ īde q̄ſi honori ea nō ꝑde habeant. ſeruiere parati iniuſta īpia dominoꝝ nō ꝑferūt. Vos qrites in īperio nati æquo anio ſeruitutē tolleratis? Atq ſūt hii:q rē.P.occupauere:hōines ſceleratiſſimi cruētis manibus: īmani auaritia:nocētiſſimi: idēq; ſupbiſſimi:qbus fides:decus:pietas:poſtrēo honeſta: atq; īhoneſta oīa queſtui ſūt.ꝑs eoꝝ occidiſſe tribunos:alii quæſtiones iniuſtas plæriq; cædē ī uos feciſſe ꝓ munimēto habēt. Ita q̄ qſq; peſſime fecit:tā maxie tutus ē.metū a ſce lere ſuo ad ignauiā ueſtrā trāſtulere.quos oēs eadē cupere eadē odiſſe:eadē metuere ī unū coegit. ſed hæc īter bonos amicitia īter malos factio ē.Quod ſi tā uos libertatis curā haberetis:q̄ illi ad dominatōnē accēſi ſūt:ꝓfecto neq; res. P.ſicuti nūc uaſtarēt:& beneficia ueſtra penes optimos nō audaciſſimos forēt. Maiores ueſtri parandi iuris & maie ſtatis cōſtituendæ gratia per ſeceſſionē armati Auentinū montē occupauere. uos ꝓ libertate quā ab illis accepiſtis nōne ſūma ope enitemini? atq; eo uehemētius quo magis dedecus eſt parta āmittere q̄ omnino nō parauiſſe. quid igit' cenſes? uindicandū in eos qui hoſti prodidere rem p. nō manu neq; ui: quod magis uos feciſſe:q̄ illis accidiſſe indignū eſt: Verū quæſtionibus & inditio eius Iugutrhæ qui ſi deditus eſt profecto iuſſis ueſtris obediens erit. Sin ea contēnit: ſcilic& exiſtimabitis: q̄lis illa pax aut deditio ſit.exq̄ ad Iugurthā ſceleꝝ impunitas ad paucos potentes maxime diuitiæ:ad. R.P.dāna atq; dedecora peruenerīt: niſi forte non dum uos dominationis eorū ſatietas tenet: & illa quam hæc tempora placent magis :cum regna:pro uintiæ:leges:iura:iuditia:bella:atq; paces:poſtremo diuina & humana omnia penes paucos erant. Vos autem inuicti ab hoſtibus imperatores omniū gentium ſatis habebatis

animā retinere. Nā seruitutē qdē qs uestrū recusare aude
bat? Atq ego tametsi flagitiosissimū existimo īpune iniu
riā accepisse: tamē uos hōinibus sceleratissimis ignoscere:
quoniā sunt ciues: æquo animo paterer: ni mia in pernicie
casura eēt. Nā & illi q̄ntū importunitatis habent, pax est
impune male fecisse: nisi deinde faciūde licētia eripitur: &
uobis æterna sollicitudo remanebit: Cum intelligitis aut
seruiēdū eē: aut per manus libertatē retinendā. Nam fidei
qdē aut cōcordiæ: quæ spes est? dominari illi uolūt: uos li
beri eē: facere illi iniurias: uos ꝓhibere: postremo sociis ue
stris ueluti hostibus: hostibus ꝓsociis utūt. Potest ne ī tā
diuersis mētibus: pax aut āicitia eē? Quare moneo hortorq̄
uos: ne tātū scelus īpunitū omittatis. Nō peculatus ærarii
factus ē: neq̄ p uim sociis ereptæ pecuniæ. Quæ quāq̄ gra
uia sint: tamē cōsuetudie iā ꝓnihilo habēt. hosti acerrīo
ꝓdita ē senatus auctoritas: ꝓditū īperiū uestr̄: domi mili
tiæq̄. R. P. uenalis fuit: quæ nisi quæsita erūt. nisi uīdicatū
īnoxios: qd erit reliquū? nisi ut illis q̄ ea fecere obedictes
uiuāus? Nā īpune quælibet facere: id ē regē eē. neq̄ ego uos
q̄rites hortor: ut iā malitis ciues uestros ꝓperā q̄ recte fe
cisse. Sed ne ignoscēdo malis bonos ꝓditū eatis. Adhoc in
republica multo pstat: beneficii: q̄ maleficii īmemores eē:
bonus tātūmodo segnior fit: ubi negligas malus uero īꝓ
bior. ad hoc si iniuriæ nō sint haud sæpe auxilii egeas.

Aec atq̄ alia huiuscemōi sæpe dicēdo mēmius po
pulo. R. ꝓsuadet: uti. L. cassius: q̄ tū ꝓtor erat ad
Iugurthā mitereē: eūq̄ īterposita fide publica: ro
mā duceret: quo facilius īditō regis: scauri et reliquor̄ quos
pecūiæ captæ arcessebāt delicta patefierēt. Dū hæc rōæ ge
rūt q̄ ī nūidia relicti a bestia exercitui ꝓerāt: secuti morē
īperatoris pluria & flagitiosissima faciora fecere. Fuere q̄
auro corrupti elephātes Iugurthæ traderēt. Alii per fugas

uenderēt: ꝓs expaccatis ꝓdas agere. Tanta uis auaritiæ ani
mos eor̄ ueluti tabes inuaserat. At cassius perlata rogatōe
ac perculsa omni nobilitate ad Iugurthā ꝓficiscitur. eique
timido & excōtientia diffidenti rebus suis persuadet: quo
se populo. R. dedisset: neu uim quā misericordiā experiri
mallet: priuatim præterea fidem suā interponit: q̄ ille nō
minoris quam publicam ducebat. Talis ea tempestate
fama de cassio erat. Igitur Iugurtha contra decus regiū:
cultu quāmaxime miserabili cū cassio romā uenit. At tam
&si in ipso magna uis animi erat: confirmatus ab ōnibus
quor̄ potentia aut scelere cūcta ea gesserat quæ supradixi
mus: C. bebium tribunum plebis magna tamen mercede
parat. Cuius impudētia contra ius & iniurias omnis mu
nitus for&. At. C. memius aduocata contione: quāq̄ regi
infesta plebs erat: pars inuincula duci iubebat: pars nisi
sotios sceleris aperiret: more maiorū de hoste supplicium
sumi: dignitati tamē quā iræ magis cōsulēs: sedare motus:
& animos eor̄ mollire. Postremo cōfirmare fidē publicā
per se inuiolatā fore. Post ubi silentiū coepit: ꝓducto Iu
gurtha uerba facit. romæ nūidiæq̄ faciora eius memorat:
scelera in patrē fratresq̄ ostēdit: q̄bus iuuantibus: q̄busque
ministris ea egerit: quāq̄ intelligat: P. R. tamē uelle mani
feste magis ex illo habere. Si uerum aperiat in fide & cle
mētia populi. R. magnā spē illi sitā: Sin reticeat: nō sociis
saluti fore: se suasq̄ opes corruptur̄. Dein ubi mēmius di
cēdi finē facit: & Iugurtha respōdere iussꝰ ē. C. bebiꝰ tribu
nus plebis quē pecūia corruptū supradixīus iugurthā regē
tacere iubꝫ: at tāetsi multitudo quæ ī cōciōe aderat uehemē
ter accensa terrebat eū clamore: uultu: sæpe īpetu: atq̄ aliis
oībꝰ quæ ira fieri amat: uicit tamē īpudētia. Ita populꝰ lu
dibrio habitꝰ: ex cōtiōe discessit. Iugurthæ bestiæq̄ & cæ
teris quos illa quæstio exagitabat animi augescūt. Erat ea

tẽpeſtate romæ numida qdã nõine maſina guluſſe filius: maſſiniſſe nepos: q qd' ĩ diſcẽſſione regũ Iugurthæ aduer ſus fuerat dedita cirtha & adherbale iterfecto ꝓfugus ex africa abierat: huic ſpuri9 albinus: q ꝓxio ãno poſt beſtiã cũ qnto minutio ruffo cõſulatũ gerebat: ꝑſuadet quoniã ex ſtirpe maſſiniſſe ſit: ut Iugurthã ob ſcelera inuidia cũ metu urgeat. regnũ nũidiæ ab ſenatu petat. Auid9 cõſul belli ge rũdi moueri q̃ ſceneſcere oĩa malebat. Iꝑi ꝓuĩtia numidia. minutio macedonia euenerat. quæpoſtq̃ maſina agitare coe pit: neqꝫ Iugurthæ ĩ amicis ſatis ꝑſidii ẽ: qd' eorꝫ aliũ cõ ſciẽtia: aliũ mala fama. atqꝫ timor ĩpediebat: bomilcari ꝓ pĩquo ac maxĩo ſibi fido ĩpat: uti ꝑtio ſicuti multa cõfece rat: inſidiatores maſine paret: ac maxĩe occulte: Sin id parũ ꝓcedat: quouiſmõ nũidã iterficiat. Bomilcar mat̃e regis mã data exeqt̃. & ꝑ hoĩes talis negotii artifices itinera egreſſ9 qꝫ ei9 poſtrẽo loca atqꝫ tẽpora cũcta explorat. Deinde ubi res poſtulabat inſidias tẽdit. Igit̃ un9 ex eo nũero qui ad cædẽ parati erãt paulo incõſulti9 maſinã aggredit̃: illũ ob trũcat. S3 iꝑe deꝑhẽſus multis hortãtib9 & in primis al bino cõſule inditiũ ꝓfitet̃. Fit re9 magis ex æquo bonoqꝫ q̃ iuregẽtiũ. Bomilcar comes ei9: q romã fide publica ue nerat: At Iugurtha manifeſt9 tãti ſceleris: nõ prius omiſit cõtra uerꝫ: niti q̃ ãimaduertit ſuꝑ gratiã atqꝫ pecuniã ſuã inuidiã facti eẽ. Igit̃ quãq̃ priore actõe examicis qnq̃gita uades dederat: regno magis q̃ uadib9 cõſulẽs: dã in numi diam bomilcarem dimittit: ueritus ne reliquos populares met9 iuuaderet parẽdi ſibi: ſi de illo ſuplitiũ ſũptũ foret. & ipſe paucis diebus eodem ꝓfectus ẽ: iuſſus a ſenatu ytalia diſcedere. S3 poſtq̃ roma egreſſus eſt: fert̃ eo ſæpe tacitus reſpiciẽs poſtremo dixiſſe. urbem uenalem: & mature peri turam ſi emptorem inuenerit.

Nteri albin9 renouato bello comeatũ ſtipẽdiũ alia qꝫ quæ militib9 uſui foret: maturat ĩ africã portare ac ſtatĩ iꝑe ꝓfect9 ẽ. uti ante cõitia qd' tẽp9 haud lõge aberat: armis aut deditõe: aut quouis modo bellũ cõfi ceret. At cõtra Iugurtha trahere oĩa: & alias: deinde alias more cauſas facere: polliceri deditõ3: metũ ſimulare: cedere inſtãti: & paulo poſt ne ſui diffideret inſtare. ita belli mõ modo pacis mora cõſulẽ ludifficare. At fuere q tũ albinũ haud ignarꝫ cõſilii regis exiſtimarẽt: Neqꝫ ex tãta ꝓperãtia tã facile tractũ bellũ ſocordia magis q̃ dolo crederẽt. Sed poſtq̃ dilapſo tẽpore cõmitiorꝫ dies aduẽtabat: albin9 aulo fratre in caſtris ꝓ ꝑtore relicto romã deceſſit. Ea tẽpeſtate romæ ſeditionibus tribunitiis atrociter. R. P. agitabat̃. P. lucilius. & lutius anni9 tribuni plebis reſiſtẽtib9 collegis cõtinuare magiſtratũ nitebãt̃. quæ diſceſſio totius anni co mitia impediebat. Ea mora ĩ ſpẽ adductus: aulus quẽ pro ꝑtore in caſtris relictũ ſupradiximus: aut cõficiundi belli cauſa: aut terrore exercit9 aut gratia regis pecũiæ capiũdæ: milites mẽſe ianuario ex hibernalis ĩ expeditionẽ euocat. magniſqꝫ itinerib9 hyeme aſpa ꝑuenit ad oꝑpidũ ſuthul: ubi regis theſauri erãt. Qd' q̃nq̃ & ſæuitia tẽporis: & op portunitate loci: neqꝫ capi: neqꝫ obſideri poterat: Nã circũ murꝫ ſitũ in ꝑrupti mõtis extrẽo planities limoſa hyema libus aquis paludem fecerat: tamẽ aut ſimulandi gratia quo regi formidinem adderet: aut cupidine cæcus ob the ſauros oppidi potiundi uincas agere: aggerẽ iacere aliaqꝫ quæ ĩcepto uſui foret ꝑparare. At Iugurtha cognita uani tate ĩpeitiaqꝫ legati ſubdole ei9 augere amentiã: miſſitare ſupplices legatos. Ipſe q̃ſi uitabũdus ꝑ ſaltuoſa loca & tra mites exercitũ ductare. Deniqꝫ aulũ ſpe pactionis ꝓpulit: uti relicto ſuthule ĩ abditas regiones ſeſe ueluti cedẽtẽ in ſequeretur. Ita delicta ocultiora fore. Interea ꝑ homines

callidos diu noctuq; exercitū tētare cēturiones ducesq; tur
mar; ptī alii uti trāsfugerēt corrūpe: Alii signo dato locū
uti desererēt:quæ postq̄ exsentētia instruit intēpesta nocte
de īprouiso multitudie nūidar; auli castra circūuenit. Mi
lites romani tumultu pculsi insolito arma cape:alii sese ab
dere:ps territos cōfirmare:Trepidare:oībus locis:uis mag
na hostiū:cælū nubib9 atq; nocte:obscuratū:piculū āceps:
postrēo fugere an manere tuti9 foret ī incerto erat.S3 ex
eo nūero quos pauloāte corruptos dixim9: cohors una li
gur; cū duab9 turmis trachū: & paucis & gregariis mili
tib9 trāsiere ad regē:& cēturio primipili tertiæ legiōis p
munitō3 q̄ uti defender3 accepat:locū hostib9 ītrocūdi de
dit.eaq; nūidæ cūcta irrupe.Nostri fuga foeda plæriq; ab
iectis armis pximū collē occupauere.nox atq; pda castror;
hostes quo mīus uictoria uterēt remorata sūt. Deinde Iu
gurtha postero die cū aulo ī colloqo uerba facit.tāetsi ipm
cū exercitu fame ferro clausū ten3:tamē se humanar; rer;
memorē si secū foed9 faceret:īcolumes oēs sub iugū missu
rum pterea uti dieb9 decē numidia decederet. Quæ quāq̄
grauia & flagitii plena erant: tamē qa mortis metu tene
bāt:sicuti regi libuerat pax cōuenit.S3 ubi ea romæ cōpta
sūt:met9 atq; meror ciuitatē īuasere.ps dolere p gloria im
pii:ps īsolita bellicar; rer; timere libertati.Aulo oēs īfesti:
ac maxīe q bello sæpe pclari fuerāt: quod armat9 cum de
decore potius q̄ mālu salutē quæsiuerat.Ob ea cōsul albin9
ex delicto fratris inuidiā:ac deīde piculū timēs:senatū de
foedere cōsulebat.& tamē interī exercitui supplemētū scri
bere:a sociis & noīe latio auxilia arcessere. Deniq; ōnibus
modis festīare. Senat9 ita uti par fuerat decernit suo atq;
populi in iussu nullū potuisse foed9 fieri.Cōsul īpedit9 a
tribunis plebis ne q̄s parauerat copias secū portar3:paucis
dieb9 ī africā pficiscīt.Nā oīs exercit9 uti cōuenerat:nūidia

deductus ī puitia hyemabat.Postq̄ eo uētū ē:quāq̄ perseq
Iugurthā et mederi fraterne īuidiæ anius ardebat:Cognitis
militib9 quos pter fugā soluto īpio licētia atq; lasciuia cor
rupat:Ex copia rer; statuit sibi nihil agēdū.Interī rōæ.C.
manili9 limitan9:tribū9 plebis rogatō3 ad populū pmul
gat:uti quereret ī eos quor; cōsilio Iugurtha senat9 decreta
neglexisset:q; ab eo ī legatōib9 aut īpiis pecūias accepisset
q elephātes q; p fugas tradidissent:Itē q d' pace aut bello
cū hostib9 pactōes fecisset:huic rogatōi ptī cōscii sibi:alii
ex ptiū inuidia picula metuētes: quoniā apte resistere neq
uerāt:qn illa et alia talia placere sibi fatereē:Oculte p ami
cos ac maxīe p hōines noīs latini & socios italicos īpedi
mēta parabāt.S3 plebs īcredibiliměoratu ē:q̄ ītēta fuerit:
q̄ntūq; ui rogatō3 iusserit:decreuerit:uoluerit:magis odio
nobilitatis cui mala illa pabāt:q̄ cura.R.P.tāta libido in
ptib9 erat.Igit cæteris metu pculsis.M.scaur9 quē legatū
bestiæ fuisse supradocuim9:ītēr letitiā plebis & suor; fugā
trepida etiā tū ciuitate:quō ex manilii rogatōe tres quæsi
tores rogarēt:effecerat uti ipe ī eo nūero crearēt . S3 quæ
stiōe exercitata aspe uiolēterq; extimore & libidine plebis
ut sæpe nobilitatē sic ea tēpestate plebē ex secūdis reb9 īso
lētia cæpat.Cæter; mos ptiū populariū & factionū senat9
ac deinde ōniū malar; artiū paucis āte ānis rōæ ortus ē:
Otio atq; abūdātia ear; rer;:quæ pria mortales ducūt.Nā
āte carthaginē deletā popul9 & senat9.R.placide modeste
q;.R.P.tractabāt.Neq; gloriæ neq; dōinatōis certamē ītcr
ciues erat.met9 hostilis ī bōis artib9 ciuitatē retinebat.S3
ubi illa formido mētibus dicessit.scilicet ea quæ secūdæ res
amāt lasciuia atq; supbia īcessere.Itaq; qd' ī aduersis rebus
optauerāt otiū postq̄ adepti sūt aspius acerbiusq; fit.Nāq;
cæpe nobilitas ī dōinatōnē dignitatē.P.libertatē ī libidinē
uertere:sibi quisq; ducere:trahere:rape :Itaq; ōnia in duas

partes abſtracta ſũt.R.P.quæ media fuerat dilacerata ẽ.
Cæterꝫ nobilitas factiõe magis pollebat . Plebis uis ſoluta
atq; diſpſa in multitudĩe min9 poterat: Paucorꝫ arbitrio
boelli domiq;.R.P.agitabat:penes eoſdẽ ærariũ ꝓuintiæ
magiſtrat9 gloriæ triũphiq; erãt.P.militia atq; inopia ur
gebat.Prædas bellicas ĩpatores cũ paucis diripiebãt.Interea
parẽtes aut quæ ꝓui liberi militũ:uti q;ſq; Potẽtiori cõfinis
erat ſedib9 pellebãt. Ita cũ potẽtia auaritia ſine modo mo
deſtiaq; ĩuadere:Polluere:ac uaſtare oĩa:nihil pẽſi neq; ſanc
ti habere:quo ad ſemetipãm p̃cipitauit.Nã ubi primũ ex
nobilitate repti ſũt:q; uerã gloriã ĩiuſtæ potẽtiæ antepone
rent:moueri ciuitas & diſtenſio ciuilis q̃ſi ꝓmixtio terræ
oriri coepit.Nã poſtq̃ tiberi9 &.C.Grach9 quorꝫ maiores
punico atq; aliis boellis multũ. R.P.addiderãt::uẽdicare
plebẽ ĩ libertatẽ: & paucorꝫ ſcelera patefacere coepe:nobi
litas noxia atq; eo ꝓculſa mõ ꝓ ſotios ac nomẽ latinũ ĩter
dũ ꝓ eqtes.R.quos ſpes ſocietatis a plebe dimouerat:gra
chorꝫ actiõib9 obuiã ierat.& prĩo tiberiũ deĩde paucos p9
ãnos ĩ eadẽ ĩgrediẽtẽ Caiũ tribunũ plebis:Alterꝫ triũuirũ
coloniis ducẽdis cũ. M. Fuluio flacco ferro necauerat: At
ſane graccis cupidine uictoriæ haud ſatis moderat9 anĩus
fuit. S3 bono uinci ſacius eſt q̃ malo more iniurima uin
cere:Igit̃ ea uictoria nobilitas ex libidĩe ſuaſa:multos mor
tales ferro aut fuga extĩxit:pluſq; ĩ reliquũ ſibi timoris q̃
potẽtiæ addidit. Quæ res plærꝫq; magnas ciuitates peſſun
dedit:dũ alteri alteros uĩcere quouiſmõ & uictos acerbi9
ulciſci uolũt.S3 de ſtudiis ꝓtiũ & oĩb9 ciuitatis morib9 ſi
ſigillati aut ꝓ magnitudine parẽ diſſerere tẽp9 q̃ res ma
turi9 me deſer&.Quãobrẽ ad incoeptũ redeo.

Oſt auli foed9 exercituſq; noſtri fædã fugã: metell9
& ſyllan9 cõſules deſignati:ꝓuintias ĩter ſe ꝓtiuerãt:
metelloq; nũidia euenerat:acri uiro quãq̃ aduerſo populi
ꝓtiũ:fama tamẽ æq̃bili & ĩuiolata:Is ubi primũ magiſtra
tũ ingreſſi9 ẽ:alia õnia ſibi cõmũia cũ collega rat9:ad bellũ
qd̃ geſtur9 erat ãimũ intẽdit.Igit̃ diffidẽs ueteri exercitui.
milites ſcribere:p̃ſidia ũdiq; arceſſere:arma:tæla:equos: &
cætera inſtrumẽta militiæ parare.Ad hoc cõeat9 affati:de
niq; oĩa quæ bello uario:& multarꝫ rerꝫ egẽti uſui eẽ:ſolẽt
Cæterꝫ ad ea patrãda ſenat9 auctoritate ſocii nomẽq; latinũ
& reges ultro auxilia mittere:poſtrẽo oĩs ciuitas ſũmo ſtu
dio adnitebat.Itaq; ex ſentẽtia oĩb9 reb9 ꝓtis cõpoſitiſq;
ĩ nũidiã ꝓficiſcit̃.magna ſpe ciuiũ:tũ ꝓpter bonas artes:
tũ maxie qd̃ aduerſũ diuitias ĩuictũ ãimũ gerebat:& aua
ritiã magiſtratuũ ãte id tẽp9 ĩnũidia noſtre opes cõtuſæ:
hoſtiũ auctæ erãt. S3 ubi ĩ africã uẽit exercit9:ei tradit̃ a
Spurio albino ꝓcõſule.iners:ibellis:neq; ꝓiculi: neq; labo
ris paciẽs:lingua q̃ mãu prõptior:p̃dator ex ſociis: & ipſe
p̃da hoſtiũ ſine ĩpio & modeſtia habit9.Ita ĩpatori nouo
pl9 ex malis artib9 ſolicitudĩis q̃ ex copia auxilii aut ſpei
bonæ accedebat. Statuit tamẽ q̃mq̃ & æſtiuorꝫ tẽp9 comi
tiorꝫ mora imminuerat: & expectatiõe euẽt9 ciuiũ ãimos
intẽtos putabat:nõ prius bellum attingere:q̃ maiorꝫ diſci
plina milites laborare coegiſſet.Nã albin9 auli frĩs exerci
tuſq; clade ꝓculſ9:poſtq̃ decreuerat nõ egredi ꝓuintia:q̃n
tum tẽporis æſtiuorꝫ impio fuit::plærꝫq; milites ſtatiuis
in caſtris habebat:niſi quõ odor: aut pabuli egeſtas locũ
mutare ſubegerat: Sed neq; more militari uigiliæ deduce
bantur:uti cuique libebat ab ſignis aberat. Lixæ ꝓmixti
cum militibus diu noctuq; uagabant̃: palantes agros ua
ſtare:uillas expugnare: pecoris & mancipiorꝫ prædas cer
tantes agere:eaque mutare cum mercatorib9 uino aduecti
tio & aliis talibus . Præterea frumentum publice datum
uendere: panem in diem mercari : poſtremo quæcunque
dici aut fingi queunt ignauiæ luxuriæque probra in illo

partes abſtracta ſũt.R.P.quæ media fuerat dilacerata ẽ.
Cæterꝫ nobilitas factiõe magis pollebat . Plebis uis ſoluta
atq; diſpſa in multitudĩe min9 poterat: Paucorꝫ arbitrio
boelli domiq;.R.P.agitabat:penes eoſdẽ ærariũ ꝓuintiæ
magiſtrat9 gloriæ triũphiq; erãt.P.militia atq; inopia ur
gebat.Prædas bellicas ĩpatores cũ paucis diripiebãt.Interea
parẽtes aut quæ ꝓui liberi militũ:uti q;ſq; Potẽtiori cõfinis
erat ſedib9 pellebãt. Ita cũ potẽtia auaritia ſine modo mo
deſtiaq; ĩuadere:Polluere:ac uaſtare oĩa:nihil pẽſi neq; ſanc
ti habere:quo ad ſemetipam p̃cipitauit.Nã ubi primũ ex
nobilitate repti ſũt:q; uerã gloriã ĩiuſtæ potẽtiæ antepone
rent:moueri ciuitas & diſtenſio ciuilis q̃ſi ꝓmixtio terræ
oriri coepit.Nã poſtq̃ tiberi9 &.C.Grach9 quorꝫ maiores
punico atq; aliis boellis multũ. R.P. addiderãt::uẽdicare
plebẽ ĩ libertatẽ: & paucorꝫ ſcelera patefacere coepe:nobi
litas noxia atq; eo ꝓculſa mõ ꝓ ſotios ac nomẽ latinũ ĩter
dũ ꝓ eqtes.R.quos ſpes ſocietatis a plebe dimouerat:gra
chorꝫ actiõib9 obuiã ierat.& prĩo tiberiũ deide paucos p9
ãnos ĩ eadẽ ĩgrediẽtẽ Caiũ tribunũ plebis:Alterꝫ triũuirũ
coloniis ducẽdis cũ. M. Fuluio flacco ferro necauerat: At
ſane graccis cupidine uictoriæ haud ſatis moderat9 anĩus
fuit. Sꝫ bono uinci ſacius eſt q̃ malo more iniurima uin
cere:Igit̃ ea uictoria nobilitas ex libidĩe ſuaſa:multos mor
tales ferro aut fuga extĩxit:pluſq; ĩ reliquũ ſibi timoris q̃
potẽtiæ addidit. Quæ res plærꝫq; magnas ciuitates peſſun
dedit:dũ alteri alteros uicere quouiſmõ & uictos acerbi9
ulciſci uolũt.Sꝫ de ſtudiis ꝓtiũ & oĩb9 ciuitatis morib9 ſi
ſigillatĩ aut ꝓ magnitudine parẽ diſſerere tẽp9 q̃ res ma
turi9 me deſer&.Quãobrẽ ad incoeptũ redeo.

Oſt auli foed9 exercituſq; noſtri fædã fugã: metell9
& ſyllan9 cõſules deſignati:ꝓuintias ĩter ſe ꝓtiuerãt:
metelloq; nũidia eueneratacri uiro quãq̃ aduerſo populi

ꝓtiũ:fama tamẽ æq̃bili & ĩuiolata:Is ubi primũ magiſtra
tũ ingreſſi9 ẽ:alia õnia ſibi cõmũia cũ collega rat9:ad bellũ
qd̃ geſtur9 erat ãimũ intẽdit.Igit̃ diffidẽs ueteri exercitui
milites ſcribere:p̃ſidia ũdiq; arceſſere:arma:tæla:equos: &
cætera inſtrumẽta militiæ parare.Ad hoc cõeat9 affati:de
niq; oĩa quæ bello uario:& multarꝫ rerꝫ egẽti uſui eẽ:ſolẽt
Cæterꝫ ad ea patrãda ſenat9 auctoritate ſocii nomẽq; latinũ
& reges ultro auxilia mittere:poſtrẽo oĩs ciuitas ſũmo ſtu
dio adnitebat.Itaq; ex ſentẽtia oĩb9 reb9 patis cõpoſitiſq;
ĩ nũidiã ꝓficiſcit̃.magna ſpe ciuiũ:tũ ꝓpter bonas artes:
tũ maxie qd̃ aduerſũ diuitias ĩuictũ ãimũ gerebat:& aua
ritiã magiſtratuũ ãte id tẽp9 ĩnũidia noſtre opes cõtuſæ:
hoſtiũ auctæ erãt. Sꝫ ubi ĩ africã uẽit exercit9:ei tradit̃ a
Spurio albino ꝓcõſule.iners:ibellis:neq; ꝓiculi: neq; labo
ris paciẽs:lingua q̃ mãu prõptior:p̃dator ex ſociis: & ipſe
p̃da hoſtiũ ſine ĩpio & modeſtia habit9.Ita ĩpatori nouo
pl9 ex malis artib9 ſolicitudĩis q̃ ex copia auxilii aut ſpei
bonæ accedebat. Statuit tamẽ q̃mq̃ & æſtiuorꝫ tẽp9 comi
tiorꝫ mora imminuerat: & expectatiõe euẽt9 ciuiũ ãimos
intẽtos putabat:nõ prius bellum attingere:q̃ maiorꝫ diſci
plina milites laborare coegiſſet.Nã albin9 auli frĩs exerci
tuſq; clade ꝓculſ9:poſtq̃ decreuerat nõ egredi ꝓuintia:q̃n
tum tẽporis æſtiuorꝫ impio fuit::plærꝫq; milites ſtatiuis
in caſtris habebat:niſi quõ odor: aut pabuli egeſtas locũ
mutare ſubegerat: Sed neq; more militari uigiliæ deduce
bantur:uti cuique libebat ab ſignis aberat. Lixæ ꝓmixti
cum militibus diu noctuq; uagabant̃: palantes agros ua
ſtare:uillas expugnare: pecoris & mancipiorꝫ prædas cer
tantes agere:eaque mutare cum mercatorib9 uino aduecti
tio & aliis talibus . Præterea frumentum publice datum
uendere: panem in diem mercari : poſtremo quæcunque
dici aut fingi queunt ignauiæ luxuriæque probra in illo

exercitu cãcta fuere:& iã ãplius alia. Sed ĩ ea difficultate Metellũ nõ minus q̃ in rebus hostilibus magnũ & sapiẽtem uirũ fuisse cõperior: tãta tẽperãtia inter ambitionẽ sæuitiãq̃ moderatũ: Nanq̃ edicto primũ adiumẽta ignauiæ sustulisse: ne qsquã in castris panẽ aut quẽ alium coctum cibũ uenderẽt: ne lixae exercitũ sequerẽt: ne miles Gregarius in castris neue in agmine seruũ aut iumẽtũ haberet. Cæteris arcte modum statuisse. Præterea transuersis itineribus quottidie castra mouere: Iuxta ac si hostis adesset uallo atq̃ fossa munire: Vigilias crebras ponere: & eas ipse cum legatis circumire: Item in agmine modo in primis: modo in postremis: sæpe in medio adesse: ne qsquã ordine egrederẽt: ut cũ signis frequẽtes ĩcederẽt: miles cibum & arma portaret. Ita ꝓhibẽdo a delictis magis q̃ uindicando exercitum breui confirmauit. Interea Iugurtha ubi quæ Metellus agebat ex nũtiis accepit: simul de innocẽtia eius cercior romæ factus: diffidere suis reb9: Actũ demũ uerã deditionẽ facere conatus ẽ. Igitur legatos ad consulẽ cum supplitiis mittit. Qui tantũmodo ipsi liberisq̃ uitã peterẽt: alia õnia dederẽt populo Romano. Sed Metello iam ãte experimẽtis cognitũ erat: numidarũ genus infidũ: ingenio mobili, nouarũ rerũ auidũ cẽ. Itaq̃ legatos aliũ ab alio diuersos aggrediẽ: ac paulatim temptando postq̃ opportunos sibi cognouit: multa pollicitãdo ꝓsuad&: uti Iugurthã maxime uiuũ sin id parũ procedat necatum sibi traderẽt. Cæterum paulim quæ ex uoluntate forẽt regi renũtiari iub&. Deinde ipse paucis diebus in tẽto atq̃ in festo exercitu in numidiã ꝓcedit. Vbi cõtra belli faciẽ tuguria hõmũ plena pecora cultoresq̃ in agris erant: ex oppidis & mapalibus p̃fecti regis obuiam procedebãt: paratim frumẽtũ dare: comeatũ portare: postremo omnia quæ imperarentẽ facere. Neque Metellus iccirco min9 ſ̃ pariter ac si hostes adeẽnt munito agmĩe ĩcedere: late explorare: Omnia illa deditõis signa ostẽtui credere: & insidiis locũ tentare. Itaq̃ ipse cũ expeditis cohortibus itẽ funditorũ & sagittariorũ delecta manu apud primos adeẽ: In postrẽo. C. Marius legatus cũ eqtibus curare: In utrũq̃ latus auxiliarios equites: tribunis legionum: & præfectis cohortium dispartiuerat: ut cum his permixti uelites quocumque accederent: eqtatus hostium propulsarent. Nam in Iugurtha tantus dolus tantaq̃ peritia locorũ & militiæ erat: ut absens uel presens pacẽ an bellũ gerẽs pernitiosior esset: in incerto haberẽt. Erat haud longe ab itinere: quo Metell9 pergebat oppidũ numidarũ nõine uacca forũ regũ uenaliũ toti9 regni maxĩe celebratũ: ubi & ĩcolere & mercari cõsueuerãt ytalici generis multi mortales. Huic cõsul tẽtãdi gratia & si paterẽt opportunitates loci p̃sidiũ imposuit. Præterea ĩperauit frumẽtũ & alia quæ bello usui forẽt cõportare: rat9 id qd' res mõebat: frequẽtiã negotiatorũ & comeatũ etiã paratis rebus munimẽto fore. Inter hæc Iugurtha impensius modo legatos supplices mittere: pacẽ orare: p̃ter suã liberorũque uitã oia Metello dedere: Quos itẽ uti priores cõsul illectos ad ꝓditionẽ domũ dimittebat: regi pacẽ q̃ postulabat neq̃ abnuere neq̃ polliceri: Et inter eas moras ꝓmissa legatorũ expectare. Iugurtha ubi Metelli dicta cũ factis cõposuit: ac se suis artibus tentari animaduertit: quippe cui pax uerbis nuntiabat: cæterũ re bellũ asperrimũ erat: urbs maxime alienata: ager hostibus cognit9: animi populariũ tẽtati: coactus rerũ necessitudine statuit armis certare. Igit' explorato hostiũ itinere: in spẽ uictoriæ adductus ex opportunitate loci: quãmaximas potest copias õniũ generũ parat: ac per tramites occultos exercitum Metelli anteuenit. Erat in ea parte numidiæ quam Adherbal in diuisione possederat: flumen oriens

a meridie nomine muthul: aquo mōs aberat ferme milia
passum.xx. tractu pari uastus ab natura & humano cultu
sed ex eo medio quasi collis oriebat in immensum pertin
gens uestitus oleastro: ac mirtetis aliisque generibus ar
borū quæ humo arida atque arenosa gignuntur. Media
autē planicies deserta penuria aquæ p̄ter flumini ꝓpinq̄
loca: ea consita arbustis pecore atq̄ cultoribus frequenta
bant. Igit in eo colle quē transuerso itinire porrectū do
cuimus: Iugurtha acie extenuata suoꝝ consedit: elephantis
& parti copiaꝝ pedestrium Bomilcarem præfecit: cumq̄
edoc& quæ ager&. Ipse proprius montē cū ōni equitatu
& peditib9 delectos suos collocat. Deide singulas turmas
& manipulos circūueniēs mon3 atq̄ obtestat: uti mēores
pristiæ uirtutis & uictoriæ sese regnūq̄ suū ab romanoꝝ
auaritia defendāt. Cū his certamē fore quos ātea uictos sub
iugū miserint. Ducē illis nō animū mutatum: quæ ab im
peratore decuerint: ōnia suis ꝓuisa: locum superiorem: ut
prudētes cum imperitis: ne pauciores cum pluribus: aut
rudes cū bello melioribꝰ manū cōsererēt. Proinde parati
intētiq̄ essent signo dato romanos inuadere: Illū diē aut
omnes labores & uictorias cōfirmaturū: aut maximarum
erumnaꝝ initiū fore. Ad hoc uiritim uti quēque ob mi
litare facinus pecunia aut honore extulerat: cōmōefacere
beneficii sui: & eum ipsum aliis ostentare: Postremo pro
cuiusq̄ ingenio pollicēdo minitādo obtestando aliū: alio
modo excitare. Quom interea Metell9 ignarus hostium
mōte digrediēs cū exercitu cōspicat: Primo dubi9 qd nā
insolita facies ostēder&: Nanq̄ inter uirgulta eq̄ nūidæq̄
consederant: neque plane occultati humilitate arborum &
tamē incertus quid nam esset: tū natura loci: tum dolo:
ipsi atq̄ militaria signa obscurari. Dein breui cognitis in
sidiis paulisper agmē cōstituit. Ibi commutatis ordinibus

in dextro latere qd ꝓximū hostes erat triplicib9 subsidiis
aciē instruxit. Inter manipulos funditores & sagittarios
dispertit: eqtatū omnē in cornibus locat: Ac pauca ꝓ tem
pore milites hortatus: aciem sicuti instruxerat transuersis
principiis in planū deducit. Sed ubi numidas qetos neq̄
colle digredi animaduertit: uerit9 ex āni tēpore: & inopia
aquæ ne siti conficerēt exercitus: Rutilium legatum cum
expeditis cohortibus & parte eqtum præmisit ad flumē:
uti locum castris antecaperet: existimās hostes crebro im
petu & trāsuersis proeliis iter suū remoraturos. & quoniā
armis diffiderēt: lassitudinem & sitim militum tētaturos.
Deinde ipse pro re atq̄ loco sicuti monte descēderat pau
latim procedere: Marium post principia haberet. Ipse
cum sinistræ alæ equitibus esse: qui in agmine principes
facti erant. At Iugurtha ubi extremū agmen Metelli pri
mos suos p̄tergressum uidet: p̄sidio fere duū miliū peditū
montē occupat: q̄ Metellus descenderat: ne forte cedētib9
aduersariis receptui ac post munimento for&:. Deinde re
pente signo dato hostes inuadit. Numidæ alii postrēos ce
dere: ꝑs a sinistra ac dextra tētare: infensi adeē: atq̄ istare:
atq̄ oib9 locis romanoꝝ ordines cōturbare: Quoꝝ etiā q̄
firmioribus animis obuii hostib9 fuerāt ludificati icerto
proelio: ipsi modo æminus sauciebant: neq̄ cōtra feriendi
aut conserendi manum copia erat. Ante iam docti ab Iu
gurtha eqtes ubi romanoꝝ turma inseq̄ coeperat: nō con
fertim neq̄ in unū sese recipiebāt: sed alius alio q̄ maxime
diuersi. Ita numero priores si a ꝑsequēdo hostes deterrere
nequiuerant: disiectos a tergo aut lateribus circūueniebāt.
Sin opportunior fugæ collis quam campi fuerat ea uero
cōsueti numidaꝝ eq̄ facile inter uirgulta euadere. Nostros
asperitas & insolētia loci retinere. Cæteꝝ facies totius ne
gotii uaria: incerta foeda atque miserabilis: Dispersi a

ſuis ꝑs cedere:alii inſeq:neq; ſigna neq; ordines obſeruare
ubi quéq; ꝑiculū coeperat:ibi reſiſtere ac ꝓpulſare: arma:
tæla:eq:uiri: hoſtes atq; ciues ꝑmixti: nihil cōſilio neque
ĩperio agi.fors ōnia agere. Itaq; multū diei ꝓceſſerat:quō
& iā tū euētus in ĩcerto erat.Deniq; oĩbus labore:& æſtu
languidis: Metellus ubi uidet numidas minus ĩſtare pau
latim milites in unū conducit: ordines reſtituit: cohortes
legionarias quattuor aduerſum pedites hoſtium collocat.
Eorū magna ꝑs ſuperioribus locis feſſa conſederat: ſimul
oraret: hortari milites ne deficerent:neu paterent hoſtes
fugiētentes uincere:ſe neq; illis caſtra eſſe:nō munimentū
ullū quo cedentes tenderent: in armis ōnia ſita: Sed nec
Iugurtha quidem interea quietus erat: Circūire:hortari:
renouare proeliū: & ipſe cum delectis omnia tentare: ſub
uenire ſuis:hoſtib9 dubiis ĩſtare:quos firmos cognouerat:
æminus pugnādo retinere:Eo modo inter ſe duo ĩpatores
ſūmis uirib9 certabāt:Ipſi pares:cætera opib9 diſpib9.Nā
Metello uirtus militū erat:locus aduerſus: Iugurthæ alia
oĩa ꝑter milites opportūa:Deniq; romāi ubi ĩtelligūt neq;
ꝓfugiū ſibi eē:neq; ab hoſte copiā pugnandi fieri & iam
diei ueſp aderat:Aduerſo colle ſicuti ꝑceptū fuerat euadūt
āmiſſo loco nūidæ fuſi fugatiq; pauci ĩteriere:Plæroſq; ue
locitas:& regio hoſtibus ignara:tutata ſūt.Interea Bomil
car quē elephātis & copiarū ꝑti pedeſtriū ꝓfectū ab Iugur
tha ſupradixĩus:ubi eū Rutilius ꝑtergreſſus ē:paulatī ſuos
ĩ æquū locū deducit. ac dū legatus ad flumē quo ꝑmiſſus
erat feſtinās ꝑgit:qet9 uti res poſtulabat:aciē exornat:neq;
remittit qd explorare ubiq; hoſtis ageret. Poſtq̄ Rutiliū
cōſediſſe iā.& anĩo uacuū accepit:ſimulq; ex Iugurthæ ꝑlio
clamorē augeri: ueritus ne legatus cognita re laborātibus
ſuis auxilio foret:aciē q̄ diſidēs uirtuti militū arcte ſtatu
erat: quo hoſtium itineri officeret: latius porrigit. Eoq;

modo ad Rutilii caſtra procedit.Romani eximꝓuiſo pul
ueris uim magnā animaduertūt. Nam proſpectū ager ar
buſtis conſitus ꝓhibebat.primo rati humū aridā uēto agi
tari.poſt ubi æq̄bilē manere: & ſicuti acies mouebat :ma
gis magiſq; appropinq̄re uidēt: Cognita re ꝓperantes ar
ma capiūt:ac ꝓcaſtris ſicuti imperabat cōſiſtunt. Deinde
ubi propius uentū eſt utrimq; magno clamore cōcurrit.
Numidæ tātumodo remorati dū in elephātis auxiliū pu
tant: Poſtq̄ eos impeditos ramis arborū atq; ita diſiectos
circumueniri uidēt:fugā faciūt.ac plæriq; abiectis armis:
collis ut noctis quæ iā aderat auxilio ĩtegri abeūt.Elephā
ti.iiii.capti:reliq; omnes numero.xl.interfecti.At romani
quāq̄ itinere atq; opere caſtrorū & ꝑlio feſſi: lætique erāt:
tamē ꝗ Metellus amplius opinione morabat:inſtructi in
tētiq; obuiā ꝓcedūt. Nā dolus nūidarū nihil lāguidi neq;
remiſſi paciebat.ac primo obſcura nocte poſtq̄ haud ꝓcul
inter ſe erant: ſtrepitu ueluti hoſtes aduētare:alteri apud
alteros formidinē ſimul & tumultū facere: & poene ĩpru
dētia admiſſum facinus miſerabile foret:ni utrinq; ꝑmiſſi
eqtes rē explorauiſſēt.Igit.ꝓ metu repēte gaudiū exortū.
Milites alius aliū læti appellāt:acta edocēt:atq; audiūt ſua
q̄ſq; fortia facta ad cælū fert. Quippe res humanæ ita ſe
habēt: in uictoria uel ignauis gloriari licet. aduerſæ res
ætiā bonos detrectāt. Metellus in hiſdē caſtris quatriduo
cōmoratus ſautios cū cura reficit: meritos in ꝑliis moræ
militiæ donat: uniuerſos in cōtione laudat atq; agit æque
gratias.hortat ad cætera quæ leuia ſūt parē uti āimū gerāt
ꝓ uictoria ſatis pugnatū:reliquos labores ꝑde fore. Tamē
interim trāſfugas & alios oportunos.ubi gētiū Iugurtha
foret aut qd ageret cū paucis ne eēt:an exercitū haberet:ut
ſeſe uictus gereret:exploratū miſit. At ille ſeſe in loca ſal
tuoſa:ac nata munita recepat:ibiq; cogebat exercitū nūero

ſuis ꝑs cedere:alii inſeq:neq; ſigna neq; ordines obſeruare
ubi quēq; ꝑiculū coeperat:ibi reſiſtere ac ꝓpulſare: arma:
tela:eq:uiri: hoſtes atq; ciues ꝑmixti: nihil cōſilio neque
ĩperio agi.fors ōnia agere. Itaq; multū diei ꝓceſſerat:quō
& iā tū euētus in ĩcerto erat.Deniq; oĩbus labore:& æſtu
languidis: Metellus ubi uidet numidas minus ĩſtare pau
latim milites in unū conducit: ordines reſtituit: cohortes
legionarias quattuor aduerſum pedites hoſtium collocat.
Eorū magna ꝑs ſuperioribus locis feſſa conſederat: ſimul
oraret: hortari milites ne deficerent:neu paterent hoſtes
fugiētentes uincere:ſe neq; illis caſtra eſſe:nō munimentū
ullū quo cedentes tenderent: in armis ōnia ſita: Sed nec
Iugurtha quidem interea quietus erat: Circūire:hortari:
renouare proeliū: & ipſe cum delectis omnia tentare: ſub
uenire ſuis:hoſtib9 dubiis ĩſtare:quos firmos cognouerat:
æminus pugnādo retinere:Eo modo inter ſe duo ĩpatores
ſūmis uirib9 certabāt:Ipſi pares:cæterꝫ opib9 diſpib9.Nā
Metello uirtus militū erat:locus aduerſus: Iugurthæ alia
oĩa ꝑter milites opportūa:Deniq; romāi ubi ĩtelligūt neq;
ꝓfugiū ſibi eē:neq; ab hoſte copiā pugnandi fieri & iam
diei ueſp aderat:Aduerſo colle ſicuti ꝑceptū fuerat euadūt
āmiſſo loco nūidæ fuſi fugatiq; pauci ĩteriere:Plæroſq; ue
locitas:& regio hoſtibus ignara:tutata ſūt.Interea Bomil
car quē elephātis & copiaꝫ ꝑti pedeſtriū ꝑfectū ab Iugur
tha ſupradixĩus:ubi eū Rutilius ꝑtergreſſus ē:paulatī ſuos
ĩ æquū locū deducit. ac dū legatus ad flumē quo ꝑmiſſus
erat feſtinās ꝓgit:qet9 uti res poſtulabat:acie exornat:neq;
remittit qd explorare ubiq; hoſtis ageret. Poſtq̄ Rutiliū
cōſediſſe iā.& anĩo uacuū accepit:ſimulq; ex Iugurthæ ꝑlio
clamorē augeri: ueritus ne legatus cognita re laborātibus
ſuis auxilio foret:acie q̄ difidēs uirtuti militū arcte ſtatu
erat: quo hoſtium itineri officeret: latius porrigit. Eoq;

modo ad Rutilii caſtra procedit.Romani eximꝓuiſo pul
ueris uim magnā animaduertūt. Nam proſpectū ager ar
buſtis conſitus ꝓhibebat.primo rati humū aridā ueto agi
tari.poſt ubi æq̄bilē manere: & ſicuti acies mouebat̄ :ma
gis magiſq; appropinq̄re uidēt: Cognita re ꝓperantes ar
ma capiūt:ac ꝓcaſtris ſicuti imperabat̄ cōſiſtunt. Deinde
ubi propius uentū eſt utrimq; magno clamore cōcurrit̄.
Numidæ tātumodo remorati dū in elephātis auxiliū pu
tant: Poſtq̄ eos impeditos ramis arboꝝ atq; ita diſiectos
circumueniri uidēt:fugā faciūt.ac plæriq; abiectis armis:
collis ut noctis quæ iā aderat auxilio ĩtegri abeūt.Elephā
ti.iiii.capti:reliq omnes numero.xl.interfecti.At romani
quāq̄ itinere atq; opere caſtroꝝ & ꝑlio feſſi: lætique erāt:
tamē ꝗ Metellus amplius opinione morabat̄:inſtructi in
tētiq; obuiā ꝓcedūt. Nā dolus nūidaꝝ nihil lāguidi neq;
remiſſi paciebat̄.ac primo obſcura nocte poſtq̄ haud ꝓcul
inter ſe erant: ſtrepitu ueluti hoſtes aduētare:alteri apud
alteros formidinē ſimul & tumultū facere: & poene ĩpru
dētia admiſſum facinus miſerabile foret:ni utrinq; ꝑmiſſi
eqtes rē exploraui ſſēt.Igit̄.ꝓ metu repēte gaudiū exortū.
Milites alius aliū læti appellāt:acta edocēt:atq; audiūt ſua
qſq; fortia facta ad cælū fert. Quippe res humanæ ita ſe
habēt: in uictoria uel ignauis gloriari licet. aduerſæ res
ætiā bonos detrectāt. Metellus in hiſdē caſtris quatriduo
cōmoratus ſautios cū cura reficit: meritos in ꝑliis moræ
militiæ donat: uniuerſos in cōtione laudat atq; agit æque
gratias.hortat̄ ad cætera quæ leuia ſūt parē uti āimū gerāt
ꝓ uictoria ſatis pugnatū:reliquos labores ꝑde fore. Tamē
interim trāſfugas & alios oportunos.ubi gētiū Iugurtha
foret aut qd ageret cū paucis ne eēt:an exercitū haberet:ut
ſeſe uictus gereret:exploratū miſit. At ille ſeſe in loca ſal
tuoſa:ac nata munita receꝑat:ibiq; cogebat exercitū nūero

hominū ampliorē: ſed hebetē infirmūque agri & pecoris magis q̄ belli cultorē. Id ea gratia eueniebat q̄ p̄ter regios eqtes nemo ōniū nūidaꝝ ex fuga regē ſeqt̄. Quo cuiuſq̄ āimus fert eo diſcedūt: Neq̄ id flagitiū militiæ ducit̄: ita ſe mores habēt. Igit̄ Metellus ubi uidet etiā tū regis animum ferocē eſſe: bellum renouari: q̄ niſi ex illius libidine geri nō poſſet: Præterea iniquū certamē ſibi cū hoſtibus minore detrimento illos uinci: quā ſuos uicere ſtatuit: nō proeliis neque acie ſed alio more bellum gerendum. Ita que in loca numidiæ opulentiſſima pergit: agros uaſtat: ca ſtella multa & oppida temere munita: aut ſine præſidio capit: incenditque: puberes interfici Iubet: alia omnia militum præda fore. Eo formidine multi mortales Romanis dediti ut obſides: frumentum & alia quæ uſui forent affatim præbita: Vbicumq̄ res poſtulabat præſidium impoſitum. Quæ negotia multo magis q̄ proelium male pugnatum ab ſuis regē terrebant. Quippe cui ſpes ōnis in fuga ſita erat: ſeq̄ cogebatur .q. ſua loca defendere neq̄ uerat: in alienis bellū gerere. tamē ex inopia quod optimū uidebat̄ cōſiliū capit exercitū plærūq̄ ī iiſdē locis operiri iub&: ipē cū delectis eqtibus Metellū ſeqt̄: nocturnis auiiſq̄ itineribus ignoratus Romanos palātes repēte aggredit̄: eoꝝ plæriq̄ inermes cadūt: multi capiūt̄: nemo ōniū intactus ꝓfugit: & numidæ priuſq̄ excarceris ſubueniret̄: ſicuti iuſſi erāt: ī ꝓxios colles diſcedūt. Interī Rōæ gaudiū īgēs ortū: cognitis Metelli rebus: ut ſeq̄ exercitū more maioꝝ gereret: ut ī aduerſo colle uictor tamē uirtute fuiſſ& hoſtiū agro potiret̄: Iugurthā magnificū ex auli ſocordia ſpē ſalutis ī ſolitudīe aut fuga coegiſſet habere. Itaq̄ ſenatus ob ea foeliciter acta diis īmortalibus ſupplitia decerne re: Ciuitas trepida ātea & ſollicita de belli euētu læta agere. De fama Metello p̄clara eē. Igit̄ eo ītētior aduictoriā niti

ōnibus modis feſtinare: cauere tamē nec ubi hoſti oportunus fieret: meminiſſe poſt gloriā īuidiā ſeq: ita quo clarior eo magis anxius erat. Neq̄ poſt inſidias Iugurthæ effuſo exercitu p̄dari: ubi frumēto aut pabulo opus erat: cohortes cū ōni eqtatu p̄ſidiū agitabāt. Exercitus partē ipe: reliquos Marius ducebat: Sed igni magis q̄ p̄da ager uaſtabat̄: duobus locis haud lōge inter ſe caſtra facicbāt. Vbi ui opus erat cūcti aderāt. Cæteꝝ quo fuga atq̄ formido latius creſceret: diuerſi agitabāt̄. Eo tēpore ꝓ colles Iugurtha ſequi tēpus aut locū pugnæ querere q̄ uētuꝝ hoſtē audierat: pabulū & aq̄ꝝ fontes quoꝝ penuria erat corrūpere: modo ſe Metello interdū Mario oſtendere: poſtrēos ī agmine tentare: ac ſtatī in colles regredi: Rurſus aliis poſt aliis minitari: neq̄ p̄liū facere: neq̄ otiū pati: Tantūmodo hoſtē ab incoepto retinere: Romanus ī̄pator ubi ſeſe dolis fatigari uidet: Neq̄ ab hoſte copiā pugnādi fieri: urbē magnā & ī ea ꝓte q̄ ſita erat acrē regni noīe ʒanā ſtatuit oppugnare: ratus id qd̄ negotiū poſcebat: Iugurthā laborātibus ſuis auxilio uētuꝝ: ibiq̄ p̄liū fore: At ille quæ parabāt̄ a ꝓfugis edoctus magnis itineribus Metellū āteuenit: Oppidanos hortat̄ moēia defēdāt additis auxilio ꝓfugis: qd̄ gēus ex copiis regis qd̄ fallere neqbat firmiſſimū erat. Præterea pollicēt̄ ī tēpore ſemetip̄m cū exercitu affore. Ita cōpoſitis rebus ī loca q̄maxīe occulta diſcedit: ac paulo poſt cognoſcit Mariū ex itinere frumentatū cū paucis cohortibus ſicchā miſſū qd̄ oppidū primū ōniū poſt malā pugnā ab rege defecerat: Eo cū delectis eqtibus noctu pergit. & iā egredientibus Romanis in porta pugnā facit: ſimul magna uoce ſiccēſes hortat̄: uti cohortes ab tergo circūueniāt: fortunā illis p̄clari facinoris caſū dare: Si id fecerīt poſtea ſeſe in regno illos ī libertate ſine metu ætatē acturos: at ni Marius ſigna iferre atq̄ euadere oppido ꝓpeareſſet: ꝓfecto

cūcti aut magna ꝑs ſicceſſiū fidē mutauiſſent. Tanta adeo mobilitate ſeſe numidæ gerūt. Sed milites Iugurthini pau liſper ab rege ſuſtētari: poſtq̄ maiore ui hoſtes urgēt: pau cis amiſſis ꝓfugi diſcedūt. Marius ʒanā ꝑuēit. Id oppidū in campo ſitū magis opere q̄ natura munitū erat. nullius idoneæ rei egens: armis uiriſq̄ opulentū. Igit̄ Metellus ꝓ tēpore atq̄ loco paratis rebus moenia cuncta exercitu cir cumdat: Legatis imperat: ubi q̄ſq̄ curaret: Deinde undiq̄ ſigno dato ſimul clamor ingēs orit̄: Neq̄ ea res numidas terret: infenſi intentique ſine tumultu manent: proelium incipitur. Romani pro ingenio q̄ſque ꝑs æminus glande aut lapidibus pugnare: alii ſuccedere ac mux modo ſuffo dere: modo ſcalis aggredi: cupere proeliū manibus facere. Contra opidani in ꝓximos ſaxa uoluere: ſudes: pila: ꝑter ea pice: ſulphure: & thedā ī mixtā ardēti mitere. Sed nec illos q̄dē q̄ ꝓcul manſerāt timor animi ſatis muniuerat. Nā plæroſq̄ iacula tormētis aut manu emiſſa uulnerabāt: pariq̄ ꝑiculo ſed fama impari: boni atq̄ ignaui erāt. Dū apud ʒanam ſic certat̄: Iugurtha ex im.puiſo caſtra hoſtiū cū magna manu inuadit: remiſſis q̄ ꝑſidio erāt & omnia magis q̄ ꝑliū expectātibus portā irrupit. At noſtri repēti metu ꝑculſi: ſibi q̄ſq̄ ꝓ moribus cōſulunt: alii fugere: alii arma capere: magna ꝑs uulnerati aut occiſi. Cætex ex ōni multitudine nō amplius. xl. memores nominis Romani grege facto: locū paulo editiorē cæpere: neq̄ inde maxima ui depelli querant. tæla æminus miſſa remittere: pauci im pluribus minus fruſtrati: ſin numidæ ꝓpius acceſſiſſent: Ibi uero uirtutē oſtēdere: & eos maxīa ui cedere: fundere atq̄ fugare. Interim Metellus quō acerrime rē gereret cla morē & tumultū hoſtilē a tergo accepit. Deinde conuerſo equo animaduertit fugā ad.ſe uerſum fieri: quæ res indi cabat populares eē. Igit̄ eqtatū ōnē ad caſtra ꝓpere ꝑmitit:

ac ſtatī. C. Mariū cū cohortibus ſotiox eūq̄ lachrymās ꝑ amicitiā perq̄. R. P. obſecrat: ne q̄ cōtumeliā remanere in exercitu uictoriæ: neue hoſtes inultos abire ſinat. Ille breui mādata efficit. At Iugurtha munimēto caſtrox īpeditus quō alii ſup uallū ꝑcipitarēt̄: alii in anguſtiis: ipi ſibi pro perātes officerēt: multis amiſſis in loca munita ſeſe recipit. Metell9 infecto negotio poſtq̄ nox aderat: in caſtra cū ex ercitu reuertit̄: Igit̄ poſtero die priuſq̄ ad oppugnādum egredereť eqtatū ōnē in ea ꝑte qua regis aduētus erat: ꝓ caſtris agitare iub3. portas & ꝓxima loca tribunis diſptit Deinde ipe ꝑgit ad oppidū: atq̄ uti ſupiori die murum aggredit̄. Interim. Iugurtha ex occulto repēte noſtros in uadit q̄ in ꝓximo locati fuerāt: pauliſp territi ꝑturbabāt̄: Reliq̄ ſubueniūt: Neq̄ diutius numidæ reſiſtere quiſſent: ni pedites cū eqtatu ꝑmixti magnā cladē in congreſſu fa cerent: q̄bus illi freti nō uti equeſtri ꝑlio ſolet ſeq̄: deinde cedere: ſed aduerſis eq̄s cōcurrere: īplicare ac ꝑturbare aciē. Ita expeditis peditib9 ſuis hoſtes pene uictos dare. Eodē tēpore apud ʒaniā magna ui certabat̄: ubiq̄ſq̄ legat9 aut tribun9 curabat eo acerrime niti: neq̄ alius in alio magis q̄ ī ſeſe ſpē habere. Pariter oppidani agere: ꝓpugnare ōnib9 locis: aut parare auidi9 alteri alteros ſautiare: q̄ ſemet tege re. Clamor ꝑmixt9 hortatiōe lætitia gemitu: armox eſtre pit9 itē ad cælū ferri: Tæla utrīq̄ uolare: ſʒ q̄ moenia de fenſabāt: ubi hoſtes paululū mō pugnā remiſerāt: intenti ꝑliū equeſtre ꝓſpectabāt: Eos uti quæq̄ res Iugurthæ erāt lætos modo: mō pauidos animaduerteres. ac ſicuti audiri: a ſuis aut cerni poſſent: monere alii: alii hortari: aut manu ſignificare: niti corporibus: & ea huc & illuc q̄ſi uitabūdi: aut iaciētes tæla agitare. Quod ubi Mario cognitū eſt: nā is in ea ꝑte curabat: cōſulto lenius agere ac diffidētiam rei ſimulare: ꝑati numidas ſine tumultu regis ꝑlium uiſere.

Ita illis ſtudio ſuorꝫ aſtrictis repēte magna ui murꝫ aggre
dit.Et iā ſcalis aggreſſi milites ſūma ꝓpe cæpāt. Quō op
pidani cōcurrūt:lapides ignē alia pter ea tæla igerūt: no
ſtri primo reſiſtere. Deinde ubi unæ atqꝫ altere ſcalæ cō
minute ſūt:q ſupſteterāt afflicti ſūt. Cæteri quoqꝫ modo
potuere:pauci integri magna ꝑs uulnerib9 cōfecti abeūt.
Deinde utriqꝫ pliū nox diremit.Metell9 poſtq fruſtra in
ceptū uidet neqꝫ oppidū capi: neqꝫ Iugurthā niſi inſidiis
niti:haud ſuo loco pugnā facere:et iā æſtatē exactā eē: ab
ʒania diſcedit.& in his urbib9 quæ ad ſe defecerant ſatiſqꝫ
munite loco aut moenib9 erāt pſidia iponit.Cæterꝫ exerci
tū in ꝓuitia qnæ ꝓxia ē nūidiæ hyemādi gratia collocat:
Neqꝫ id tēp9 ex aliorꝫ more qeti aut luxuriæ cōcedit.Sed
quoniā bellū parꝫ armis ꝓcedebat:iſidias regi ꝑ amicos tē
dere:eorꝫ pfidia ꝓ armis uti parat.Igit Bomilcarē q Rōæ
cū Iugurtha fuerat: & inde uadib9 datis de Maſine nece
iudiciū clam ꝓfugerat:qd ei ꝑ maximā amicitiā maxima
copia fallēdi erat.multis pollicitacionib9 aggredit:ac prio
efficit:uti ad ſe colloquendi gratia occult9 ueniat.Deinde
fide data ſi Iugurthā uiuū aut necatū tradidiſſet: fore ut
illi ipunitatē ſenat9:& ſua oia cōcederet.facile numidæ ꝑ
ſuadet:tū igenio infido:tū metuēti:ne ſi pax cū Romanis
fieret:ipe ꝑ cōditiōes ad ſuppliciū traderet.Is ubi primū
opportunū tēp9 fuit: Iugurthā anxiū ac miſerātē fortūas
ſuas accedit:Monet atqꝫ lachrymās obteſtat:uti aliquādo
ſibi liberis libieqꝫ & gēti numidarꝫ optie merite ꝓuideat
Omnib9 pliis ſeſe uictos:agrꝫ uaſtatum: multos mortales
captos:occiſos:regni opes cōminutas eē:ſatis ſæpe iam &
uirtutē militū & fortunā tētatā: caueat illo cūctāte numi
dæ ſibi cōſulant. His atqꝫ aliis talibus ad deditionē regis
animū ipellit. Mittunt ad imperatorē legati: q Iugurthā
ipata factum dicerent:ac ſine ulla pactōe ſeſe regnūqꝫ ſuū
illi9 ī fidē tradere.Metell9 ꝓpere cūctos ſenatorii ordinis
ex hybernis accerſi iub3.Eorꝫ & aliorꝫ quos idoneos duce
bat cōſiliū habet.Ita more maiorꝫ ex cōſilii decreto ꝑ lega
tos Iugurthæ ipat:argēti pōdo ducēta milia:elephātos oēs
equorꝫ & armorꝫ aliqntū.Quæ poſtq ſine mora facta ſūt
iubet oēs ꝓfugas uinctos adduci:Eorꝫ magna ꝑs uti iuſſū
erat adducti:pauci quō primū deditio coepit ad regē Bo
chū ī mauritaniā abierāt. Igit Iugurtha ubi armis uiriſqꝫ
& pecūia.ſpoliat9 ē:dū ipm ipatorē tiſidiū uocaret:ruſ9
cepit flectere āimū & ex mala cōſciētia digna timere. De
niqꝫ multis dieb9 ꝑ dubitationē cōſumptis:quō modo te
dio rerꝫ aduerſarꝫ ōnia bello potiora duceret:Interdū ſecū
ipe reputaret:q grauis caſus in ſeruitium ex regno foret:
Multis magniſqꝫ pſidiis neqcq perditis de integro bellū
ſumit.& Romæ ſenat9 de ꝓuintiis cōſulat9 numidiā Me
tello decreuerat.Per idē tēpus Vticæ forte.C.Mario ꝑho
ſtias diis ſupplicati:magna atqꝫ mirabilia portēdi aruſpex
dixerat. Proinde quæ āimo agitabat:fret9 diis ageret:for
tunā qſæpiſſime experiret:oia ꝓſpere euētura.At illū iam
antea cōſulat9 ingēs cupido exagitabat:ad quē capiūdum
pter uetuſtatē familiæ ōnia abunde erāt.Induſtria:ꝓbitas:
militiæ magna ſciētia: belli anim9 ingēs:domi modicus:
libidinis & diuitiarꝫ uictor:Tantūmodo gloriæ auid9.Sꝫ
his nat9 & ꝑ ōnē pueritiā arpini alt9:ubi primū ætas mi
litiæ patiēs fuit:ſtipēdiis faciundis:nō græca facūdia neqꝫ
urbanis munditiis ſeſe exercuit.Ita inter artes bonas inte
grum īgenium breui adoleuit.Ergo ubi primū tribunatū
militarē a populo petit: plæriſqꝫ faciem eius ignorantib9
facile notus per omnes trib9 declarat.Deinde ab eo magi
ſtratu aliū poſt aliū ſibi peperit. ſemperqꝫ in poteſtatibus
eo modo agitabat:ut ampliore q gerere dignus haberet.
Tum his ad id locorꝫ talis uir appetere nō audebat.Nam

postea ambitione ꝓceps dat9 est.& iã tũ alios magistrat9 plebs:cõsulatũ nobilitas:inter se ꝑ manus tradebat.Nou9 nemo tam clarus neq; tã egregius factis erat:qn idignus illo honore & q̃si pollutus haberet. Igit ubi Marius aruspicis dicta eodẽ intendere uidet:quo cupido animi hortabat:ab Metello petendi cõsulatũ gratia missionẽ rogat. Cui quãq̃ uirtus gloria atq; alia optãda bonis superabãt: tamẽ inerat cõtẽptor anim9:& superbia cõmune nobilitatis malũ.Itaq; primũ cõmotus insolita re:mirari eius consilium:& quasi ꝑ amicitiã monere:ne tã praua inciperet: neu sup fortunã animũ gereret.Omnia nõ õnib9 cupiẽda esse.debere illi res suas satisfacere placere.postrẽo caueret: id petere a populo Romano qd iure negaret. Postq̃ hæc atq; alia talia dixit:neq; ãimus Marii flectit:respõdit ubi primũ potuisset ꝑ negotia publica facturum: sese quæ peteret:ac postea sæpius eadẽ postulanti fert dixisse:ne festinaret:abire satis mature illũ cũ filio suo cõsulatũ petituꝝ. Is eo tẽpore cõtuberino patris ibidẽ militabat: ãnos nat9 circiter.xx.Quæ res Mariũ tũ ꝓhonore quẽ affectabat:tũ cõtra Metellũ uehemẽter accẽderat.Ita cupidie atq; ira:cõsultorib9 pessimis:grassari neq; facto ullo neq; dicto abstinere:qd modo ambitiosũ foret.milites qb9 ĩ hybernis ꝑerat laxiore ĩpio q̃ ãte habere. Apud negotiatores quorũ magna multitudo Vticæ erat: criminose simul & magnifice de bello loq:dimidia ꝑs exercit9 sibi si ꝑmitteret:paucis dieb9 Iugurthã ĩ cathẽis habituꝝ.ab impatore cõsulto bellũ trahi:qd hõ ianis & regiæ supbiæ ĩpio nimis gauderet.Quæ oĩa illis eo firmiora uidebãt.qd diutnitate belli res familiares corrũpãt:& anĩo cupiẽti nihil satis festinat. Erat ꝑterea ĩ exercitu nostro nũida qdã noĩe Gauda Manastobilis fili9 massinissæ nepos:quẽ micipsa testamẽto secũdũ hæredẽ scripserat:morbis cõfect9: & ob eã cãm mente paululũ ĩmutata:Cui Metell9 petẽti more regũ ut sellã sẽ iuxta poneret:itẽ postea custodiæ causã turma eqtũ Rõãnoꝝ utrũq; negauerat honorẽ: qd eorũ modo foret quos populo Roman9 reges appellauisset.præsidiũ quod contumeliosum in eos foret:si eqtes Romani satellitis numidæ traderẽt. Hunc anxiũ Mari9 aggredit:atq; hortat:uticõ tumeliaꝝ imperatoris cũ suo auxilio poenas petat. hõinẽ ob morbos animo paꝝ ualido secũda oratiõe extollit.illũ regẽ ingentẽ uiꝝ:massinissæ nepotẽ eẽ:si Iugurtha captus aut occisus foret:Impiũ numidiæ sine mora habiturũ. Id adeo mature posse euenire si ipse cõsul ad id bellũ missus foret.Itaq; & illũ:& eqtes Romanos milites: & negotiatores:alios ipe: plæroscq; pacis spe impellit:uti romam ad suos necessarios aspe litteras ĩ metellũ de bello scribãt.mariũ ĩperatorẽ poscãt.Sic illi a multis mortalib9 honestissima suffragatione cõsulatus petebat. Simul ea tempestate plebs nobilitate ꝑculsa:ꝑ legẽ maniliã nouos extollebat.Ita mario cũcta ꝓcedere.Interĩ Iugurtha postq̃ amissa deditione bellũ incipit:magna cura parare oĩa:festinare: cogere exercitũ:ciuitates quæ ab se defecerãt formidine:aut ostentando ꝑmia affectare: circũmunire suos locos:arma: tela aliaq; quæ spe pacis amiserat reficere: aut cõmercari:seruitia romanoꝝ allicere:& eos ipos:q; in ꝑsidiis erãt pecunia tẽtare:ꝓrs9 nihil ĩtactũ:nihil qetũ pati:cũcta agitare.Igit uaccẽses quo metell9 initio Iugurtha pacificãte ꝑsidiũ imposuerat:fatigati regis suppliciis:neq; antea uolũtate alienati:principes ciuitatis interse cõiurãt:Nã uulg9 uti plærũq; sol3 & maxie nũidaꝝ ĩgenio mobili:seditiosũ atq; discordiosũ erat:cupidũ nouaꝝ reꝝ:qeti & otio aduersũ.Deĩn cõpositis ĩter se reb9 ĩ diẽ terciũ cõstituũt:qd is fest9: celebratusq; ꝑ õnẽ africã:ludũ & lasciuiã magis q̃ formidinẽ ostẽtabat.S3 ubi tẽp9 fuit cẽturiões.tribunos militares:

& ipm pfectũ oppidi: Titũ turpiliũ ſyllanũ alius aliũ do
mos ſuas inuitãt: eos oẽs pter turpiliũ inter epulas obtrũ
cant. Poſtea milites palantes inermes: qppe q tali die ſine
armis & ſine ipio aggrediũt. Idẽ plebs facit ps edocti ab
nobilitate. alii ſtudio taliũ rerꝝ incitati. qs acta cõſiliumq;
ignorãtib9 tumult9 ipe & res nouæ ſatis placebãt. Rõani
milites impuiſo metu incerti: ignariq;: qd potiſſimũ face
rent: trepidare: ad arcẽ oppidi ubi ſigna & ſcuta erant pſi
diũ hoſtiũ: portæ ante clauſæ fugã phibebãt. Ad hoc mu
lieres pueriq; p tectis ædifitiorꝝ ſaxa & alia quæ loc9 præ
bebat certatim mittere. Ita neq; caueri anceps malũ neq; a
fortiſſimis infirmiſſimo generi reſiſti poſſe. Iuxta boniq;
maliq; ſtrenui & ibelles multi obtrũcari. In ea tãta aſpita
te ſeuiſſimis nũidis & oppido ũdiq; clauſo turpili9 pfect9
unus ex oib9 ytalis intact9 pfugit. Id miſericordia ne ho
ſpitis an pactione: an caſu euenerit: parꝝ cõperim9. Ni qd
illi intãto malo turpis uita itegra fama potior fuit ipb9
iteſtabiliſq; uidet. Metell9 poſtq̃ de reb9 actis cõpit: pauli
ſper meſt9 ecõſpectu abiit. Deinde ubi ira & ægritudo p
mixta ſũt: cũ maxia cura ultũ ire iniurias feſtinat: Legiõꝝ
cũ q̃ hyemabat: & q̃plurimos poteſt nũidas eqtes: pariter
cũ occaſu ſolis expeditos educit. & poſtero die circiter horã
tertiã puẽit in q̃ndã planitiẽ: locis paulo ſupiorib9 circũ
uentã. Ibi milites feſſos itineris magnitudie: & iã abnuẽtes
oia docet: oppidũ Vaccã nõ ãpli9 mille paſſũ abeẽ. decere
illos reliquũ laborẽ æquo ãimo pati: dũ p ciuib9 ſuis uiris
fortiſſimis atq; miſerrimis poenas capẽt. Præterea pdã be
nigne oſtẽtat. Sic ãimis eorꝝ arrectis eqtes iprio latere pe
dites q̃ arctiſſime ire & ſigna occultari iubꝝ. Vaccẽſes ubi
primũ ãimaduertere ad ſe uerſũ exercitũ pgere prio uti res
erat metellũ eẽ rati: portas clauſere. Deide ubi neq; uaſtari
agros: & eos q primi aderãt nũidas eqtes uident: rurſum

Iugurthã rati: cũ magno gaudio obuiã pcedũt. Eqtes pe
diteſq; repente ſigno dato: alii uulgũ effuſum oppido cæ
dere: alii ad portas feſtinare: ps turres cape: Ita atq; præde
ſpes ãpli9 q̃ laſſitudo poſſe. Ita Vaccẽſes biduũ modo ex
pfidia lætati. Ciuitas magna atq; opulẽta cũcta pene aut
pdæ fuit. Turpilius quẽ pfectũ oppidi unũ ex õnibus p
fugis ſe ſupra oſtẽdim9: iuſſus a Metello cauſam dicere:
poſtq̃ ſeſe parꝝ expurgat cõdẽnatuſq; uerberatuſq; capite
poenas ſoluit. Nã is ciuis excollatio erat. p idẽ tẽpus Bo
milcar: cuius impulſu Iugurtha deditionẽ q̃ metu deſeruit
incepat: ſuſpectus regi: & ipe eũ ſuſpitiens: nouas res cupe
ad pnitiẽ dolũ quærere: diu noctuq; fatigare. Deniq; oia
tẽtando: ſociũ ſibi adiungit Nabdalſam hominẽ nobilem
magnis opib9 clarꝝ: acceptũq; popularibus ſuis: is plærꝝq;
ſeorſum ab rege exercitũ ductare: & oẽs res exequi ſolit9
erat: quæ Iugurthæ feſſo aut maioribꝰ aſtricto ſupauerãt:
ex quo illi gratia opeſq; inuẽtæ. Igit utriuſq; cõſilio dies
inſidiis ſtatuit. Cætera uti res poſceret ex tempore parari
placuit. Nabdalſa ad exercitũ pfect9 quẽ inter hyberna
Romanorꝝ iuſſ9 habuerat: ne ager iultis hoſtib9 uaſtaret
Is poſtq̃ magnitudie facinoris ad tẽp9 pculſus: nõ uenit:
metuſq; rẽ ipediebat: Bomilcar ſimul cupid9 icepta patrã
di: & timore ſotii ãxius: ne õiſſo uẽtere cõſilio nouũ quære
ret: litteras ad eũ p hõines fideles mittit. In qs mollitiẽ
ſocordiãq; uiri accuſare: teſtari deos p quos iuraſſet: mone
re ne pmia Metelli i peſtẽ aduerteret. Iugurthæ exitũ adeẽ
Cæterꝝ ſua ne an Metelli uirtute piret: id modo agitari.
Proide reputar & cũ ãimo ſuo: premia an cruciatũ mallet.
Sed quom he litteræ allatæ fuere: forte Nabdalſa exercito
corpore feſſ9 in lecto quieſcebat: ubi cognitis Bomilcaris
uerbis: primo cura anxi9 dein uti egrũ animũ ſolet ſom
nus coepit. Erat ei numida qdã negotiorꝝ curator: fidus

acceptuſq:ōniūq cōſilioꝝ niſi nouiſſimi pticeps. Qui p9 q̄ allatas litteras audiuit:& ex cōſuetudīe rat9 opa aut in gēio ſuo op9 eē:in tabernaculū introiit.Dormiēte illo epi ſtolā ſupra caput ī puluino temere poſitā ſumit:ac plegit Deīde ꝓpere cognitis īſidiis ad regē pgit.Nabdalſa paulo p9 exprect9: ubi neq epiſtolā repit:& rem omnē uti acta erat ex ſeruis cognouit:prīo indicē pſeq conat9 ē.poſtq̄ id fruſtra fuit:Iugurthā placādi gratia accedit:dicit quæ ipē pauiſſet facere cliētis ſui pfidia:pūēta:lachrymās obteſtat̄ p amicitiā perq ſua āte fideliter acta:ne ſup tali ſcelere ſu ſpectū ſeſe haberet.Ad ea rex aliter atq āimo gerebat pla cide reſpōdit.Bomilcare aliiſq multis quos ſotios īſidiaꝝ cognouerat interfectis:irā oppōſſerat:ne q̄ ex eo negotio ſe ditio oriret̄.Neq p9 id locoꝝ Iugurthæ dies aut nox ulla qeta fuit:neq loco neq mortali cuiq̄ aut tēpori ſatis cre dere.Ciues hoſteſq iuxta metuere: circūſpectare oīa:& oī ſtrepitu pauēſcere:alio atq alio loco ſæpe cōtra dec9 regiū noctu reqeſcere. Interdū ſomno exitus arreptis armis tu multū facere.Ita formidine q̄ſi uæcordia exagitari.Igitur Metellus ubi de caſu Bomilcaris & inditio patefacto ex pfugis cognouit:rurſ9 tāq̄ ad integꝝ bellū cūcta parat:fe ſtinatq.Mariū fatigantē de ꝓfectione:ſimul & inuiſum & offenſum:paꝝ idoneū ratus domū dimittit. At romæ plebs litteris quæ de Metello ac mario miſſe erāt cognitis uolēti anīo de ambob9 accepat.Impatori nobilitas quæ an tea decori fuerat mod9 inuidiæ eē. At illi alteri generis humilitas fauorē addiderat.Cæteꝝ in utroq magis ſtudia ptiū q̄ mala aut bona ſua moderata.Præterea ſeditioſi ma giſtrat9 uulg9 exagitare.Metellū oīb9 cōtiōib9 reū capitis arceſſere.Marii uirtutē ī mai9 celebrare. Deniq plebs ſic accēſa:uti opifices : agreſteſq oēs:quoꝝ res fideſq ī mani bus ſitæ erāt:relictis opibus frequentare Marium : & ſua

neceſſaria p9 illi9 honorē ducere. Ita pculſa nobilitate: p9 multas tēpeſtates nouo hōini cōſulat9 mādat̄:& poſtea po pul9 a tribūo plebis Lucio mallio mātino rogat9:quē uel let cū Iugurtha bellū gerere:frequēs Mariū iuſſit.Sz ſena tus paulo ante Metellum decreuerat.Ea res fruſtra fuit. Eodē tēpore Iugurtha amiſſis amicis:quoꝝ plæroſq ipſe necauerat:Cæteri formidīe:ps ad rōanos:alii ad regē Boc cū pfugerāt:quōneq bellū geri ſine miniſtris poſſet : no uoꝝ fidē ī tāta pfidia uetera expiri:piculoſū duceret:uag9 īcertuſq agitabat̄:neq illi res neq cōſiliū neq q̄ſq̄ hōinū ſatis placebat. Itinerap̄fectoſq ī dies mutare:mō aduerſū hoſtes īterdū in ſolitudīes pgere: ſæpe ī fuga ac paulo p9 ſpem in armis habere:dubitare uirtuti an populariū fidei min9 crederet.Ita quocūq itēderat res aduerſæ erāt.Sz iter eas moras repēte ſeſe metell9 cū exercitu oſtēdit.Nūidæ ab Iugurtha ꝓ tēpore pati īſtructiq:Dehinc p̄liū īcipit̄:q̄ in parte rex pugnæ affuit:ibi aliq̄diu certatū .Cæteri ei9 mi lites prīo cōgreſſu pulſi fugatiq. Rōani ſignoꝝ & armo rū aliq̄nto:nūero hoſtiū paucoꝝ potiti.Nā ferme nūidas in omnibus p̄liis magis pedes quā arma tutati ſunt . Ea fuga Iugurtha impenſius modo rebus ſuis diffidens:cum perfugis & parte equitatus inſolitudines . Dein Thalam peruenit : id oppidū magnū atque opulentū:ibi plærique theſauri regis filiorūque eius multus pueritiæ cult9 erat. Quæ poſtq̄ Metello cōperta ſunt:quāq̄ inter Thalā flu menq ꝓximoꝝ ſpatio milium.L.loca arida:uaſta eē : cog nouerat: tamen ſpe patrandi boelli ſi eius oppidi potitus foret: Omnes aſperitates ſuperuadere:ac naturā loci etiā aggrediunt̄ uincere. Igit̄ ōnia iumēta ſarcinis leuari iubet niſi frumēto dieꝝ.x. Cæteꝝ mō utres & alia queq aquæ idonea portari.Præterea cōquirit ex agris quā plurimum potest domiti pecoris:eoque imponit uaſa cuiuſq modi :

ſ3 plæraq; lignea collecta extuguriis nũidarꝫ. Ad hoc fini
timis ipat q ſe poſt regis fugã Metello dederãt: q̃plurimũ
qſq; aquæ portaret: Dié locũq; ubi preſto fuerit pdicit. Ipe
ex flumine q̃ pximã aq̃ oppido eſſe ſupradiximus: iumẽta
onerat. Eo modo inſtructus ad Thalam pficiſcit. Deinde
ubi ad id loci uentũ eſt quo pceperat & caſtra poſita mu
nitaq; ſunt: tanta repente cælo miſſa uis aquæ dicit: ut ea
modo exercitui ſatis ſuperq; foret. Præterea cõmeatus ſpe
amplior qa numidæ ſicuti plæriq; in noua deditione offi
tia intẽderant. Cæterꝫ milites religione pluuia magis uſi
eaq; res multũ ãimis eorꝫ addidit. rati ſeſe diis ĩmortalib9
curæ eſſe. Deinde poſtero die cõtra opinionem Iugurthæ
Thalam peruenĩũt. Oppidani qui ſe locorꝫ aſperitate mu
nitos crediderãt: magna atq; in ſolita re pculſi: nihilo ſeg
nius bellũ parare. Idem noſtri facere. Sed rex nihil iam in
fectũ Metello credẽs: qppe q oĩa arma: tæla: locos tẽpora:
deniq; naturã ipam imperitantẽ cæteris: induſtria uicerat:
cũ liberis & magna pte pecuniæ ex oppido noctu pfugit.
Neq; poſtea in ullo loco amplius uno die aut noctæ mo
ratus: ſimulabat ſeſe negotii gratia pperare. Cæterꝫ pditi
onem timebat q̃ uitare poſſe celeritate putabat. Nã talia
cõſilia p otiũ ex opportunitate capi ſolẽt. At Metell9 ubi
oppidanos plio intẽtos: ſimul oppidũ & opibus & loco
munitũ uidet: uallo foſſaq; moenia circũuenit. Deĩde iub3
locis ex copia maxĩe idoneis uineas agere: ſupq; eas aggerẽ
iacere & ſup aggerẽ ĩpoſitis turrib9: op9 & adminiſtros tu
tari. Cõtra oppidani feſtinare: pare: prſ9 ab utriſq; nihil
reliq fieri. Deniq; rõani multo ante labore pliis fatigati:
p9 dies q̃dragĩta q̃ eo uentũ erat: oppido mõ potiti. Præda
oĩs a pfugis corrupta. Hi poſtq̃ murꝫ arietib9 feriri reſque
ſuas afflictas uidẽt: aurũq; & argentũ & alia que ducũt
prima domum regiam comportant: Ibi uino & epulis

onerati: illaq; & domũ: & ſemet igni corrũpũt: & q̃s uicti
ab hoſtib9 poenas metuerãt: eas ipi uolẽtes pepẽdere. Sed
piter cũ capta Thala legati ex oppido Lepti ad Metellũ
uenerãt: orãtes uti pſidiũ pfectũq; eo mitteret: Bomilcarẽ
quẽdã hõinẽ nobilẽ factioſũ nouis reb9 ſtudere aduerſum
quẽ neq; impia magiſtratuũ neq; leges ualerẽt: ni id feſti
naret in ſummo piculo ſuã ſalutẽ & illorꝫ ſocios fore. Nã
leptitani iã antea a principio belli Iugurthini ad Beſtiam
cõſulẽ poſtea romã miſcrãt: amicitiã ſocietatẽq; rogatum.
Deinde ubi ea ipetrata ſunt ſemp boni fideleſq; mãſere: &
cũcta a beſtia albino Metelloq; iperata gnauiter fecerant.
Itaq; ab ipatore facile quæ petebãt adepti ſũt. Eoq; miſſæ
cohortes ligurꝫ. iiii. &. C. Annius pfectus Id oppidum ab
ſydoniis cõditũ ẽ: quos accepim9 pfugos ob diſcordias
ciuiles nauib9 in eos locos ueniſſe. Cæterꝫ ſitum iter duas
ſyrtes qb9 nomẽ ex re inditum ẽ. Nã duo ſunt ſin9 ppe
in extrema africa ipares magnitudine: pari natura: quorꝫ
pxĩa loca terræ palta ſunt. Cætera uti fors tulit alta alia:
in tẽpeſtate uadoſa. Nã ubi mare magnum ſæuire uẽtis
coepit: limũ arenãq; & ſaxa ingẽtia fluct9 trahunt. Ita fa
cies locorꝫ cum uẽtis ſimul mutat. Syrtes ab tractu nomi
nate. Eius ciuitatis lingua mõ cõuerſa ẽ cõnubio nũidarꝫ
legu cultuſq; plæraq; ſydonica iſtituta: quæ eo facili9 reti
nebãt: qd' pcul ab impio regis ætatẽ agebãt. Inter illos &
frequẽtẽ nũidiã multi uaſtiq; loci erãt. S3 quoniã ĩ has re
giones p leptitanorꝫ negotia uenĩ9: nõ idignu uidet egre
gium atq; mirabile facin9 duorꝫ carthaginẽſium mẽorare
Eã rẽ locus nos admonuit. Qua tẽpeſtate carthaginenſes
plæreq; africæ impitabãt: Cirenẽſes quoq; magni atq; opu
lenti fuere. Ager in medio arenoſ9 una ſpetie. Neq; flumẽ
neq; mõs erat q fines eorꝫ diſcerneret: quæ res eos ĩ mag
no diuturnoq; bello inter ſe habuit. Poſtquam utrinque

legiones:Itē classes sæpe fusæ fugatæq; & alteri alteros ali
q̄ntū attriuerāt: ueriti ne mox uictos uictoresq; defessos
ali9 aggredereť:p̄ īdutias spōsiōꝫ faciūt.uti legati certo die
domo ꝓficiscerēť:quo loco iter se obuii fuissent:Is cōmu
nis utriusq; populi finis habereť. Igiť carthaginenses duo
frēs missi:qb9 nomē Philenes erat:maturauere iter ꝓgere
Cirenēses tardi9 iere.Id socordia ne an casu acciderit parꝫ
cognouī9.Cæterꝫ sol3 ī iis locis tēpestas haud sec9 atq; in
mari hoīes retinere.Nā ubi p̄ loca æq̄lia & nuda gignētiū
uēt9 coort9 arenā humo excitauit:ea magna ui agitata ora
occulosq; īpellere solet.Ita ꝓspectu impedito morari iter.
Postq̄ cirenēses aliq̄nto posteriores se eē uidēt:& ob rem
corruptā domi poenas metuūt criminari carthaginēses āte
tēp9 domo digressos:cōturbare rē. Deniq; oīa pati malle
q̄ uictos abiret. S3 cū poeni aliā cōditionē tātūmodo æq̄
quærerēt:cirenēses optionē faciūt carthaginēsibus: uel illi
quo fines populo suo peterēt.ibi uiui obruereť:uel eadem
cōditione sese quē in locū uellent processuros. Phileni cō
ditione ꝓbata seque uitamq; suam. R.P.cōdonauere. ita
uiui obruti . Carthaginenses in eo loco philenis fratrib9
aras cōsecrauere:aliique illis domi honores instituit. Nūc
ad rem redeo . Iugurtha postq̄ amissa Thala nil satis fir
mum cōtra metellum putat per magnas solitudines cum
paucis ꝓfectus ad getulos peruenit: genus hōinum fedū
incultūq; & eo tempore ignarum nōinis romani: eorum
multitudinē in unū cogit ac paulatī cōsuefacit ordines ha
bere:signa seq:īpiū obseruare:Itē alia militaria facere.Præ
terea regis Bocci ꝓxīos magnis munerib9 & maioribus
ꝓmissis:ad studiū sui ꝓducit:qs adiutorib9 regē aggress9
īpellit:uti aduersū rōanos bellū īcipiat.Id ea gratia facili9
ꝓniusq; fuit: quod Boccus initio huiusce belli:legatos ro
mam miserat: foedus & amicitiā petitum. Quam rem;

opportūissimā īcoepto bello pauci īpediuerāt:cæci auaritia
qs oīa honesta atq; īhōesta uēdere mos erat.Et iā ante Iu
gurthæ filia Bocci nupserat:Verꝫ ea necessitudo apud nūi
das mauroſq; leuis ducit:qd' singuli ꝓ opib9 q̄sq; q̄pluri
mas uxores:denas alii:alii plures habēt:S3 reges eo āpli9:
Ita anīus multitudīe distrahit.Nullā ꝓ sotia obtinet.:pa
riter uiles oēs sūt. Igiť in locū ambob9 placitū exercitus
conueniūt:ibi fide data & accepta Iugurtha Bocci animū
oratiōe accēdit: romāos iniustos ꝓfūda auaritia:cōmunes
ōmniū hostes eē eandē illos causam belli cū bocco habere:
q̄ secū & cū aliis gētib9:libidīe īperitādi. Quis oīa regna
aduersa sint. tū sese īfensū pauloāte carthaginēses:itē regē
ꝓsem.p9 uti q̄sq; opulētissim9 uideat: ita Romanis hostē
fore.His atq; aliis talib9 dictis:ad Cirthā oppidū iter cō
stituūt.qd' ibi. Q. Metell9 p̄dā captiuosq; & īpedimēta
locauerat.Ita Iugurtha rat9 aut capta urbe operep̄tiū fore
aut si dux Romanus auxilio suis uenisset p̄lio sese cretatu
ros.Nā callid9 id modo festiabat Bocci pacē īminuere ne
moras agitando aliud q̄ bellū mallet.Impator ubi de reg
num societate cognouit nō temere neq; uti sæpe iā uicto
Iugurtha consueuerat:omnib9 locis pugnādi copiā facit.
Cæterꝫ haud ꝓcul a cirtha.castris munitis reges operitur
melius esse ratus in cognitis mauris:quoniā his nouꝫ ho
stis accesserat: ex cōmodo pugnam facere . Interim roma
per litteras certior fit.Mario ꝓuintiam numidiam datā.
Nam consulem antea factnm acceperat . Quibus reb9 su
pra bonū atque honestū perculsis:neq; lachrymas tenere:
neque moderari linguā uir egregius in aliis artib9 nimis
molliter ægritudinē pati. Quā rē alii in sup̄biā uertebāt:
alii bonum ingenium contumelia accensum esse . Multi
quod iam parta uictoria emanibus eriperetur . Nobis
satis cognitū est illū magis Marii honore quam iniuria

excruciatũ.neq; tã anxie latur fuisse:si adẽpta puitia alii q̃ mario traderet.Igit eo dolore ipedit9 & qa stultitia ui debat alienã rẽ piculo suo curare:legatos ad Boccũ mittit postulatũ ne sine causa hostis populo. R.fieret.habere tũ magnã copiã societatis amicitiæq; cõiungẽde:quæ potior bello eẽt.Quãq̃ opib9 suis cõfideret:tamẽ nõ debere incer ta p certis mutare. Omne bellũ sũmi facile.cæter egerri me desinere:nõ in eiusdẽ potestate initiũ & finẽ eẽ.Incipe cuiusq; etiã ignauo licere.Deponi autẽ cũ uictores uelint. Proinde sibi regnoq; suo cõsuleret.neu florẽtes res suas cũ Iugurthæ pditis misceret.Ad ea rex satis placide uerba fa cit.sese pacẽ cupere:sed & Iugurthæ fortunar misereri.Si eadẽ illi copia fieret:oia cõuentura.Rurs9 ipator cõtra po stulata Bocci nũtios mittit.ille pbare ptim:alia abnuere. Eo modo sæpe ab utrisq; missis remissisq; nũtiis tẽp9 pce dere:& ex Metelli uolũtate bellũ itactũ trahi.At Marius ut supradixius cupiẽtissima plebe cõsul fact9:postq̃ ei nũi diã puintiã popul9 iussit:ãte iã infest9 nobilitati:tũ uero mult9 atq; ferox istare singulos mõ:mõ uniuersos lædere. Dictitare sese cõsulatũ ex uictis illis q̃si spolia coepisse.alia pterea magnifica pse & illis dolẽtia.Interi quæ bello op9 erãt pria habere.postulare legiõib9 supplemẽtũ.auxiliũ a populis & regib9 sotiisq; arcessere.Præterea ex latio fortis simũ quẽq; plæroſq; militia paucos fama cognitos accire. & ãbiũdo cogere hoies emeritis stipẽdiis secũ pficisci:Ne q; illi senat9 q̃nq̃ aduers9 erat:de ullo negotio abnuere au debat:Cæter supplemẽtu etiã læt9 decreuerat:qa neq; ple bi militiã uolẽti putabat: Mariũ aut belli usũ:aut studia uulgi amissur:S3 neq; eas res frustra spata tãta libido cũ Mario eũdi plæroſq; iuaserat:sese qsq; pda locupletẽ fore: uictorẽ domum reditur:huiusceodi alia ãimis trahebant: & eos nõ paululum oratione sua marius arrexerat: Nam postq̃ oib9 quæ postulauerat decretis.milites scribere uult hortãdi causa simul & nobilitatẽ uti cõsueuerat exagitãdi populi cõtiõ3 aduocauit.Deide hoc mõ disseruit. Scio ego qrites plæroſq; nõ iisdẽ artib9 ipiũ a uobis petere.& post q̃ adepti sũt gerere.prios industrios:modicos supplices eẽ Dehinc p ignauiã & supbiã ætatẽ agere. Sed mihi contra uidet.Nã q̃nto uniuersa.R.P.pluris ẽ:q̃ cõsulat9 aut ptu ra:eo maiore cura illã administrari:q̃ hæc peti debere.Ne que me fallit quãtũ cũ maximo benefitio uestro negotii sustineã:Bellũ parare: simul & ærario pcere:cogere ad mi litiã eos quos nolis offendere:domi forisq; õnia curare:& ea agere iter inuidos accursantes:factiosos opiniõe aspius ẽ qrites.Ad hoc alii si deliquere:uet9 nobilitas:maior for tia facta cognator & affiniũ opes:cliẽtelæ multæ:oia hæc psidio adsũt.Mihi spes ois i memet sitæ:q̃s necesse ẽ:& uir tute & inocẽtia tutari.Nã alia ifirma sũt.& illud itelligo q̃ rites õniũ ora i me cõuersa eẽ:æquos bonoſq; fauere.qppe benefitia mea.R.P.pcedũt.nobilitatẽ locũ iuadẽdi quære re. Quo mihi acri9 annittẽdũ ẽ:utineq; uos capiamini:& illi frustrati sint:Ita ad hoc ætatis a pueritia fui.ut oẽs la bores & picula cõsueta habeam.Quæ ante uestra benefitia gratuito faciebã:ea uti mercede accepta deserã?nõ ẽ cõsiliũ qrites.Illis difficile ẽ i potestatib9 tẽpare:q p ãbitiõ3 sese pbos simulauere:Mihi q õnẽ ætatẽ i optimis artib9 egi: bene facere iam ex cõsuetudine in naturã uertit.Bellũ me gerere cũ Iugurtha iussistis:q̃ rẽ nobilitas egerrime tulit. Quæso reputate cũ animis uestris num id mutari sit me li9:Si quẽ ex illo globo ad hoc aut aliud tale negotiũ mit tatis hõinẽ ueteris psapiæ ac multar ymaginũ & nullius stipẽdii scilicẽ ut intãta re ignar9 õniũ:trepid3:festinet: sumat aliquẽ ex populo monitorẽ sui officii . Ita plærũq; euẽit:ut quẽ uos ipare iussistis:is ipatorẽ aliũ sibi quærat,

Atq; ego ſcio qrites qui poſtq̃ cõſules facti:acta maior̃ & græcor̃ militaria p̃cepta legere p̃poſteri hõines.Nã gerere q̃ fieri cõſul tẽpore poſteri9 re atq; uſu pri9 ẽ. Cõparate nũc qrites cũ illor̃ ſupbia me hõinẽ nouũ. Quæ illi audi re & legere ſolẽt:eor̃ ptẽ uidi alia egomet geſſi .quæ illi litteris ego militãdo didici.Nunc uos exiſtimate facta an dicta pluris ſint . Cõtẽnunt nouitatẽ meã:ego illor̃ igna uiã.mihi fortũa:illis ꝓbra obiectãt: quãq̃ ego naturã unã & cõmunẽ õniũ exiſtio.ſz fortiſſimũ quẽq; generoſiſſimũ Ac ſi iã ex patrib9 Albini aut beſtiæ quæri poſſet:me ne ã illos ex ſe gigni maluerint:qd reſpõſuros creditis:niſi ſeſe liberos q̃optios uoluiſſe?qd' ſi iure me deſpiciũt: idẽ faci unt maiorib9 ſuis: qbus uti mihi ex uirtute nobilitas coe pit.Inuidẽt honori meo.ergo inuideãt labori & inocẽtiæ. piculis etiã meis.quoniã p hæc illũ coepi.Ver̃ hõines cor rupti ſupbia ita ætatẽ agũt:q̃ſi ueſtros honores cõtẽnãt . Ita hos petũt q̃ſi honeſte uixerint.næ illi falſi ſũt.q diuer ſiſſimas res pariter expectãt:ignauiæ uoluptatẽ & præmia uirtutis:Atq; etiã cũ apud uos aut in ſenatu uerba faciũt plæraq; oratõe ſuos extollũt:eor̃ fortia facta memorando clariores ſe putãt:qd' cõtra ẽ.Nã q̃nto uita illor̃ p̃clarior tãto hor̃ ſocordia flagitioſior.Et ꝓfecto ita ſe res habẽt. maior̃ gloria poſteris lumẽ. eor̃ neq; bona neq; mala in occulto patiẽ.Huiuſce rei ego inopiã patior qrites. Verũ qd' multo p̃clari9 ẽ.mea mihi facta dicere licz. Nũc uide te q̃ iniq ſint:qd' ex aliena uirtute ſibi arrogãt:id mihi ex ꝓpria uirtute nõ cõcedũt.Scilicet:qa imagines nõ habeo: qa mihi noua nobilitas ẽ:q̃ certe peꝑiſſe meli9 ẽ.q̃ acceptã corrupiſſe.Equidẽ nõ ignoro:ſi iam reſpõdere uelint: ab unde illis facũdiã:& cõpoſitã orationẽ fore . Sed ĩ maxĩo ueſtro benefitio:cũ õnibus locis meq; uoſq; maledictis la cerãt:nõ placuit reticere:ne qs modeſtiã ĩ cõſciẽtiã ducerz

Nam me qdẽ ex ãimi ſentẽtia nulla oratio lædere poteſt. qppe uera neceſſe ẽ bene p̃dicet. falſam uita moreſq; mei ſupant.Sed quoniã ueſtra cõſilia accuſantẽ:q mihi ſũmum honorẽ & maximũ negotiũ ĩpoſuiſtis: etiã atq; etiã repu tate:nũ eor̃ penitẽdũ ſit.Nõ poſſum fidei cauſa imagines neq; triũphos aut cõſulatus maior̃ oſtẽtare. At ſi res po ſtulet haſtas uexillum phaleras:alia militaria dona:p̃terea cicatrices aduerſo corpore.hæ ſũt meæ imagines:hæc mea nobilitas:nõ hereditate relicta: ut illa illis : Sed q̃ ego plu rib9 laborib9 & piculis quæſiui.nõ ſũt cõpoſita uerba mea par̃ id fatio:ipa ſe uirt9 ſatis oſtẽdit.illis artifitio op9 ẽ: ut turpia facta oratõe tegãt. Neq; litteras græcas didici : par̃ id placebat:qppe quæ ad uirtutẽ doctorib9 nihil pro fuerant.At illa multo optia. R.P.doct9 ſum hoſtẽ ferire p̃ſidia agitare: nihil niſi turpẽ famã metuere: hyemem & æſtatẽ iuxta pati: humi cõqeſcere:eodẽ tẽpore inopiã & la borẽ tolerare.His ego p̃ceptis milites hortabor.Neq; illos arcte colã:meq; opulẽter:neq; gloriã meã laborẽ illor̃ faciã Hoc ẽ utile hoc ciuile imperiũ: nãq; quõ tu te p mollitiẽ agas exercitũ ſupplitio cogere : idẽ dominũ nõ impatorẽ eſſe hæc atq; alia talia maiores noſtri faciẽdo ſeq; rẽq; pu. celebrauere.Quis nobilitas freta ipa diſſimilis morib9 nos illor̃ æmulos cõtẽnit:& õnes honores non ex merito ſed q̃ſi debitos a uobis repetit.Cæter̃ hõines ſupbiſſimi ꝓcul errãt.Maiores eorum quæ licebat illis reliquere.Diuitias: imagines:memoriã ſui: p̃clarã uirtutẽ nõ reliquere:neque poterãt.ea ſola neq; dono datẽ neq; accipiẽ.Sordidũ me & incultis morib9 aiunt:qa par̃ ſcite cõuiuiũ exorno.neque hiſtrionẽ ullũ:neq; pluris coquũ q̃ uillicũ habeo.quæ libet mihi cõfiteri qrites.Nã a pente meo:& aliis ſanctis uiris ita accepi:mũditas mulierib9:uiris laborẽ cõuenire:õnib9 bonis oportere plus gloriæ quã diuitiarum eſſe.arma: nõ

ſuppellectilē decori eſſe. Quin ergo quod iuuat.qd' carū æſtimāt.id ſemp faciāt.amēt.potēt. ubi aduleſcentiā habu ere:ibi ſenectutē agāt.in cōuiuiis dediti:uentri.& turpiſſi mæ parti corporis.ſudorē puluerē & alia talia nobis relin quāt:qbus illa æpulis iocūdiora ſūt. Verꝫ nō eſt ita. Nā ubi ſe flagitiis dedecorauere turpiſſimi uiri: bonorꝫ p̄mia ereptū eūt.Ita iiuſtiſſime luxuria & ignauia:peſſime artes illis q coluere nihil officiūt.R.P.inoxiæ cladi ſunt.Nunc quoniā illis q̄ntū mei mores:nō illorꝫ flagitia poſcebāt re ſpōdi:pauca de.R.P.loq̄r.Primū omniū de nūidia bonū animū habete qrites. Nāq̄ ad hoc tēpus Iugurthā tutata ſunt ōnia remouiſtis:auaritiā:imperitiā:atq̄ ſuperbiam. Dehinc exercitus ibi ē locorꝫ ſciens:ſed me hercule magis ſtrenuus q̄ felix. Magna pars eius auaritia aut temeritate ducū attrita ē. Quāobrē uos qbus militaris ætas ē:anniti mini mecū & capeſſite. R. P:neque quenq̄ ex calamitate aliorꝫ aut imperatorꝫ ſupbia metus ceperit. egomet in ag mine aut ī p̄lio cōſultor.idē & ſoci9 piculi uobiſcū adero: me uoſq̄ ī ōnib9 reb9 iuxta gerā.Et pfecto diis iuuātib9 oīa matura ſunt:uictoria:p̄da:laus:Quæ ſi dubia aut pcul eſſent:tamē oēs bonos.R.P.ſubuenire decet.Etenim igna uia nemo imortalis factus eſt.neq̄ q̄ſquā parēs liberis uti æterni forēt:optauit:magis ut bōi honeſtiq̄ uitā exigerēt Plura dicerē q̄rites:ſi timidis uirtutē uerba adderēt.Nam ſtrenuis abunde dictū puto. Huiuſcemodi oratōe habita: Mari9 poſtq̄ plebis āimos arrectos uid3:ppere comeatu: ſtipēdiis:armis:aliiſq̄ utilib9 naues onerat:Cum his aulū manlium legatū proficiſci iubet. Ipſe interea milites ſcri bere:non more maiorū neq̄ ex claſſib9 ſed uti cuiuſque li bido erat.capite cēſos plæroſq̄.Id factū alii īopia bonorꝫ: alii p ambitionē conſulis memorabāt. quod ab eo genere celebratus:auctuſque erat.& homini potentiam querenti:

egētiſſimus q̄ſq̄ opportuniſſimus. cui neq̄ ſua cara qppe quæ nulla ſunt.& ōnia cū p̄tio honeſta uidenē. Igitē Ma rius cū aliq̄nto maiore numero. q̄ decretū erat in africā profectus:paucis diebus Vticam aduehitur. Exercitus ei traditur a.P.Rutilio legato. Nam Metellus conſpectum marii pfugerat:ne uideret quæ audita anim9 tollerare ne querat.S3 cōſul expletis legionib9 cohortibuſq̄ auxiliariis in agꝫ fertilē & p̄da honuſtū pficiſciē. Omnia ibi capta militib9 donat. Dehinc caſtella & oppida natura & uiris parꝫ munita aggreditur.p̄lia multa. Cæterꝫ alia leuia aliis locis facere.Interim noui hōines ſine metu pugnæ adeſſe. uidere fugiētes capi aut occidi:fortiſſimū quēq̄ tutiſſimū armis:libertatē:patriā parētesq̄ & alia oīa tegi:gloriā atq̄ diuitias quæri: Sic breui noui ueteresq̄ coaluere & uirtus omniū æqualis facta.At ubi reges de aduentu Marii cog nouere:diuerſi in locos difficiles abeunt. Ita Iugurthæ pla cuerat ſperanti mox effuſos hoſtes inuadi poſſe:romanos ſicuti plæroſq̄ remoto metu laxi9 licentiuſq̄ futuros.Me tellus interea romā pfectus: cōtra ſpem lætiſſimis animis excipiē: Plebiq̄ patribuſq̄ poſtq̄ inuidia deceſſerat iuxta carus. Sed Marius impigre prudenterq̄ ſuorꝫ & hoſtium res pariter attēdere: cognoſcere qd boni utriſq̄ aut cōtra eſſet:explorare itinera regū:cōſilia & inſidias anteuenire. Nihil apud ſe remiſſum:neq̄ apud illos tutū pati.Itaque & getulos & Iugurthā ex ſociis noſtris p̄das agētes ſæpe aggreſſus itinere fuderat: ip̄mq̄ regem haud pcul ab op pido cirtha armis exuerat.Quæ poſtq̄ glorioſa modo:neq̄ belli patrandi copiam cognouit: ſtatuit urbes quæ uiris aut loco pro hoſtibus:& aduerſum ſe oportuniſſime erāt. ſingulas circūuenire. Ita Iugurthā ratus:aut p̄ſidiis:ſi ea pateret:nudatum iri:aut p̄lio certaturꝫ. Nam Bocc9 nun tios ſæpe ad eum miſerat: uelle populi romani amicitiam

nequid ab se hostile timeret. Id simulauerit ne quo impu
sius grauior accederet: an mobilitate ingenii pacē atq; bellū
mutare solitus parū exploratū est. Sed consul uti constitu
erat oppida castellaq; munita adire partim ui: alia metu:
aut pmia ostentando auertere ab hostib9. Ac primū medi
ocria gerebat: existimās Iugurthā ob suos tutādos īmanē
uentuū. sed ubi illū pcul abesse & aliis negotiis intentū
accepit: maiora & magis aspera aggredi tēpus uisum est.
Erat inter gētes solitudīes oppidū magnū atq; ualēs noīe
Caspa: cui9 cōditor hercules libys mēorat. ei9 ciues apud
Iugurthā īmunes: leui impio: & ob ea fidelissimi habebāt.
muniti aduersum hostes nō moenib9 modo & armis atq;
uiris: ueū etiā multo magis locoū aspitate. Nam pter op
pido ppinqua loca: alia ōnia uasta: inculta: egentia aquæ:
atq; infesta serpentib9: quoū uis: sicuti ōnium ferarū inopia
cibi acrior. Ad hoc natura serpentū ipa pniciosa: siti magis
q̄ alia re accendit. Eius potiundi Marium cupido maxīa
inuaserat: tum ppter usum belli: tum quia res aspera uide
batur. & metell9 oppidum Thalam magna gloria cepat.
haud dissimiliter situm munitūq;. Nisi quod apud Thalā
nō lōge a moenib9 aliquot fontes erāt. Capsenses una mō
atq; ea intra oppidū iugi aq̄: cætera pluuia utebāt. Id ibiq;
& in ōni africa quæ pcul a mari īcultius agebat: eo faci
lius tollerabat: qa numidæ plerq; lacte et ferina carne ue
scebāt. & neq; salē neq; alia irritamēta gulæ quærebāt. Ci
bū illis aduersū famē atq; sitim: nō libidini neq; luxuriæ
erat. Igit cōsul ōnibus exploratis: credo diis fret9 nā circa
tātas difficultates cōsilio satis puidere nō poterat: qppe &
iam frumēti īopia tentabat: qd numidæ pabulo magis q̄
aruo studēt. Et quodcūque natū fuerat: iussu regis in loca
munita cōtulerāt. Ager autē aridus & frugū uacuus ea tē
pestate: Nā æstatis extremū erat: Tantu p rei copia satis

puidēter exornat. Pecus ōne qd' supioribus dieb9 pdæ fu
erat: eqtib9 auxiliariis agēdū attribuit. Aulum malliū le
gatū cū cohortib9 expeditis ad oppidū laris ubi stipēdiū
& comeatū locauerat: ire iub3. Dicitq; se pdabūdū p9 pau
cos dies eodē uētuū. Sic incepto suo occultato pgit ad flu
men Tanaim. Cæteū in itinere. quottidie pecus exercitui
p cēturias: Itē turmas æq̄liter distribuerat. ex coriis utres
uti fierēt curabat. simul & īopiā frumēti lenire. & ignaris
ōnib9 pare quæ mox usui forēt. Deniq; sexto die quō ad
flumē uentū ē: maxīa uis utriū effecta Ibi castris leui mu
nimēto positis: milites cibū cape: atq; uti simul cū occasu
solis egrederent paratos iubet esse. Omnibus sarcinis ab
iectis. aqua modo seque: & iumēta onerare. Dehinc postq̄
tēp9 uisum ē: castris egredit: Noctēq; totā itinere facto cō
sedit. Idē pxima facit. Deinde tertia multo ante lucis ad
uentū puenit tumultuosū ī locū: a Capsa nō amplius duū
miliū interuallo: ibiq; q̄ occultissime potest cū omnibus
copiis operit. S3 ubi dies coepit. & numidæ nihil hostile
metuētes: multi oppido egressi: repēte ōne3 eqtatū & cū
his uelocissimos pedites cursu tēdere ad Capsam & portas
obsidere iub3. Deinde ipe intēt9 ppere seq: neq; milites p
dari sinere. Quæ postq̄ oppidani cognouere: res trepidæ:
met9 ingēs: malū īprouisū: Ad hæc ps ciuiū extra moenia
in hostiū potestate: cogere uti deditō3 facerēt. Cæteū op
pidum incēsum: numidæ puberes īterfecti: alii ōnes uenū
dati: pda militib9 diuisa. Id facin9 cōtra i9 belli: nō auari
tia: nō scelere cōsulis admissum: sed qa locus Iugurthæ op
portunus nobis aditu difficilis: gen9 hōinum mobile: in
fidum: āte neq; benefitio neq; metu coercitum. Postq̄ tan
tam rē Marius peregit: sine ullo suoū incōmodo: magn9
& clar9 antea: maior atq; clarior haberi mō coepit. Omīa
non bene consulta in uirtutē trahebant. Milites modesto

imperio habiti:ſimul & locupletes ad cælũ ferre:numidæ magis q̃ mortalẽ timere. Poſtremo õnes ſocii atq; hoſtes credere illi:aut mẽtẽ diuinã eẽ: aũt deoꝝ nutu cuncta portendi. Sed cõſul ubi res bene euenit:ad alia oppida ꝓgit. pauca numidis repugnãtibus capit:plura ꝓpter capſenſiũ miſerias igni corrũpit:luctu atq; cæde õnia cõplent.Denique multis locis potit9 : ac plæriſq; exercitu incruẽto:aliã rẽ aggredit:nõ eadẽ aſperitate qua capſenſiũ: cæteꝝ haud ſecus difficilẽ.Nãq; haud lõge a flumine Mulucha:qd' Iugurthæ Bocciq; regnũ diſiungebat:erat inter cæterã planicie mõs ſaxe9 mediocri caſtello ſatis patẽs:in ĩmẽſũ edit9 uno ꝓpanguſto aditu relicto. Alia õnia natura uelud ope atq; conſulto præceps quẽ locũ Marius qd' ibi regis thesauri erãt:ſũma ui cape intẽdit. ſed ea res forte:q̃ conſilio meli9 geſta. Nã ĩ caſtello uiroꝝ atq; armoꝝ ſatis magna uis:& frumẽti & fons aquæ:aggeribus turribusq; & allis machinis:locus importunus: Iter caſtellanoꝝ anguſtũ:difficile:utrinq; p̃ciſum:uineæ ingẽti ꝓiculo fruſtra agebãt: nã quõ eæ paulo ꝓceſſerãt igni atq; lapidib9 corrũpebãt. Milites neq; ꝓ opere cõſiſtere ꝓpter iniqtatẽ loci:neq; inter uineas ſine periculo adminiſtrare.optim9 qſq; cadere: aut ſauciari:cæteris met9 augeri. At Mari9 multis dieb9 & laboribꝰ cõſumptis: ãxi9 trahere cũ anio ſuo omitteret ne incæptũ quoniã fruſtra erat:an fortunã opiret. q̃ ſæpe ꝓſpe uſ9 fuerat.Quæ quõ multos dies noctesq; æſtuãs agitaret: forte qdã lig9 ex cohortib9 auxiliariis miles gregari9 caſtris aliq̃ntũ egreſſ9:haud ꝓcul ab latere caſtelli qd' aduerſum p̃liantibus erat:animaduertit:inter ſaxa repẽtes cocleas:q̃ꝝ quõ unã atq; alterã dein plures ac plures peteret:ſtudio legẽdi:paulatĩ ꝓpe ad ſũmũ mõtis egreſſ9:ubi poſtq̃ ſolitudĩes ĩtellexit:more ĩgenii hũani:cupido difficilia faciũdi ãimum aduertit. Et forte ĩ eo loco grãdis ilex coaluerat ĩter ſaxa:paululũ mõ ꝓna:deĩde flexa:atq; aucta in altitudinẽ:quo cũcta gignentiũ natura fert:cui9 ramis modo:mõ eminẽtib9 ſaxis lig9 niſ9:caſtelli planitiẽ ꝓſcribit.qd' cũcti numidæ intẽti p̃liantibus aderãt. Exploratis oĩb9 quæ mox uſui fore ducebat.Eodẽ egredit:nõ temere uti aſcẽderat:ſ3 tentãs oĩa:& circũſpiciẽs.Itaq; Mariũ propere adit:acta edoc3:hortat ea parte q̃ deſcẽderat caſtellũ tentet.pollicet ſeſe ducẽ ꝓcliq; itineris.Mari9 cũ Ligure ꝓmiſſa eius cognitũ ex p̃ſentib9 mittit: quoꝝ uti ĩgeniũ cuiuſq; erat:ita rẽ difficilẽ:aut facilẽ renũtiauere:Conſulis tantũ animus paululũ arrectus . Itaq; ex copia tubicinũ: & corniciũ:quinque numero q̃ uelociſſimos delegit.& cũ his p̃ſidio qui forent cẽturiones.iiii.õneſq; Liguri parere iub3:& ei negotio ꝓximũ diẽ cõſtituit.Sed ubi ex p̃cepto tẽpus uiſum eſt:paratis cõpoſitiſq; omnibus ad locũ ꝓgit. Cæteꝝ illi qui & centuriis præerãt p̃docti ab duce arma ornatuſq; mutauerãt. Capite ac pedib9 nudis:uti ꝓſpect9 nixuſq; ꝓ ſaxa facilior for3.Sup terga gladii.& ſcuta:ueꝝ ea:numidica ex coriis põderis gratia:ſimul & offenſa quo min9 ſtreperẽt.Igit' p̃grediẽs lig9:ſaxa:& ſiquæ uetuſtate radices eminebãt:laqueis uiciebat:qb9 alleuati milites facilius aſcẽderẽt.ĩterdũ timidos ĩſolẽtia itineris leuare manu ubi paulo aſpior aſcẽſ9 erat:ſingulos p̃ ſe inermes mittere Dein ipẽ cũ illoꝝ armis ſeq:quæ dubia nixui uidebãt potiſſim9 tẽtare.ac ſæpius eadẽ aſcẽdẽs deſcẽdẽſq;.deĩde ſtatĩ digrediẽs.cæteris audatiã addere. Igit' diu multũq; fatigati:tãdẽ in caſtellũ pueniũt:deſertũ ab ea ꝓte:qd' õnes ſicut aliis diebus aduerſũ hoſtes aderãt. Marius ubi ex nuntiis quæ lig9 egerat cognouit: q̃nq̃ toto die intẽtos p̃lios nũidas tẽtauerat:tum uero cohortatus milites:& ipẽ extra uineas egreſſus: teſtudine acta ſuccedere : ſimul hoſtem tormentis ſagittariiſque & funditoribus eminus terrere .

At nũidæ ſæpe uti antea uineis romanorꝫ ſubuerſis:itẽ in cẽſis:nõ caſtelli moenib9 ſeſe tutabãt:ſ3 ꝓmuro dies noc teſq; agitare: Maledicere romãis:ac mario uecordiã obiec tare:Militib9 noſtris Iugurthæ ſeruitiũ minari:ſecũdis re bus feroces eẽ.Interĩ oĩbus romãis hoſtibuſq; ꝑlio intẽtis: magna utrinq; ui ꝓ gloria atq; imperio his:illis ꝓ ſalute certãtib9 repẽte a tergo ſigna canere. Ac prĩo mulieres & pueri q uiſũ ꝓceſſerãt fugere.Deide uti q;ſq; muro ꝓxim9 erat:poſtrẽo cũcti armati ĩermeſq; Qd' ubi accidit:eo acri us rõani iſiſtere:fũdere:ac plæroſq; tãtũmodo ſauciare.De inde ſup occiſorꝫ corpora uadere auidi gloriæ certãtes mu rũ petere:neq; quẽq; õniũ ꝑda morari.Sic forte Marii cor repta temeritas gloriã exculpa iuenit.Cæterꝫ dũ ea res agi tur lutius ſylla quæſtor cũ magno eqtatu in caſtra uenit: Qui uti ex latio:& a ſotiis exercitũ cogeret rõæ relict9 erat S3 quoniã nos tãti uiri res admõuit:idoneũ uiſũ ẽ d' nata cultuq; ei9 paucis dicere. Neq;.n.alio loco de Syllæ rebus dictũ ſum9: & Luti9 ſiſẽna optĩe & diligẽtiſſime õniũ eas res dicere ꝓſecut9 :parꝫ mihi libero ore locut9 uidet'. Igit' Sylla patritiæ gẽtis nobilis fuit:familia ꝓpe iã extĩcta ma iorꝫ ignauia:litteris græcis atq; latinis iuxta:atq; doctiſſime erudit9:anĩo ingẽti:cupid9 uoluptatũ ſ3 gloriæ cupidior: otio luxurioſo eẽ.Cæterꝫ ab negotio nũq; uoluptas rẽorata niſi qd' d' uxore potuit honeſti9 cõſuli. facũd9:callid9:fa cilis ãicitia:ad ſimulãda negotia altitudo ĩgenii ĩcredibilis multarꝫ rerꝫ ac maxĩe pecũiæ largitor : atq; illi foeliciſſimo õniũ ãte ciuilẽ uictoriã: nũq; ſup ĩduſtriã fortũa fuit.mul tiq; dubitauere:fortior:an foelicior eẽt.Nã quæ poſtea fe cerit ĩcertũ habeo pudeat an pigeat diſſerere.Igit' Sylla uti ſupra dictũ ẽ: p9q; ĩ africã atq; ĩ caſtra Marii cũ eqtatu ꝓ uenit rudis ãtea:& ignar9 belli : ſollertiſſim9 õniũ paucis tẽpeſtatib9 fact9 ẽ.Ad hoc milites bẽigne appellare:multis rogãtibus aliis per ſe ipſe dare:benẽfitia inuitus accipere: ſed ea ꝓperãti9 q; æs mutuũ reddere:ipſe a nullo repetere: magis id laborare:uti illi q;plurimi deberẽt:ioca:atq; ſeria cũ humillimis agere. In operibus atq; uigiliis in agmine multus ad eẽ:neq; ĩterim qd' praua ambitio ſol3:conſulis aut cuiuſq; boni famã lædere : tãtũmodo neq; cõſilio neq; manu priorẽ aliũ pati:plæroſq; anteuenire.Quib9 reb9 & artib9:breui Mario:militibuſq; cariſſimus fact9 ẽ. At Iu gurtha poſtq; oppidũ Capſa3 alioſq; locos mũitos & ſibi utiles: ſimul & copiã magnã amiſerat : ad Boccũ nuntios mittit.q;primũ in nũidiã copias adduceret.Proelii faciũdi tẽp9 adeẽ. Quẽ ubi cũctari accepit:& dubiũ belli atq; pa cis ratiões trahere:ruſ9 uti ãtea ꝓxĩos ei9 donis corrũpit Iꝑiq; Mauro pollicet' nũidiæ tertiã ꝑtẽ : ſi aut romani af rica pulſi: aut integris ſuis finib9 bellũ cõpoſitũ foret. eo ꝑtio Bocc9 illect9 cũ magna multitudĩe Iugurthã accedit Ita amborꝫ exercitu cõiuncto: Mariũ ĩ hyberna ꝓficiſcẽtẽ uix decĩa ꝑte die reliq; ĩuadũt:rati noctẽ quæ iſtabat: ſuis uictis:ſibi munimẽto fore : & ſi uiciſſent nullo ĩpedimẽto q; locorꝫ ſciẽtes erãt. Cõtra in tenebris:rõanis utrꝫq; caſũ difficilẽ fore. Igit' ſimul ac conſul ex multis de hoſtiũ ad uentu cognouit:& iã ipſi hoſtes aderãt:& prius q; exercit9 aut inſtrui:aut ſarcinas colligere:deniq; anteq; ſignum:aut ĩpiũ ullũ querit accipere : eqtes mauri atq; getuli nõ acie neq; ullo more ꝑlii: ſ3 cateruatim uti fors quoſq; cõgloba uerat in noſtros incurrũt. Qui oẽs trepidi ĩprouiſo metu attantũ uirtutis memores:aut arma capiebãt:aut capiẽtes alios ab hoſtib9 defenſabãt:Pars equos aſcẽdere: obuiã ho ſtib9 ire:pugna latrocinio magis q; ſimilis ꝑlio fieri : ſine ſignis ſine ordinib9 eqtes pediteſq; ꝓmixti:cædere alios:ali os obtrũcare:multos contra acerrĩe aduerſos pugnãtes ab tergo circumuenire:neq; uirtus neq; arma ſatis tegere : q;

hostes nūero plures ūdiq; circūfusi erāt. Deniq; rōani ue
teres:nouiq; & ob ea sciētes belli:si quos loc9:aut cas9 cō
iūxerat:orbes facere. Atq; ita ab ōnib9 ptib9 simul tecti:
& instructi:hostiū uim sustētabāt.Neq; ī eo tā aspo nego
tio Marius territ9:haud magisq; ātea dimisso anio.cū tur
ma sua q; ex fortissimis magisq; familiarissimis pauerat:ua
gari passim. ac mō laborātibus suis succurrere:mō hostes
ubi cōfertissimi obstiterāt iuadere:manu cōsulere militib9
quoniā īpare cōturbatis ōnib9 nō poterat. Iāq; dies cōsūp
tus erat:quom tātū barbari nihil remittere:atq; uti reges
pceperāt:noctē ꝓ se rati acri9 instare.Tū Mari9 ex copia
rex cōsiliū trahit.atq; uti suis receptui loc9 eēt: colles du
os inter se ꝓpinquos occupat. Quor in uno castris par
āplo:fōs aquæ magn9 erat:Alter usui opportun9:qa mag
na pte editus & pceps pauca munimēta gerebat. Cæter
apud aq; Syllā cū eqtib9 noctē agitare iub3.Ipe paulatim
dispersos milites: neq; min9 hostib9 cōturbatis in unum
cōtrahit.Deinde cūctos pleno gradu in collē subducit. Ita
reges loci difficultate coacti plio deterrēt. Neq; tamē suos
lōgius abire sinūt. sed utroq; colle multitudine circūdato
effusi cōsedere.deīde crebris īgenib9 factis plæraq; noctis
barbari more suo lætari:exultare: strepere uocib9: & ipsi
duces feroces:qd nō fugere & iā ꝓ uictoribus sese agere.
Sed ea cūcta romanis ex tenebris & editioribus locis facilia
uisu:magnoq; hortamēto erāt.plurimū uero mari9 īpitia
hostiū cōfirmat9:q;maximū silētiū haberi iub3: nec signa
qdē uti p uigilias solēt canere.Deīde ubi lux aduētabat de
fessis iā hostib9 ac paulo āte sōno captis:d īprouiso uectiga
les cohortiū:itē t̄ mar:legionū tubicines & cornicīes simul
oēs signa canere:milites clamorē tollere: atq; portis erūpe
iub3.Mauri atq; getuli ignoto atq; horribili sonitu repēte
exciti: neq; fugere neq; arma cape: neq; ōnino facere aut
ꝓuidere qcq; poterāt.Ita cūctos strepitu:clamore nullo sub
ueniēte:nris istātib9 tumultu:terrore:formidine:q;si uecor
dia cepat.Deniq; oēs fusi fugatiq; arma:& signa militaria
plæraq; capta:pluresq; eo plio q; ōnib9 supioribus iterēpti.
Nā somno & metu insolito īpedita fuga. Deniq; marius
uti coepat in hyberna it:quæ ꝓpter cōeatū in oppidis ma
ritimis agere decreuerat.neq; tamē uictoria socors:aut in
solēs fact9: s3 piter ac in cōspectu hostiū q;drato agmine
incedere.Sylla cū eqtatu apud dextimos in sinistra Aulus
manli9 cū fūditorib9 & sagittariis: pterea cohorte ligur
curabat:Primos & extimos cū expeditis manipulis tribu
nos locauerat. Perfugi minīe cari: & regionū sciētissimi:
hostiū iter explorabāt. simul consul q;si nullo īposito ōnia
ꝓuidere.apud oēs adeē:laudare:increpare meritos. Ipse ar
matus intētusq; milites itē cogebat: neq; secus atq; iter fa
ceret:castra munire:excubitū in portas cohortes: ex legio
nibus ꝓ castris eqtes auxiliarios mittere.Præterea alios in
munimētis sup uallū locare:uigilias īpe circūire:nō tā dif
fidētia futuri qd impauisset: q; uti militibus exæq;tus cū
impatore labor uolētib9 eēt. & sane illoq; aliisq; tēporib9
Iugurthini belli pudore magisq; malo exercitū coercebat.
q; multi p ambitiō3 fieri aiebāt.q; a pueritia cōsuetā duri
tiā & alia quæ cæteri miserias uocāt uoluptati habuisset:
mihi tātū .R. P. piter ac sæuissimo īpio bene atq; decore
gesta.Igit q;rto deniq; die haud lōge ab oppido Cirtha un
diq; simul speculatores citi sese ostētāt.Qua re hostis adeē
intelligit. S3 qa diuersi redeūtes alius ab alia pte atq; oēs
idē significabāt:cōsul icertus quonā mō aciē īstrueret:nul
lo ordine cōmutato:aduersū ōnia patus:ibidē opit.Ita Iu
gurthā spes frustrata: qui copias in quatuor partes distri
buerat: ratus ex ōnibus æque aliquos ab tergo hostibus
uenturos. Interim Sylla quē primum hostes attigerant

cohortat9 ſuos:turmati: & q̃maxīe cōfertis eqs ipe:aliiq̃
mauros inuadūt.Cæteris in loco manētes ab iaculis emin9
emiſſis:corpora tegere:& ſiq̃ in man9 uenerāt obtrūcare.
Dū eomodo eqtes p̃lianť:Bocc9 cū peditib9 quos Volux
fili9 ei9 adduxerat:neq̃ in priore pugna itinere morati af
fuerāt:poſtremā romanor̃ aciē inuadit. Tū marius apud
prios agebat.q̃ ibi Iugurtha cū plurimis erat. Deide nūi
da cognito Bocci aduētu:clā cū paucis ad pedites cōuertit
Ibi latine nā apud nūantiā loq̃ didicerat exclamat noſtros
fruſtra pugnare:pauloāte mariū ſua manu ĩterfectū:ſimul
gladiū ſanguine oblitū oſtēdere: quē ĩ pugna ſatis ĩpigre
occiſo pedite noſtro cruētauerat.Qd' ubi milites accepere:
magis atrocitate rei q̃ fide nūtii terrēť.ſimulq̃ barbari ani
mos tollere:& ĩpculſos acri9 iſtare.Iamq̃ paululū ab fuga
aberāt:cū Sylla ꝓfligatis his quos aduerſum ierat rediēs
mauros ab latere ĩcurrit.Bocc9 ſtatī auertiť. At Iugurtha
dū ſuſtētare ſuos:& ꝓpe iā adeptā uictoriā retinere cupit
ab eqtib9 circūuent9 dextra ſiniſtraq̃ ōnibus occiſis:ſolus
inter tæla hoſtiū uitabūd9 erupit.Atq̃ interī marius fuga
tis eqtibus:occurrit auxilio ſuis quos pelli loco acceperat.
Deniq̃ hoſtes iā ūdiq̃ fuſi:tū ſpectaculū horribile campis
patentibus ſeq:fugere:occidi:capi:eq: atq̃ uiri afflicti:ac
multi uulneribus acceptis:neq̃ fugere poſſe. neq̃ qetē pa
ti:niti mō:ac ſtatī cōcidere. Poſtrēo ōnia q̃ uiſ9 erat con
ſtrata telis armis cadaueribus: & iterea hum9 ifecta ſang
uine.Poſtea loci cōſul haud dubie iā uictor pueit ĩ oppidū
Cirthā:quo iitio ꝓfectus intēderat.Eo poſt diē qntū quā
iterum barbari male pugnauerant:legati a Bocco ueniūt:
qui regis uerbis a mario petiuere: ut duos quāfidiſſimos
ad eum mitter&: uelle de ſuo & populi Romani com
modo cum his diſſerere. Ille ſtatim Lutium Syllam &
Aulum Manlium ire iub&. Qui quamquam acciti ibant

tamē placuit apud regē uerba facere: quo ingeniū aut ad
uerſum flecterēt:aut cupidū pacis uehemētius accēderent.
Itaq̃ Sylla cuius facūdiæ nō ætati a Manlio cōceſſū ē:pau
ca uerba huiuſcemodi locut9 eſt.Rex Bocce magna nobis
lætitia ē: cū te talē uirū dii mōuere: uti aliq̃ndo pacē quā
bellū malles:neu te optimū cū peſſimo ōniū Iugurtha mi
ſcēdo cōmaculares: ſimul nobis demeres accerbā necaſſitu
dinē:te pariter atq̃ illum ſceleſtiſſimū errantem perſequi
Ad hoc populo.R.iā a principio ĩopi:meli9 uiſū:amicos
q̃ ſeruos quærere:tutiuſq̃ rati uolētib9 q̃ coactis ĩperitare
Tibi uero nulla oportūior amicitia noſtra.primū q̃ ꝓcul
abſum9 in quo offenſe minimū:gratia par ac ſi ꝓpe adeſ
ſem9.Deinde parētes abūde habem9: amicor̃ neq̃ nobis:
neq̃ cuiq̃ hōinū ſatis fuit. Atq̃ hoc utinā tibi a prīcipio
placuiſſet:ꝓfecto ex. P.Ro .ad hoc tempus multo plura
bona accepiſſes:q̃ mala perpeſſus eſſes. Sed quoniā huma
nar̃ rer̃ fortuna plæraq̃ regit: cui ſcilicet placuit & uim
& gratiā te noſtrā experiri:nunc quoniā ꝑ illā licꝫ:feſtina
atq̃ uti coepiſti perge:Multa opportūa habes quo facili9
errata offitiis ſupes. Poſtremo hæc in pect9 tuū dimitte:
nunq̃ po.R.beneficiis uictum eē. Nā bello q̃ ualeat tu te
ſcis.ad ea Bocc9 placide & benigne ſimul pauca ꝓ delicto
ſuo uerba facit:ſe nō hoſtili animo: ſꝫ ob regnū tutādum
arma coepiſſe. Nā numidiæ partē unde Iugurtham expu
lerat:iure belli ſuā factā:uaſtari a mario pati nequiſſe.Præ
terea miſſis antea Romā legatis: repulſum ſe ab amicitia
Cæter̃ uetera omittere ac tum ſi ꝑ Mariū liceret legatos
ad Senatum miſſur̃.Dein copia facta animus barbari ab
amicis flexus:quos Iugurtha cognita legatione Syllæ &
Manlii metuens id quod parabať donis corruperat. Ma
rius ĩterea exercitu in hybernaculis cōpoſito:cū expeditis
cohortibus & ꝑte eqtatus ꝓficiſciť in loca ſola obſeſſum

turrim regiã quo Iugurtha pfugas õnes pſidiũ ipoſuerat.
Tũ rurſus Boccus foeliciter:ſeu reputãdo quæ ſibi duob9
pliis euenerãt:ſeu ãmonitus ab amicis quos icorruptos Iu
gurtha reliquerat.Ex õni copia neceſſariorꝫ qnque delegit
quorꝫ & fides cognita & ingenia ualidiſſima erãt:Eos ad
Mariũ ac deinde ſi placet Romã legatos ire iub3:agẽdarꝫ
rerꝫ:& quocũq; modo belli cõponẽdi licẽtiã illis pmittit.
Illi mature ad hyberna Romanorꝫ pficiſcũt.Deinde a ge
tulis latronibus in itinere circũuenti ſpoliatiq; pauidi ſine
decore ad Syllã pfugiũt.Quẽ cõſul in expeditiõ3 pficiſcẽs
in caſtris p ptore reliquerat:eos ille nõ p uanis hoſtibus
uti meriti erãt:ſ3 accurate ac liberaliter habuit.Quare bar
bari & famã romanorꝫ auaritiæ falſam.& Syllã ob muni
ficẽtiã i ſeſe amicũ rati ſũt.Nã et iã tũ largitio multis ig
nota erat.mũific9 nemo putabat niſi piter uolẽs.dona oĩa
in benignitate habebãt.Igit ptori mãdata Bocci patefaciũt
ſimul ab eo petũt uti fautor:cõſultorq; ſibi adſit copias:fi
dẽ:magnitudinẽ regis ſui:& alia quæ aut utilia aut bẽiuo
lẽtiæ eẽ credebãt:oratõe extollũt.dein Sylla õnia pollicito
docti quomõ apud mariũ : Itẽ apud ſenatũ uerba facerẽt.
circiter dies.xl.ibidẽ opiũt.Mari9 p9q̃ ifecto quo itẽderat
Cirthã rediit:de aduẽtu legatorꝫ certior fact9:illoſq; & Syl
lam Vtica uenire iub3.Itẽ Lutiũ bebiũ ptorẽ:pterea õnes
undiq; ſenatorii ordĩs:qb9 cũ mãdata Bocci cognoſcit:qs
poteſtas Romã eũdi fit:& ab cõſule interea ĩdutiæ poſtu
labant: ea Syllæ plæriſq; placuere:pauci feroti9 decernũt:
ſcilicet ignari rerꝫ humanarꝫ: quæ fluxæ & mobiles ſemp
in aduerſa mutant. Cæterꝫ mauri õnibus impetratis:tres
Romã pfecti:cũ.Gn.octauio rufuone:qui quæſtor ſtipen
diũ in africã portauerat. Duo ad regẽ redeũt.Ex his Boc
cus cũ cætera : tum maxime benignitatẽ : & ſtudiũ Syllæ
libens accepit. Romæq; legatis eius poſtq̃ regẽ erraſſe &

Iugurthæ ſcelere lapſũ deprecati ſũt : amicitiã & foed9 pe
tẽtib9 hoc modo reſpõdet. Senat9 & popul9.R.beneficii
& iniuriæ memor eẽ ſol3.Cæterꝫ Bocco quoniã penitet de
licti gratiã facit.foed9 & amicitia dabunt.Quõ meruerit.
Quib9 reb9 cognitis Bocc9 a Mario p litteras petiuit:uti
Syllã ad ſe mitter3. Cui9 arbitratu cõib9 negotiis cõſule
ret.Is miſſ9 cũ pſidio eqtũ atq; peditũ :funditorꝫ:atq; ba
leatorꝫ.pterea iere ſagitarii:& cohors peligna cũ uelitarib9
armis:itineris pperãdi cauſa:neq; his ſec9 atq; aliis:aduer
ſum tæla hoſtiũ q; ea leuia ſũt muniti.ſed in itinere qnto
deniq; die Volux fili9 Bocci repente cãpis patẽtibus cum
mille nõ ampli9 eqtibus ſeſe oſtẽdit:qui temere & effuſe
eũtes:Syllæ:aliiſq; õnibus:ob numerꝫ ãplioré uero:hoſtilẽ
metũ efficiebãt.Igit ſe qſq; expedire arma atq; tæla tẽtare
intẽdere:timor aliq̃tus:ſ3 ſpes ãplior:qppe p uictoribꝫ &
aduerſũ quos ſæpius uicerãt.Interim eqtes exploratũ præ
miſſi rẽ uti erat qtã nũciant.Volux aduenies quæſtorẽ ap
pellat:dicitq; ſe a patre Bocco obuiã illis ſimul & pſidiũ
miſſum.Deinde eũ & pximũ diẽ ſine metu cõiuncti cũt.
Poſt ubi caſtra locata & diei ueſper erat : repẽte Maurus
ĩcerto uultu pauẽs ad Syllã occurrit:dicitq; a ſpeculatoribꝫ
cognitũ:Iugurthã haud pcul abeẽ: Simul uti noctu clam
ſecũ pfugeret:rogat atq; hortat. Ille animo feroci negat
ſe totiẽs fuſum numidã ptimeſcere: uirtuti ſuorꝫ ſatis cre
dere:etiã ſi certa peſtis adeẽt mãſurꝫ:potius q̃ pditis quos
ducebat:turpi fuga ĩcerte ac forſitã poſt paulo in teriturꝫ
morbo ĩteriture uitæ parceret. Cæterꝫ ab eodẽ mõitus uti
noctu pficiſcerẽt:cõſiliũ appbat: ac ſtatĩ milites coenatos
eẽ ĩ caſtris:igneſq; q̃ creberrĩos fieri.Dein pria uigilia ſilẽ
tio egredi iub3.Iãq; noctno itinere feſſis oĩbus:Sylla piter
cũ ortu ſolis caſtra metabat:cũ eqtes mauri nuntiant : Iu
gurthã circiter duum miliũ interuallo ante eos cõſediſſe.

qd' postq̃ auditũ ẽ:tũ uero ingẽs met9 nostros inuadit:
credere se ꝓditos a Voluce & insidiis circũuẽtos:Ac fuere
q̃ diceret manu uindicandũ: neqꝫ apud illũ tantũ scel9 in
ultũ relinquẽdũ.At Sylla quãq̃ eadẽ existimabat:tamẽ ab
iniuria mauꝛ ꝓhib3:suos hortat:uti fortẽ animũ gereret
Sæpe ãtea:paucis estrenuis aduersũ multitudinẽ bene pug
natũ:q̃nto sibi in ꝑlio min9 pepcissent:tãto tutiores fore:
Nec quẽq̃ decere quẽ manus armauerat:inermis pedibus:
auxiliũ petere:in maxio metu nudũ & cæcũ corpus ad ho
stem uertere. Dein Volucẽ quoniã hostilia faceret:Iouem
maximũ obtestatus: ut sceleris atqꝫ ꝓfidiæ Bocci: testis ad
esset:castris abire iub3.Ille lachrimãs orare:ne ea crederet:
nihil dolo factũ:at magis calliditate Iugurthæ: cui uideli
cet speculãti iter suũ cognitũ eẽt. Cæteꝛ quoniã ingẽtem
multitudinẽ nõ haber3:& spes opesqꝫ oẽs ex patre suo pẽ
derẽt:credere illũ nihil palã ausuꝛ:quõ ipẽ fili9 testis ad
eẽt.Quare optimũ factu uideri ꝑ media ei9 castra trãsire:
sese uel ꝑmissis uel ibidẽ relictis mauris:solũ cũ Sylla itu
rum. ea res uti in tali negotio ꝓbata: ac statim ꝓfecti qa
de ĩprouiso acciderat:dubio atqꝫ hesitãte Iugurtha in colu
mes trãseũt. Deinde paucis dieb9 quo intẽderãt puẽtũ ẽ.
Ibi cũ Bocco numida qdã Aspar nõine multũ & familia
riter agebat: ꝑmissus ab Iugurtha postq̃ Syllã accitũ audi
erat:oratũ:& subdole speculatũ Bocci cõsilia ierat. Præter
ea Dabar massugrade fili9 ex gẽte massinissæ:cæteꝛ mater
no genere ĩpat:nã mater ei9 ex cõcubĩa orta erat.ob ĩgẽtia
multa facta mauro car9 acceptusqꝫ quẽ Bocc9 fidũ rõanis
eẽ multis ãte tẽpestatib9 expt9 ad Syllã nũtiatũ mittit:se
se ꝓtũ facere quæ uellet. colloq̃o diẽ locũ.tẽp9 ipẽ delige
ret cõsulta sese oĩa cũ illo integra habere:neu Iugurthæ le
gatũ ꝓtimesceret : quo res cõmunis licencius gereret illũ
acciuerat : Nam ab insidiis eius aliter caueri nequiuisse.

Sed ego cõperior Boccũ magis pũica fide q̃ ob ea quæ ꝑ
dicabat:simul romanũ & nũidã spe pacis attinuisse : Mul
taqꝫ cũ anĩo uoluere solitũ:Iugurthã romanis:an illi Syllã
traderet libidinẽ: aduersũ nos:metũ ꝓ nobis suasisse.Igit
Sylla respondet:se pauca corã Aspare locutuꝛ: Cætera oc
culte:nullo aut q̃ paucissimis ꝑsentibus:Simul edocet quæ
sibi responderent. Postq̃ sicuti uoluerat congressi dicit se
missum a cõsule uenisse:quæsitũ ab eo pacẽ an bellũ agita
turus foret. Tunc rex uti ꝑceptũ fuerat:post diẽ decimũ
redire iub3:ac nihil etiã tũ decreuisse:se illo die respõsuꝛ.
Deinde ambo in sua castra digressi.Sed ubi.plæꝛqꝫ noctis
ꝓcessit:Sylla a Bocco occulte accersitur:ab utroqꝫ tantum
modo fidi interꝑtes adhibent.Præterea Dabar internũti9
sancte iurat ex sentẽtia ambobus:ac statim sic rex incipit.
Nũq̃ ego rat9 sum fore:Vti rex ego maxĩus in terra hac:
& õniũ opulẽtissimus quos noui:priuato hõini gratiã de
berẽ:& me Hercule Sylla ante te cognitũ multis orãtib9
aliis ultro egomet opẽ tuli:nulli9 indigui. Id eẽ ĩminutũ
qd' cæteri solẽt dolere:ego lætor:fuerit mihi eguisse aliq̃n
do oppeꝑciũ tuæ ãicitiæ:q̃ apud ãimũ meũ nihil ipẽ cari9
habeo.Id adeo expiri lic3:arma uiros pecũiã postrẽo qdqd
anĩo lib3 sume:utere:& quo aduiuis nũq̃ tibi redditã gra
tiã putaueris:semp apud me ĩtegra erit. Deniqꝫ nihil me
sciẽte frustra uoles: Nã ut ego existĩo regẽ armis q̃ mũifi
cẽtia uĩci min9 flagitiosũ:Cæteꝛ de.R.P.uestra grã cui9
orator huc miss9 es paucis accipe.Bellũ ego po.R.neqꝫ feci
neqꝫ factũ ũq̃ uolui:Fĩes meos aduersũ armatos armis tuta
tus sũ.Id õitto q̃ndo uobis ita placꝫ. Gerite uti uultis cũ
Iugurtha bellũ ego flumẽ muluchã qd' ĩter me & micipsã
fuit:nõ egrediar:neqꝫ ĩtrare Iugurthã sinã.ꝑterea siqd me
qꝫ uobisqꝫ dignũ petiueris:haud repuls9 abidis. Ad ea Syl
la ꝓ se breuiter & modice:d' pace.& de cõmũib9 reb9 multas

disseruit. Deniq; regi patefecit: qd' polliceat': senatū & po
pulū. R. armis quoniā ampli9 ualuissent non in gratiā ha
bituros: faciundū eē aliqd qd' illoꝝ magis q̄ sua retulisse
uideret': id adeo in ꝓmptu eē quoniā Iugurthæ copiā ha
beret: quē si romanis tradidisset: fore uti illi plurimū debe
ret': amicitiā: foed9: numidiæ partē q̄ nūc peteret: tū ultro
aduenturā. Rex primo negare: agitare cognationē: affini
tatē: p̄terea foedus interueuisse: Ad hoc metuere ne fluxa
fidæ us9 populariū animos auerteret: q̄s & Iugurtha car9
& romani inuisi erāt. Deniq; sæpius fatigatus leniť: & ex
uolūtate Syllæ oia sese factuꝝ ꝓmisit. Cæteꝝ ad simulādā
pacē cuius nūida defessus bello auidissim9 erat: quæ utilia
uisa cōstituit: Ita cōposito dolo digrediūť. At rex postero
die Asparē Iugurthæ legatū appellat: Dicitq; ꝑ Dabarem
ex Sylla cognitū posse cōditionib9 bellū cōponi: Quāob
rem regis sui sentētiā exq̄reret. ille læt9 in castra Iugurthæ
ꝓficiscit': Dein ab illo cūcta edoct9 ꝓperato itinere: p9 diē
octauū ad Boccū redit: et ei nūciat Iugurthā cupe oia quæ
īperarēť facere: sed Mario paꝝ cōfidere: Sæpe antea cū im
patorib9 rōanis pacē cōuentā frustra fuisse. Cæteꝝ Boccus
si ambob9 cōsultū & ratā pacē uellet: daret operā uti una
ab oībus q̄si de pace in colloquiū ueniret': ibiq; sibi Syllā
traderet: Quō talē uiꝝ in potestate habuisset: tū fore uti
iussu senatus: aut populi. R. foedus fieret: haud nobilē ho
minē nō sua captū ignauia: s3 obrē populi. R. in hostium
potestate relictū iri. Ea Maur9 secū diu uoluēs: tādē ꝓmi
tit. Cæteꝝ dolo an uero cūctat9 paꝝ cōpim9: s3 plæꝝq; re
giæ uolūtates uti uehemēte: sic smobiles sæpe ipse sibi aduer
sæ. Postea tēpore & loco cōstituto in colloqū uti de pace
ueniret': Bocc9 Syllā modo: mō Iugurthæ legatū appellare
benigne habere: Idē ābob9 polliceri: Illi piter læti ac spei
bonæ pleni esse: Sed nocte ea quæ ꝓxima fuit ante diem

colloquio decretū maurus ad hibitis amicis ac statim im
mutata uolūtate remotis cæteris diciť secū ipe multū agi
tasse uultu: colore: motu corporis: pariter atq; anio uari9.
Scilicet tacēte ipo occulta pecoris patefecisse. tantū postre
mo Syllā accersi iub&: & ex illius sententia numidæ insi
dias tendit. Deinde ubi dies aduenit: & ei nūtiatū est Iu
gurtham haud ꝓcul esse cū paucis amicis & quæstore no
stro q̄si obuius honoris causa ꝓcedit in tumulū facilimū
uisu insidiantibus: Eodem numida cū plærisq; necessariis
suis in ermis uti dictū erat accedit. Ac statim signo dato
undiq; simul ex īsidiis inuadiť: Cæteri obtrūcati: Iugurtha
uinctus Syllæ tradiť: ab eo ad Mariū deduct9 est. Per idē
tēpus aduersum gallos ab ducibus nostris. Q. scipione &
M. Manlio male pugnatū: Quo metu ytalia ōnis contre
muerat: illiq; & inde usq; ad nostrā memoriā romani sic
habuere: alia ōnia uirtuti suæ ꝓna esse: cū gallis pro salute
nō ꝓ gloria certare. Sed postq̄ bellū ī numidia cōfectum:
& Iugurthā romā uinctum adduci nunciatū est: Marius
consul absens factus: & ei decreta ꝓuintia gallia: Isq; kl. ia
nuariis magna gloria triūphauit. Ea tempestate spes atq;
opes ciuitatis in illo sitæ.

EXPLICIT. .M. C.C.C.C. LXX.V.

Qui cupis ignotū Iugurthæ noscere lætum.
Tarpeya rupe prorsus ad ima ruit.

CRISPI . SALVSTII . ORATORIS . CLARISSIMI . VITA .

Rispus Salustius uir patrici9 ab ineũte ætate bonis artibus imbutus ad.R.P.gerendã animum applicuit in qua nõ pauca aduersa passus prudẽtia sua supauit: Et. R.P.iam Carthagine atq; numantia euersa : Asiaque domita. ut nec nobilitati nec uirtuti sua redderentur præmia atque impudente : atque audacissimo cuique plebs obsequerẽt. Hinc dominatus. L. Syllæ & ꝓscriptionis tabula romãis ciuib9 pri9 ignota: ꝓlata est. hinc flagitiosa Catiliæ cõiuratio. Hic bellũ ciuile inter cæsarẽ & Põpeyũ exortũ libertatẽ ciuitati ademit. His igitẽ hõinũ moribus cõflictatũ Crispi ingeniũ suapte natura integr; Iuuenili ac flagrãti ætate ꝓcliuẽ adulteria libido rapuit: atq; corripuit neq; id ipune diu admisit. Nã ut Varro tradit ab Annio Milone domi deprhens9 & grãdi pecunia multatus est bis ad subselia accusatus: atq; absolutus a iudicib9 nõ sine pecunia ut ferẽt discessit domũ auitã tanto patris dolore iã ætate cõfecti uendidit ut uitã decedere cogerẽt. Cõsũptis igitẽ opib9 patriis: & quæstura pri9 fũctus: deide tribun9 plebis creat9 ẽ: Ac postrẽo ꝓtorẽ ulterioris africæ designatum eũ ꝓcõsulẽ cũ exercitu regno iube rege necato cæsar ꝓfecit: atq; in ꝓuinciã redegit Quæ sane crispus mutatis moribus iam grauescẽte ætate ꝓ libidinẽ atq; flagitia ꝓdegisset nõ modo recupauit sed ꝓciosissimos in urbe hortos tyburtinãq; uillã ab ipõ Iulio emit. Cui9 nutu bello ciuili iam pacto õnia regebantẽ: nec leges maior; amplius in.R P. administrãda seruabantẽ : Si externo atq; barbaro cuiq; si cæsari lubebat in senatũ aditus patebat ac sententiã non cõsularis. sed Gall9 aut ignobilis ac sordid9 q̃sq; dicebat.

Quibus rebus indignat9 Saluſtius.R.P.deſeruit: atq; ad intermiſſa ſtudia rediēs quæq; a populo romāo præclare geſta fuiſſent ſcribere decreuit:ne id ip̄m otii qd' elegerat ignauia atq; deſidia tereret.Aut illiberalib9 offitiis intēt9 minus utilis rei. p.foret q̄ ante hac extitiſſet . Aggreſſus igit' bellū cōtra Catilinæ cōiurationē atq; Iugurthā numi dar̄ potentiſſimū:ac prudentiſſimū geſtū:tanta cura atq; diligentia perſcripſit:ut non annales romanos modo: ſed punicos & aphros ac peritos illius liguæ romanor̄ geſta diligēter euolueret:atq; ī africā traiecit:neq; legerat tātū: ſed uiſu certiora etiā facta poſteris narraret.In hoc autem genere ſcribēdi tantū laudis aſſecutus:ut Quintilian9 gra uis atq; ſeuerus Iudex Tuchididi græco hyſtoriarū ſcrip tori adæquet quē Cicero tātopere laudat:atq; ſentētiis cre brum autumat.ut pene uerbor̄ copiam:ſententiarum fre quentia cōſequat' . Amicos habuit Corneliū nepotē eodē ſcribendæ hyſtoriæ ſtudio delectatū.ac.P.Nigidiū figulū omniū doctrinarum genere nō inferiorē Varroni Cicero uero ex familiari inimicus factus neſcio qua de cauſa Te rentiam uxorem ab eodem Cicerone repudiātam ī uxorē duxit.ut ab ea quandiu ſumma beniuolentia cū Cicerone uixerit.atque ſuorum conſilior̄ non ignara aliquid turpe eliceret.quo acrius atq; turpius in eum inuehere't : cuius in Ciceronem extat Inuectiua quam frequenti ſenatu ha buiſſe fer't . Natus amiterni in ſabinis bello Iugurthino romæ educat9.Criſpus habitauit iuxta mineruā:ubi nunc templū ſanctæ Marie uenerat'. Atq; in hunc uſq; diē Salu ſtiana dom9 uocat'. Vixit uſq; ad exageſimū ſecūdū annū ſeptimū p9 cæſaris obitū.Cui9 Terētia uxor poſtea Meſ ſalæ coruino p̄ſtantiſſimo ſua ætate oratori nupſit.

CRISPI . SALVSTII . IN . M . T. CICERONEM . INVECTIVA .

Rauiter:& iniquo āimo maledicta tua pateret M. Tulli ſi te ſcirē iuditio magis quā morbo animi petulantia iſta uti. Sed quom in te neq; modū neq; modeſtiā ullā animaduerto:Reſpō debo tibi:ut ſi q̄ maledicēdo uoluptatē coepiſti:eam male audiēdo amittas.ubi quærar?quos imploré.P.C.diripi.rē pu. atq; audaciſſimo cuiq; eſſe p̄fidiæ.apud po. ro.qui ita largitionibus corruptus ē:ut ſeſe ac fortunas ſuas uenales habeat?An apud uos.P.C.quor̄ auctoritas turpiſſimo cui que ludibrio eſt?Vbi ubi.M.T.leges ac iuditia po.ro.de fendit? atq; in hoc ordine ita moderat': q̄ſi unus reliquus ex familia uiri clariſſimi Scipionis Africā ac nō repticius acritus ac paulo ante iniuſtus huic urbi ciuis?anuero. M. T.facta:ac dicta tua obſcura ſūt?An nō ita a pueritia uixi ſti? ut nihil flagitioſum corpori tuo putares quod alteri collibuiſſet?An ſcilicet iſtā īmoderatā eloquentiā apud.M piſonē nō pudiciciæ iactura p̄didiciſti? Itaq; minime mirā dum ē:qd' eā flagitioſe uenditas q̄ turpiſſime paſti . Ver̄ ut opinor ſplendor domeſticus tollit tibi animos uxor ſa crilega:ac p̄iuriis delibuta:filia matris pellex.tibi iocūdior atq; obſequētior q̄ p̄enti par ē.domū ip̄am tuā ui & rapi nis funeſtā tibi ac tuis cōpaſti : uidelicz ut nos cōmonefa cias q̄ cōuerſa res.p.ſit cū in ea domo habitares homo fla gitioſiſſime: quæ.p . Craſſi uiri cōſularis fuit. atq; cū hæc ita ſint. Cicero ſe dicit in cōcilio deor̄ īmortaliū fuiſſe īde miſſum huic urbi ciuibuſq; cuſtodē abſq; carnificis nōine Qui ciuitatis incōmodū in gloriā ſuā ponit:q̄ſi uero non illius cōiurationis cauſa fuerit cōſulat9 tu9. Et iccirco res p.diſiecta eo tēpore quo te cuſtodē habebat . ſz ut opinor

illa te magis extollūt: quæ post cōsulatū cū terētia uxore de re.p.cōsuluisti cū legis plautiæ iuditia domi faciebatis ex cōiuratis alios pecuniæ cōdēnabas. Cū tibi alius Tuscu lanū: alius Pōpeyanā uillā ædificabat: Ali9 domū emebat. q uero nihil poterat his erat calūniæ ꝓximus. his aut do mū tuā oppugnatū uenerat: aut insidias senatui fecerat: de niq; de eo tibi comptū erat: quæ si tibi falsa obiitio redde ratiōz q̄tū patrimonii accepis: Quid tibi litib9 accreuerit: q̄ ex pecunia domū paraueris: Tusculanū: & Pōpeyanū in finito sūptu ædificaueris? Aut si retices cui dubiū potest eē qn oppulentiā istā ex sanguine: & miseriis ciuiū pasti? Verꝫ ut opīor homo nou9 Arpinas ex. M. Crassi familia illius uirtutē imitat. Cōtēnit simultatē hominū nobilium R.P. curā habet: neq; terrore neq; gratia remouet. Aliud uero amicitia tantū ac uirtus est animi immo uero homo leuissimus supplex inimicis: amicis contumeliosus: modo harū: modo illarꝫ partiū: nemini fidus: leuissimus senator: mercennarius patronos cuius nulla pars corporis a turpi tudine uacat. līgua uana: manus rapacissime: gula īmensa: pedes fugaces: quæ honeste nominari nō possunt inhone stissima. Atq; is cū eiusmodi sit tamē audet dicere. O for tunatā natā me cōsule romā Te cōsule fortunatā Cicero? īmo uero infelicē: & miserā: quæ crudelissimā ꝓscripcionē perpessa est: quom tu perturbata re.p. metu ꝑculsos ōnes bonos ꝑere crudelitati tuæ cogebas. quom oīa iuditia: oēs leges ī tua libidine erāt: quō tu sublata lege portia erepta libertate omniū nostrꝫ uitæ necisq; potestatē ad te unum reuocaueras. atq; parum quid atq; parum quod impune fecisti uerꝫ etiam cōmemorando exprobras neq; licet obli uisci piis seruitutis suæ egeris oro te Cicero ꝓfeceris. qd libet: satis ē ꝑpessos eē: etiā ne aures nostras odio tuo one rabis? etiā ne molestissimis uerbis insectabere? Cedāt arma togæ cōcedāt laurea linguæ. Quasi uero togat9 & nō arma tus. ea quæ gloriaris cōfeceris. atq; īter te Syllā quæ dicta torē ꝑter nomē īperii q̄cq̄ interfuerit. S3 qd ego plura de tua īsolētia cōmemorē? quē minerua oīs artes edocuit: Iup piter optim9 & maximus in cōciliū deorꝫ admisit. ytalia exulē humeris suis reportauit? oro te Romule arpinas q ægregia tua uirtute ōnes paulos: Eabios: Scipiones supasti quē tandē locū in hac ciuitate obtines? quæ tibi ꝑtes. R.P placent? quē amicū: quē inimicū habes? cui insidias in ciui tate fecisti ancillares? quo iure quō de exilio tuo durachio redisti sequebaris quos tyrānos appellabas eorꝫ potētiæ fa ucs. q tibi ante optimates uidebāt: eosdē demētes ac furi osos uocas. Vatinii causaz magis de Sestio male existimas Bibulū petulātissimis uerbis lædis: Laudas cæsarē quē ma xime odisti. ei maxime obsequeris. aliud stans aliud sedēs sentis de re.p. his maledicis illos odisti leuissime trāsfuga neq; in hac neq;. in illa ꝑte fidem habens.

M. T. CICERONIS. IN. CRISPVM. SALVSTI VM. RESPONSIO. SEV. INVECTIVA.

A demū tibi magna uoluptas ē Crispe Salusti æq̄lē ac parē uerbis uitā agere. neq; q̄cq̄ tā ob scoenū dicere cui nō ab initio pueritiæ oī gene re facīoris ætas tua respōdeat: ut oīs oratio mo rib9 cōsonet. neq;. n. q ita uiuit ut tu aliter ac tu loq; pōt. neq;. n. q tā illoto sermone utit̄ uita honestior ē. Quo me uertā. P. C? unde īitiū sumā? mai9. n. mihi dicēdi on9 im ponit̄: quo notior ē uterq; nostrꝫ. qd' aut si de mea uita. atq; actib9 huic cōuitiatori respōdero: inuidia gloriā cōse quet̄. aut si hui9 facta mores oēz ætatē nudauero: ī idē ui cium incidā ꝓcacitatis. quod huic obiitio. id uos si forte

offendimini:iuſtius huic: q̃ mihi ſuccẽſere debeatis: q̃ initiũ introduxit.ego uero dabo op̃ā ut & p̃ me minimo cũ faſtidio reſpõdeā:& ī hũc minime mẽtitũ eẽ uidear. Scio me.P.C.in reſpondendo non habere magnā expectationẽ quod nullũ uos ſcio nouũ crimẽ in Saluſtiũ audituros: ſ3 ōnia uettera recognituros:Quibus & meæ:& ueſtræ iam: & ipſius aures callẽt:Ver̃ eo magis odiſſe debetis hōines qui ne incipiẽs q̃dem peccare minimis rebus poſuit rudimentũ:ſed ita ingreſſus ẽ:ut neq̃ ab alio uinci poſſit:neq̃ ip̃a ſe ōnino reliqua ætate p̃terire.Itaq̃ nihil aliud ſtudet niſi ut luculẽter cũ quo uis uolutari longe uero fallit̃ opinione.Non.n. p̃cacitate linguæ uitæ ſordes eluunt̃ : ſed ẽ quædã calumnia quã unuſquiſq̃ noſtr̃ teſtãte animo ſuo fert de eo q̃ falſum crimẽ bonis obiectat. qd̃ ſi uita iſtius memoriã uicerit aliã.P.C.nõ ex oratione:ſed ex moribus ſuis ſpectare debebitis.Iam dabo op̃am q̃maxime potuero breuẽ ut faciã:neq̃ hæc altercati o noſtra uobis ĩutilis erit P.C.plær̃q̃.n.res.p.priuatis creſcit inimiciciis ubi nemo ciuis q̃lis ſit uir poteſt latere. Primũ igit̃ quoniã ōnium maiores Criſpus Saluſtius ad unũ exemplũ & regulã quærit:uelim mihi reſpõdeat numq̃d his quos protulit Scipiones:& Metellis ante fuerint:aut opinionis:aut gloriæ q̃ eos res geſtæ:& uita innocentiſſime acta commendarint: q̃ ſi hoc fuit illis iniciũ nominis: & dignitatis: cur non æque de nobis exiſtimet̃ ? cuius & res geſtæ illuſtres ſũt. & uita integerrime acta ? quaſi uero tu ſis ab illis Saluſti ortus ? qd̃ ſi eſſes ? nonnullos iã tuæ turpitudinis pigeret ego meis maiorib9 uirtute p̃luxi:ut ſi pri9 noti nõ fuerit a me accipiãt initiũ memoriæ ſuæ.tu tuis uita q̃ turpiter egiſti:magnas effudiſti tenebras:ut etiã ſi fuerint ægregii ciues certe uenerit ĩ obliuionẽ.Quare noli mihi antiquos uiros obiectare.ſati9 ẽ.n.me meis reb9 geſtis florere. quã maior̃ opinione niti : & ita uiuere ut ſim poſteris meis nobilitatis initiũ:& uirtutis exemplũ . neq̃ me cũ his cõferri dez.P.C.q̃ iam deceſſerũt omniq̃ odio carẽt : & in uidia:ſed cũ his q̃ mecũ una ĩ re.p.uerſati ſunt.ſed ſi fuerim aut in honoribus petẽdis nimis ambitioſus nõ hanc dico populare ambitionẽ cuius me principẽ cõfiteor : ſed illã p̃nicioſam cõtra leges cuius primos ordines Saluſtius duxit.aut ingerũdis magiſtratib9. aut in uindicandis maleficiis:tã ſeuer9 aut in re.p.tam uigilãs q̃ tu p̃ſcripcionẽ uocas: credo qd̃ nõ oẽs tui ſimiles incolumes in hac urbe uixiſſent.at q̃nto meliore loco res. p. ſtaret ſi tu par ac ſimilis ſceleſtor̃ ciuiũ una cũ illis ãnumerat9 eſſes?An ego tũc falſo ſcripſi. Cedãt arma togæ? q̃ togat9 armatos & pace bellũ oppreſſi? an illud mẽtitus ſũ? fortunatã me cõſule romã? q̃ tantũ inteſtinũ bellũ ac domeſticũ urbis incendiũ extinxi? nec q̃dẽ te tui piget homo leuiſſime:cum ea culpas quæ hyſtoriis gloriæ mihi ducis? An turpi9 eſt P.C.ſcribentẽ mẽtiri q̃ illud palã corã hoc ordĩe dicentẽ ? Nã qd̃ in ætatẽ ĩcrepuiſti tãtũ me abeẽ puto ab ĩpudicitia q̃tum tu a pudicitia . S3 q̃d ego de te plura quærar?Quid enĩ mẽtiri turpe ducis q̃ auſus mihi ſis eloquẽtiã ut uitiũ obicere? cui9 ſemp̃ nocẽs eguiſti patrocinio:an ullũ exiſtias poſſe fieri ciuẽ ægregiũ q̃ nõ his artib9 & diſciplinis ſit erudit9? an ulla alia putas eẽ rudimẽta & cũabula uirtutis q̃b9 ãimi ad gloriæ cupiditatẽ alũt̃ ?S3 minĩe mir̃ ẽ.P.C ſi homo q̃ deſidiæ ac luxuriæ plen9 ſit hæc ut noua ac inuſitata mirat̃.nã qd̃ iſta inuſitata rabiæ petulãter ĩ uxorẽ & filiã inuaſiſti:quæ facili9 mulieres ſe a uiris abſtinuerũt q̃ tu uir a uiris.ſatis docte ac p̃ite feciſti:nõ.n.me ſperaſti mutuã tibi gratiã relatur̃:ut uiciſſim tuos cõpellarẽ. un9 enĩ ſatis es materiæ habẽs:n3 q̃cq̃ turpi9 ẽ domi tuæ q̃ tu multũ te uero opinio fallit:q̃ mihi putaſti p̃are inuidiam

ex mea re familiari: quæ multo mihi minor est q̃ habere
dignus sum: atq; utinã ne tanta qdẽ eẽt q̃ta est ut potius
amici mei uiuerẽt q̃ ego testamẽtis eorꝫ locupletior essem
ego fugax Crispe Salusti? furore tribuni plebis cessi: utilis
duxi q̃uis fortunã unꝰ expiri q̃ ut uniuerso rei. p. ciuilis
essem dissensiõis causa. q postea q̃ ille suũ annuũ in re.p.
pbacatꝰ ẽ oĩaq; quæq; cõmouerat pace & otio resederũt.
hoc ordine reuocãte atq; ipa re. p. manu retrahente me re
uerti q mihi dies si cũ õni reliq̃ uita cõferat animo qdẽ
meo supet: cũ uniuersi uos populusq; Ro. frequẽs aduẽtu
meo gratulatus ẽ: tanti me fugacẽ mercẽnariũ patronũ hi
existimauerũt: neq; hercule mirꝫ ẽ si ego semp iustas om
nium amicicias existimaui. Nõ.n. priuatim uni ancillatꝰ
sum neq; me addixi. Sꝫ q̃tum qsq; rei. p. studuit tãtũ mihi
fuit. aut amicus. aut inimicus. Ego nihil pluris uolui fa
cere q̃ pacẽ. multi priuatorꝫ audatias metuerũt: ego nihil
timui nisi leges. multi arma sua timeri uoluerũt. ego nũq̃
uolui qcq̃ posse nisi ꝓ uobis. multi ex uobis potẽtia freti
in uos suis uiribus abusi sũt. Itaq; nõ ẽ mirꝫ si nulliꝰ ami
citia usus sum. q nõ ꝑpetuo rei. p. amicus fuit. neq; me pe
nitet si aut petẽti Vatinio reo patrociniũ pollicitꝰ sum:
Aut Sesti insolẽtiã repssi: aut bibuli petulãtiã culpaui: aut
uirtutibꝰ cæsaris faui. hæc laudes. n. egregii ciuis & unice
sũt: quæ si tu mihi: ut uitia obicis temeritas tua repḣẽdat
nõ mea uitia culpabunt. Plura dicerẽ si apud alios mihi
eẽt descernẽdũ. P. C. nõ apud quos habui õnium mearũ
actionũ monitores. sed ubi rerꝫ testimonia adsunt. qd opꝰ
est uerbis? nunc ad te reuertar Salusti: patremq; tuũ præ
teream qui si nunq̃ in uita sua peccauit tamen maiorẽ in
iuriam rei. pu. facere nõ potuit: quã ꝙ te talem filium ge
nuit: neq; tu si q̃ in pueritia peccasti exeq̃r: ne parentẽ tuũ
uidear accusare qd' eo tẽpore summã tui potestatẽ habuit:

sed q̃lem adolescentiã egeris: hac enim demonstrata facile
intelligẽt. q̃ petulanti pueritia tam impudicus: & procax
adoleueris. postea q̃ ĩmensæ gulæ impudicissimi corporis
quæstus sufficere nõ potuit & ætas tua iã ad ea patienda
quæ alteri facere collibuissꝫ exoleuerat. cupiditatibꝰ ĩfinitis
efferebaris: ut quæ ipe corpori tuo turpia non duxisses in
aliis experireris. itaq; nõ ẽ facile exputare. R. P utꝫ in ho
nestioribꝰ corporis ꝑtibus rẽ quæsierit: an amiserit domũ
paternã uiuo patre turpissime. uenalẽ habuit uendidit &
cuiq̃ dubiũ eẽ potest: qn mori coegerit eũ: quo hic nõ dũ
mortuo pro hærede gesserit omnia? neq; pudet a me eum
quærere qs in. p. Crassi domo habitet cũ ipe respõdere ne
queat qs in ipsius paterna. at hercule lapsus ætatis patro
cinio: postea se correxit. nõ ita est sed abiit in sodalitium
sacrilegi Nigidiani: bis ad iudicis subsellia tractꝰ: extrema
fortũa stetit: & ita discessit: ut nõ hic innocẽs: sed iudices
peierasse existimarent. Primum honorẽ in quæstura adep
tus secutus hunc locũ & ordinem despectus cuius aditus
sibi quoq; sordidissimo hominum patuisset. Iaq; timẽs ne
facinora eius clam uobis essent: cum omnibus matrum fa
miliarꝫ uestris opprobrio eẽt confessus ẽ nobis audiẽtibus
adulteriũ neq; erubuit ora uestra. uixeris ut lubet Salusti
egeris quæ uolueris: satis sit unũ te tuorum sceleꝝ cõsciũ
eẽ. noli nobis langorem & soporẽ nimium exprobrare: su
mus diligentes intuenda pudicitia uxorꝫ nostrarum: sed
ita experecti non sumus: ut a te cauere possumus: audatia
tua uincit studia nostra. Et quod hũc mouere possit. P. C.
factũ ac dictum turpe: quẽ non puduerit palam uobis au
diẽtibꝰ adulteriũ cõfiteri? ꝙ si tibi me nihil respõdere uo
luissem: sꝫ illud cẽsoriũ eloq̃ũ appii Claudi: &. L. Pisonis
ĩtegerrimorꝫ uirorꝫ quo usus est qsq; eorꝫ ꝓ lege: palã uni
uersis recitarẽ: nõne tibi uiderer æternas inurere maculas:

quas reliq̃ uita tua eluere nõ possis: neq; post illũ delectũ senat9 unq̃ te uidimus: nisi forte in ea te castra coniecisti: quo ōnis sentina rei.p.confluxerat: at idem Salustius qui in pace ne senator qdem manserat: postea q̃ res.p. armis oppressa est: & idẽ uictor es: q exules reduxit in senatum. post quæsturã est reductus. quẽ honorẽ ita gessit ut nihil uenale nõ in eo habuerit: cuius aliqs emptor fuerit. Ita egit ut nihil nõ æquum ac uer duxerit: quod ipsi facere collibuisset: neq; aliter uexauit: ac debuit siqs præde loco accepisset magistratũ. Peracta quæstura postea q̃ magna pignora eis dederat: cũ qb9 similitudĩe uitæ se cõiunxerat unus iam ex illo grege uidebat. Eius .n. partis exemplar erat Salustius: quod tam in unã uoraginẽ: coetus omnium uitiorum excesserat. quicqd impudicorum cilonum? parricidarum sacrilegorum: debitorum fuit in urbe: municipiis coloniis. Italia tota sicut in fretis subsederant: nominis perditi ac notatissimi nulla in parte castris apti: nisi licentia uitiorum ac cupiditate rerum nouarum. At postea q̃ prætor est factus modeste se gessit: & abstinenter? nonne ita puintiam uastauit: ut nihil neq; passi sint neq; expectauerint grauius socii nostri in bello quam experti sunt in pace? hoc africã interiorẽ obtinẽte. Vnde tantũ hic exausit q̃tum potuit: aut fide nominũ trahit: aut inaues cõtrudi: tantũ inq̃. P.C. exausit q̃tũ uoluit: ne cãz diceret. Sestertio duodecies cum cæsare paciscitur: q; si quippiam eorum falsum est: his palam refelle unde: quo modo ue paternam domum relinire potueris: repente tanquam somnio beatus: hortos præciosissimos uillam Tiburti. C. Cæsaris reliquas possessiones paraueris? neq; piguit quætere cur ego. P. Crassi domũ emissem cũ tu uetus uillæ domin9: cuius pauloante fuerat cæsar: modo inquam patrimonio non comesso: sed deuorato: quibus rationibus repente

factus es tam affluens & tam beat9? Nam quis te facerz hæredem: quem ne amicum quidem satis honestum qsq̃ sibi ducit: ni similis ac par tui? at hercule ægregia facta maiorum tuorum te extollunt? quorum siue tu similis es: siue illi tui: nihil ad omniũ scelus: ac neqtiã addi potest? Verum ut opinor honores tui te faciunt insolentem. Tu Crispe Salusti totidem putas esse bis senatorẽ? & bis quæstorem fieri: quom bis consularem: & bis triumphalem carere debet omni uitio: qui in alterũ dicere paratus est: Is demum male dicit qui non potest uerũ ab altero audire. Sed tu omnium mensarũ assecla: omniũ cubiculorum in ætate pellex: & idem postea adulter: omnis ordinis turpitudo: & ciuilis belli memoria. Quid enim hoc grauius pati potuimus: quã q; te in columem in hoc ordine uidemus? desine bonos petulãtissima consectari lingua. desine morbo pcacitatis isto uti: desine unumquẽq; morib9 tuis æstimare: his morib9 amicũ tibi efficere nõ potes: uideris uelle inimicũ habere. Finẽ dicendi. P.C. faciã. Sæpe enim graui9 uidi offendere animos auditor eos: qui aliena flagitia aperte dixere: q̃ eos q comisere Mihi qdem ratio habenda ẽ: nõ quod Salustius merito debeat audire: sz ut ea dicam siq̃ ego honeste effari possum.

M. C.C.C.C. L.X.X.V.

INVECTIVAE . M . T . C . QVATVOR IN CATILINAM PRIMA INCIPIT LEGE FOELICITER .

VOVSQVE TANDEM ABVTERE Catilina patientia noſtra ? Quamdiu nos ætiam furor iſte tuus eludẽt ? quẽ ad finem ſeſe effrenata iactabit audatia ? Nihil ne te nocturnum præſidiũ Palatii : Nihil urbis uigiliæ : nihil timores populi : Nihil concurſus bonorũ omniũ : Nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus : Nihil ora horum uultuſque mouent ? Patere tua conſilia non ſentis ? Conſtrictam iam omniũ horũ ſcientia teneri coniurationẽ tuam non uides ? Quid proxima : quid ſuperiori nocte egeris : ubi fueris : quos conuocaueris : quid conſilii coeperis : quẽ noſtrum arbitraris ignorare ? O . tẽpora . O mores : Senatus hæc intelligit : Conſul uidet. Hic tamen uiuit : Viuit . Immo & in ſenatũ uenit : Fit publici conſilii particeps . notat & deſignat oculis ad cedẽ unumquemq; noſtrum . Nos autem uiri fortes ſatiſfacere rei . pu . uidemur : ſi iſtius furorem ac tela uitemus . Ad mortem te Cathilina duci iuſſu conſulis iampridem oportebat : in te conferri peſtem iſtam : quam tu in nos oẽs iamdiu machinaris . An uero uir ampliſſimus . P . Scipio pontifex maximus . T . Gracum mediocriter labefactantẽ ſtatum rei . pu . priuatus interfecit ? Cathilinã uero orbẽ terræ cede atque incendiis uaſtare cupientẽ nos conſules perferemus ? Nam illa nimis antiq; prætereo quod . Q . Seruilius Athla Spurium Melium nouis rebus ſtudẽtem manu ſua occidit . Fuit fuit iſta quondam in hac re . pu. uirtus : ut uiri fortes acrioribus ſuppliciis ciuem pernicioſum quam acerbiſſimum hoſtem coercerent . Habemus

enim ſenatuſconſultū in te Cathilina uehemēs & graue:
non de eſt rei . pu . conſilium : neque auctoritas huius
ordinis . Nos nos dico aperte conſules deſumus . De
creuit quondā ſenatus : ut . L . Opinius conſul uideret:
ne quid res . pu . detrimenti caperet : Nox nulla inter
ceſſit mox interfectus eſt : propter quaſdem ſeditionū ſu
ſpitiones . Caius Grachus clariſſimo patre natus : auis
maioribus : occiſus eſt cum liberis . M . Fuluius conſu
laris ſimili ſenatuſconſulto . C . Mario : & . L . Valeri
ano conſulibus permiſſa eſt . R . P . Num unum diem
poſtea . L . Saturninum Tri . Pl . & . C . Seruiliū præ
torem mors ac rei . pu . poena remorata ē ? At nos uice
ſimū diem iam patimur hebeſcere aciē hoꝝ auctoritatis ?
Habemus . n . huiuſcemodi ſenatuſconſultū : ueruntamen
incluſum tabulis tanq̄ in uaginā reconditū : Quo ex ſena
tuſconſulto confeſtim interfectū te eſſe Cathilina cōuenit
Viuis : & uiuis : nō ad deponendā : ſed ad cōfirmandam
audaciā . Cupio . P . C . me eē clementē . Cupio in tantis
rei . p . piculis me nō modo diſſolutū uideri : ſed iam me
ipm iertiæ nequitiæq̄ condēno . Caſtra ſunt ī Italia cōtra
populū . Ro. In Hetruria faucib9 collocata . Creſcit ī dies
ſingulos hoſtiū numerus . Eoꝝ autē caſtroꝝ iperatorem:
ducēq̄ hoſtiū intra moenia atq̄ adeo in ſenatu uidemus
inteſtinā aliq̄ quottidie pniciē rei . p . molientē . Si te iam
Catilina comphendi : Si te iterfici iuſſero : credo erit ue
rendū mihi : ne potius hoc oēs boni ſerius a me: q̄ qſquā
crudelius factū eē dicāt . Veruntamē ego hoc qd' iā pridē
factū eſſe oportuit : certa de cauſa nō dum adducor ut fa
ciā . Tum deniq̄ interfitiā te : quom iā nemo tā iprob9:
tam pditus : tam tui ſimilis inueniri poterit : qui id non
iure factū eē fateatur . Quādiu qſquā erit q̄ te defendere

audeat ? Viues : & uiues ita ut nūc . Viues multis meis
& firmis præſidiis oppreſſus & obſeſſus : ne cōmouere te
contra rem . p . poſſis . Multoꝝ te & oculi & aures non
ſentientē : ſicut adhut fecerūt : ſpeculabunt : atq̄ cuſtodiēt
Et enī catelina quid ē quod iam āplius expectes : ſi neq̄
nox tenebris obſcurare coetus nepharios nec priuata do
mus parietibus cōtinere uoces cōiurationis poteſt ? Si illu
ſtrantur ſi erumpunt oīa ? Muta iam iſtā mentem: Mihi
crede . Obliuiſcere cædis atq̄ incendiorum . Teneris un
diq̄ . Luce ſūt clariora nobis tua cōſilia omnia: quæ: iam
mecū licet recognoſcas. Meminiſti ne me ante diem . xii .
kl . nouembres diſcere inſenatu fore inarmis certo die qui
futurus eſſet ante diem tercium . kl . nouēbres . C . man
lium audaciæ ſatellitem atque miniſtrum tuæ ? Num
me fefellit Cathilina nōmodo res tanta tam atrox tamq̄
incredibilis : Veꝝ etiā id quod multo magis admirandū
eſt dies ? Dixi ego idē in ſenatu : cædē te optimatū cōtu
liſſe in ante diē qntū kl . Nouembres : tum quom multi
principes ciuitatis Romæ : non tam ſui conſeruandi : q̄
tuorum conſilioꝝ reprimendoꝝ cauſa pfugerunt . Num
inficiari potes illo ipo die meis pſidiis mea diligentia cir
cumcluſum cōmouere te contra rem . pu . non potuiſſe ?
quom tu diſceſſu cæteroꝝ : noſtra tantū q̄ remanſiſſemus
cæde contentū te eſſe dicebas ? Quod quom te peneſtre
kl . nouembribus occupaturum nocturno impetu eſſe con
fideres . Senſiſti ne illam coloniā meo iuſſu meis pſidiis
cuſtodiis uigiliiſq̄ eſſe munitam ? Nihil agis : nihil mo
liris : nihil cogitas : quod ego nō modo audiam : ſed &
uideam : planeq̄ ſentiam . Recognoſce mecum tandem
illā ſuperiorem noctem : Iam intelliges me multo inuigi
lare acrius ad ſalutem q̄ te ad perniciē rei . pu . Dico te

priori nocte uenisse inter falcarios : nō agam obscure : in Manlii leccæ domum : conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ sceleriscq; socios . num negare audes ? Quid taces ? conuincā si negas . Video enim esse hic in senatu quosdam qui tecū una fuerunt . O . dii immortales ubinā gentium sumus ? Quam rem pu. habemus ? In q̄ urbe uiuimus ? Hic hic sunt ī nostro nūero . P . C . in hoc orbis terræ sanctissimo grauissimoq; consilio : q̄ de nostrum omnium interitu : q̄ de huius urbis : atq; adeo de orbis terraꝝ exitio togitēt . Hosce ego uideo consul : & de re pu. sententiā rogo : & quos ferro trucidari oportebat : eos nō dum uoce uulnero . Fuisti igit̄ apud leccam illa nocte cathilina . distribuisti partes Italiæ . Statuisti quo quænq; uestrū pficisci placer& . Delegisti quos Romæ relinqueres : quos tecū educeres . Descripsisti ptes urbis ad incendia . Cōfirmasti te ipm iam eē exituꝝ . Dixisti paululū tibi eē & nunc more : quod ego uiuerē . Rept̄i sunt duo eqtes Romani : qui te ista cura liberarēt : & se se illa nocte paulo ante lucē me in meo lectulo interfecturos pollicerent̄ . Hæc ego oia uix dum & iam coetu uestro dimisso cōperi . domū meā maioribus præsidiis muniui atq; firmaui . Exclusi eos quos mane tu salutatū miseras : quom ipi illi uenissent : & quos ego iā multis ac sūmis uiris ad me id tēporis uenturos eē prædixeram . Quæ quō ita sint Cathilina perge quo coepisti . egredere aliquando ex urbe . patent portæ . pficiscere . nimium diu te impatorem impia illa tua Manliana castra desiderant . Educ tecum & omnes tuos si minus quā plurimos . purga urbē magno me metu liberabis dūmodo inter me atq; inter te murus intersit . Nobiscū conuersari iam diutius non potes . nō ferā : non patiar : nō sinam . Magna diis immortalibus habenda est gratia atq; huic ipi Ioui statori antiquissimo custodi huius urbis quod hanc tam tetram tam horribilem : tamq; infestam rei publice pestē totiens iam effugimus . Non est sæpius in homine salus summa periclitanda rei . pu . Quamdiu mihi consuli designato Cathilina insidiat9 es : non publico me præsidio : sed priuata diligentia defendi . Quom proximis comiciis consularibus : me consulem in campo martio & competitores tuos interficere uoluisti : compressi conatus tuos nefarios amicorum præsidio & copiis nullo tumultu rei pu . concitato . Denique quotiens me petisti per me tibi obstiti : quanq̄ uidebam pernitiem meam magna cum calamitate rei pu : esse coniunctā . Nunc iam aperte rem pu. uniuersam petis . templa deorum immortaliū : tecta urbis : uitam omniū ciuiū : Italiam deniq; totam ad exitiū & uastitatem uocas . Quare quoniam id quod est primū : & quod hui9 imperii disciplinæq; maioꝝ propriū est facere non dum audeo : Faciam id quod est ad seueritatē lenius & ad comunē salutē utilius . Nam si te interfici iussero : residebit in re publica reliqua coniuratorū manus . Sin tu quod te iam dudū hortor : exieris exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna : & perniciosa rei pu. sentina . Quid est Cathilina ? nū duditas id me imperante facere quod iam tua sponte faciebas ? Exire ex urbe consul hostē iub& . Interrogas : num in exilium ? non iubeo : sed si me consulis suadeo . Quid est enim Cathilina quod te iā in hac urbe delectare possit ? in qua nemo est qui extra istam coniur -ionē perditorū hominū qui te non metuat : nemo qui te non oderit . Quæ nota domesticæ turpitudinis non ista uita tua est ? quod priuatarū rerum dedecus non inhæret infamiæ tuæ ? Quæ libido ab oculis : quod

facinus a manibus unquam tuis : quod flagitium a toto corpore abfuit ? Cui tu adulescentulo . quem corruptela rum illecebris irreptisses : nō aut ad libidinem facem præ pulisti : aut ad audatiam ferꝫ . Quid uero nuper quom morte superioris uxoris : nouis nuptiis domum uacuam fecisses . Nonne ætiam alio incredibili sceleri hoc scelus cumulasti ? quod ego ptermitto : & facile sceleri patior : ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse : aut nō uindicata esse uideatur . Prætermitto fortunarum tuarum ruinas : quas omnes imminere tibi proximis ydi bus senties . Ad alia uenio quæ nō ad priuatam ignomi niam uitiorum tuorum : nō ad domesticam tuam diffitul tatem ac turpitudinem : sed ad summā rei publicæ : atqꝫ ad omniū nostrum uitam salutemqꝫ pertinēt . Potest ne tibi hæc lux Cathilina : aut huius cæli spiritus eē iocūd9 ? quom scias esse horū neminem : q nesciat te pridiæ . kl . Ianuarias . Lepido & Tullo consulibus : stetisse in comi tio cum telo in manu cōsulum & principum ciuitatis in terficiendorum causa : paruisse sceleri ac furori tuo : non mentem tuam aut timorem tuum sed fortunā populi Ro mani obstitisse . Ac iam illa ommitto . neqꝫ enim sunt : aut obscura : aut non multo postea cōmissa . Quotiens tu me designatū . Quotiens uero me cōsulem interficere uoluisti & conatus es ? Quociēs ego tuas peticiones ita coniectas : ut uitari posse non uiderētur : parua quadam declinacione : & ut aiūt corpore effugi ? Nil agis : nihil assequeris : nihil moliris : quod me latere ualeat in hoc tempore : neqꝫ tamē conari ac uelle desistis . Quotiens iam tibi extorta est sicca ista de manibus ? quotiēs uero ex cidit casu aliquo & delapsa est ? tamē ea carere diuti9 nō potes : quæqdem quibus abste initiata sacris ac deuota sit

nescio : quod eam necesse putas in consulis corpore defi gure . Nunc uero quæ tua est hæc uita ? Sic enim iam loquar tecū : ut nō odio promotus eē uidear quo debeo : sed ut misericordia : quæ nulla tibi debeē . Venisti paulo ante in senatum . quis te ex tanta hac frequentia : tot ex tuis amicis ac necessariis salutauit ? Si hoc post hominū memoriam contigit nemini . Vocis expectas contumeli am : quom sis grauissimo iuditio taciturnitatis oppssus ? Quid quod aduentu tuo ista subsellia uacuefacta sunt ? Quodqꝫ omnes consulares qui tibi persæpe ad cædem cō stituti fuerāt simul atqꝫ sedisti partem illam subselliorum nudam atqꝫ inanem relinquerunt ? Quo tandem animo hoc tibi ferendū putas ? Serui mehercule mei si me isto pacto metuerēt ut te metuunt omnes ciues tui : domum meam relinquendam putarem . Tu tibi urbem non arbi traris . Et si me meis ciuibus iniuria suspectum tam gra uiter atqꝫ offensum uiderem carere me aspectu ciuium : q̄ infestis occulis omnium conspici mallem . Tu quom cō sciētiam tuorum scelerum agnoscas : odium omniū iustū & iam diu tibi debitum : dubitabas . Quorum mentes sensusque uulneras : eorum aspectum præsentiamque uita re ? Si te parentes timerent atque odissent tui neque ulla ratione eos placare posses : ut oppinor : ab oculis eorum aliquo conscenderes . Nunc te patria : quæ comunis est nostrum parens omnium : odit & metuit : Et iam diu de te nihil diiudicat nisi de parricidio suo cogitare . Hu ius tu ne auctorem uerebere ? nec iudicium sequere ? nec uim pertimesces ? Quæ tecū Cathilina sic agit : & quo dam modo tacita loquitur . Nullum iam aliquot annis facinus extitit : nisi per te nullū flagitiū sine te . Tibi

uni multorum ciuium neces : tibi uexatio : direptioque
ſotiorum impunita fuit ac libera . Tu non ſolum ad
euertendas leges & quæſtiones : uerum ætiam ad euincen
das perfringendaſque ualuiſti . Superiora illa quanquã
ferenda non fuerint tamẽ ut potui tuli . Nunc uero me
decet tota eẽ in metu propter te unum : Quicquid incre
puerit : Cathilinam timeri : Nullum uideri contra me
conſilium iniri poſſe : quod a tuo ſcelere abhorreat . non
eſt ferendum . Quamobrem diſcede : atq; hunc mihi ti
morẽ eripe ſi eſt uerus ne opprimar : ſin autem falſus :
ut tandem aliquando timere deſinam . Hæc ſi tecum ita
ut dixi patria loquatur : nonne impetrare debeat : ætiam
ſi uim adhibere non poſſit ? Quid quod tu te ipſe in cu
ſtodiam dediſti ? Quid uitandæ ſuſpicionis cauſa apud
M . Lepidum te habitare uelle dixiſti ? a quo non recep
tus : ætiam ad me uenire auſus es : Atque ut domi meæ
te aſeruarẽ rogaſti . Quom a me quoq; idem reſponſum
tuliſſes : me nullo modo poſſe iiſdem parietib9 tuto eſſe
tecũ : qui magno in periculo eſſem : q; iiſdẽ menib9 con
tineremur : Ad .Q . metellũ ꝓtorem populi . Ro . ueniſti
a quo repudiatus ad ſodalem tuum . M . marcellum uiꝝ
optimum demigraſti : quæm tu uidelicet & ad cuſtodien
dum te diligentiſſimum : & ad ſuſpicandum ſagaciſſimũ:
& ad uincendum fore putaſti . Sed quam longe uidetur
a carcere atq; a uinculis abeſſe debere : qui ſe ipſum iam
dignum cuſtodiat iudicarit ? Quæ quom ita ſint Cathi
lina : dubitas ſi hic morari æquo animo non potes : abire
in aliquas terras . & uitam iſtam multis ſupplitiis iuſtis
debitiſq; ereptam : fugæ : ſollicitudiniq; mandare ? Re
fer inquis ad ſenatum : id enim poſtulas ? & ſi hic ordo
ſibi placere decreuerit te ire in exilium obtemparaturũ te

eſſe dicis ? Non referã id quod abhorret a meis morib9:
ſed tamẽ fatiam ut intelligas qd hi de te ſentiant . Egre
dere ex urbe Cathilina : Libera rem publicam metu . In
exilium ſi hanc uocem expectas . proficiſcere . Quid eſt
Cathilina quod attendis ? Quid animaduertis ? horum
ſilentium ? patiuntur . tacent . Quid expectas auctoritatẽ
loquentium : quorum uoluntatem tacitorum proſpicis ?
At ſi hoc idem huic adoleſcenti obtimo . P . Sextio : Si
fortiſſimo uiro . M . Marcello dixiſſem : iam mihi con
ſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim & man9
intuliſſet . De te autẽ Cathilina quom quieſcunt probãt:
quom patiunt decernũt : quom tacent : clamãt . Neq;
hi ſolum quorum tibi auctoritas eſt uidelic& cara : uita
uiliſſima . Sed ætiam illi eqtes . Ro . honeſtiſſimi atq;
optimi uiri : cæteriq; fortiſſimi ciues : qui circumſtãt ſe
natum : quorum tu & frequentiam uidere : & ſtudia per
ſpicere : & uoces paulo ante exaudire potuiſti : quorum
ego uix abſte iam diu manus : & tela contineo : Eoſdẽ
facile adducam : ut te hæc quæ iampridem uaſtare ſtudes
relinquentem : uſque ad portas perſequantur . Quam
quam quid loquar ? te ut ulla res frangat ? tu ut unquã
te corrigas ? tu ut illam fugam meditere ? tu ut ullũ exi
liũ cogites ? Vtinã dii ĩmortales tibi iſtã mẽtẽ donarẽt:
tam & ſi uideo : ſi mea uoce ꝑterrit9 ire ĩ exiliũ animũ in
duxeris : q̃nta tẽpeſtas inuidiæ nobis : ſi minus ĩ ꝑſens tẽ
pus : recẽti mẽoria ſceleꝝ tuoꝝ ac ĩ poſteritatẽ . ipendeat.
S3 ẽ mihi tãti : dũ mõ iſta tua : iſta priuata ſit calamitas: &
a rei pu . piculis ſeiũgat . Sed tu ut uitiis tuis cõmoueare
ut legũ penas ꝑtimeſcas: ut iꝑis rei pu . piculis cedas: nõ ẽ
poſtulandum . Neq; . n . is es Cathilina : ut te : aut pudor
a ꝑpitudie: aut met9 a ꝑiculo: aut ratio a furore reuocauerit

uni multorum ciuium neces : tibi uexatio : direptioque
ſotiorum impunita fuit ac libera . Tu non ſolum ad
euertendas leges & quæſtiones : uerum ætiam ad euincen
das perfringendaſque ualuiſti . Superiora illa quanquã
ferenda non fuerint tamẽ ut potui tuli . Nunc uero me
decet tota eẽ in metu propter te unum : Quicquid incre
puerit : Cathilinam timeri : Nullum uideri contra me
conſilium iniri poſſe : quod a tuo ſcelere abhorreat . non
eſt ferendum . Quamobrem diſcede : atq; hunc mihi ti
morẽ eripe ſi eſt uerus ne opprimar : ſin autem falſus :
ut tandem aliquando timere deſinam . Hæc ſi tecum ita
ut dixi patria loquatur : nonne impetrare debeat : ætiam
ſi uim adhibere non poſſit ? Quid quod tu te ipſe in cu
ſtodiam dediſti ? Quid uitandæ ſuſpicionis cauſa apud
M . Lepidum te habitare uelle dixiſti ? a quo non recep
tus : ætiam ad me uenire auſus es : Atque ut domi meæ
te aſeruarẽ rogaſti . Quom a me quoq; idem reſponſum
tuliſſes : me nullo modo poſſe iiſdem parietib9 tuto eſſe
tecũ : qui magno in periculo eſſem : q; iiſdẽ menib9 con
tineremur : Ad . Q . metellũ ꝓtorem populi . Ro . ueniſti
a quo repudiatus ad ſodalem tuum . M . marcellum uiꝝ
optimum demigraſti : quæm tu uidelicet & ad cuſtodien
dum te diligentiſſimum : & ad ſuſpicandum ſagaciſſimũ:
& ad uincendum fore putaſti . Sed quam longe uidetur
a carcere atq; a uinculis abeſſe debere : qui ſe ipſum iam
dignum cuſtodiat iudicarit ? Quæ quom ita ſint Cathi
lina : dubitas ſi hic morari æquo animo non potes : abire
in aliquas terras . & uitam iſtam multis ſupplitiis iuſtis
debitiſq; ereptam : fugæ : ſollicitudiniq; mandare ? Re
fer inquis ad ſenatum : id enim poſtulas ? & ſi hic ordo
ſibi placere decreuerit te ire in exilium obtemparaturũ te

eſſe dicis ? Non referã id quod abhorret a meis morib9:
ſed tamẽ fatiam ut intelligas qd hi de te ſentiant . Egre
dere ex urbe Cathilina : Libera rem publicam metu . In
exilium ſi hanc uocem expectas . proficiſcere . Quid eſt
Cathilina quod attendis ? Quid animaduertis ? horum
ſilentium ? patiuntur . tacent . Quid expectas auctoritatẽ
loquentium : quorum uoluntatem tacitorum proſpicis ?
At ſi hoc idem huic adoleſcenti obtimo . P . Sextio : Si
fortiſſimo uiro . M . Marcello dixiſſem : iam mihi con
ſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim & man9
intuliſſet . De te autẽ Cathilina quom quieſcunt probãt:
quom patiuntur decernũt : quom tacent : clamãt . Neq;
hi ſolum quorum tibi auctoritas eſt uidelicꝭ cara : uita
uiliſſima . Sed ætiam illi eqtes . Ro . honeſtiſſimi atq;
optimi uiri : cæteriq; fortiſſimi ciues : qui circumſtãt ſe
natum : quorum tu & frequentiam uidere : & ſtudia per
ſpicere : & uoces paulo ante exaudire potuiſti : quorum
ego uix abſte iam diu manus : & tela contineo : Eoſdẽ
facile adducam : ut te hæc quæ iampridem uaſtare ſtudes
relinquentem : uſque ad portas perſequantur . Quam
quam quid loquar ? te ut ulla res frangat ? tu ut unquã
te corrigas ? tu ut illam fugam meditere ? tu ut ullũ exi
liũ cogites ? Vtinã dii ĩmortales tibi iſtã mẽtẽ donarẽt:
tam & ſi uideo : ſi mea uoce ꝑterrit9 ire ĩ exiliũ animũ in
duxeris : q̃nta tẽpeſtas inuidiæ nobis : ſi minus ĩ ꝑſens tẽ
pus : recẽti mẽoria ſceleꝝ tuoꝝ ac ĩ poſteritatẽ ĩpendeat.
S3 ẽ mihi tãti : dũ mõ iſta tua : iſta priuata ſit calamitas : &
a rei pu . ꝑiculis ſeiũgat . Sed tu ut uitiis tuis cõmoueare
ut legũ penas ꝑtimeſcas : ut iꝑis rei pu . ꝑiculis cedas : nõ ẽ
poſtulandum . Neq; . n . is es Cathilina : ut te : aut pudor
a ꝑpitudĩe : aut met9 a ꝑiculo : aut ratio a furore reuocauerit

Quamobrem ut ſæpe iam dixi proficiſcere . At ſi mihi inimico ut predicas tuo conflare uis inuidiam : recta uia perge in exilium : uix feram ſermones hominum . Si id feceris . uix molem iſtius inuidiæ Si in exiliũ ieris iuſſu conſulis ſuſtinebo . ſin autem ſeruire meæ laudi.& gloriæ mauis egredere cum importuniſſima ſceleratorum manu. Confer te ad. Manlium : concita perditos ciues . ſecerne te a bonis : infer patriæ bellũ : Exulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos : ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis . Quamq̃ quid ego te inuitem ? a quo iam ſciã eſſe.præmiſſos qui te ad forum Aurelium præſtolarentur armati quom ſciam pactam & conſtitutam cum Manlio diem : Aquo ætiã aquilam iſtam argenteam quam tibi : & omnibus tuis pernitioſam eſſe confido ac funeſtam futuram : cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitum fuit ſciam eſſe præmiſſam . Tu utinam illa diutius carere poſſis quam uenerari ad cædem proficiſcens ſolebas a cuius altaribus ſæpe iſtam impiam dextram : ad necem ciuiũ tranſtuliſti . Ibis tandẽ aliq̃ndo quo te iã pridem tua iſta cupiditas efrenata : ac furioſa rapiebat . Neqꝫ eĩ hæc res affert tibi dolorem : ſed quandam incredibilem uoluptatem . Ad hanc amentiam te natura peperit . uoluptas exercuit.: fortuna ſeruauit . Nunquam tu non modo otium : ſed nequidem bellũ niſi nepharium concupiſti . Nactus es ex perditis : atque ab omni nõmodo fortuna uerum ætiam ſpe derelictis conflatam improborꝫ manum : hic tu qua lætitia perfruere ? quibus gaudiis exultabis ? q̃nta ĩ uoluptate baccabere ? quom ĩ tanto nũero tuorꝫ neqꝫ audies uirꝫ bonũ quenq̃ neqꝫ uidebis Cathilina Ad huiꝯ uitæ ſtudiũ illi meditati ſunt : q̃ ferunt labores tui iacere humi nõ ſolũ ad obſidendũ ſtuprꝫ : uerꝫ ætiam ad facinus obeundũ : uigilare non ſolũ inſidiantẽ ſomno maritorum : uerũ ætiã bonis occiſorũ habes ubi oſtentes illam cuã præclarã patientiam famis frigoris inopiæ omnium rerum q̃bus te breui confectũ eſſe ſenties . Tantũ profeci quom te a conſulatu repuli ut exul potius tẽtare: quam conſul uexare rem publicã poſſes . Atqꝫ quod eẽt a te ſcelerate ſuſceptum latrocinium potius quam bellum nominaretur . Nũc obiicit ut a me . P . cõſcripti q̃ndã propeiuſtam patriæ quærimoniam deteſter ac deprærcer . Percipite queſo diligẽter quæ dicam & ea penitus ueſtris mentibus animiſqꝫ mãdate . Etenim ſi mecũ patria : quæ mihi uita mea multo eſt carior : ſi cuncta Italia : ſi omĩs res pu . loquatur . M . Tulli q̃d agitur ? Tu ne eum : quæm eſſe hoſtem comperiſti . quem ducem belli futuri uides: quæm expectari imperatorẽ ĩ caſtris hoſtiũ ſentis : auctorẽ ſceleris : principẽ cõiuratõis : euocatorẽ ſeruorũ : & ciuiũ p̃ditorem Exire patiere : ut abſte nõ emiſſus ex urbe : ſed immiſſus in urbem eẽ uideatur ? Nonne hunc in uincula duci : nõ ad mortem rapi : nõ ſummo ſuplitio mactari imperabis ? Quid tandem te impedit ? Mos ne maiorum ? Atqui perſæpe & priuati in hac re publica p̃nitioſos ciues morte mulctarũt . An leges quæ de ciuium Romanorum ſupplitio rogatæ ſunt ? At nunq̃ in hac urbe ii qui are publica defecerunt ciuium iura tenuerunt. An inuidiam poſteritatis times ? præclarã uero populo Romano referes gratiam : qui te hominem per te cognitũ : nulla comẽdatiõe maiorꝫ : tã maturæ ad ſummũ imperiũ per oẽs honorꝫ gradus extulit . Si p̃pter inuidiã aut alicuiꝯ piculi metũ ſalutẽ ciuiũ tuorꝫ negligis . Sed ſi q̃s ẽ inuidiæ metꝯ nõ ẽ uehemẽtiꝯ ſeueritatis ac fortitudinis

inuidia : quam inhertiæ ac nequitiæ pertimeſcenda ? An cum bello uaſtabitur . Italia ? Vexabuntur urbes : tecta ardebunt . Tum te exiſtimas non inuidiæ incendio conflagraturum ? His ego ſanctiſſimis rei publicæ uocibus : & eorum hominũ qui hoc idem ſentiũt mentibus pauca reſpondebo . Ego ſi hoc optimum factu iudicarẽ Patres conſcripti Cathilinam morte mulctari : unius uſurã hore gladiatori iſti ad uiuendũ non dediſſem . Etenim ſi ſummi uiri & clariſſimi ciues Saturnini & Gracchorũ & Bacchi : ſuperiorum compluriũ ſanguine non modo ſe non contaminauerunt : ſed ætiã honeſtauerunt . Certe mihi uerendum non erat ne quid hoc parricida ciuium interfecto : inuidiæ mihi impoſteritatem redundaret . Quod ſi ea mihi maximæ impendent : tamen hoc animo fui ſemper : ut inuidiam uirtute partam gloriam non inuidiam putarem : quanquã nonnulli ſunt in hoc ordine : qui aut ea quæ iminent nõ uideãt : aut ea quæ uidẽt diſſimulẽt : Qui ſpẽ Cathilinæ mollibus ſententiis aluerũt : cõiurati onẽq; naſcentẽ nõ credendo corroborauerũt . Quorũ auctoritate ſequti multi : non ſolum improbi : uerum ætiã imperiti : ſi in hunc animaduertiſſent crudeliter : non egregie factũ eſſe dicerent . Nunc intelligo ſi iſte : quo intendit : in Manliana caſtra peruenerit : neminem tam ſtultum fore : qui non uideat coniurationem patefactam eſſe : Neminem tam improbum qui non fateatur . hoc autem uno interfecto : intelligo hanc rei publice peſtem pauliſper reprimi : non in perpetuum poſſe comprimi . Quod ſi ſe eiecerit : ſecumque ſuos eduxerit : & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregauerit : extinguetur atque delebitur non modo . hæc tam adulta adulta rei pu . peſtis : uerum & ſtirps ac ſemen malorum omniũ &.n.iam diu .P . C . in his periculis cõiurationis inſidiiſque uerſamur . Sed neſcio quo pacto omnium ſceLerum ac ueteris furoris & audatiæ : maturitas : in noſtri conſulatus tempus erupit . Quod ſi ex tanto latrocinio hic unus tolletur : uidebimur fortaſſe ad breue quoddam tempus cura & metu eſſe relauati . periculum autem reſidebit : & erit incluſum penitus in uenis : atq; in uiſceribꝰ rei publice ut ſæpe homines ægri morbo graui cum æſtu febreque iactantur ſi aquam gelidam biberint : primo releuari uidentur : denique multo grauius : uehementiuſque afflictantur . Sic ſi hic morbus qui eſt in re publica releuetur iſtius poena : uehementius reliqs unus ingraueſcet . Quare ſecedant improbi : ſecernantq; ſe a bonis . P . C . unum in locum congregentur . Muro deniq; quod ſæpe iam dixi ſecernantur a nobis . Deſinant inſidiari : domi ſuæ conſuli : Circumſtare tribunal prætoris urbis obſidere cum gladiis curiam . maleolos & faces ad inflammandum urbem comparare . Sit denique inſcriptum in fronte uniuſcuiuſque qd de re publica ſenciat . Polliceor hoc uobis . P . C . tantam in nobis conſulibus fore diligentiam : tantam in uobis auctoritatem : tantam in eqtibus Romanis uirtutem : tantam in omnibus bonis conſentionem : ut Cathilinæ profectione omnia patefacta : illuſtrata : oppreſſa : uindicata : eſſe uideatis . Hiſce omnibus Catilina cum ſumma rei publice ſalute : cũ tua peſte ac pernitiæ : cumq; eorũ exitio : qui ſe tecũ omni ſcelere parricidioq; uinxerunt . Proficiſcere ad impium bellum ac nephariũ . Tum tu Iuppiter . qui iiſdẽ qbꝰ hæc urbs condita ẽ auſpitiis a Romulo : es cõſtitutꝰ : quẽ ſtatorẽ huius urbis atq; impii uere nominauimus : hũc & huius

ſotios a tuis aris cæteriſq; tēplis urbis: ac tectis: & moe nibus: a uita fortuniſq; ciuium omnium arcebis: Et ho mines bonorū inimicos: hoſtes patriæ: latrones: Italiæ: ſcelerum foedere interſe ac nepharia ſocietate coniunctos: æternis ſuppliciis uiuos mortuoſq; mactabis.

INVECTIVA . M . T . C . SECVNDA . IN . CATHILINAM . LEGE . FOELICITER .

ANDEM . ALIQVANDO . Quirites . L. Cathilinā furentē audatia: ſcelus anelantem: peſtem patriæ nephariæ molientē: tū uobis atq; huic urbi ferrū flāmamq; minantem: ex urbe uel eiecim9 uel emiſimus: uel ipm egredientē uerbis ꝓſecuti ſum9. Abiit: exceſſit: euaſit: erupit. Nulla iā ꝑ nicies a mōſtro illo atq; ꝓdigio moenibus ipis ītra moe nia comparabit. Atq; hunc equidem unū huius belli do meſtici ducē: ſine cōtrouerſia uicimus. Non . n . iā iter latera noſtra ſica illa uerſabit: Non in campo: nō in fo ro: nō in curia: nō deniq; ītra domeſticos parietes ꝑtime ſcemus: loco ille motus ē: quom eſt ex urbe depulſus. Palam iam cum hoſte: nullo īpediente: bellū iuſtū gere mus. Sine dubio ꝓdidimus hominem. magnificeq; uici mus: quom illū ex occultis inſidiis inaptum latrocinium cōiecimus. Qd uero nō cruentū mucronē ut uoluit ex tulit. q uiuis nobis egreſſ9 ē: q ei ferr e manib9 extor ſimus. q īcolumes ciues: q ſtantē urbē reliqt: q̄nto tan dem illum mærore affectū & ꝓfligatū putatis? Iac& ille nunc: proſtratuſq; eſt Quirites: & ſe perculſum atque abiectum eſſe ſentit: & torquet occulos ꝓfecto ſepe ad hanc urbem: quam a ſuis faucibus ereptam eſſe luget.

Quæ lætari mihi quidem uidet: q tantam peſtem euo muerit. foraſq; ꝓiecerit. At ſi quis eſt talis quales oēs eſſe opportebat. qui in hoc ipſo in quo exultat & trium phat oratio mea: Vehementer accuſet: q tam capitalem hoſtem non compræhenderim potiuſqnam emiſerim: nō eſt iſta mea culpa Quirites: ſed tempor. Interfectū eſſe L. Cathilinam & grauiſſimo affectum ſupplitio iampri dem opportebat. Idque a me & mos maiorum: & huius imperii ſeueritas & res. pu. poſtulabat. Sed q̄ multos putatis fuiſſe: qui quæ ego defferrem non crede rent? quāmultos qui ætiam defenderent? quāmultos qui propter improbitatem fauerent? At ſi illo ſublato: de pelli a nobis omne periculum iudicarem: Iampridē ego L. Cathilinam nonmodo inuidiæ mea cauſa: Verum & uitæ periculo ſubſtuliſſem. Sed quom uiderem ne uobis quidē omnibus rem & comprobatā ſi illū ut erat merit9 morte mulctaſſem: fore ut eius ſotios inuidia oppreſſus ꝓſequi non poſſem: Rem huc deduxi: Vt tum palam pugnare poſſetis: quom hoſtē apperte uideretis. Quam quidē ego Quirites hoſtē populi Ro. q̄ uehemēter foris eē timendū putē. Licet hinc ītelligatis: q ætiā illd fero moleſte: q ex urbe par comitatus exierit. Vtinā ille ſe cū ſuas copias eduxiſſet. Tongillū mihi eduxit. quē ama re in ptexta calūnia coepat. Publiciū & Minuciū quor es alienū: & contractū in popinā nullum rei. pu. metū afferre poterat: reliqt. quos uiros: q̄nto ære alieno: quā ualētes: q̄ nobiles? Itaq; ego illū exercitū & gallicanis le gionibus: & hoc delectu: q̄ ī agro piceno & gallico. Q. metell9 habuit: & ex copiis quæ a nobis quotidie cōparāt magnope contēno: collectū ex ſenib9 deſpatis: & ex agreſti luxuria: ex ruſticis & decoctoribus: ex his q uadimonia

deſerere : quam illum exercitū maluerunt . Quibus ego
nonmodo ſi aciem exercitus noſtri : Verum & ſi edictum
pretoris noſtri oſtendero.concident .hos quos uideo uoli
tare in foro: quos ſtare ad curiā : quos & ī ſenatū uenire
qui nitent unguentis : qui fulgent purpura : mallem ſecū
ſuos.milites eduxiſſet :. qui ſi hic permanent : memētote
non tam exercitū illum eſſe nobis: quā hos qui exercitum
deſeruerunt : ꝓtimeſcendos : Atq; hoc & magis timendi
ſunt.: q; quicqd cogitant me ſcire ſentiunt :neque tamen
permouentur . Video cui ſit Italia attributa : q̃s habeat
Hetruriam : quis agrum picenū . quis Galliam : qui ſibi
has urbanas inſidias : cedis atq; incendiorꝫ : depopoſcerit.
Omnia ſuperioris noctis cōſilia ad me perlata ēē ſentiūt.
patefeci.in ſenatu heſterna die : Cathilina ipē pertimuit
ac profugit . Hi quid ſpectant ? Nonne illi uehementer
errāt : ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuā ſperāt
futurā . Quod expectaui iam ſum aſſecutus : ut uos oēs
factam eſſe aperte coniurationē contra rem . pu . uideretis
Niſi uero ſi quis eſt qui Catilinæ ſimilis : cum Cathilina
ſentire non putetur . Non eſt iam lenitati locus . Seue
ritatem res ipa flagitat . Vnum & nunc concedam . Ex
eant . proficiſcantur . Ne patiantur deſiderio ſui Catilinā
miſerum tabeſcere . demoſtrabitur iter . Aurelia uia pro
fectus eſt . Si accelerare uolent ad ueſperam conſequentur
O fortunatam rem . pu . ſiquidē hanc ſentinā huius urbis
eiecerit . Vno mehercule Catilina ex auſto releuata mihi
& recreata res . pu . uidet . Quid enim mali aut ſceleris
fingi aut excogitari poteſt : qd̄ non ille concepit ? Quis
tota Italia ueneficus : quis gladiator : quis latro : quis ſica
rius : quis parricida : quis teſtamentorum ſubuerſor : quis
circumſcriptor : quis guaneo : quis nepos : quis adulter:

quæ mulier infamis : quis corruptor iuuentutis : q̃s cor
ruptus : q̃s perditus inueniri poteſt : qui ſe cū Cathilina
non familiariſſime uixiſſe fateatur ? Quæ cædes perhoſce
annos ſine illo facta ? quod nephariū ſtuprꝫ niſi ꝑ illum ?
Iam uero quæ tanta unq̃ in ullo homine iuuentutis illece
bra : q̃nta in illo ? Qui alios ipſe amabat turpiſſime :
Aliorꝫ amori flagicioſiſſime ſeruiebat . Aliis fructū libi
dinum : Aliis mortem parentū : nōmodo impellendo :
Verꝫ ætiam adiuuando pollicebat . Nunc uero q̃ ſubito
nō ſolum ex urbe : Verꝫ ætiam ex agris ingentē numerꝫ
hominū ꝑditorꝫ collegerat ? Nemo nōmodo Romæ : ſed
ne in ullo angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit :
quē non ad hoc incredibile ſceleris fedus acciuerit . Atq;
ut eius diuerſa ſtudia ī diſſimili ratione ꝑſpicere poſſitis:
nemo eſt in ludo gladiatorio paulo ad facinus audatior :
qui ſe non intimū Cathilinæ eſſe fateat . Nemo in ſcena
leuior & neqor qui ſe non eius prope ſodalem fuiſſe com
memoret . Atq; idem tantū ſtuprorꝫ & ſcelerum exercita
tione aſſuefactus frigore & fame & ſiti & uigiliis perfe
rendis fortis ab iſtis ꝑdicabat : quom induſtriæ ſubſidia
atq; inſtrumenta uirtutis in libidinē audatiamq; conſume
rentur . Hunc uero ſi ſecuti erūt ſui comites : ſi ex urbe
exierit deſperatorꝫ hominū flagitioſi greges: o nos beatos
o rē pu.fortunatā : o ꝑclarā laudē cōſulat9 mei . Non .n.
iam ſunt mediocres hominū libidines . non humanæ au
datiæ tollerandæ . Nihil cogitant niſi cædem : niſi incē
dia : niſi rapinas . Patrimonia ſua ꝓfuderunt . fortunas
ſuas obligauerūt . Res eos iampridē : fides nup deſerere
coepit . eadem tamē illa quæ erat in abundantia : libido
permanet . q; ſi in uino & alea : comeſſationes ſolum &
ſcorta quærerent : eſſent illi q̃dem deſperandi . ſed tamen

essent ferendi . Hoc uero qs ferre possit inhertes hōines fortissimis uiris insidiari ? Stultissimos prudentissimis ? æbriosos sobriis ? Dormiētes uigilantibus ? Qui accumbantes in conuiuiis complexi mulieres impudicas : Vino languidi : cibo conferti : sertis redemiti : unguentis obliti : debilitati stupris : eructant sermonibus suis cædē bonorum : atq; urbis incendia : Quibus ego confido impēdere fatū aliq̄ndo : & poenam iamdiu improbitati nequitiæ sceleri libidini debitā : aut istare iam plane : aut certe appropinq̄re . Quos si meus consulat9 quoniā sanare nō potest substulerit : nō breue nescio qd' tēpus : sed multa secula ꝓpagarit rei . pu . Nulla est.n. natio quam ꝑtime scamus : Nullus Rex qui boellum populo Romano facere possit : omnia sunt.externa . Vnius uirture : terra mariq; pacata : domesticū bellū manet . intus insidiæ sūt: intus indusum piculum . intus est hostis . Cum luxuria nobis : cum amentia : cū scelere certandū est . Huic ego me bello ducem ꝓfiteor o Quirites . Suscipio inimicitias hominū proditorꝫ quæ sanari poterūt.: quacunq; ratione sanabo : quæ resecanda sunt : non patiar ad ꝑnitiem ciuitatis manere . Proinde aut exeāt : aut qescant : aut si & in urbe & in eadem mente ꝑmaneant : quæ merentur expectent . At & iam sunt qui dicāt Quirites a me eiectū esse in exiliū Cathilinā : quod ego si uerbo assequi possem istos ipos eicerem qui hæc loqunt' . Homo . n . uidelicet timidus aut & iam ꝑmodestus : uocem consulis ferre nō potuit . simul atq; ire in exiliū iussus est : paruit qui ut hesterna die quom domi meæ pene interfectus essem senatum in ædem Iouis statoris conuocaui : Rem omenm ad patres detuli . quo quom Cathilina uenisset : qs eū senator appellauit ? quis salutauit ? quis deniq; nō ita aspexit: ut perditum ciuem ? ac non potius ut importunissimum hostem . qn ætiam principes huius ordinis partem illam subsellioꝝ : ad quam ille accesserat nudam atq; inanem reliquerunt . Hic ego uehemens ille consul : qui ue rbo ciues in exilium eitio quæsiui a Cathilina an in nocturno conuentu apud . M . læccam fuisset necne ? Quom ille homo audacissim9 cōscientia conuictus primo reticuisset: patefeci cætera : qd ea nocte egisset : Vbi fuisset : quid proxima cōstituisset . Quem ad modū eēt ei ratio toti9 belli descripta edocui . Quom hæsitaret quom cūctaret': quæsiui qd dubitar& ꝓficisci eo : quo iampridē pararat : tum arma : tū secures tū dignitates : tū faces tū tubas: tū signa militaria : tū aquilā illā argenteā : cū qua ætiam sacrariū scelerū domus suæ fecerat : scirē eē ꝑmissam . In exilium eitiebam quæm iam ingressum eē in bellum uidebam ? Et.n.credo Manlius iste centurio qui ī agro fessulano castra posuit bellū populo Ro . suo nomine indixit: Et illa castra nūc nō Cathilinā expectant: q̄ ille eiect9 in exilium se ad Massiliam : ut aiunt:non hæc in castra conferet.o conditionē miseram : non modo administrandæ : uerum & coseruandæ rei pu . Nunc si Lutius Cathelina consiliis laboribus piculis meis circūclusus : & debilitatus subito ꝑtimuerit : sententiā ꝑmutauerit : deseruerit suos: consilium belli faciundi abiecerit : & hoc cursū sceleris ac belli : iter ad fugam atq; exiliū conuerterit . nō ille a me spoliatus armis audatiæ : nō stupefactus : atq; ꝑterritus mea diligentia : nō de spe conatuq; depulsus : sed indemnatus innocens in exilium eiectus a consule': ui & minis esse dicet' . Et erunt qui illū si hoc fecerit : nō improbū sed miserum : Non diligentissimū me consulem : sed crudelissimum tyrannum æstimari uelint . Est mihi tanti

o quirites a po. Ro. huius inuidiæ falſæ atq; iiquæ tempe
ſtatem ſubire: dum modo a uobis huius horribilis belli ac
nepharii piculum depellat. Dicat ſane eiectus a me: dū
modo eat in exiliū: Sed mihi credite nō eſt iturus. Nū
quam ego a diis īmortalib9 optabo quirites inuidiæ meæ
leuandæ cauſa: ut. L. Cathilinā exercitum hoſtium ducere:
atq; ī armis uolitare audiatis. Sed triduo tamē audietis:
Multoq; magis illd timeo ne mihi ſit inuidioſū aliq̄ndo
q̄ illū emiſerim potius: q̄ q̄ eiecerim. Sed quom ſint ho
mines qui illum quom ꝓfectus ſit: eiectum eē dictitant:
Idem ſi interfectus eſſet: quid dicerent? Quamq̄ iſti qui
Cathilinā Maſſiliam ire dictitāt: nō tam hoc quæruntur:
q̄ uerentur. Nemo eſt iſtorꝫ tam miſericors: qui illum
nō ad Manliū: q̄ ad Maſſilienſes ire malint. Ille autem
ſi mehercule: hoc quod agit nunq̄ antea cogitaſſet: tamen
iatrocinātem ſe interfici malet: q̄ exulem uiuere. Nūc
uero quom ei nihil adhuc p̄ter ipſius uoluntatē: cogitatio
nem acciderit: niſi q̄ uiuis nobis Roma ꝓfectus eſt: opte
mus potius ut eat in exiliū: q̄ queramur. Sed curtā. diu
de uno loq̄mur: & de eo hoſte q̄ iam fatetur ſe eē hoſtē?
& quæm: quia quod ſemp nolui murus intereſt nō timeo:
De his qui diſſimulant: qui Romæ remanēt: qui nobiſcū
ſunt de his nihil dicimus? Quoſquidem ego ſi ullomō
poſſit fieri: non tam ulciſci ſtudeo quam ſanare. ſibi ipſos
placere rei. pu. Neq; quare id fieri non poſſit: ſi me
audire uelint intelligo. Exponam enim uobis quomō
quirites: & ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ cō
parentur. Deinde ſingulis medicinā conſilii atq; oratōis
mee: ſi q̄ potero afferā. Vnū genus eſt eorꝫ: q̄ magno
in ære alieno maiores ætiā poſſeſſiones habēt: q̄rū amore
deducti: diſſolui nullomodo poſſunt. horꝫ omniū ſpecies
eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes. Volūtas uero &
cauſa impudentiſſima. tu agris: tu ædifitiis: tu argēto: tu
familia: tu tabula: tu rebus omnibus ornatus: & copioſ9
quom ſis & dubitas: de poſſeſſione trahere: & acquire
fidem. Quid. n. expectas bellū: q̄d ergo īuaſtatione om
niū: tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? An ta
bulas nouas? Erāt qui iſtas a Cathilina expectāt. Meo
benefitio tabulæ nouæ ꝓferent: ueꝫ auctionariæ. Neq;
enim iſti qui poſſeſſiones habēt: alia ratione ulla ſalui eſſe
poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent: neq; uel qd
ſtultiſſimū ē: certare cū uſuris & fructibus p̄dioꝫ: & locu
pletioribus his: & melioribꝫ ciuibus uteremur: Sz hoſce
hoīes minime puto ꝑtimeſcēdos: q̄ aut deduci de ſentētia
poſſunt: aut ſi ꝑmanebūt: magis mihi uident uota facturi
cōtra rem pu. q̄ arma laturi. Alteꝫ genus ē hominū q̄
quāq̄ p̄munt ære alieno: dominationē tamē expetūt. Re
rum potiri uolūt. honores quos quieta re pu. deſperāt: per
turbata: ſe cōſequi poſſe arbitrant. quibus hoc p̄cipiendū
uidet: unū ſcilicet & idē quod reliquis oībus ut deſperēt
id quod conāt ſe poſſe cōſequi. primū omniū me ip̄m ui
gilare adeſſe: ꝓuidere rei pu. deinde magnos animos eē in
bonis uiris: magnā cōcordiā: maximā multitudinem: mag
nas p̄terea copias militū: deos deniq; īmortales huic inuic
to populo: clariſſimo īpio pulcherriæ urbi: cōtra totā uim
ſceleris p̄ſentis auxiliū eē laturos. Quod ſi iam ſint id
quod ſūmo furore cupiāt adepti: num illi in cinere urbis
& ſanguine ciuiū: quæ mente ſcelerata ac nepharia cōcu
pierunt: ſe conſules: aut dictatores: aut ætiam reges ſpe
rant futuros? Non uidēt id ſe cupere: qd ſi adepti ſint:
fugitiuo alicui aut gladiatori cōcedi neceſſe ſit? Tertiū
genus eſt ætate iam affectum: ſed tamen exercitatione

robuſtum :quo ex genere eſt iſte Manlius: cui nūc Cathi
lina ſuccedit . Hi ſunt homines exiis coloniis q̄s feſulas
Sylla cōſtituit:quas ego uniuerſas ciuiū eē optimorum &
fortiſſimorꝫ uirorꝫ ſentio . Sed tamē hii ſunt coloni qui
ſe inſperatis ac in repentinis pecuniis ſumptuoſius inſolen
tiuſq̄ iactāt . hi dum ædificāt tanq̄ beatitudinū p̄ſules lec
ticiſq̄: familiis: magnis cōuiuiis apparatis delectantur: in
tantū æs alienū inciderūt: ut ſi ſalui eē uelint : Sylla ſit
his ab inferis excitādus : Qui ætiam nōnullos agreſtes
homines tenues atq̄ ægentes in eandem ſpem rapinarum
ueterꝫ impulerūt . Quos ego quirites utroſq̄ in eodem
genere prædatorꝫ direptorumq̄ pono . Sed eos hoc mo
neo deſināt furere: & p̄ſcriptiones & dictaturas cogitare.
Tantus & illorꝫ temporum dolor inuectus eſt ciuitati: ut
iam iſta nō modo hoīes: ſed nec pæcudes quidem paſſuræ
mihi eē uideant . Quartū genus eſt ſane uanū: uariū :
& mixtū & turbulentū : qui iam pridem p̄muntur : qui
nunq̄ emergūt: qui partim inhertia: partim malegerendo
negotio: p̄tim ætiā ſūptibus: in uetere ære alieno uacillāt:
qui uadimoniis:iudiciis p̄ſcriptionibus bonorꝫ defatigati
p̄multi & ex urbe: & ex agris: ſe in illa caſtra cōferre di
cunt . Hoſce ego nō tā milites acres q̄ inficiatores eē le
nitos arbitror: q̄ hoīes primū ſi ſtare nō poſſūt: corruāt .
Sed ita ut nō mō ciuitas : ſed ne uicini quidē p̄xim̄i ſen
tiant . Nam illud nō intelligo q̄obrē ſi uiuere honeſte
nō poſſunt: p̄ire.turpiter uelīt : Aut cur minore dolore
p̄ituros ſe cū multis: q̄ ſi ſoli pereāt arbitrent . Quintū
genꝰ ē parricidarꝫ ſicariorꝫ deniq̄ ōniū facinoroſorꝫ:quos
ego a Cathilina nō reuoco . Nā neq̄ ab eo diuelli poſſūt.
& p̄eant ſane ī latrocinio: quoniā ſūt ita multi: ut eos car
cer cape nō poſſit . Poſtremū autē genꝰ ē nō ſolū nūero:

uerum ætiam genere ip̄o atq̄ uita : qd̄ p̄priū Cathilinæ
eſt : de eius delectu: īmo uero de complexu eius ac ſinu :
quos pexo capillo nitidos: aut imberbes aut bene barba
tos uidetis:manicatis & talatricis:uel ſtrictis tunicis:uelis
amictos :nō togis : Quorꝫ omnis induſtria uitæ & uigi
landi labor in ante lucanis cellis exprimit . In his gregi
bus aleatores oēs: adulteri oēs:impuri impudiciq̄ uerſan
tur . hi pueri ſunt tam lepidi ac delicati : nō ſolū amare
& amari : neq̄ ſaltare & cantare : ſed ætiam ſicas uibrare
& ſpargere uenena didicerūt : qui niſi exeant : niſi pereāt
ætiam ſi Cathilina perierit ſcitote hoc in re pu.ſeminariū
Cathilinarꝫ futurꝫ . Verūtamē q̄d ſibi iſti miſeri uolūt?
Num ſuas ſecum mulierculas ſunt ī caſtra ſunt ducturi?
quemadmodū autē illis carere poterunt: his p̄ſertim iam
noctibus? Quo autē pacto illū Appenninū :& illas pru
inas ac niues p̄ferēt? niſi iccirco facilius hyemē tolleratu
ros putāt: q̄ nudi in cōuiuiis ſaltare didicerūt . O bellū
magnop̄e p̄timeſcendū:quō hāc ſit habiturus Cathilīa ma
nū ſtortorꝫ cohortē p̄toriam . Inſtruite nūc o q̄rites con
tra has tā p̄clares Cathilinæ copias p̄ſidia ueſtra:ueſtroſq̄
exercitus: & primū gladiatori illi cōfecto & ſautio : Con
ſules impaoreſq̄ ueſtros opponite . Deinde cōtra illam
naufragatorꝫ eiectā & debilitatam manū florē totius Ita
liæ ac robur adducite . Iam uero urbes coloniarꝫ & mu
nicipiorꝫ reſpondebunt Cathilinæ tumulis ſilueſtribus .
Neq̄ ego cæteras copias ornamēta p̄ſidia ueſtra: cū illius
latronis inopia atq̄ egeſtate conferre debeo . Sed ſi om
miſſis his omnibus rebus : quibus nos ſuppeditamur :
æget ille ſenatu eq̄tibus Ro.po.urbe ærario : uectigalib9:
cuncta Italia : p̄uintiis oībus: exteris nationibus . Sed ſi
inq̄ his omnibus rebus ommiſſis:cauſas ip̄as quæ inter ſe

robuſtum :quo ex genere eſt iſte Manlius: cui nūc Cathi
lina ſuccedit . Hi ſunt homines exiis coloniis q̄s feſulas
Sylla cōſtituit:quas ego uniuerſas ciuiū eē optimorum &
fortiſſimorꝝ uirorꝝ ſentio . Sed tamē hii ſunt coloni qui
ſe inſperatis ac in repentinis pecuniis ſumptuoſius inſolen
tiuſq; iactāt .hi dum ædificāt tanq̄ beatitudinū p̄ſules lec
ticiſq; familiis: magnis cōuiuiis apparatis delectantur: in
tantū æs alienū inciderūt: ut ſi ſalui eē uelint : Sylla ſit
his ab inferis excitādus : Qui ætiam nōnullos agreſtes
homines tenues atq; ægentes in eandem ſpem rapinarum
ueterꝝ impulerūt . Quos ego quirites utroſq; in eodem
genere prædatorꝝ direptorumq; pono . Sed eos hoc mo
neo deſināt furere: & ꝓſcriptiones & dictaturas cogitare.
Tantus & illorꝝ temporum dolor inuectus eſt ciuitati: ut
iam iſta nō modo hoīes: ſed nec pæcudes quidem paſſuræ
mihi eē uideant . Quartū genus eſt ſane uanū: uariū :
& mixtū & turbulentū : qui iam pridem p̄muntur : qui
nunq̄ emergūt: qui partim inhertia: partim malegerendo
negotio: ꝑtim ætiā ſūptibus: in uetere ære alieno uacillāt:
qui uadimoniis:iudiciis ꝓſcriptionibus bonorꝝ defatigati
ꝑmulti & ex urbe,: & ex agris: ſe in illa caſtra cōferre di
cunt . Hoſce ego nō tā milites acres q̄ inficiatores eē le
nitos arbitror: q̄ hoīes primū ſi ſtare nō poſſūt: corruāt .
Sed ita ut nō mō ciuitas : ſed ne uicini quidē ꝓximi ſen
tiant . Nam illud nō intelligo q̄obrē ſi uiuere honeſte
nō poſſunt: ꝑire.turpiter uelīt : Aut cur minore dolore
ꝑituros ſe cū multis: q̄ ſi ſoli pereāt arbitrent . Quintū
genꝰ ē parricidarꝝ ſicariorꝝ deniq; ōniū facinoroſorꝝ:quos
ego a Cathilina nō reuoco . Nā neq; abeo diuelli poſſūt.
& ꝑeant ſane ī latrocinio: quoniā ſūt ita multi: ut eos car
cer cape nō poſſit . Poſtremū autē genꝰ ē nō ſolū nūero:

uerum ætiam genere ipō atq; uita : qd' ꝓpriū Cathilinæ
eſt : de eius delectu: īmo uero de complexu eius ac ſinu :
quos pexo capillo nitidos : aut imberbes aut bene barba
tos uidetis:manicatis & talatricis:uel ſtrictis tunicis:uelis
amictos :nō togis : Quorꝝ omnis induſtria uitæ & uigi
landi labor in ante lucanis cellis exprimit . In his gregi
bus aleatores oēs: adulteri oēs:impuri impudiciq; uerſan
tur . hi pueri ſunt tam lepidi ac delicati : nō ſolū amare
& amari : neq; ſaltare & cantare : ſed ætiam ſicas uibrare
& ſpargere uenena didicerūt : qui niſi exeant: niſi pereāt
ætiam ſi Cathilina perierit ſcitote hoc in re pu.ſeminariū
Cathilinarꝝ futurꝝ . Verūtamē qd ſibi iſti miſeri uolūt?
Num ſuas ſecum mulierculas ſunt ī caſtra ſunt ducturi ?
quemadmodū autē illis carere poterunt : his p̄ſertim iam
noctibus ? Quo autē pacto illū Appenninū :& illas pru
inas ac niues ꝑferēt ? niſi iccirco facilius hyemē tolleratu
ros putāt: q̄ nudi in cōuiuiis ſaltare didicerūt . O bellū
magnoꝑ ꝑtimeſcendū:quō hāc ſit habiturus Cathilīa ma
nū ſtortorꝝ cohortē p̄toriam . Inſtruite nūc o q̄rites con
tra has tā p̄claras Cathilinæ copias p̄ſidia ueſtra:ueſtroſq;
exercitus: & primū gladiatori illi cōfecto & ſautio : Con
ſules impaoreſq; ueſtros opponite . Deinde cōtra illam
naufragatorꝝ eiectā & debilitatam manū florē totius Ita
liæ ac robur adducite . Iam uero urbes coloniarꝝ & mu
nicipiorꝝ reſpondebunt Cathilinæ tumulis ſilueſtribus .
Neq; ego cæteras copias ornamēta p̄ſidia ueſtra: cū illius
latronis inopia atq; egeſtate conferre debeo . Sed ſi om
miſſis his omnibus rebus : quibus nos ſuppeditamur :
æget ille ſenatu eq̄tibus Ro.po.urbe ærario : uectigalibꝰ:
cuncta Italia : ꝓuintiis oībus: exteris nationibus . Sed ſi
inq̄ his omnibus rebus ommiſſis:cauſas ipas quæ inter ſe

confligunt contēdere uelimus ex eo ipō q̄ ualde illi iaceāt intelligere possumus. Ex hac enim pte pudor pugnat. illinc petulātia. hinc pudicitia. illinc stuprꝫ. hinc fides. illinc fraudulentia. hinc pietas. illinc scelus. hinc cōstantia. illinc furor. hinc honestas. illinc turpitudo. hinc cōtinentia. illinc libido. hinc denicꝫ æquitas: temperantia: fortitudo: prudentia: uirtutes omnes certāt cū iniquitate: luxuria: ignauia: temeritate: cum uiciis oībus. Postremo copiæ: cū ægestate: bona ratio cum perdita: mens sana cū amentia: bona denicꝫ spes cū omniū rerꝫ desperatione confligūt. In eiusmodi certāine: ac p̄lio nō ne etiā si studia hominū deficiāt: dii ipsi īmortales cogant: ab his præclarissimis uirtutib9 tot & tāta uitia superari? Quæ quom ita sint quirites quemadmodū iam antea dixi uestra tecta uigiliis: custodiisq̄ defendite. Mihi autem ut urbi sine uestro metu & sine ullo tumultu sātis essent præsidii: consultū atq̄ ꝓuisum est. Coloni omnes municipesq̄ uestri cerciores a me facti de hac nocturna excursione Cathilinæ facile est: urbesq̄ suas finesq̄ defendent. Gladiatores palatii: q̄ sibi ille manum q̄ fortissimā & certissimā fore putauit: quāq̄ anio meliore sunt q̄ ꝑs parricidarꝫ: potestate tamen etiā nostra continebunt. Quītus Metellus quē ego ꝓspiciens in agrum gallicanū: picenūq̄ præmisi: aut opprimet hominē: aut eius oēs mot9 conatusq̄ ꝓhibebit. Reliquis autē de rebus cōstituendis maturādis: agendis: iam ad senatū referemus: quē uocari uidetis. Nunc illos qui in urbe remāserūt: atq̄ adeo qui contra urbis salutē: omniūq̄ uestrꝫ in urbe a Cathilina relicti sunt quāq̄ sunt hostes: tamē qa nati sūt ciues monitus eos ætiā atq̄ etiā uolo: mea lenitas si cui adhuc solutior uisa est: hæc expectauit: ut qd' latebat erūperet. Qd' reliquū est iam non

possum obliuisci: meam hāc patriā esse: me horꝫ iam esse consulem. Mihi aut cum his ūiuendū: aut pro his esse moriēdum. Nullus est portis custos: Nullus īsidiator uiæ. Si qui exire uolūt: cohibere nō uolo. cōsulere possū Qui uero se in urbe commouerit: cuius ego nō modo factum: sed ne incoeptū ullum: conatumue contra patriā deꝑhenderī: sentiat ī hac urbe eē cōsules uigilātes: eē egregios magistratus: eē fortē senatū: eē arma: eē carcerē: quē uindicem nepharioꝝ: ac manifestoꝝ sceleꝝ maiores nostri esse uoluerūt. Atq̄ hæc omnia sic agētur o quirites: ut res maxima minimo motu: ꝑicula summa nullo tumultu bellum intestinū ac domesticum post memoriā hominum crudelissimum & maximū: me uno togato duce & impatore cedent. Quod ego sic administrabo quirites: ut si ullo modo fieri poterit: ne improbus quidem quisquā in hac urbe poenā sui sceleris sufferat. Sed si uis manifestæ audatiæ: si impēdens patriæ ꝑiculū me necessario de hac animi lenitate deduxerit: illud profecto perfitiam: q̄ in tanto & tam insidioso bello uix optādum uidetur ut neq̄ bonoꝝ quisquā intererat: paucoꝝq̄ pena uos iam omnes salui esse possitis. Quæquidem ego neq̄ mea prudentia neq̄ humanis consiliis fretus polliceor uobis o quirites. Sed multis & nō dubiis deoꝝ īmortaliū significationib9 quibus ego ducibus ī hāc spem sentētiamq̄ sum īgressus: quia iā nō ꝓcul ut quondā solebāt ab hesterno hoste atq̄ lōginquo: sed hic p̄sentes suo noīe atq̄ auxilio sua templa atq̄ urbis tecta defendūt. Quos nunc o. P. C. præcari uenerari: atq̄ implore debetis: ut q̄ urbem pulcherrimam florētissimā potētissimamq̄ eē uoluerūt: hāc oībus hostiū copiis terra mariq̄ supatis a ꝑditissimoꝝ ciuiū nephario scelere defendant.

INVECTIVA . M . T . C . TERTIA . IN . CATHILINAM . LEGE . FOELICITER .

EM . PVBLICAM . QVIRITES . VItaſq; omniū ueſtrꝝ : bona : fortunas coniuges : liberoſq; ueſtros : atq; hoc domiciliū clariſſimi ī pii: fortunatiſſimā: pulcerrimaq; urbē hodierno die : deorū īmortaliū ſummo erga uos amore : laboribus : conſiliis : periculiſq; meis : e flama : e ferro : ac pene ex faucibus fati ereptā et uobis conſeruatam ac reſtitutā uidetis . Et ſi minus nobis iocundi atq; illuſtres ſunt hi dies q̃bus cōſeruamur : q̃ illi quibus naſcimur : ꝙ ſalutis certa læticia eſt : naſcendi incerta cōdicio : et ꝙ ſine ſenſu naſcimur : cū uolūtate ſeruamur . Profecto quoniā illū q̃ hāc urbē cōdidit Romulū ad deos īmortales beniuolētia famaq; ſuſtulimus : eſſe apd' uos poſterosq; ueſtros ī honore debebit is : q̃ eādē hāc urbē cōditā āplificatāq; ſeruauit . Nā totis urbis tēplis : delubris : tectis : ac : moenibus ōnibus ſubiectos ꝓpe iā ignes circūdatoſq; reſtrīximus . Itidē gladios in.rē.pu . diſtrictos retrudiꝯ : Mucroneſq; eorꝝ a iugulis ueſtris reiecīꝯ . Quæ quoniam ī ſenatu illuſtrata:patefacta :cōpta ſunt:p me : uobis iā exponā breuiter Quirites:ut quæ etiā:et q̃nta:et q̃ maiſeſta:& q̃ ratōe īueſtigata & cōphēſa ſint : uos q̃ & ignoratis : & expectatis: exactis ſcire poſſitis . Prīcipio ut Catelina paucis āte diebus erupit ex urbe: quō ſceleris ſui ſocios : & huiuſcenepharii belli acerrimos duces reliquiſſet : Romæ :ſemp uiliſaui &ꝓuidi Quirites :quēadmodū ī tātis & tā abſcōditis iſidiis ſalui eē poſſēꝯ . Nā tū quō ex urbe Catilinā eiciebam : non enī iā uereor huius urbi inuidiā : quō illa magis ſit timēda ꝙ uiuus exierit . Sed tū quom illū ex terminari uolebā : aut reilq̃ cōiuratorū manū ſimul exitu ram : aut eos qui remanſiſſent īfirmos ſine illo ac debiles fore putabā . Atq; ego ut uidi quos maximo furore & ſcelere eſſe īflamatos ſciebā : eos uobiſcū eſſē :& Romæ remanſiſſe : in eo omnes dies : nocteſq; cōſumpſi : Vt q̃d agerēt : quid molirentur ſentirēt :.ac uiderē : Vt quoniam auribꝯ ueſtris ꝓpter īcredibilē magnitudinē ſceleris mīorem fidē faceret oratio mea : rem ita cōphenderē : ut tū demū ueſtræ ſaluti adminꝯ ꝓuideretis : quō oculis maleficiū īpm uideretis : Itaq; ut compi legatos allobrogū belli trāſalpini : & tumultꝯ gallici excitādi cauſa a . P .Lētulo eſſe ſollicitatos : eoſdēq; ī Galliā .ad ſuos ciues : eodēq; itinere cū litteris : mādatiſq; ad Cathilinam eſſe miſſos : Comitēq; his adiunctū eſſe . Vulturciū : atq; huic eſſe ad Cathilinā mādatas litteras : facultatē mihi oblatā putaui : ut q̃d erat dificilimū : quodq; ego ſemp optabā a diis immortalibꝯ tanta res nō ſolū a me : ſed ætiā a ſenatu : & a uobis māifeſto comphendereē . Itaq; heſterna die . L . flaccū : &. G .ꝓmptinū ꝓtores fortiſſimos : atq; rei.pu . amātiſſimos uiros ad me uocaui : rem omnē expoſui: q̃d fieri placeret oſtendi . Illi autē qui oīa de re . pu . ꝓclara atq; egregia ſentirent : ſine recuſatione ac ſine ulla mora negociū ſuſceperunt . Et quō aduеſperaſceret :occulte ad pōtē Milluiū ꝓuenerūt :atq; in proximis uillis ita bipartiti fuerūt :ut Tiberis īter eos & pōs īterēet . Eodē autē & ipſi ſine cuiusq̃ ſuſpiciōe multos fortes uiros eduxerāt & ego ex præfectura reatina cōplures delectos aduleſcentes : quorum opera utor aſſidue in re. pu . præſidio cum gladiis miſeram . Interea tertia fere uigilia exacta :quō iam pontem Miluium magno comitatu legati Allobrogū ingredi coeperīt : unaq; uulturcius :fit in eos impetꝯ

Educunt & ab illis gladii : & a nostris : Res ptoribus erat nota solis. ignorabat a cæteris . Tu iteruetu pmtini atqꝫ Flacci: pugna quæ erat cõmissa sedat . Litteræ quæ cũqꝫ erãt in eo comitatu integris signis ptoribus tradunt Ipi comphensi ad me quõ iã diluceſſeret deducunt . atque omniũ horꝫ sceleꝫ iprobissimũ machinatorẽ Cymbꝫ: Gabiniũ ad me nihil tũ suspicantem uocaui . Deinde item accersitus ẽ. L.Statili9 & p9 eũ Cethegus.tardissime autẽ Lẽtulus uenit. credo qꝫ ĩ litteris dãdis pter cõsuetudinem pxima noctæ uigilarat . Quom uero sũmis & clarissimis huius ciuitatis uiris: qui audita re: frequẽtes ad me mane cõuenerãt: litteras ad me prius apiri : q̃ ad senatũ defferri placeret: ne si nihil eẽt inuentũ a me temere: tãtus tumultus iniectus ciuitati uideret: negaui me eẽ factuꝫ : Vt de piculo publico nõ ad cõsiliũ publicũ rẽ integrã deferrem. Etenĩ.P.C.si ea quæ erãt ad me delata repta nõ eẽnt:tum ego nõ arbitrabar ĩ tantis rei pu.piculis eẽ mihi nimiam diligentiã ptimescendã . Senatũ frequentẽ celeriter ut uidistis coegi . Atqꝫ ĩterea statim iã admonitu Allobrogũ Gn. supplitiũ ptorẽ fortẽ uiꝫ misi : q ex ædibus Cethegi si qd telorꝫ esset afferret : ex quibus ille maximũ sicarum numerꝫ & gladiorꝫ extulit . Introduxi Vulturtium sine gallis . fidem publicam ei iussu senatus dedi . hortatus sum : ut ea quæ sciret sine timore indicaret . Tum ille dixit : quom uix se e magno timore recreasset : A . P . Lentulo se habere ad Cathilinam mandata & litteras : ut seruorum præsidio uteretur : & ad urbem quam primũ cum exercitu accederẽt : Id autem eo cõsilio : ut quom urbem ex omnibus ptibus : quemadmodum distributum descriptũqꝫ erat incendissent : cædemque infinitã ciuium fecissent : psto eẽt ille q effugiẽtes exciperet: & secum his urbanis ducibus coniũgeret . Introducti autẽ Galli iussu randũ sibi: & litteras a.P.Lentulo : Cætego . Statilio ad suã gentẽ datas eẽ dixerũt. atqꝫ ita sciui ab his: &.L.Cassio eẽ pscriptũ: ut eqtatũ ĩ Italiã q̃ primũ mitterẽt: & pedestres sibi copias nõ defuturas . Lentulũ autẽ sibi confirmasse ex fastis sybillinis auruspicũqꝫ respõsis se cẽ tertium illũ Corneliũ ad quem regnũ huius urbis atqꝫ impiũ punire eẽt necesse : Cynam ante se & Syllã fuisse. eũdemqꝫ Lentulũ dixisse: fatalẽ hũc anuũ eẽ ad interitũ hui9 urbis atqꝫ impii qui eẽt decimus p9 uirginũ absolutionẽ : Post Capitolii autẽ incensionẽ uigesimus . Hãc autẽ Cæthego cũ cæteris cõtrouersiã fuisse dixerũt: qꝫ Lentulo: & aliis saturnalibus cædẽ fieri atqꝫ urbẽ ĩcendi placeret : Cætego nimiũ id longũ uideret . At ne longũ sit quirites: tabellas pferri iussimus quæ a quocũqꝫ dicebãt datæ.primũ ostendimus Cætego signũ.cognouit . Nos lignũ icidimus . legimus . erat scriptũ ipsius manu allobrogũ senatui & populo: sese quæ eorꝫ legatis confirmasset factuꝫ esse : orare ut item illi facerent: quæ sibi eorꝫ legati ptepissent . Tũ Cæthegus qui paulo ante aliqd tamẽ de gladiis : ac siccis quæ apd' ipm erãt deprehensa respõdisset:dixissetqꝫ se semp bonorꝫ ferramentorꝫ studiosũ fuisse: recitatis litteris: debilitatus atqꝫ abiectus: cõscientia cõuictus: repente cõticuit. Introductus est Statilius: & cognouit signum & manum suã . Recitatæ sunt tabellæ: in eãdem fere sententiã . cõfessus est . Tũ ostendi tabulas Lẽtulo & quæsiui cognosceret ne signũ annuit . Est uero inq̃ notũ signũ & imago aui tui clarissimi uiri: q amauit unice patriã : & ciues suos : quæqdẽ te a tanto scelere ætiã mutare ac reuocare debuit . Legunt eadem ratione ad senatũ allobrogũ: populũqꝫ litteræ: si qd de his rebus dicere uellet: feci potestatẽ

Atq; ille prio quidē negauit . Post autē aliq̄nto toto iā inditio exposito atq; edito surrexit . Quæsiui a Gallis qd sibi eēt cū his: q̄obrē domū suā uenissent . Itēq; a Vultēcio : Qui quō illi breuiter constāterq; respōdissent p quē ad eū: quociēsq; uenissent: quæsissemq; ab eo: nihil ne secū eēt de fastis sybillinis locutus : Tū ille subito scelere de mēs: q̄nta consciētiæ uis eēt ostēdit . Nā quom illud qd' Galli dixerūt possz inficiari: repēte pter opinionē omniū cōfessus ē : Ita.n.animi nōmodo ingeniū illud & dicēdi exercitatio: q̄ semp ualuit: sed ætiā ꝓpter uim sceleris manifesti: ac deprhensi: impudētia q̄ supabat oēs: iprobitasq; defecit . Vultēcius uero litteras subito ꝓferri atq; appiri iubet: q̄s sibi a Lentulo ad Cathilinā datas eē dicebat. atq; ibi uehemētissime pturbat9 Lētulus: tamē & signū & manū suā cognouit . Erāt autē scriptæ sine noīe. sed ita . q sim ex eo quē ad te misi cognosces . Cura ut uir sis . & cogita quē ī locū sis ꝓgressus . unde iā qd tibi sit necesse Cura ut ōniū tibi auxilia adiūgas: & iā ifimorꝫ . Gabinius deīde ītroductus: quō prio ipudēter respodere cepisset: ad extremū nihil ex his quæ galli īsinuabāt negauit : At mihi qdē qrites : q̄q̄ illa certissima uisa sūt argumenta atq; īditia sceleris: scilicet tabellæ: signa: manus: deniq; uniuscuiusq; cōfessio : tū multo certiora sūt illa: color : oculi : uultus: taciturnitas : Sic.n.obstupuerāt: sic terrā intuebant': sic furti nō nunq̄ sese aspitiebāt: ut nō iā ab aliis iudicari sed īdicare se ipi uiderent' . Inditiis expositis atq; hoc mō editis : Senatum consului de summa rei pu . salute quid fieri placeret . Dictæ autem sunt a principibus accerbissimæ ac fortissimæ sententiæ : quas senatus sine ulla uarietate est secutus : & quoniam non dum est pscriptum senatusconsultum ex memoria Quirites quid senatus censuerit exponam . Primū mihi gratiæ uerbis amplissimis agūtur : q̄ mea uirtute: cōsilio: prouidentia : res pu. maximis piculis sit liberata . Deinde. L. Flaccus & . C. Promptinus ptores: q̄ eorꝫ opa. forti fideliq; usus. essem: merito ac iure laudant'. atq; ætiam uiro forti collegæ meo laus impartit' : q̄ eos: qui huius cōiurationis particeps fuissent : a suis & a rei pu. consiliis remouissent .' Atq; ita censuere ut. P. Lentulus quom ptura se abdicasset : tūc in custodiam traderet' . Itemq; ut. C. Cethegus. L. Statilius P. Gabinius: qui oēs psentes erāt: in custodiā traderētur : atq; idem hoc decretū est in. L. Cassium : qui sibi procurationem incēdendæ urbis depoposcerat: in. M. Cæparium : cui ad sollicitandos pastores Apuliā esse attributā erat indicatum: in. P. Furiū: qui ex his coloniis quas fesulas. L. Sylla deduxit. in . Q . Manlium Chilonem: qui una cū hoc furio semper erat in ac allobrogum sollicitatione uersatus . In. P. Vmbrenū libertinū hominē : a quo primū Gallos ad Gabinium pductos esse cōstabat . Atq; ea lenitate Senatus est usus Quirites : ut ex tāta cōiuratione : tantaq; ui : ac multitudīe domesticorum hostiū nomē hominū pditissimorꝫ: poena re pu. cōseruata: reliquorꝫ mētes sanari posse arbitrarent' . Atq; ætiā supplicatio diis īmotalibus ꝓ singulari eorꝫ merito: meo noīe decreta ē qrites: q̄ mihi primū p9 hāc urbē cōditā togato cōtigit. & his decreta uerbis ē: q̄ urbē incēdiis: cæde ciues: Italiā bello: liberassem . Quæ supplicatio si cū cæteris supplicatōib9 cōferat': q̄re hoc ītersit ? q̄ ceteræ supplicatōies cōstitutæ sūt bene gesta. hæc una: cōseruata re pu. cōstituta ē . Atq; illud qd' faciēdū primū fuit: factū atq; trāsactū ē . Nā. P. lētul9 q̄q̄ patefactis īdiciis & cōfessionibus suis iuditio senat9 : non mō ptoris ius: uerꝫ ætiā ciuis amiserat ; tamē magistratū se abdicauit :

ut quæ religio. C. Mario clarissimo uiro non fuerat quo minus. C. clautiam de quo nihil nominati erat decretū: p torē occideret: ea nos religione ī priuato. P. Lētulo puni endo liberaremur. Nūc quoniā quirites sceleratissimi pi culosissimiq; belli nepharios duces captos iā & comphen sos tenetis: existīare debent oēs Cathilinæ copias: oēs spes atq; opes: his depulsis urbis piculis cōcidisse. Quemqdē ego quō ex urbe pellebā: hoc puidebā. anīo quirites: remo to Cathilina: nō mihi eē. P. Lentuli somniū: q; fastis sy billinis de Cathilina se cōpisse dicebat: Nec. L. cassy ad ipem: Nec. G. cethegi furiosam temeritatē ptimescendā. ille erat solus unus timendus ex his oībus: sed tamdiu dū moenibus urbis cōtinebat. oīa norat. omniū aditus tene bat. Appellare: tentare: sollicitare poterat: audebat. Erat ei cōsiliū ad facinus aptum. Consilio autē: neq; lingua neq; manus deerat: Nam ad cæteras res conficiendas: cæteros homines delectos ac descriptos habebat. Neq; uero quom aliquid mādabat cōfectum putabat. & nihil erat quod non ipse obiret: circumiret: uigilar&: labo raret. Frigus: sitim: famem: ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem tam paratum: tam audacem: tam callidum: tam in scelere uigilantem: tam in pditis rebus diligentem: nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulissem: dicam illud quod sentio qui rites: non facile hanc tantam molem mali a ceruicibus uestris depulissem. Non ille nobis saturnalia constitu isset. neque tanti ante exitii ac fati diem rei publice de nuntiasset: neque commisisset ut signum: ut litteræ suæ: testes deniq; manifesti sceleris deprehenderētur: quæ uno illo absente sic gesta sunt: ut nullum in priuata domo furtum unq; sit tam palam inuentū: q; hæc tota ī re. pu. coniuratio manifesta inuēta: atq; deprehēsa est. Quod si Cathilina ī urbe ad hanc diē remāsisset: quanq; quo adfuit omnib9 eius consiliis ocurri: atq; obstiti: tamen ut leuissi me dicā: dimicādum nobiscū illo fuisset: neq; nos unquā dum ille in urbe hostis fuisset: tantis piculis rem pu. tāta pace: tāto otio: tanto silentio liberastemus: Quāq; hæc oīa quirites ita sunt a me administrata: ut deorū īmortali um nutu: atq; cōsilio gesta: atque prouisa esse uideātur. Illudq; cum cōiectura cōsequi possumus: quod uix uidet humanis consiliis. tātarum rerū gubernatio esse potuisse. Tum uero ita presentes his tēporibus opem & auxilium nobis tulerūt: Vt eos pene oculis uidere possemus. Nā ut illa omittam: uisas nocturno tēpore fasces ab occidēte: ardoresq; cæli ut fulminū ictus: ut terræmotus relinquam cætera quæ nobis consulibus facta sunt: ut hæc quæ nūc ca nere dii immortales uiderent. Hoc certe quirites quod sum dicturus: neq; ptermittēdū neq; relinquēdū ē. Nā pfecto memoria tenetis: Cocta & Torq;to cōsulibus: cō plures de capitolio ædes de cælo eē pcussas: quō & simula cra deorū īmortaliū depulsa sūt: & statuæ uterū hominū deiectæ. & Regū æra liquefacta sūt. & tactus ē & ilie: qui hāc urbē cōdidit Romul9: quē iam & ī auratū ī Capitolio paruum atq; lactentem uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis: Quoqdē tēpore quō aruspices e tota ætru ria cōueuissent: cædes atq; incēdia & legū ītēritū: & bellū ciuile atq; domesticū: ac totius urbis atq; īpii occasū ap ppinq;re dixerūt: nisi dii īmortales ōni ratōe placati suo nūine ppe fata īpa flexissent. Itaq; eorū respōsis tūc: & ludi decē p dies facti sūt. Neq; res ulla: quæ ad plecādos deos ptineret: ptermissa ē. Idēq; iusserūt simulacrū Iouis facere maius: & ī excelso collocare: & cōtra atq; ante fuerat

ad orientẽ cõuertere : ac se sperare dixerũt : si illud signũ quod uidetis solis ortum : & forũ : curiamq; cõspiceret: fore:ut ea consilia quæ clam essent inita cõtra salutẽ urbis atq; impii illustrarentẽ : ut a senatu : populoq;.Ro.pspici possent . At illud signũ cõsules illi ita collocandũ statuerunt : sed tanta fuit operis tarditas : ut neq; a supioribus consulibus:neq; a nobis ante hodiernũ diem collocaretẽ . Hic qs potest eẽ quirites tam auersus animo:tam pceps : tam mente captus:qui neget hæc omnia : quæ uidimus : pcipueq; hanc urbẽ deoꝝ imortaliũ nutu:ac potestate am ministrari ? Etenim quom eẽt ita responsum : cædes : incẽdia:interitũq; rei pu.cõparari : & ea a pditis ciuibus: quæ tum ppter magnitudinẽ sceleꝝ nõnullis uidebantur incredibilia : ea non modo cogitata a nephariis ciuibus : ueꝝ ætiã suscepta eẽ sentiebã . Id uero non ne ita psens est : ut nutu Iouis optimi maximi factũ eẽ uideatur ? ut quom hodierno die mane p foꝝ meo iussu : & coniurati: & eoꝝ iudices ĩ ædem cõcordiæ ducerentẽ : eo ipo tẽpore signũ statueretẽ : quo collato : atq; ad uos senatumq; conuerso omnia & senatus & uos : quæ erant contra salutem omniũ cogitata illustrata & patefacta uidistis . quo ætiã maiore sunt isti odio supplitioq; digni : qui nõ solum uestris domiciliis atq; tectis : sed ætiam deoꝝ templis: atq; delubris sunt funestos ac nepharios ignes inferre parati : Quibus ego me si restitisse dicam : nimiũ mihi sumã :&: non sum ferendus . Ille ille Iupiter restitit : ille capitoliũ : ille hæc templa : ille cunctã hanc urbem : ille uos omnes saluos eẽ uoluit . Diis ergo ĩmortalibus ducibus . hanc mentem : uoluntatemq; suscepi : & ad hæc tanta inditia perueni . Iam uero illa Allobrogũ sollicitatio: sic a Lentulo cæterisq; domesticis hostib9 tam clementer tanta res

credita : & ignotis & barbaris : comissæq; litteræ nũq̃m essent pfecto : nisi a diis ĩmortalib9 huic tãte audaciæ cõsilium eẽt ereptũ . [illegible] uero ut hoies galli ex ciuitate male pacata quæ gẽs [illegible] restat : quæ bellũ po.ro .facere & posse & nõ uelle uideatẽ : spẽ imperii ac rerũ ãplissima rũ : ultro sibi a patriciis hominibus oblatã negligerent : uestramq; salutem suis oppinionibus anteponerent: Illud nõ diuinit9 factũ esse putatis? pserti q nos nõ pugnãdo : sed tacendo supare potuerũt . Quãobrem Quirites quoniã ad omnia puluinaria suplicatio decreta est : Celebratote illos dies cũ cõiugib9 ac liberis uestris . Nam multis sepe honores diis ĩmortalib9 iusti habiti sunt ac debiti : sed p fecto iustiores nũq̃ . Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo ĩteritu : sine cede : sine sanguine : sine exercitu: sine dimicacõe : togati : me uno togato duce & impatore uicistis . Etenĩ recordamini Quirites oẽs ciuiles dissentiones nõ solũ eas quas audistis : sed eas q̃s uos met ipsi meministis : atq; uidistis . L . Silla . P . sulpiciũ oppssit: & eiecit ex urbe . C. mariũ custodẽ hui9 urbis : multosq; fortes uiros : partim eiecit ex ciuitate : partĩ interemit : GN . octauius consul armis expulit exurbe colegam suũ . õnis hic loc9 aceruis corporũ & ciuiũ sanguine redũdauit. Superauit postea . Cynnam cum Mario . Tum uero clarissimis iterfectis uiris lũina ciuitatis extincta sunt . Vlt9 est huius uictoriæ crudelitatem postea Silla : ne dici qdẽ opus est quanta diminuciõe ciuium . & quanta calamitate postea rei publice dissensit . M . lepidus a clarissimo & fortissimo uiro . Q . catullo . Attullit non tam inpi9 interitus rei . pu . luctum : quam ceteroꝝ . Atq; ille tamẽ omnes dissentiones erãt ei9modi : quæ non ad delẽdam: sed ad cõmutandã rẽ . pu . pertineret . Non illi nullam esse rẽ . pu : sed in ea quæ esset : se esse pricipes uoluerũt

neq; hāc urbē cōflagrare: sed se in hac urbe florere uolue
runt. Atq; ille tamē ōnes dissentiones: quar nulla exitū
rei.pu. quæsiuit ei9modi fuere: ut nō reconciliaciōe con
cordiæ: sed ĩternitiōe ciuiū. diiudicate sunt. In hoc autē
uno post hominū memoriā maximo crudelissimoq; bello
q̄le nūquā barbaria cū sua gēte gessit: Lex hæc fuit a Lē
tulo: Cathilina: Cethego. & Cassio cōstituta: ut ōnes
qui salua urbe eē possent: in hostiū numero ducerentur:
Ita me gessi Quirites: ut salui omnes cōseruaremini. Et
quō hostes uestri tātū ciuiū supfutur ēe putassent: q̄ntū
ĩfinitæ cædi restitisset: tātū aūt urbis q̄ntū flama obire
nō potuisset: & urbē: & ciues ĩtegros ĩcolumesq; seruaui:
qb9 p tantis reb9 Quirites: nullū ego a uobis præmiū
uirtutis: nullū ĩsigne honoris: nullū monumētū laudis
postulabo: præterq̄ huius diei memoriā sempiternā. In
aĩmis uero uestris ōnes triūphos: ōnia ornamēta honoris:
monumenta gloriæ: laudis insignia: condi & collocari
uolo: Nihil me mutum potest delectare: nihil tacitū:
nihil deniq; huiusmodi: quod ætiā minus digni assequi
possunt. Memoria uestra quirites nostræ res alētur. ser
monibus crescent: litterarū monumentis inuterassent: &
corroborabnntur. Eandemq; diem intelligo: qua spero
eternam fore: propagatā esse: & ad salutem urbis & ad
memoriā cōsulatus mei unoquoq; tpe ĩ hac re. pu. duos
ciues extitisse: quor alter fines uestri impii nō terre: sed
cæli regionib9 termīaret. Alter huius fines impii domi
cilium: sedesq; seruaret. Sed quoniā ear rer: quas ego
gessi nō eadē est fortuna atq; cōditio: quæ illor q eterna
bella gesserūt: Quod mihi cū his uiuendū est quos uici
& subegi: illi ostes aut ĩterfectos: aut oppssos reliquerūt:
Vestr est Quirites si cæteris recte facta sua psunt: mihi
mea ne q̄ndo obsint puidere Mētes enī hominū audacissi

mor scelerate ac nepharie: ne uobis nocere possent: ego
prouidi. Ne mihi noceāt uestr est puidere q̄q̄ Quirites
mihi qdem ipi nihil ab istis iā noceri potest: Magnū est
in uobis pliidū: qd' mihi ĩppetuū cōparatū est: magna
in re.pu. dignitas: quæ me semp tacita defendet: magna
uis cōsciētiæ: quā q negligēt: quō me uiolare uolēt: se
ipi iudicabūt. Est enī nobis anim9 Quirites: ut nō mō
nulli9 audatiæ cedam9: sed ætiā oēs impbos ultro semp
lacessam9. Quod si omnis impet9 domesticor hostium
depuls9 a uobis: se ĩ me unū cōuerterit: uobis erit puidē
dum Quirites q̄ cōditōe post hac eos saluos esse uelitis:
qui se p salute uestra obtulerīt iuidiæ piculisq; omnib9.
Mihi qdem ipi quid ē qd' iā ad uitæ fructū possit acqri:
quom pfertim neq; ĩ honore uestro: neq; ĩ gloria uirtutis
quicq̄ uideā alti9: quo mihi libeat ascēdere. Illud pficiam
pfecto Quirites: ut ea quæ gessi ĩ cōsulatu: priuat9 tuear
atq; ornem: ut si q̄ ē iuidia in cōseruāda re.pu: suscepta:
ledat iuidos: mihi ualeat ad gratiā. Deiq; ita me ĩ re. pu
tractabo: ut mēineri semp quæ gesseri: curemq; ut ea uir
tute: nō casu gesta esse uideāt. Vos Quirites quoniā iā ē
nox uēeramini Ioue illū custodē hui9 urbis: ac uestr: &
in uestra tecta discedite & ea q̄q̄ iā est piculū depulsum:
tamē equæ ac priori nocte fecistis: custodiis: uigiliisq; de
ffendite: Illd' ne uobis diuti9 faciēdū sit: atq; ut ĩppetua
pace esse possitis puidebo Quirites.

INVECTIVA. M. T. C. QVARTA. IN. CA
THILINAM. INCIPIT. LEGE. FOELICITER

IDEO. P. C. IN. ME. OMNIVM. ora:
atq; oculos eē cōseruos. Video uos nō solū de
uestro ac rei.pu: uer ætiā si id piculū depulsū
sit: de meo piculo eē solicitos. Est enī iocūda

ī malis:& grata in dolore:uestra erga me uolūtas: Sed eā
p deos īmortales quæso depōite: atq; obliti salutis meæ:
de uobis atq; de liberis uestris ex cogitate. Mihi qdē si
hæc cōditio cōsulatꝰ data ē: ut oēs acerbitates: oēs: dolo
res: cruciatꝰq; pferrē: ferā nō solū fortiter: ueꝝ eciālibē
ter:dū mō meis laboribꝰ:uobis populoq;.ro.dignitas salꝰ
q; pariat. Ego suī ille cōsul.P.C.cui nō forū:in quo eq
tas oīs cōtinet: nō cāpus cōsularibꝰ auspiciis cōsecratꝰ:nō
curia sūmuī auxiliū omniū gentiū: nō domꝰ comūe ꝓfu
giū: nō lectus ad qetē datꝰ: nō dēiq; hæc sedes honoris:
hæc sella curulis nūq; uacua mortis piculo atq; īsidiis fuit.
Ego multa tacui.multa ptuli.multa cōcessi.multa quōdaī
meo dolore ī uestro timore sanaui. Nūc si hūc exitū cōsu
latus mei dii īmortales eē uoluerūt: ut uos populūq;.ro.
ex cæde miserrima: cōiuges: liberosq; uestros: uirginesq;
uestales ex acerbissima uexatōe: templa atq; delubra: hāc
pulcherrimam patriam omniū nostrꝝ ex fedissima flama
totam Italiaī ex bello ex uastitate eripere: quæcūq; mihi
uni pponeret fortuna subeat. Etenim si.P.Lentulꝰ suuī
nomen: īductus a uatibus: fatale ad pniciē rei.pu.fore
putauit: cur ergo nō læter meū cōsulatuī ad salutē rei.pu
ꝓpe fataleī extitisse? Quare.P.C.cōsulite uobis. ꝓspicite
patriæ.cōseruate uos: cōiuges: liberos uestros: fortunasq;
uestras: populi romāi nomen: salutēq; defendite. Mihi
parcere ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo
sperare omnes deos qui huic urbi president: pro eo mihi
ac mereor laturos esse gratiam. Deinde si quid optigerit:
æquo animo paratoq; moriar. Neq; turpis enim mors
forti uiro potest accidere: neque inmatura consulari: nec
misera sapienti. Neque tamen ego sum ille ferreus:
qui fratris carissimi & amantissimi præsentis mærore
non remouear. horumq; omniū lachrymis: quibus me cir
cumsessum uidetis:neq; meam mentem:non domum sepe
reuocat examinata uxor:& abiecta metu filia:& paruulus
filius: quem mihi uidetur amplecti res.pu.tanq; obsidem
consulatꝰ mei:neq; ille qui expectās huius exitū diei astat
inconspectu meo gener. Moueor his rebus omnibus. sed
in eam partem uti salui sint uobiscū omnes:ætiā si uis ali
qua me oppresserit:potius q; & illi & nos una rei.pu.peste
pereamus. Quare.P.C.incumbite ad salutem rei.pu.cir
cunspicite oēs procellas quæ impendēt. Nisi prouideatis.
non.T.graccus ꝓ iteꝝ tribunus plebs fieri uoluit:nō.C.
Gracchus:ꝓ agrarios concitare conatus:non.L.saturninus
ꝓ.C.Mēmium occidit:in discrimen aliquod:atq; ī uestræ
seueritatis iudicium adducitur.Sed tenent.ii.qui ad urbis
incendium:ad uestram omnium cædem:ad Catilinam acci
piendum Romæ restiterunt: Tenentur litteræ:signa: ma
nus:deniq; unius cuiusq; confessio. Solicitantur Allobro
ges. Seruicia excitantur. Catilina arcessitur. item inituī
consilium:ut interfectis omnibus nemo ad deplorandum
quidem rei.pu.nomen:atq; ad lamentandum tanti impii
calamitatem relinquatur. Hæc oīa indices retulerunt.Rei
confessi sunt. Vos multis iam indiciis iudicastis. Primū
quidem mihi. gratias egistis singularibus uerbis. & mea
uirtute atq; diligentia perditorum hominū coniuratiōem
patefactam esse decreuistis. Deinde quidem.P.Lentuluī:
ut se abdicaret a prætura coegistis. Tum ꝓ eum: & cæ
teros de quibꝰ iudicauistis: ī custodiā dādos censuistis:ma
ximeq; ꝓ meo noīe supplicatōeī decreuistis:q; honos toga
to abitꝰ āte me est nemini. Postremo hesterno die:pmia
legatis Allobrogū Tito quinto uulturtio dedistis amplissi
ma.quæ sūt oīa huiꝰmodi uitia:uti.ii.q; ī custodia sūt noīati

ſine ulla dubitacione a nobis damnati eſſe uideantur . Sed ego iſtitui referre ad uos P. C . tanq̃ integrum et defacto quid iudiſſetis : & de pæna qd cẽſeatis : Illa prædicaui quæ ſunt conſulis . Ego magnũ in re publica uerſari furorẽ : et noua quædã miſceri : et concitari mala iam pridem uidebam . Sed hanc tantam tam exicioſam haberi cõiurationem a ciuibus nunq̃ putaui . Nunc quicqd eſt : quocũq; ſe ueſtræ mentes inclinant atq; ſententiæ ſtatuendũ. uobis ante noctem eſt . quantum facinus ad uos delatũ ſit uidetis. huic ſi paucos affines eſſe putatis:uehementer erratis : latius oppinione diſſeminatũ eſt hoc malum . Manauit non ſolum per Italiam : uerũ ætiam tranſcendit alpes : & obſcure ſerpens : multas iam prouincias occupauit . Id op primi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt . q̃cũ que ratione placet uobis : celeriter iudicãdum eſt . Video adhuc duas eſſe ſentẽcias : Vnam Decii ſillani qui cenſet eos qui hæc delere conati ſunt : morte eſſe mulctandos . Alteram .C.cæſaris : qui mortis poenam remouet : cæterorumq; ſuppliciorumq; omnes acerbitates amplectitur . Vterq; & pro ſui dignitate : &pro rerum magnitudine ĩ ſumma ſeueritate uerſatur . Alter eos qui nos oẽs qui populum romanum uita priuare conati ſunt : qui delere imperium : qui populi.ro.nomen extingere : ad pũctum tẽporis frui uita: & hoc comuni ſpiritu non putat oportere. Atq; hoc genus poenæ ſæpe improbos quoſq; ciues in hãc rem publicam eſſe uſurpatum recordatur . Alter intelligit mortem a diis ĩmortalibus:non eſſe ſuplicii cauſa conſtitutam : ſed aut neceſſitatem naturæ : aut laborum : aut miſeriarum quietem eſſe . Itaq; ſapientes nunq̃ eam inuiti : fortes ætiã ſepe libenter appetiuerunt . Vicula uero & ea ſempiterna : certe ad ſingularem poenã nepharii ſceleris inuenta ſunt . Ita municipiis diſperti iubet eos : habere uidetur iſta res : impunitatem : ſi imperare uellis : difficultatem : ſi rogare decernatur tamẽ ſi placet . Ego enĩ ſuſcipiam : & ut ſpero reperiam : q̃ id quod ſalutis omniũ cauſa ſtatueritis : non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare . Adiungit grauem poenam municipiis : ſi quis eorũ uincula ruperit . horribiles cuſtodias circundat . & digna ſcelere hominũ perditiſſimorum ſancit : ne quis eorum poenam quos condemnat aut per ſenatum : aut per populũ romanũ leuare poſſit . Eripit ætiam ſpem : quæ ſola hominem in miſeriis conſolari ſolet : bona præterea publicari iubet . uitam ſolam relinquid nephariis hominibus : quã ſi eripuiſſet : multa ſummo dolore animi & corporis : & omnes ſcelerum poenas ademiſſet . Itaq; ut aliqua in uita formido improbis eſſet impoſita : apud inferos eiꝰmodi quædam illi antiqui ſupplicia impiis conſtitutam eſſe uoluerũt . q̃ uidelicet intelligebant : iis remotis : non eſſe mortẽ ipã pertimeſcendam . Nunc.P.C.ego mea uideo qd iterſit : ſi eritis ſecuti ſentẽtiã.C.ceſaris : quoniã hãc in re.pu . uiã : quæ popularis habẽt : ſecutꝰ eſt : fortaſſe minꝰ erunt hoc auctore &: cognitore huiꝰmodi ſentẽtiæ: mihi populares impetꝰ ptimeſcendi . Sin aũt illã alteram ſecuti eritis : neſcio an ampliꝰ mihi negocii contrahat . Sed tamẽ meorũ piculorũ rationes: utilitas rei.pu.uẽdicat. habemus enĩ a.C. cæſare ſicut ipiꝰ dignitas & maiorũ eiꝰ amplitudo poſtulat ſentẽtiã tãq̃ obſidem ppetuæ ĩ rẽ.pu. uolũtatis . Intellectũ eſt qd intereẽt inter leuitatẽ cõtionatorũ & animũ uere populare ſaluti populi conſulentem . Video de iſtis qui ſe poulares haberi uolũt abeẽ nõ nemi nem : ne de capite uidelicẽ ciuiũ romanorũ ſentẽtiã ferat . Is & nudiꝰ tertiꝰ ĩ cuſtodiã.C.cethegi.P. Lentulũ dedit .

& ſupplicationem mihi decreuit : & indices heſterno die maximis muneribus affecit . Iam hoc nemini dubiũ eſt: qui reo cuſtodiam : quæſtori gratulationẽ : indici præmium decreuit : quid de tota re & cauſa iudicauerit . At uero . C . Cæſar intelligit legem Sempronian eſſe de ciuibus romanis conſtitutam . qui aut rei pu . ſit hoſtis : eum ciuem eſſe nullomodo poſſe Deniq; ipm latorem Sempronie legis iuſſu populi poenas rei pu . dependiſſe . Idẽ C . Cæſar ipſum Lentulum largitorem & prodigum non putat : quom de pernitiæ rei pu : exitioq; huius urbis : tã acerbe tam crudeliter cogitauit : ætiam appellari poſſe popularem . Itaq; homo mitiſſimus atq; leniſſimus nõ dubitat . P . Lentulum æternis tenebris uincliſq; mandare . Et ſanccit in poſterum : ne quis huius ſupplitio leuando ſe iactare: & in pernitiæ rei . pu . poſt hac populares eſſe poſſit . Adiungit ætiam publicationem bonorũ : ut oẽs animi cruciat9 & corporis : & iam ægeſtas & mendicitas conſequatur : Quamobrem ſiue hoc ſtatueritis dederitis mihi comitẽ ad contionẽ populo carꝫ atq; iocundum : ſiue Syllã ſententiã conſeq malueritis : facile me atq; uos a crudelitatis uitupatione defenditis : atq; obtinebo eam multo leniorem fuiſſe : quãq; . P . C . quæ poteſt eſſe ĩ tanti ſceleris ĩmanitate punienda crudelitas ? Ego . n . de meo ſenſu iudico . nã ita mihi ſalua re . pu . uobiſcũ pfrui liceat : ut ego qui in hac cã uehemẽtior ſum: atrocitate animi nõ moueor . Quis . n . ẽ me mitior ? Sed ſingulari q̃dã hũanitate & miſericordia . uideor . n . uidere mihi hãc urbẽ lucẽ orbis terraꝫ: atq; arcẽ: omniũ gentiũ : ſubito uno incẽdio concidentẽ . Cerno anio ſepultã patriã: & miſeros atq; ĩ ſepultos aceruos ciuiũ . Verſant mihi ante occulos aſpect9 Cæthegi : & furor ĩ ueſtra cæde baccãtis . Quom uero mihi

ꝓpoſui regnantẽ Lentulũ: ſicut ipe ex faſtis Sybillinis ſe ſperaſſe cõfeſſus ẽ: purpuratũ eẽ huc Gabiniũ: cũ exercitu ueniſſe Cathilinã : tũ lamẽtationẽ matꝫ familias: tũ fugã uirginũ: atq; pueroꝫ: atq; uexantiã uirginũ ueſtaliũ : perhorreſco . Ft quia mihi uehemẽter hæc uidentur miſera ac miſeranda: iccirco ĩ eos: q ea pficere uoluerunt: me ſeueꝫ uehementẽq; pbebo . Etenim quæro: ſi qs pater familias liberis ſuis a ſeruo iterfectis: uxore occiſa: incenſa domo : ſupplitiũ de ſeruis q̃ acerbiſſimũ ſũpſerit : Vtꝫ is clemẽs an miſericors: an ĩmaniſſim9 : & crudeliſſim9 eẽ uideat ? Mihi uero ĩportun9 & ferreus : q nõ doloré cruciatu leniet . ſic nos in iis oĩbus : q cõiuges q liberos noſtros trucidare uoluerunt: q ſingulas unius cuiuſq; domos noſtꝫ & hoc uniuerſũ rei . pu . domiciliũ delere conati ſũt . Qui illud egerũt: ut gentẽ allobrogũ: in ueſtigiis huius urbis atq; in cinere deflagrati impii collocarẽt: ſi uehemẽtiſſimi fuerimus : miſericordes habebimur . Si remiſſiores eſſe uoluerimus : ſummæ nobis crudelitatis ĩ patriæ : ciuiũq; pernitiæ fama ſubeunda ẽ : Niſi uero cupiam . C . Cæſar uir fortiſſimus: & amãtiſſim9 rei . pu . crudelior nudiuſtertius uiſ9 ẽ : quõ ſorori fæminæ electiſſimæ: uiꝫ pſentẽ & audientẽ uita priuandũ eẽ dixit: quõ auũ ſuũ iuſſu cõſulis iterfectũ : filiũq; eius ĩpuberẽ legatũ a patre miſſum ĩ carcerem : necandũ eẽ dixit . Quoꝫ quidem ſimile factum q̃ initium delendæ rei . pu . conſilium largitoris uoluntas quõ in re . pu . uerſata eſt : & partiũ quædã cõtentio . Atq; illo tẽpore huius auus Lentuli uir clariſſim9 armis Graecum eſt perſecutus . Ille autẽ & iam tum graue uuln9 accepit : ne q̃d de ſumma dignitate rei . pu . minuereẽ . hic ad euertẽda rei . pu . fundamẽta Gallos accerſit : ſeruitia cõcitat . Cathilinã uocat . ac tribuit nos trucidãdos Cæthego

cæteros ciues interficiendos Gabinio. Vrbem inflaman
dam Cassio: Totam Italiam deuastandam diripiendamq;
Catilinæ Vereamini censeo: ne ī hoc scelere tam in mani
ac nephando nimis aliqd seueri9 statuisse uideamini: quō
multo sit magis uerendū: ne remissione poenæ crudeliores
in patriā q̄ ne seueritate animaduersionis nimis uehemen
tes in acerbissimos ostes fuisse uideamini. S3 ea quæ exau
dio. P. cōscripti dissimulare nō possum: lactant enim uo
ces quæ pueniūt ad aures meas: eorꝫ q uereri uidentur:
q̄ nō habeam satis p̄sidii ad ea quæ uos statuistis hodier
na die transigenda. Omnia & prouisa & parata & cons
tituta sunt patris. C. tum mea summa cura atq; diligētia:
tum multo ætiam maiore populi. Ro. ad summū imperiū
retinendum: & ad comunes fortunas conseruandas. uolū
tate. Omnes assunt omnium ordinum homines. omni
um deniq; ætatum plenum est forum: plena templa: &
pleni omnes aditus huius templi atq; loci. Causa est enī
post urbem cōditam hæc iuenta sola: in q̄ oēs cōsentirēt:
unum atq; idem: præter eos qui quom sibi uiderent pere
undum esse: cū omnibus poti9: q̄ soli perire uoluerūt.
hosce ego homines excipio: & secerno libenter. Neque
enim improborum ciuium: sed in acerbissimorum hosti
um numero habendos puto. Cæteri uero o dii inmorta
les: qua frequentia: quo studio: qua uirtute ad comunē
salutem dignitatemq; consentiunt? Quid ergo hic equi
tes Romanos conmemorem: qui uobis ita summam or
dinis consiliiq; consedunt: ut uobiscum de amore rei pu
blice certent? quos ex multorum animorum dissentione
huius ordinis: ad societatem concordiamq; reuocatos:
hodiern9 dies: atq; hæc causa nobiscū cōiūgit: Quam si
cōiunctionē ī cōsulatu cōfirmata3 meo: ꝑpetuā ī rem. pu.

tenuerimus: confirmo uobis posthac nullum malū ciuile
ac domesticum ad ullam rei. pu. partē esse uenturꝫ. pari
studio ad defendendā rem. pu. cōuenisse uideo Tribunos:
ærarios fortissimos uiros: Scribas item uniuersos: quos
quō casu hic dies frequētes ad ærarium aduocauit: uideo
ab expectatione suæ sortis: ad salutē conmunē esse conuer
sos. Omnis īgenuorū adest multitudo: etiā tenuissimo
rum. Quis est enī: cui nō hec templa: aspectus urbis:
possessio libertatis: lux deniq; hæc ipsa: & hoc conmune
patriæ solum sit carum? Tum uero dulce atq; iocūdum?
Opere prætium est P. C. libertinorum hominum studia
cognoscere: qui sua uirtute fortunā huius urbis cōsecuti:
iam uere hanc suam patriam esse iudicant: quam quidam
hic in summo nati loco: non patriam suam: sed urbem
hostium esse iudicauerunt. Sed quid ego huiusce ordinis
homines cōmemorē? quos priuatæ fortunæ: quos comu
nis res. pu: quos deniq; libertas: eaquæ dulcissima est:
ad salutem patriæ defendēdam excitauit. Seruus ē nemo:
qui nunc tollerabili conditione sit seruitutis: qui non au
datiam ciuium perhorrescat: qui non hæc stare cupiat:
qui non tantum quantum audet: & inquantum potest
conferat ad comunem omnium salutem. Quare si quē
nostrum commouet hoc: quod auditum est: Lenonem
quendam Lentuli concursare circa tabernas: prætio spe
rare sollicitari posse animos: ægentium atque imperito
rum est id quod est coeptum: atque tentatū. Sed nul
li sunt inuenti tam aut fortuna miseri: aut uoluntate p
diti: qui non solum illum ipsum sælle: aut operis: Et
quæstus quotidiani locū: qui nō cubile: aclectū illū suū:
qui denique non cursum hūc ociosum uitæ suæ salluum
esse uelit. Multo uero maxia ꝑs eorꝫ: qui ī tabernis sunt.

nisi uero id enim potius est dicendum genus hoc uniuer
sum amantissimum est otii. Etenim eorum omne instru
mentum uel otium: omnis opera atq; quæstus: frequæntia
ciuiū sustentatur: atq; alit otio: quorū si quæstus cōclu
sis tabernis minui solet: qd quidem tandē incensis futur
est? Quæ quō ita sint. P. C. uobis populi Ro. p̄sidia
non desunt. Vos ne rei. pu. deesse uideamini ꝓuidete.
Habetis uero consulem: ex pluribus periculis & insi
diis: atque ex media morte: non ad uitam suam:
sed ad salutem uestram reseruatum. Omnes ordines ad
conseruandam rem. pu. mētem: uoluntate: studio: uirtute:
uoce consentiunt. Obsessa fascibus & telis impiæ coniura
tionis: uobis supplex man9 tēdit patria comunis. Vobis
uita3 omniū ciuiū: Vobis arce3 & capitoliū: Vobis aras
penatū. Vobis illū igne3 uestē ꝓpetuū ac sempiternum:
Vobis deorum templa: atq; delubra: Vobis muros: atq; ur
bis tecta comēdat. Preterea de uestra uita: de coniugum
uestrorū: atq; liberorum anima: de fortunis omnium: de se
dibus: de focis uestris: hodierno die uobis iudicandum ē.
habetis ducem memorem uestri: oblitum sui: quæ nō sem
per facultas datur ut sui oblitus: alii memoret. habetis
omnes ordines: omnes homines: uniuersu3 populū. Ro.
id quod in ciuili causa hodierno die primū uidem9 unu3
atq; idē sentientē. Cogitate quantis laboribus fundatū
īperiū: q̄nta uirtute stabilitā libertatē: q̄nta deorū benig
nitate auctas exaggerataſq; fortunas una nox pene dele
uerit. Id ne unq̄ posthac nō modo nō cōfici: s3 cogitari
qdē possit: a uobis: uel a ciuib9 hodierna die ꝓuidēdū
est. Atq; hæc: nō ut uos: q̄ mihi studio pene p̄curritis:
excitarē: locut9 sū: s3 ut mea uox: quæ deb3 eē ī re. pu.
priceps offitio fūcta cōsulari uideret. Nūc ātēq̄ ad sētētiā
redeam

pauca de me dicam. Ego quāta man9 est coniuratorum:
quam uidetis esse per magna3: tantum me inimicorū mul
titudine suscepisse uideo: sed eam iudico esse turpem: &
infirmam: & contemptam: & abiectam. Quod si aliquā
do alicui9 furore & scelere cōcitata manus ista plus ualue
rit: q̄ uestra ac rei. pu. dignitas: me tamen meorū facto
rum: sententiarū atq; consiliorum: nūq̄. P. C. poenitebit.
Et enim mors: quam mihi illi fortasse minitantur: ōni
bus est parata. Tantam uitæ laudem: quantā me uestris
decretis honestatis: nemo est asecutus. Cæteris enim con
sulib9 semper bene gesta: mihi uni conseruata re. pu. gra
tulatiōem decreuistis. Sic Scipio clarus ille: cuius consilio
atq; uirtute Hannibal in Aphricā redire: atq; ex Italia sece
dere coactus est. Ornetur alter eximia laude Aphrican9:
qui duas urbes huic impio infestissimas Cartaginem Nu
mantiamq; deleuit. Habetur uir egregius. L. paulus: ille:
cuius curru Rex potentissimus quondam & nobilissimus
Perses honestauit. Sit in eterna gloria Marius: qui bis
Italiam obsidione: & metu seruitutis: liberauit. Antepōa
tur omnib9 pompeius: cui9 res gestæ: atq; uirtutes iisdē:
quibus solis cursus regionibus ac terminis continentur.
Erit profecto ī ter horum laudes aliquid loci nostræ glo
riæ: nisi forte maius est nobis patefacere prouincias: quo
exire possimus: q̄ curare: ut & iā illi qui abssunt: habeāt
quo uictores reuertantur. Quāq̄ est uno solo: cōditio me
lior externæ uictoriæ q̄ domestice: q̄ hostes alieligēe: aut
oppressi seruiūt: aut recepti ī āicissimarū bēefitio se obliga
tos putāt Qui aūt ex nūero ciuiū demētia aliq̄ de prauati:
hostes patriæ semel eē cæperūt: eos quō apnicie rei. pu. de
puleris: nec uicohercere: nec beneficio placare possis. Quare
mihi cū pditis ciuib9: æternū bellū esse susceptum uideo:

Quod ego uestro bonorꝫq ōniū auxilio mēoriaq tātorꝫ p iculorꝫ : quæ nō mō ī hoc populo q seruat9 est :sed ōniū gētiū sermōib9 ac mētib9 semp herebit : A me atq meis facile ꝓpulsari posse cōfido·. Neq ulla ꝓfecto tāta uis re piet : quæ cōiurationē uestrā equitatūq romanorꝫ & tātā cōspirationē bonorꝫ ōniū cōfrīgere & labefactare possit . Quæ quō ita sint.P.C.ꝓ ipio: ꝓ exercitu ꝓ ꝓuītia quaꝫ neglexi:ꝓ triūpho: cæterisq laudis in signib9:quæ sunt a me ꝓpter urbis: uestreq salutis custodiā repudiata:ꝓ cliē telis : ꝓ hospiciisq officii:ꝓ ꝓuincialib9 quæ cū urbanis operib9:nō mīore labore tueor q̄ comparo:ꝓ his igit ōni bus reb9 & ꝓ meis ī uos singularib9 studiis:ꝓq hac quā cōspicitis ad cōseruādā rē.pu.diligētia : nihil a uobis nisi hui9 tēporis:toci9q mei cōsulat9 mēoriā postulo:quæ dū erit ī uestris fixa mētibus:tutissimo me muro septū eē ar bitror: Quod si meā speꝫ uis imꝓbor fefellerit:atq supa uerit. comēdo uobis paruū filiū meū: cui ꝓfecto satis erit ꝓsidii:nō solū ad salutē: ueꝫ ætiā ad dignitatē:si eius qui hæc oīa suo uobis piculo cōseruauerit: illū filiū esse mēme ritis . Quaꝓpter de sūma salute uestra.P.C.populiq.ro. de uestris cōiugib9 ac liberis :de aris:de focis:de phāis:ac tēplis :de tocius urbis tectis :ac sedibus:de impio:ac liber tate:de salute Italiæ:de uniuersa re.pu.decernite diligēter: ut istituistis : ac fortiter . Habetis eū cōsulē : q & parere uobis & uestris decretis nō dubitet : q & ea quæ statueri tis quo ad iuuet deffendere : & p se ipꝫ pstare possit .

EXPLITIVNT. INVECTIVAE .
M . T . C. QVATVOR .
IN . CATILINAM .
FOELICITER .
FINIS·

LVCII . ANNEI . FLORI . EPITOMATVM . IN . TITVM . LIVIVM . LIBER . PRIMVS . PROOEMIVM .

OPVLVS . ROMANVS . a rege Romulo in Cæsarem Augustū septingētos per annos tantum operum pace belloq gessit .ut si quis magnitudinem imperii cum annis cōferat: ætatem ultra putet . Ita enim late per orbem tærraꝫ arma circuntulit : ut qui res eius legunt nō unius populi sed generis humani facta discāt . Nam tot laboribus piculisq iactatus est: ut ad constituendum eius imperium contendisse uirtus & fortuna uideret : Quare cum præcipue hoc quoq sicut cætera operæpcium sit cognoscere.sigillatim tamē: quia ipsa sibi obstat magnitudo:rerumq diuersitas aciem intentionis abrumpit : faciam quod solent qui terraꝫ sit9 pingūt : In breui q̄si tabella totā eius imaginē amplectar non nihil ut spero ad admirationem principis populi collaturus . si pariter atq insemet uniuersam magnitudinē eius ostendero . Si quis ergo populum Romanum quasi hominē consyderet totamq ætatem percēseat ut coeperit: utq adoleuerit: ut quasi ad quendam iuuentutis florē peruenerit : ut postea uelud cōsenuerit .. quattuor gradus ꝓcessusq eius inueniet . Prima ætas sub regibus fuit prope cccc. xliiii . per annos . quibus circum ipsam matrē suam cum finitimis luctatus est . Hæc erit eius īfantia : Sequēs a Bruto Collatinoq consulibus in Appium Claudiū & Q . Fuluium consules . cl . annos patet . quibus Italiam subegit . Hoc fuit tēpus uiris armis īcitatissimū : Ideo qs adolescentiā dixerit. Deinceps ad cæsarem Augustum.cl.

Quod ego uestro bonorꝫq; ōniū auxilio mēoriaq; tātorꝫ p iculorꝫ: quæ nō mō ī hoc populo q̄ seruat9 est: sed ōniū gētiū sermōib9 ac mētib9 semp herebit: A me atq; meis facile ꝓpulsari posse cōfido. Neq; ulla ꝓfecto tāta uis re piet: quæ cōiurationē uestrā equitatūq; romanorꝫ & tātā cōspirationē bonorꝫ ōniū cōfrīgere & labefactare possit. Quæ quō ita sint. P.C. ꝓ īpio: ꝓ exercitu ꝓ ꝓuītia quaꝫ neglexi: ꝓ triūpho: cæterisq; laudis in signib9: quæ sunt a me ꝓpter urbis: uestreq; salutis custodiā repudiata: ꝓ cliē telis: ꝓ hospiciisq; officii: ꝓ ꝓuincialib9 quæ cū urbanis operib9: nō mīore labore tueor q̄ comparo: ꝓ his igit ōni bus reb9 & ꝓ meis ī uos singularib9 studiis: ꝓq; hac quā cōspicitis ad cōseruādā rē. pu. diligētia: nihil a uobis nisi hui9 tēporis: toci9q; mei cōsulat9 mēoriā postulo: quæ dū erit ī uestris fixa mētibus: tutissimo me muro septū eē ar bitror: Quod si meā spe3 uis im ꝓbor fefellerit: atq; supa uerit. comēdo uobis paruū filiū meū: cui ꝓfecto satis erit ꝓsidii: nō solū ad salutē: ueꝫ ætiā ad dignitatē: si eius qui hæc oīa suo uobis piculo cōseruauerit: illū filiū esse mēine ritis. Quaꝓpter de sūma salute uestra. P.C. populiq;. ro. de uestris cōiugib9 ac liberis: de aris: de focis: de phāis: ac tēplis: de tocius urbis tectis: ac sedibus: de impio: ac liber tate: de salute Italiæ: de uniuersa re. pu. decernite diligēter: ut istituistis: ac fortiter. Habetis eū cōsulē: q̄ & parere uobis & uestris decretis nō dubitet: q̄ & ea quæ statueri tis quo ad iuuet deffendere: & ꝓ se ipꝫ ꝓstare possit.

EXPLITIVNT. INVECTIVAE.
M. T. C. QVATVOR.
IN. CATILINAM.
FOELICITER.
FINIS.

Incipit abreuiatorium

LVCII. ANNEI. FLORI. EPITOMATVM. IN. TITVM. LIVIVM. LIBER. PRIMVS. PROOEMIVM.

OPVLVS. ROMANVS. a rege Romulo in Cæsarem Augustū septingētos per annos tantum operum pace belloq; gessit. ut si quis magnitudinem imperii cum annis cōferat: ætatem ultra putet. Ita enim late per orbem tærraꝫ arma circuntulit: ut qui res eius legunt nō unius populi sed generis humani facta discāt. Nam tot laboribus piculisq; iactatus est: ut ad constituendum eius imperium contendisse uirtus & fortuna uideret: Quare cum præcipue hoc quoq; sicut cætera operæp̄cium sit cognoscere. sigillatim tamē: quia ipsa sibi obstat magnitudo: rerumq; diuersitas aciem intentionis abrumpit: faciam quod solent qui terraꝫ sit9 pingūt: In breui q̄si tabella totā eius imaginē amplectar non nihil ut spero ad admirationem principis populi collaturus. si pariter atq; insemet uniuersam magnitudinē eius ostendero. Si quis ergo populum Romanum quasi hominē consyderet totamq; ætatem percēseat ut coeperit: utq; adoleuerit: ut quasi ad quendam iuuentutis florē peruenerit: ut postea uelud cōsenuerit. quattuor gradus ꝓcessusq; eius inueniet. Prima ætas sub regibus fuit prope cccc. xliiii. per annos. quibus circum ipsam matrē suam cum finitimis luctatus est. Hæc erit eius īfantia: Sequēs a Bruto Collatinoq; consulibus in Appium Claudiū & Q. Fuluium consules. cl. annos patet. quibus Italiam subegit. Hoc fuit tēpus uiris armis īcitatissimū: Ideo qs adolescentiā dixerit. Deinceps ad cæsarem Augustum. cl.

anni quibus totum orbem pacauit. Hæc iam ipſa iuuenta impii: & q̃ſi quædã robuſta maturitas a cæſare Auguſto in ſeculum noſtr̃ haud multo minus anni. cc. q̃bus in ertia Cæſar̃ q̃ſi cõſenuit atq̃ decoxit: niſi qd' ſub Traiano principe mouet lacertos & p̃ter ſpem õniũ ſenectus impii q̃ſi reddita iuuentute reuireſcit.

ROMVLVS. PRIMVS REX.

Rimus ille & urbis & impii conditor Romul9 fuit Marte genitus Rhea Syluia hoc de ſe ſacer dos grauida confeſſa ẽ: mox nec fama dubitauit: cum Amulii imperio abiectus improfluentẽ cũ Remo fratre non potuit extingui: ſiqdem & Tyberinus amnẽ repſſit: & relictis Catulis lupa ſecuta uagitũ ubera admouit infantib9 matrẽq̃ ſe geſſit. Sic repertos apud arborem Fauſtulus gregis paſtor tulit in caſam atq̃ educauit. Alba tunc erat Latio caput: Iuli opus. Nam Lauinium patris Aeneæ contempſerat. Ab his Amulius iam ſeptia ſobole regnabat: fratre pulſo Numitore: ei9 ex filia Romulus gignit'. Igit' ſtatim prima iuuẽtæ face patruũ Amuliũ Romulus ab arce deturbat: Auũ reponit: ipe flumiis amator & mõtiũ apd' quos erat educat9 moenia nouæ urbis agitabat: Gemini erãt: Vter auſpicaret' & regeret adhibuere piacula. Rẽ9 mõtẽ Auẽtinũ Hic Palatinũ occupat. Prior ille ſex uultures: hic poſtea ſ3. xii. uidit. Sic uictor urbẽ augurio excitat plen9 ſpei bellatricẽ fore. Ita illi aſſuetæ ſanguini & p̃dæ aues pollicebant'. Ad tutelam nouæ urbis ſufficere uallũ uidebat': cuius dũ irridet anguſtias Remus idq̃ ĩcrepat: ſaltu dubiũ an iuſſu fratris occiſus ẽ. Prima certe uictĩa ſuit: mũitionẽq̃ urbis nouæ ſanguine ſuo conſecrauit. Imaginẽ urbis magis q̃ urbẽ fecerãt: incolæ deerãt: erat in ꝓximo luc9: hũc Aſyllũ facit. Statim mira uis hominũ Latini tuſciq̃ paſtores: qdã etiã

tranſmarini Phryges q Aenea arcades: q ſub Euãdro duce ĩfluxerãt. Ita ex uariis q̃ſi elemẽtis cõgregauit corp9 unũ populũq̃ Rõanũ ipe fecit. Res erat unius ætatis popul9 uiroꝝ: itaq̃ matrimonia e finitimis petita: qa nõ ĩpetrabant' manu capta ſũt: ſimulatis q̃ppe ludis equeſtrib9 uirgines quæ ad ſpectaculũ uenerãt p̃da fuere & ſtatim cauſa belloꝝ. pulſi fugatiq̃ Veiẽtes Ceninẽſiũ captũ ac diruptũ oppidũ ſpolia inſup opima derege feretio Ioui manibus ſuis rex reportauit. Sabinis ꝓditæ portæ p uirginẽ: nec dolo: ſ3 puella p̃tiũ rei quæ gerebãt in ſiniſtris petierat: dubiũ clypeos an armillas. illi ut fidẽ ſoluerẽt: & ulciſcerẽt' clypeis obruere. ita admiſſis intra moenia hoſtibus atrox in ipo aditu pugna: adeo ut Romulus Iouẽ rogaret: ut fedam ſuoꝝ fugam ſiſteret. Hinc templũ & ſtator Iupiter. Tandẽ ſæuiẽtibus interuenere raptæ laceris comis: ſic pax facta cũ Tatio foeduſq̃ p̃cuſſũ: ſecutaq̃ res mira dictu ut relictis ſedibus ſuis nouã in urbẽ hoſtes demigrarent: & cũ generis ſuis auitas opes ꝓ dote ſociarẽt. Auctis breui uiribus: hunc Rex ſapiẽtiſſimus ſtatũ rei publice ĩpoſuit: iuuẽtus diuiſa p̃tribus in eqs & armis ad ſubita bella excubaret: conſiliũ rei. p. penes eſſet ſenes: qui ex auctoritate patres: ob ætatẽ ſenatus uocabat'. His ita ordinatis cum repẽte cõtionẽ haberet ãte urbẽ capræ apud paludẽ e conſpectu ablatus eſt. Diſcerptũ aliq̃ a ſenatu putãt ob aſpi9 ingeniũ: ſed oborta tẽpeſtas ſoliſq̃ defectio cõſecrationis ſpetiẽ p̃buere: cui mox Iuli9 Procul9 fidẽ fecit. uiſũ a ſe Romulũ affirmãs auguſtiore forma: q̃ fuiſſet: mãdare p̃terea ut ſe ꝓ nũine accipẽt. Quirinũ cælo uocari placitum diis ita gẽtiũ Rõa potiret'.

NVMMA. POMPILIVS. II. REX.

Vccedit Romulo Nũma Pompili9: quẽ Curib9 Sabinis agentẽ ultro petiuere ob inclitã uiri religiõ3.

Ille ſacra & ceremonias ōnemq; cultū deorꝫ īmortaliū do
cuit. Ille pōtifices Augures Salios cæteroſq; p ſacerdotia:
Annū quoq; ī duodecī mēſes faſtos dies nefaſtoſq; deſcrip
ſit. Ille ācilia atq; palladiū ſecreta quedā īpii pignora. Ia
nūq; geminū fidē pacis & belli. īprimis focū Veſtæ colen
dū uirginib9 dedit. ut ad ſimulacꝫ cæleſtiū ſydeꝫ cuſtos
īperii flāma uigilaret. Hæc oīa quaſi monitu deæ Egeriæ
quo magis barbari accipent. Eo deniq; ferocē populū re
degit ut qd' ui & iniuria occupauerat īperiū religiōe atq;
iuſtitia gubernaret.

TVLLVS. HOSTILIVS. III. REX.

Xcipit Pōpiliū Nūmam Tullus Hoſtili9: cui in
honorē uirtutis regnū ultro datū. Hic ōneꝫ mili
tarē diſciplinā: artēq; bellādi cōdidit. Itaq; miꝫ
īmodū exercitata iuuētute ꝓuocare auſ9 albanos grauē &
diu principē populū ſed cū pari robore frequentib9 pliis
utriq; cōminuerēt missō in cōpendiū bello: Horatiis Cu
riatiiſq; trigeminis: Hīc atq; inde fratrib9 utriuſq; populi
fata cōmiſſa ſunt. Anceps & pulchra cōtentio exituq; ipo
mirabilis. Tribus qppe illinc uulneratis: hinc duob9 occi
ſis: qui ſuperat Horatius addito ad uirtutē dolo: ut diſtra
heret hoſtē ſimulat fugā: ſinguloſq; ꝓ ut. ſeq; poterant: ad
ortus exupat. Sic raꝫ alias decus unius manu parta uic
toria ē: q̄ ille mox parricidio foedauit flentē circa ſe ſpo
lia ſpōſi qdē: ſꝫ hoſtis ſororē uiderat. Hūc tā īmatuꝫ uir
ginis amorē ferro ult9 eſt. Citauere leges nefas ſꝫ abſtulit
uirtus parricidā: & facinus intra gloriā fuit. Nec diu in
fide māſit alban9. Nā fidenate bello miſſi ī auxiliū ex foe
dere medii īter duos expectauere fortunā: Sꝫ rex callidus
ubi īclinare ſe ſocios ad hoſtē uidꝫ: tollis animos q̄ſi ipe
mādaſſet. Spes īde noſtris met9 hoſtib9: ſic fraus ꝓditoꝫ
irrita fuit. Itaq; hoſte uicto ruptorem ſoederis Metium
Suffetiū religatū inter duos curr9 pnicibus eqs diſtrahit.
Albāq; ipaꝫ q̄uis pentē æmulā tamē diruit: cū prius ōnes
opes urbis īpmq; populū Romā trāſtuliſſet: prſ9 ut cō
ſanguīea ciuitas nō piſſe: ſed in ſuū corp9 rediſſe rurſ9 ui
deretur.

ANCVS. MARCVS. IIII. REX

Ncus deinde Marcius nepos Pōpilii pari īgenio
Hic igit' & moenia muro āplexus ē: & inter flu
entē urbi Tyberim pōte cōmiſit Hoſtiāq; ī ipſo
maris fluminiſq; cōfinio coloniā poſuit. Iam tū uidelicet
pſagiēs anio futuꝫ: ut toti9 mūdi opes & cōmeat9 illo ue
luti maritio urbis hoſpitio recipenē.

TARQVINVS. PRISCVS. V. REX.

Arqnus poſtea priſcus q̄uis trāſmarinæ originis
regnū ultro petēs accepit: ob induſtriā atq; elegā
tiā. Quippe q oriūdus corintho græcū īgeniū ita
licis artib9 miſcuiſſet. Hic & ſenat9 maieſtatē nūero am
pliauit: & cēturiis tribus auxit: q̄ten9 Accius Neuius nu
meꝫ augeri ꝓhibebat ſūm9 augurio: quē mox ī expimētū
rogauit fieri: ne poſſꝫ qd' ipe mēte cōcepat. Ille rē exptus
augurio poſſe reſpōdit. Atq hoc inqt agitabā: an cotē illā
ſecare poſſeꝫ nouacula. Augur potes inqt ergo & ſecuit.
Inde Rōanis ſacer augurat9. Neq; pace Tarqni9 q̄ bello
prōptior. Duodecī nāq; tuſciæ populos frequētib9 armis
ſubegit: & īde faſces trabeæ curules: anuli phaleræ paluda
mēta ptexta. īde qd' aureo curru q̄tuor eqs triūphet. To
gæ pictæ tunicæq; palmatæ oīa deniq; decora: & inſignia
qbus īpii dignitas emineret.

SERVIVS. TVLLVS. VI. REX.

Eruius Tull9 deinceps gubernāda urbis inuadit:
nec obſcuritas īhibuit q̄uis ſerua matre creatū. Nā
eximiā indolē uxor Tarqni Tanaquil liberaliter

educarat:& clarꝫ fore uisa circa caput flāma ꝓmiserat. Igit̃ inter Tarqnii mortē ānitēte regia substitut9 ī locū regis q̃si ad tēpus regnū dolo ꝓtū sic egit industriæ: ut iure ad eptus uideret̃. Ab hoc po. Ro. relatus incēsum: digestus in classes: curiis atqꝫ collegiis distributus: sūmaqꝫ regis solertia: ita ē ordinata res.pu. ut oia patrimonii dignitatis ætatis artiū offitioꝝqꝫ discrimia ī tabulas referrēt̃ ac si maxia ciuitas miniæ dom9 diligētia cōtineret̃.

TARQVINIVS . SVPERBVS . VII . REX.

Ostrem9 ōniū fuit regū Tarqnius: cui cognomē supbo ex moribus datū. Hinc regnū auitā: qd̃ a seruio tenebat̃ rapę maluit q̃ expectare. Immissis que in eū ꝓcussorib9 scelere partā potestatē nō meli9 egit q̃ acqsiuerat. Nec abhorrebat morib9 uxor Tulia: quæ ut uirum regē salutaret: supra cruentū patrē uecta carpēto cōsternatos equos egit. S3 ipe in senatū cædibus: in omnes supbia quæ crudelitate grauior ē bonis: crassatus cū sæuitiā iam domi fatigasset: tandē in hostes cōuersus est. Sic ualida oppida in latio capta sūt Ardea Ocricolū Gabii Suessa Pometia. Tūc quoqꝫ cruentus ī suos neqꝫ .n. filiū uerberare dubitauit: ut simulanti trāsfugā apud nostes hinc fides esset: cui a Gabiis ut uoluerat recepto: & ꝓ nuncios cōsulēti qd fieri uellet: eminētia forte papauerum capita uirgula excutiēs. cū ꝓ hæc interfitiēdos eē pricipes ītelligi uellet. quæ supbia sic respōdit tamē de manubiis captarū urbiū tēplū erexit Quod cū inaugurarēt̃ cedētib9 cæteris diis mira res dictu restitere iuuētas & terminus placuit: uatib9 cōtumatia nūinū Siqdē firma oia & æterna pollicebant̃. S3 illud horrendū qd̃ moliētib9 ædē in fūdamētis humanū reptū est caput: nec dubitauere cuncti monstrum pulcherimū impii sedē terraꝫ caputqꝫ promittere. Tam diu superbiam regis populus Romanus perpessus est: donec aberat libido. Hanc ex liberis ei9 iportūitatē tolerē nō potuit: quoꝫ cū alter ornatissimæ foeminæ Lucretiæ stupꝫ ītulisset: matrona dedec9 ferro expiauit. Impiū cū regib9 abrogatū est.

ANACEPHALAEOSIS . DE . VII . REGIBVS.

Aec est pria ætas populi. Ro. & q̃si infantia q̃ habuit sub regib9. VII. q̃dā fatoꝫ industria tā uariis ingenio ut rei. p. ratio & utilitas poscebat. Nam qd Romulo ardētius? Tali opus fuit ut inuaderet regnū. Quid Numa religiosi9? Ita res poposcit ut ferox popul9 deoꝫ metu mittigarēt̃. Quid ille militiæ artifex Tullus? Bellatorib9 uiris q̃ necessari9 ut accueret ratione uirtutē? Quid ædificator Anch9: ut urbē colōia extēderet pōte iungeret: muro tuerēt̃. Iam uero ornamēta Tarqni & insigna q̃tam pricipi populo addiderūt ex ipo habitu dignitatē? Actus a Seruio census qd effecit: nisi ut ipa se nosset res.pu? Postrēo Supbi illi9 īportuna dōinatio nō nihil īmo plurimū ꝓfuit. Sic.n. effectū ē ut agitat9 iniuriis popul9 cupiditate libertatis incēderēt̃.

DE . MVTATIONE . POPVLI . ROMANI.

Git̃ Bruto Collatinoqꝫ ducib9 & auctorib9: qb9 ultionē sui moriēs matrona mādauerat. populus Ro. ad uīdicandū libertatis & pudicitiæ decus: quodā q̃si instinctu deoꝫ cōcitat9: regem repēte destituit bona dirripit agꝫ Marti suo cōsecrauit. Imperiū in eosdē libertatis suæ uindices transfert mutato tamē nomine & iudice. Quippe ex ꝓpetuo annuū placuit ex singulari duplex: ne potestas solitudine uel mora corrumperēt̃: consulesqꝫ appellauit: ꝓ regibus: ut consulere se ciuibus suis debere mēinisset: Tantūqꝫ nouæ libertatis gaudiū īcesserat: ut uix mutati status fidē capent: alterumqꝫ ex consulibus tantum ob nomen & genus regiū fastib9 abrogatis urbe

dimitterent. Itaq; substitutus Oratius Publicola ex sūmo studio adnixus est ad augendā liberi populi maiestatē. Nā & fasces ei ꝑ cōtione sūmisit: & ius ꝓuocationis aduersꝰ ipos dedit: & ne spetie artis offēderet eminētes ædes suas in plana sūmisit: Brutus uero fauori ciuiū etiā domꝰ suæ clade & parricidio uel ificatus est. Quippe cum studere liberos suos reuocandis in urbē regibꝰ cōperisset ꝓrrexit in forū: In cōtione media uirgis cecidit: & securi ꝑcussit Vt plane publicus parēs in locū liberoꝝ adoptasse sibi populū uidereť. Liber iam hinc populꝰ Ro. prima aduersꝰ exteros arma ꝑ libertate corripuit mox ꝑ finibus deinde ꝑ sociis: cū ꝑ gloria & ipio lacessentibꝰ assidue usq; q̄que finitimis. Quippe cū patrii soli gleba nulla sit: sꝫ statim hostile pomeriū mediusq; iter latiū: atq; tuscos q̄si quodā in biuio collocatꝰ ōnibꝰ portis in hostē incurreret. donec q̄si cōtagione quadā ꝑ singulos itū ē: & ꝓximis qbuscūq; correptis totā Italiā sub se redegerūt.

BELLVM. HETRVSCVM.

Vlsis ex urbe regibꝰ prīa ꝑ libertate arma corripuit. Nā Porsenna rex etruscoꝝ ingētibꝰ copiis aderat: & Tarqnios manu reducebat. Hūc tamē q̄uis & armis & fame urgeret: occupatoq; Ianiculo ipsiꝰ urbis faucibꝰ īcubaret sustinuit: repulit: nouissime etiā admiratōe ꝑtulit: ut supior ultro cū pene uictis amicitiæ foedera feriret. Tūc illa Romana ꝓdigia atq; miracula Horatiꝰ Mutiꝰ Chlodia quæ nisi ī ānalibꝰ forēt hodie fabulæ uiderenť. Quippe Oratiꝰ Codes: postq̄ hostes ūdiq; īstantes sūmouere solꝰ nō poterat pōte rescisso trāsnatat Tyberim: nec arma dimittit: Mucius Sceuola regē ꝑ īsidias in castris ipsiꝰ aggredit. Sꝫ ubi frustato circa purpuratū. eius ictu tenet ardētibꝰ focis iniecit manū terrorēq; geminat dolo: ut. n. scias īqt quē uiꝝ effugieris trecēti iurauimꝰ: cū interim īmane dictu hic iterit ille trepidaret tanq̄ manꝰ regis arderet. Sic siqdē uiri: sꝫ ne qs sexus a laude cessaret ecce uirginū uirtus una ex obsidionibꝰ regi data elapsa custodiā Chlodia ꝑ patriū flumē eqtabat: & rex qdē tātisq; uirtutū territus mōitis ualere liberosq; eē iussit. Tarqnii tā diu dimicauerūt: donec Arūtē filiū regis mānu sua Brutus occidit: supq; ipm mutuo uulnere expirauit: plane q̄si adulteꝝ ad īferos usq; īsequereť.

BELLVM. LATINVM.

Atini quoq; Tarqnios asserebāt: æmulatōe & inuidia pulsos: ut populus: q foris dominabať: saltē domi seruiret. Igiť ōne latiū Manilio Tusculano duce q̄si in ultiōꝫ regis tollit animos. Apud regillū lacū dimicať diu marte uario. donec Postumius ipe dictator signū ī hostes iaculatus ē nouū & īsigne cōmentū: uti petereť cursu cossus eqtū magister exuere frenos impauit: & hoc nouū quo acrius incurrerēt. Ea deniq; atrocitas ꝑlii fuit: ut iter fuisse deos spectaculo forma tradiderit: duos ī cādidis eqs Castorē atq; Pollucē nemo dubitauit. Itaq; & imperator ueneratus est: pactusq; uictoriam templa promisit & reddidit plane quasi stipendium cōmilitonibus deis. Hactenus ꝑ libertate mox de finibus cū eisdē latinis assidue & sine ītermissione pugnatū. Cora qs credit? & Algidū terrori fuerūt Satricū atq; Corniculū ꝓuintiæ: de uerulis & Bouillis pudet sed triūphauimus. Tibur nūc suburbanū et æstiuæ ꝑneste delitiæ in capitolio uotis petebanť. Idem tunc Fesulæ: qd' capreæ nup. Idemq; nemus Aricinū: qd' Hercinius saltus: Fragellæ: Gesoriacū: quod Tigris qd' Euphrates: Coriolosq; proh pudor uictos adeo gloriæ fuisse: ut captū oppidū. C. Marius Coridanꝰ q̄si Numantiā aut africā nōini īduerit. Extant et parta de Antio spolia: quæ Memius ī suggestu fori capta hostium classe

fuffixit. Si tamẽ illa claſſis. Nã ſex fuerũt roſtratæ:Sꝫ hic nũer9 illis mitiis nauale bellũ fuit. Peruicaciſſimi tamen latinorꝫ eq & uolſci fuere:& quottidiani:ut ſic dixerĩ: hoſtes. Sꝫ hos p̃cipue Tit9 Quintius domuit. Ille dictator ab aratro q obſeſſa & pene iã capta Martii Manilii cõſulis caſtra egregia uirtute ſeruauit. Mediũ erat tẽpus forte ſe mẽtis cũ patriciũ uirꝫ ĩ niſũ aratro ſuo lictor ĩ ip̃o ope deprẽhendit. Inde ĩ aciẽ ꝓfect9:nc qd a ruſtici opis imitatõe ceſſarit. Victos more pecudũ ſub iugũ miſit: Sic expediti one finita reddit ad boues rurſus triũphalis agricola fide numinũ qua uelocitate intra qndecim dies coeptũ pactũ que ꝓrſus eſt bellũ ut:feſtinaſſe dictator ad relictũ op9 uideretur.

BELLVM . CVM . HETRVSCIS . ET . FALISCIS . ET . FIDENATIBVS .

Sidui uero & ãniuerſarii hoſtes & ab hetruria fuere Veiẽtes adeo ut extra ordiariã manũ aduerſ9 eos ꝓmiſerit:priuatiq; geſſerit bellũ:gens una Fabiorꝫ ſatis ſup̃ idonea cladis cæſi apd' Cremerã tercẽti patriti9 exercit9 & ſcelerato ſignat' nõine:quæ ꝓficiſcẽtes in p̃liũ porta dimiſit Sꝫ ea clades ingẽtib9 expiata uictoriis poſtq̃ p̃ alios atq; alios duces robuſtiſſima capta ſũt oppida: uario qdẽ euentu Faliſci ſe ſponte dedere cremati ſuo igne :Fidenates rapti fũdit9 deletiq; Veientes. Faliſci cũ obſiderent:mira uiſa ẽ fides ip̃atoris:nec ĩmerito qd' ludi magiſtrꝫ urbis ꝓditorẽ cũ his quos adduxerat pueris uictum ſibi ultro remiſiſſet. Eã nãq; uir ſanct9 & ſapiẽs uerã ſciebat eẽ uictoriã quæq; ſalua fide & ĩtegra dignitate p̃areť. Fidenæq; qa pes nõ erãt ferro ad terrorẽ mouẽdũ facib9 armate & diſcolorib9 ſerpẽtũ ĩ modũ uittis furiali more ꝓceſſerãt:ſꝫ habit9 ille feralis euerſiõis omẽ fuit: Veientũ q̃nta res fuerit ĩdicat decẽnis obſidio. Tunc primũ hyematũ ſub pellibus: taxata ſtipẽdia hiberna adactus miles ſua ſpõte iureiurãdo:niſi capta urbe non remeare. Spolia de Iaerte Tolũnio rege ad feretriũ reportata. Deiq; nõ ſcalis non irruptõe: ſꝫ cuniculo & ſubteraneis dolis p̃actũ urbis excidiũ. Ea deniq; iuſſa & p̃dæ magnitudo: ut eius deciæ Appollini pythio mitteret: uniuerſuſq; po. Ro. ad dirreptõꝫ urbis uocaret. Hæc tũc fuere:nũc fuiſſe qs mẽinit ? Quæ reliqæ Qd' ueſtigiũ? laborat annaliũ fides: ut Veios fuiſſe credam9.

BELLVM . GALLICVM .

Ic ſiue ĩuidia deũ: ſiue fato rabidiſſim9 ꝓcurrẽtis impii curſ9 parꝫ p̃ Gallorꝫ Sẽonũ ĩcurſiõe ſupprimět. qd' tẽpus populo Ro. neſcio utrꝫ clade funeſti9 fuerit an uirtutis expimẽtis ſpetioſi9. Ea certe fuit uis calamitatis: ut in expimentũ illatũ putẽ diuinit9 ſcire uolẽtib9 ĩmortalibus diis an Romana uirtus impiũ orbis mereret. Galli Senões gens naťa ferox morib9 incõdita: ad hoc ip̃a corporꝫ mole p̃inde armis ingẽtibus: adeo õni genere terribilis fuit: Vt plane nata ad hõinum interritũ urbiũ ſtragẽ uidereť. Hi quondã ab ultimis terrarꝫ oris & cingẽte õnia occeano ingenti agmine ꝓfecticũ iam media uaſtaſſent: poſitis inter alpes & padũ ſedibus: nec his qdem cõtenti p̃ Italiã uagabanť. Tũc Cluſiũ urbẽ obſidebant ꝓ ſociis ac foederatis populo. Ro. interuenit. miſſi ex more legati: ſed qd' ius apud barbaros? ferocius agũt mouẽt deinde certamẽ. Conuerſis igitur a Cluſio:Romãque uenientibus ad Aliã flumẽ cũ exercitu. Fabius cõſul occurrit. Non temere foedior fuit clades. Itaq; hunc diẽ faſtis Roma damnauit. Fuſo exercitu iam moenib9 urbis appropinquabãt. erant nulla p̃ſidia. Tunc igiť aut nunq̃ alias apparuit illa Romana uirt9. Iampridẽ maiores natu ampliſſimis uſi honoribus in forum coeũt. Ibi deuouẽte

pontifice se diis manibus cōsecrāt: Statiq; suas q̄sq; ædes regressi in trabeis erāt: & āplissimo cultu ī currulib9 sellis sese posuerūt: ut cū uenisset hostis in sua dignitate more rent̄. Pontifices & flamines quicqd religiosissimum in tēplis erat: ptim in doliis defossa terra recondūt: partim imposita palustris secū auferunt. Virgines simul & sacer dotio uestæ nudo pede fugientia sacra comitant̄: Tamen excipisse fugiētes un9 ex plebe fert̄ Albin9: qui depositis uxore & liberis uirgines ī palustr̄ recepit: Adeo tūc quo q; ī ultimis religio publica priuatis affectib9 antecellebat Iuuent9 uero q̄ satis cōstat uix mille hominū fuisse: duce Manlio arcē capitolini mōtis insedit obtestata iēm q̄si p̄ sentem Iouem ut quemadmodū ipi ad defendendū tēplū eius concurrissent: ita ille uirtutē eor̄ numīe suo tueret̄. Aderant interim Galli apertāq; urbem primū trepidi ne quis sub esset dolus: mox ubi solitudinē uident: pari cla more & īpetu inuadūt patētes passim domos adeūt. Vbi sedentes in currilib9 suis p̄textatos senes: uelud deos ge niosq; uenerati mox eosdē postq̄ hōines eē liquebat: alio quin nihil respōdere dignitates pari uecordia mactant. fa cesq; tectis iniciūt & totā urbem igne ferro manibus exe quāt. Sex mensib9 barbari quis crederet circa unū mōtē pepēderūt: nec dieb9 modo s̄ noctibus quoq; ōnia expti cū tamē Manlius nocte subeūtes clāgore anseris excitatus a summa rupe deiecit. Et ut spē hostibus demeret Quāq̄ in summa fame tamē in spem fidutiæ panes ab arce iacu latus est: & statuto quodā die p medias hostiū custodias Fabiū pontificē ab arce dimisit qui solemne sacr̄ in qri nali monte cōficeret: Atq; ille per media hostium tela in columis religionis auxilio rediit: ppicioq; deos renūcia uit. Nouissime cū iam obsidio sua barbaros fatigasset id est mille pondo auri recessum sumi uendicātes idq; ipam insolentiā: cū ad iniq̄ pōdera addito adhuc gladio supbe uictis increparēt: subito aggressus a tergo Camillus adeo cecidit: ut ōnia incēdior̄ uestigia gallici sanguinis ūdatōe deleret: agere gratias diis īmortalib9 ipo tantæ cladis no mine lib3. Pastor̄ casas ignis ille & flāma pauptatē Ro muli abscōdit. Incēdiū illud qd egit aliud nisi ut destīata hōinū ac deor̄ domicilio ciuitas nō deleta nec diruta: sed expiata & illustrata poci9 uideat̄? Igit̄ post assertā a Mā lio restitutā a Camillo urbē acrius etiā uehemētiusq; in fi nitimos resurexit. Ac primū ōniū illā ipa3 gallicā gentē nō cōtentus moenibus expulisse cum p Italiam naufragia sua latius traheret: sic psecut9 est duce Camillo: ut hodie nulla senonū uestigia supsint. Semel apud Anienem tru cidati sunt cum singulari certamine Manlius aureum tor quē barbaro īter spolia detraxit: inde torq̄ti. Iter̄ Pōtino agro: cū ī simili pugna Luti9 Valeri9 īsidēte galeæ sacra alite adiut9 rettulit spolia. īde Coruini. Tamē p9 aliquot ānos oīs reliqas eor̄ ī hetruriā ad lacū uadimōis Dolobel la deleuit: ne qs extaret ī ea gēte q incēsa3 a se Romanā ur bem gloriaret̄.

BELLVM. ITALICVM.

Onuersus a Gallis in latinos Manlio Torquato Decio Murena cōsulibus semp qdem æmulatiōe impii & magistratuū infestos: tū uero cōtemptu urbis incēse cū ius ciuitatis ptem imperii & magistratuū poscerent apud q̄ amplius q̄ cōgredi: auderēt. quo tēpore qs cessisse hostem mirabit̄: cū alter consulū siliū qa cōtra imperiū pugnauerit: q̄uis uictorē occiderit quasi plus in impio esset q̄ in uictoria: Alter q̄si monitu deor̄ capite uelato primā ante aciē diis manib9 se deuouerit: ut in cō fertissima se hostiū tela iaculatus nouū ad uictoriam iter sanguinis sui semita apiret.

BELLVM . SABINVM .

Latinis aggressus est gentē Sabinorū: q̄ īmemores factæ sub Tito Tatio affinitatis quodā contagio belli se latinis adiunxerūt. Sed Curio Dentatus cōsul oēs eū tractū: q̄ Nar abit fontesq̄ Velini Adriatico tenus mari igne ferroq̄ uastauit. Qua uictoria tātū hōinū tantū agrorū redactū ē ī potestatē: ut ī utro eēt: nec ipse posset æstīare q̄ uicerat.

BELLVM . SAMNITICVM .

Ræcibus deinde cāpaniæ motus: nō ꝑ se: sed qd' est speciosius ꝑ sociis samnitas iuadit. Erat foedus cū utrisq̄ ꝓculsū: ſ hoc cāpani sanctius: & prius omniū suorū deditiōs fecerāt. Sic ergo ꝓ. Ro. bellū samniticū tanq̄ sibi gessit. Omniū nō mō Italiæ: ſ toto terrarū orbe pulcherrima Cāpaniæ plaga ē. Nihil mollius cælo: denicq̄ bis floribus uernat: nihil uberius solo: ideo liberi Ceterisq̄ certamē dicit. Nihil hospitalius Mari. Hic illi nobiles portus Caieta Misenus & tepētes fontibus Baiæ Lucrinus & Auernus quædā maris ostia: Hic amicti uiribus mōtes Gaurus Falernus massicus: & pulcherrimus ōniū Vesuius ætnæi ignis imitator: urbes ad mare. Formiæ. Cūæ. Puteoli. Neapolis Herculanitū. Pōpeii. & ipa caput urbiū Capua quōdā iter tres maxīas. Rōani Carthaginēq̄ nūerata. Pro hac urbe his regionibus populus romanus Sanitas inuasit gentem: si opulentiā quæris: aureis & argēteis armis discolori uestæ usq̄ ad ambitū armatā. Si fallaciā: saltibus fere & mōtiū fraude grassantē. Si rabiē ac furorē: sacratis legibus humanisq̄ hostiis in exitiū urbis agitatā: Si ꝑtinatiā sexies rupto foedere cladibusq̄ ipis animosiorē. Hos tamē qn q̄ginta ānis ꝑ Fabios & Papyrios patres eorūq̄ liberos ita subegit ac dōuit: Ita ruīas ipas urbiū diruit: ut hodie Sāniū in ipo Samnio requirat: nec facile appareat: materia quatuor & .xx. triūphorū maxīe tamē nota: & illustris ex hac gente clades apud Gaudinas furculas Vecturio Postumioq̄ cōsulibus accepta ē. Clauso.n.ꝑ insidias intra eum saltū exercitu: unde nō posset euadere: stupens tanta occasione dux hostiū Pontius Herenniū patrē cōsuluit: Et ut ille dimitteret oēs uel occideret sapiēter ut senior suadet. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit: ut nec amici forent benefitio: & post flagitium hostes magis. Itaq̄ & consules statim magnifice uoluntaria deditione turpitudinem foederis dirimūt: & ultionē flagitās miles Papyrio duce horribile dictu: strictis ensibus ꝑ ipas uiā ante pugnā fuit. Vt etiā in cōgressu arsisse ōniū oculos hostis auctor fuit. nec prius finis cædibus datus: q̄ iugū hostibus & duci capto reposuerūt.

BELLVM . HETRVSCVM . SAMNITICVM . GALLICVM .

Actenus populo Rōano bellū cū singulis gētibus mox aceruatī. Tamē sic quoq̄ par oībus fuit. Hetruscorū. xii. populi Vmbri in id tempus intacti antiqssimus Italiæ populus Samnitū: Reliq̄ in excidiū Ro. nōinis repēte cōiurāt. Erat terror ingēs tot simul tātorūq̄ populorū a latere Hetruriā īfestā q̄tuor agminū signa uolitabāt. Geminus iterim saltus ī medio ante iuius q̄si plane: Calidonius uel Hercinus adeo tūc terrori erat: ut senatus cōsuli denūciaret ne tantū ꝑiculū ingredi auderet. sed nihil horū terruit ducē: qn fratre ꝑmisso explorat accessus. ille per noctē pastorio habitu speculatus ōnia refert. Tūc sic Fabius Maximus ꝑiculosissimū bellū sine ꝑiculo explicauit. Nā subito incōditos atq̄ palātes aggressus ē captis supiorib̄us iugis īsubiectos suo more detōuit. Ea nāq̄ speties fuit illius belli q̄si in terrigenas e cælo ac nubibus tela mitterēt: Nec in cruēta tamē illa uictoria. Nā oppssus in sinu uallis

Alter cōſulū Decius more patrio deuotū diis manib9 ob tulit caput ſolennēq; familiæ ſuæ cōſecrationem uictoriæ ꝑtium redigit.

BELLVM. TARENTINVM.

Equit' bellū Tarentinū unū qdē titulo & nōine ſed uictoria multiplex. Hoc.n.cāpanos Apulos atq; Lucanos & caput belli Tarētinos ideſt totā Italiā & cū iſtis ōnib9 Pyrrhū clariſſimū grætiæ regē una ueluti ruina pariter inuoluit. ut eodē tēpore & Italiā con ſumaret:& trāſmarinos triūphos auſpicaret'. Tarentū La cedæmonioꝝ opus Calabriæ quōdam & Apuliæ totiuſq; Lucaniæ caput:tū magnitudine & muris portuq; nobilis tū mirabilis ſitu. Quippe ī ipſis Adriatici maris faucib9 poſita in ōnes terras. Hiſtriā Illiricū. Epiꝝ. Achaiā. Af ricam. Siciliā uela dimittit. Imminet portui ad ꝓſpectū maris poſitū maius theatꝝ: qd' qdē cauſa miſeræ ciuitati ōniū calamitatū fuit. Ludos forte celebrabāt: cū ad remi gātes littora Romanas claſſes uidēt atq; hoſtē rati emicāt ſine diſcrimine iſultāt. Qui.n.aut unde: Rōani nec ſatis norāt: aderat ſine mora querelā ferēs legatio Hanc quoq; foede ꝑ obſcenā turpēq; dictu cōtumeliā uiolāt. Ex hinc bellū: ſ3 apparatus horribilis:cū tot ſimul populi ꝓ Tarē tinis in hos cōſurgerēt. Omnibuſq; uehemētior Pyrrhus q ſemigræcā ex Lacedemoniis cōditorib9 ciuitatē uindica caturus:cū toti9 uirib9 Epiri Theſſaliæ Macidoniæ īcog nitiſq; in id tēpus elephantis mari terra uiris eqs armis addito inſup feraꝝ terrore ueniebat. Apud Heracleaʒ & Campaniæ fluuiū Lirin Leuino cōſule prima pugna:quæ tam atrox fuit.ut Ferētaneæ turmæ ꝑfect9 obſidi9 īuect9 in regē turbauerit:coegeritq; ꝓiectis inſignibus ꝑlio exce dere. Factū niſi elephāti cōuerſi in ſpectaculū belli ꝓcur riſſent. Quoꝝ tū magnitudine: tū deformitate & nouo odore ſimul ac ſtridore cōſternati eq cū incognitas ſibi bel luas amplius q̄ erāt ſuſpicarent' fugā ſtragēq; late dederūt In apulia deinde apud Aſculū melius dimicatū eſt Curio Fabricioq; cōſulib9. Iam qppe belluaꝝ terror exoluerat. &. C.Minurius q̄rtæ legionis haſtatus uni9 ꝓmoſide ab ſciſa mori poſſe belluas oſtēderat: itaq; & in ipas pila con geſta ſunt. & in turres uibratæ faces tota hoſtiū agmina ardētib9 ruinis opuere. nec alius finis cladi fuit:q̄ nox di rimeret. Poſtremuſq; fugientiū ipe rex a ſatellitib9 hūero ſautius in armis ſuis referret'. Lucaniæ ſupma pugna ſub Aruſinis quos uocāt campis ducib9 iiſdē: q ſupius ſed & tunc ad totā uictoriā exitiū quē datura uirtus fuit: caſus dedit. Nam ꝓductis in primā aciē rurſus elephātis unū ex his pullū adacti in caput teli grauis ictus auertit:q cū ꝑ ſtragē ſuoꝝ ꝑcurrēs ſtridore quereret': mater agnouit: & q̄ſi uindicaret exiliuit. Tum ōnia qſi circa hoſtilia gra ui mole ꝓmiſcuit. Ac ſic eadē feræ: quæ primā uictoriaʒ abſtulerāt: ſecundā parē fecerāt: tertiā ſine cōtrouerſia tra diderūt. Nec uero tantū armis & in campis ſed etiā con ſiliis quoq; & domi intra urbē cū rege Pyrrho dimicatū eſt. Quippe p9 primā uictoriā uir callid9 itellecta uirtute Romana ſtatim deſperauit armis: ſeq; ad dolos contulit: Nam interēptos cremauit:captiuoſq; indulgenter habuit: & ſine ꝑtio reſtituit: Miſſiſq; deinde legatis in urbe ōni modo adnixus ut facto foedere in amicitiā recipere'. Sed bello & pace foris & domi ōneʒ in ꝓtē Romana uirtus: tunc ſe approbauit: nec alia magis q̄ Tarentina uictoria oſtendit populi.Ro. fortitudinē ſenat9 ſapientiā & ducū magnanimitatē. Quinā illi fuerūt uiri: quos ab elephātis primo ꝑlio obrutos accepimus ōmniū uulnera in pectore Quidā hoſtib9 ſuis īmortui ōniū ī manib9: enſes: & relic tæ in uultibus minæ: & ī ipa morte ira uiuebat: qd' adeo

Pyrrhus mirat9 eſt ut diceret: O q̃ facile erat orbis ĩpiũ occupare: aut mihi Romanis militibus: aut me Rege Romanis. Quæ autẽ eorꝫ: q̃ ſupfuerũt in reparando exercitu feſtinatio? cum pyrrhus uideo me inqt plane Herculis ſydere ꝓcreatũ: cui q̃ſi ab angue Lernæo. tot cæſa hoſtiũ capita de ſanguine ſuo renaſcunt. Qui autẽ ille ſenat9 fuit? Cum perorãte Apio cæco pulſi cũ munerib9: ſuis ab urbe legati ĩterroganti regi ſuo. quid de hoſtium ſede ſentirẽt urbẽ templũ ſibi uiſam ſenatum regnũ eẽ cõfiterent. qui porro ĩpi duces uel in caſtris? Quod medicũ uenale regis Pyrrhi caput afferentẽ Curius remiſit. Fabricius oblatã ſibi a Rege impii partẽ repudiauit: uel in pace? Cum Curi9 fictilia ſua ſamnitico auro ꝓferret: Fabrici9. x. põdo argenti circa Rufinũ conſularem uirꝫ quaſi luxuriam cenſoria grauitate damnaret? Quis ergo miret his moribus uirtute militia uictorẽ populum Ro. fuiſſe: unaqꝫ bello Tarentino ĩtra quadrienniũ maximã ꝓtem Italiæ fortiſſimas gentes urbes opulentiſſimas: uberrimaſqꝫ regiones in deditionẽ redigiſſe: aut quid adeo fidẽ ſuperet: q̃ ſi principia belli cũ exitu conferant. Victor primo ꝓlio Pyrrh9 tota tremente Italia Campania3 Lirim Fregellaſqꝫ populatus prope captam urbem a præneſtina arce proſpexit: & a uigeſimo lapide occulos trepide ciuitatis fumo ac puluere impleuit. Eodem poſtea bis exuto caſtris bis ſautio & ingrætiã ſuam tranſmare ac terras fugato pax & equis & tanta de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia: ut uictoriã ſuam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in urbem: aut ſpetioſior triumphus intrauit. Ante hunc diem nihil niſi pecora uolſcorꝫ greges Sabinorꝫ carpenta Gallorꝫ fracta Samnitum arma uidiſſes. Tunc ſi captiuos aſpiceres: Moloſci. Theſſali. Macedones. Brutius. Apulus: atqꝫ Lucanus. Si pompas: aurũ purpura: Signa. Tabulæ. Tarẽtinæqꝫ delitiæ. S3 nihil popul9 Ro. libẽtius aſpexit q̃ illas q̃s timuerat: cũ turrib9 ſuis belluas quæ nõ ſine ſenſu captiuitatis ſũmiſſis ceruicib9 uictores equos ſeq̃bant.

BELLVM. PICENVM.

Mnis mox Italia pacem habuit. Quid. n. poſt Tarentũ auderẽt? niſi qd' ultro ꝓſeq̃ ſotios hoſtiũ placuit. Domiti ergo picẽtes & caput gentis Aſculũ Sẽpronio duce q. tremẽte ĩter ꝓliũ cãpo Tellurem deã ꝓmiſſa æde placauit.

BELLVM. SALENTINVM.

Alentini Picentib9 additi caputqꝫ regionis Brundiſiũ cũ inclito portu Marco Atilio duce: & in hoc certamine uictoriæ ꝓtiũ templũ ſibi paſtoria pales ultro popoſcit.

BELLVM. VOLSCINENSE.

Oſtremi Italicorꝫ ĩ fide mãſere Vulſcini opulẽtiſſimi Hetruſcorꝫ iplorãtes opẽ aduerſ9 ſeruos quõdã ſuos: q̃ libertatẽ a dõinis datã ĩ ipõs erexerãt trãſlataqꝫ ĩ ſe re publica dõinabant: ſ3 hi quoqꝫ duce Fabio gurgite poenas dederũt.

POPVLI. ROMANI. AETAS. SECVNDA. FINIT. INCIPIT. TERTIA. DE. SEDITIONIBVS.

Aec eſt ſecunda ætas populi Romani & quaſi adoleſcentia: qua maxime uiruit: & quodã uirtutis flore exarſit: ac ferbuit. Itaqꝫ inerat quædam adhuc ex paſtoribus feritas: quiddã ſpirauit in domitũ. Inde eſt qd' exercitus Poſtumiũ imperatorem inficiantẽ: quas ꝓmiſerat põdas facta in caſtris ſeditione lapidauit. Qd' ſub Apio claudio noluit uincere hoſtem cũ poſſet: qd' duce Valerio Nerone detractantibus

plerisq; militiã fracti cõsulis fasces. ide qd' clarissimos prĩ cipes: qd' aduersarent' uolũtati suæ exulatiõe mulctauit. Vt Coriolanũ colere agros iubentẽ. nec min9 ille ferociter iniuriã armis uindicasset: nisi qd' iam iferentẽ signa filiũ mater Veturia lacrymis suis exarmauit. Vt ipm Camillum quod inique inter plebẽ & exercitũ diuisisse Veientẽ pdam uideret'. Sed hic melior in capta urbe cõsenuit'. & mox supplices de hoste Gallo uindicauit: cum senatu quis uehementi9 æquo bonoq; certatũ est: adeo ut relictis sedibus solitudinẽ & iteritum patriæ suæ minaret'. Prima discordia ob impotentiã feneratorũ: quibus interga quoq; seruiliter sæuientib9 in sacrũ montẽ plebs armata secessit ægreq; nec nisi tribunos impetrasset Memmii Agrippæ facũdi & sapientis uiri auctoritate reuocata est Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula: q̃ dissedisse inter se quondam humanos artus: quod omnibus opa fugientibus solus uenter ĩmunis ageret. Deinde moribundos a seiuntione rediisse in gratiã q̃ndo sensisset qd' eius opa redactis in sanguinẽ cibis irrigarent' Secundã in urbe inediã Decẽ uiratus libido cõflauit: allatas a grãtia leges decẽ prĩcipes lecti iubẽte populo cõscripserãt: ordinataq; erat in. xii. tabulis tota iustitia quom tamẽ traditos fasces regio quodã furore retinebant: ante cæteros Apius eo insolẽtiæ elatus ẽ: ut ingenuã uirginẽ stupro destinaret oblitus & Lucretiæ & regũ & iuris qd' ipe cõposuerat. Itaq; cũ oppssam iuditio filiã trahi ĩ seruitutẽ uideret Virginius pater nihil cũctatus in medio foro manu sua interfecit. admotisque cõmilitonũ signis totã eã dominationẽ obsessam armis ĩ carcerẽ & cathenas ab Auẽtino detraxit. Tertiã seditionem excitauit matrimoniorũ indignitas: ut plebeii cum patriciis iungerent': qui tumult9 in mõte Laniculo duce Camuleio tribuno plebis exarsit. Quartam

honorum cupido: ut plebei quoq; magistratus crearẽt'. Fabius ambust9 duarũ pater alterã Sulpitio patricii sanguĩis dederat: alteram plebeio. Stolo? Quodã tẽpore quod licto riæ uirgæ sonũ ignotũ penatibus suis expauerat a sorore satis insolẽter irrisa nõ iniuriã tulit Itaq; nactus tribunatum honorũ & magistratuũ cõsorcium q̃uis inuito senatu extorsit. Verum ĩ his ipsis seditiõib9 prĩcipem populum nõ ĩ merito suspexeris. Siquidẽ nunc libertatẽ nunc pudicitiam nunc nataliũ dignitatẽ honorum decora & insignia uĩdicauit. Interq; hæc oĩa null9 acrior custos: q̃ libertatis fuit: nullaq; in pretiũ eius potuit largitiõe corrũpi: cum ut ĩ magno & ĩ dies maiore populo iterim pernitiosi ciues existerẽt largitõe Cassiũ agraria lege suspectũ dõinationis regiæ psenti morte mulctauit: Ac de Spurio qd' supplicium pater ipi9 sumpsit hũc Spuriũ Meliũ qnti dictatoris impio in medio foro magister eqtũ Seruili9 Ala cõfodit. Manliũ uero capitolii uindicem qa plæroq; debitorum liberauerat altius se & inciuilius efferentẽ ad illa quã defenderat arce deiecit. Talis domi ac foris: talis bello paceq; popul9 Ro. fretũ illud adolescẽciæ idest secũdaz ipii ætatẽ habuit: in q̃ totã inter alpes fretumq; Italiaz armis subegit.

LVCII. ANNEI. FLORI. EPITOMATVM. INTITVM. LIVIVM. LIBER. SECVNDVS.

BELLVM. PRIMVM. PVNICVM.

Omita subactaq; Italia popul9 rõanus ppe qngentesimũ annũ agens cũ bona fide adoleuissz si qd eẽt robur si q̃ iuuẽtas tũ uero illerobust9 & iuuẽis & par orbi terrarũ eẽ coepit: ita mirũ & ĩcredibile dictu qppe qngẽtis ãnis domi luctat9 ẽ: adeo difficile fuerat Italiæ dare caput. His ducẽtis ãnis qui se quunt': Africã Europã Asiaz totum deniq; orbem terrarũ

bellis uictoriisq; pagrauit. Igit uictor Italiæ popul9 Ro. cum a terra freuꝫ usq; uenisset: more ignis q ob uias po pulatus incēdio siluas interueniente flumine abrūpit pau lisp substitit. Mox cū uideret opulentissimā in proximo pdā quodāmodo Italiæ suæ abscisam & q̄si reuulsa3 adeo cupiditate eius exarsit: ut quaten9 nec mari iungi nec pon tibus posset armis belloq; iungendā & ad cōtinentē suam reuocandā bello uideret? S3 ecce ultro se ipsis uiam pan dentib9 fatis nec occasio defuit: cū de poenoꝫ potētia foe derata Siciliæ ciuitas Messana quereret: Affectabat aute3 ut Roman9 ita poenus Siciliam: & eodem tēpore parib9 uterq; uotis ac uirib9 imperiū orbis agitabat. Igit specie qdē socios iuuādi: re ante solicitāte pda: Quanq̄ territaret nouitas reꝫ tanta tamē in uirtute fidutia est. Ille rudis. ille pastorius populus uereq; terrester ostendit nihil inter esse uirtutis: equis an nauib9 terra an mati dimicaretur: Apio Claudio consule primū fretū tum ingress9 ē fabu losis ī fame mōstris æstuq; uiolentū s3 adeo nō ē exterit9: ut illam ipsam ruentis æstus uiolētiam p munere amplec teret. Statimq; hac sine mora Hieronē Syracusanū regē tanta celeritate uicit: ut ille ipe se prius uictū q̄ hostē ui deret: fateret: Duillio Cornelioq; cōsulib9 etiā mari con gredi aus9 ē. Cū qdē ipa uelocitas classis cōpatæ auspiciū fuit. Intra.n.sexagesimū diem q̄ cæsa silua fuerat.c.lx.na uium classis in anchoris stetit: ut nō arte factæ s3 quoda3 munere deoꝫ cōuersæ in naues atq; mutatæ arbores uide rent. Proelii uero fama mirabilis cū illas celeres uolucres q; hostiū naues: hæ graues tardæq; comprehenderūt. Lon ge illis nauticæ artes detorquere remos & ludificari fuga rostra. iniectæ.n.ferreæ man9 machinæq;. Aliæ ante certa men multū ab hoste derisæ coactiq; hostes q̄si ī solido de cernere. Victor rego apud liparas mersa & fugata hostiū

classe primū illud maritimū egit triumphū cuiusqdē gau dium fuit: cum Duillius impator nō cōtentus unius diei triumpho p omnē uitā tibi a cena rediret plucere funalia præcinere sibi tibias iussit quasi quottidie triūpharet. Pro tanta huius uictoria leue huius plii damnū fuit. Alter cō sulū intercept9 Asina Cornelius. qui simulato colloqo euo catus: atq; ita oppressus fuit pfidiæ punice documentum: Calatino dictatore fere ōnia præsidia poenoꝫ Agrigento Drepanis Panormo Eryco Lilybæo detraxit. trepidatū ē semel circa Merinēsium saltū: sed eximia uirtute calfurni flammæ tribuni militū euasim9: q lecta trecentoꝫ manu infestū & insessum ab hostibus tumulū occupauit: adeoq; moratus hostes dū exercitus ōnis euaderet: ac sic pulcher rimo exitu thermopylaꝫ ac leonidæ famā adæquit: hoc il lustrior uidet: qd expeditioni tantæ superfuit: ac supuixit licet nihil scripserit sanguine. L. Cornelio Scipione cū ia3 Sicilia suburbana esset populi Ro. puincia serpēte lacius bello sardiniā adnexāq; ei corsicā trāsit. ubi & hic ualeriæ urbis excidio īcolas terruit adeoq; oēs terra mariq; poēns expugnauit: ut iā nihil uictortæ: nihil nisi Africa ipa resta ret. M. Atilio regulo duce iā ī africā nauigabat bellū: nec deerāt q ipo punici maris noīe: ac terrore deficerēt: augēte insup tribuno Nautio metū: ī quē nisi paruisset securi di stricta. Impator metu mortis nauigātis fecit audaciā: mox deuētis remisq; psperatū est: tantusq; terror hostis aduēt9 poenis fuit ut aptis pene portis Carthago capet. Prima belli pmiū fuit ciuitas Clypea: Prima.n.a punico littore q̄si arx & specula pcurrit & hæc & trecēta ampli9 castella uastata sūt: nec cū hoibus: s3 cū mōstris quoq; dimicatum est: cū q̄si in uindictam africe nata miræ magnitudinis ser pens posita apud bragadā castra uexaret. s3 ōnium uictor Regulus eum terrorē sui nominis late circūtulisset: cunq;

magnã uim iuuẽtutis ducesq; ipos aut cepisset aut haberet in uiculis: classemq; igẽti pda honustã & triũpho grauẽ i urbẽ pmisisset & iã ipam caput belli Carthaginẽ urgebat obsidione ipsisq; portis inhærebat. Hic paulũ circum acta fortũa ẽ tantũ: ut plura essent Rõanæ uirtutis ĩsignia. cui9 fere magnitudo calamitatis approbat. Nam conuersis ad externa auxilia hostib9 Xanthippũ ducẽ lacedemõ misis3 a uiro militiæ pitissimo uicimur. Tum foeda clades Rõanisq; usu icognita. uiu9 in manus hostiũ uenit fortissim9 impator. s3. ille qdẽ par fuit tãtæ calamitati. nã nec punico carcere ĩfractus est nec legatiõe suscepta. Quippe diuersa q̃ hostes mãdauerant cẽsuit ne pax fieret ne cõmutatione captiuoꝝ recipet: sed ne illo uolũtario ad hostes suos reditu nec i ultio siue carcere siue crucis supplitio deformata maiestas. Immo his oib9 admirabilior qd aliud q̃ uict9 de uictorib9: atq; etiã qa Carthago nõ cesserat de fortuna triũphauit popul9 autẽ Ro. multo acrior ĩfestiorq; p ulti one Reguli q̃ p uictoria fuit. Metello igit cõsule spirãti b9 alti9 poenis &. reuerso i Siciliã bello apd' panormũ sic hostes cecidit: ut nec ãpli9 eã ĩsulã cõcitarẽt argumẽtũ in gẽtis uictoriæ centũ circiter elephãtoꝝ captiuitas Sic quoq; magna pda: ac si gregẽ illũ nõ bello s3 uenatõe cæpiss3 Appio Claudio cõsule nõ ab hostib9 s3 a diis ipis supat9 est quoꝝ auspitia contempserat. Ibi statim classe demersa ubi ille pcipitari pullos iusserat qd' pugnare ab his uetaret. M. Fabio Brutõe cõsule classem hostiũ i africo mari apd' ægimuꝝ iã i Italiã ultro nauigantẽ cecidit. q̃nt9 o tũc triũphus tẽpestate intercidit: cũ opulẽta pda classis aduersis acta uẽtis naufragio suo africani & syrtes õniũ impia gentiũ insulaꝝ littora impleuit: magna clades s3 nõ sine aliqua principis populi dignitate interceptam tempestate uictoriam & triũphum periisse naufragio. Et tamẽ cum punicæ pdæ õnib9 pmõtoriis insulisq; frustarent & flui tarẽt populus Ro. triũphauit. Luctatio Catulo cõsule tandem bello finis ipositus apd' insulas qbus nomẽ Egates: nec maior alias i mari pugna. Quippe cõmeatib9 exercitu ppugnaculis armis grauis hostiũ classis: Et i ea q̃si tota Carthago qd' ipm exitio fuit Rõana classis pmpta leuis expedita & quodã genere castrẽsis ad similitudinẽ pugnæ equestris: sic remis q̃si habenis agebat & i hos uel in illos mobilia rostra spetiẽ uiuẽtiũ pferebãt. Itaq; momẽto temporis lacerate hostiũ rates totũ iter Siciliã Sardiniãq; pelag9 naufragio suo opuerũt. Tanta deniq; fuit illa uictoria: ut de excidendis hostiũ moenib9 nõ quærerẽt. Super uacuũ uisum ẽ i muros arcemq; sæuire cũ in mari iã esset deleta Carthago.

BELLVM. LIGVSTICVM.

Eracto pũico bello secuta ẽ breuis sane & q̃si ad recipiendũ spiritũ reqes argumentũq; pacis & bona fide cessantiũ armoꝝ. Tũc primũ post Numã clusa Iani porta fuit s3 stati ac sine mora patuit. Quippe iã ligures: iã ĩsubres Galli nec nõ etiã Illyrici lacessebãt. Sic de sub alpib9 idest d' sub ipis Italiæ faucib9 gẽtes deo quodã assidue icitãte ne rubiginẽ ac situ scilicꝫ uel arma sentirẽt. deniq; utriq; quottidiani & q̃si dõestici hostes tyrocinia militũ ĩbuebãt. Nec aliter utraq; gẽte q̃ si cote q̃dã pop9 Ro. ferꝫ suæ uirtutis acuebat. Ligures i imis alpiũ iugis ad hæ orrẽtes iter Varꝫ & Macrã flumẽ iplicitosq; dumis siluestrib9 maior aliq̃nto labor erat inuẽire q̃ uicere: tuti locis & fuga durꝫ atq; uelox gen9: ex occasiõe latrocinia magis q̃ bella faciebat. Itaq; cũ diu multũq; eluderẽt salt9 deciatæ buriates soxubile icognitas tãdeꝫ Fuluio9 latebras eoꝝ ignib9 sepsit: Bebius i plana deduxit Postumius ita exarmauit: ut uix reliqueret ferꝫ quo terra coleret.

BELLVM . GALLORVM . INSVBRIVM .

Allis Insubribus: & his accolis alpiū āimi feraꝝ corpora plusq̄ humana erāt. sed expimēto deprehensum ē. Quippe sicut primꝰ impetus eis maior q̄ uiroꝝ est: ita sequēs minor q̄ foeminaꝝ. Alpina corpora humeti cælo educata habēt qddam simile cū. niuibꝰ suis: quæ mox ut caluere pugna statī ī sudorē eūt & leui motu q̄si sole laxant. hi sæpe & alias: sed Britromaro duce non priꝰ soluturos se baltea q̄ capitoliū ascēdissent iurauerant factum est. Victos. n. Emilius in capitoliū distinxit: mox Ariouisto duce uouere de militū nostroꝝ prēda Marti suo torquē. intercepit Iupiter uotū: nā de. torqbꝰ eoꝝ aureum trophæū: Ioui Elaminiꝰ erexit: Biridomatro rege romana arma Vulcano ꝓmiserāt: aliorsum uota ceciderūt: occiso eni rege Marcellus tertia pꝰ Romulū patrē feretrio Ioui arma suspēdit.

BELLVM . ILLYRICVM . SEV . LYBVRNVM.

Llyrici seu lyburni sub extremis alpiū radicibus agūt inter arsiā siluā Titiūq̄ flumē longissime ꝑ totū adriatici maris littus effusi. hi regnāte Teutana muliere populationibꝰ nō cōtenti licētiæ scelus addidere. Legatos q̄ppe nostros ob ea quæ deliquerāt iure agentes ne gladio q̄dem: sed ut uictimas securi ꝓcutiūt: præfectos nauiū igne cōburūt. Idq̄ quo indignꝰ foret mulier imperabat: Itaque. CN. Fuluio centimalo duce late domantur: Strictæ ī principū colla secures legatoꝝ manibꝰ litauere.

BELLVM . PVNICVM . SECVNDVM .

Ost primū punicū bellū uix q̄driennii reqes: ecce alteꝝ bellū minꝰ q̄dē spatio nec. n. āplius q̄. x. & octo ānos habꝫ: sꝫ adeo cladiū atrocitate terribiliꝰ ut si quis cōferat damna utriusq̄ populi similior uicto sit populꝰ q uicit. Pudebat nobilē populū ablatū mare rāptæ insulæ dare tributa quæ iubere cōsueuerat hīc ī ultionē puer Hānibal ad arā patri iurauerat: nec remouebat. igit in cā belli Sagūtus deleta ē uetꝰ Hispaniæ ciuitas & opulenta: fidei erga Romanos magnū q̄dem: sed triste monumentū: q̄ in libertate cōmuni foedere exceptam Hannibal causas nouoꝝ motuū quærēs & suis & sūoꝝ manibꝰ euertit: ut Italiā sibi rupto foedere apiret. Sūma foederꝝ Rōānis religio ē. itaq̄ ad auditū sociæ ciuitatis obsidiū mēores icti cū poenis quoq̄ foederis nō statī ad arma ꝓcurrūt: dū priꝰ more legitio queri malūt. Interī iā nouē mēsibꝰ fessi fame machinis ferro: uersā deniq̄ in rabiē fide immanem ī foro excitāt rogū. tū de sup se suosq̄ cū ōibꝰ opibꝰ ferro & igni corrūpunt. Huius tantæ cladis auctor Hānibal pōscit. Terguisantibꝰ poenis dux legatōis: quæ inq̄t mora est Fabius In hoc ego sinu bellū pacēq̄ porto. Vtꝝ eligitis: Succlamantibꝰ bellū: bellum inq̄t igit accipite: Et excusso in mediā curiā togæ gremio non sine horrore quasi plane bellum ferret effudit. Similis exitꝰ belli initio fuit Nam q̄si has inferias sibi Saguntinoꝝ ultīæ diræ in illo publico pricidio incēdioq̄ mādassent. Ita manibꝰ eoꝝ uastatiōe Italiæ captiuitate africæ: ducū & regū q̄ id gessere bellum exitio ꝓpentatū est. Igitur ubi semel se in Hispania mouit illa grauis & luctuosa punici belli uis atq̄ tēpestas destinatūq̄ iā diu fulmē saguntino igne cōflauit: statim quodā ꝓpetu rapta medias ꝓfregit alpes: & ī Italiā ab illis fabulosæ altitudinis niuibꝰ uelut cælo missa descendit Ac primi q̄dē ꝓpetꝰ turbo iter Padū: atq̄ Ticinū ualido stati fragore detōuit. Tūc Scipiōe duce fusus exercitus: saucrꝰ etiā ipe in manus hostiū uenisset imperator: nisi ꝓtectum patrem: prætextatus admonim filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erat Scipio q̄ in exitiū Africæ crescit nomen ex

malis eius habiturus. Ticino trebia ſuccedit. Hic ſecūda belli punici ꝓcella deſæuit Sempronio cōſule. Tum cali diſſimi hoſtes frigidū & niualem nacti diē cum ſe ignib9 prius oleoq; fouiſſent horribile dictu homines a meridie a ſole uenientes noſtra nos hyeme uicerunt. Thraſūmenus lacus tertiū fulmē Hannibalis imperatore Flammio. Ibi quoq; ars noua punicæ fraudis. Quippe lacus nebula pa luſtribuſq; Virgultis tectus:eques terga ſubito puguantiū inuaſit. Nec de diis poſſum9 queri: Imminentē q̄ppe te merario duci cladē p̄dixerant inſidētia ſignis examina: & aquilæ ꝓdire nolētes & cōmiſſam aciē ſecutus ingēs terræ tremor niſi illū terrorē ſoli eq̄tum uirorūq; diſcurſus & mota uehemētius arma fecerūt. Quartum ideſt pene ulti mum uulnus impii Cānæ ignobilis apuliæ uicus ſ3 mag nitudine cladis magn9 emerſit & .xl. miliū cæde parta no bilitas. Ibi in exitiū īfelicis exercitus dux:terra cælū:dies tota rerꝫ natura cōſenſit. Siq̄dem nō contentus ſimulatis tranſfugis Hannibal q̄ mox terga pugnantiū ceciderāt in ſuper calidiſſimus impator in patentib9 cāpis obſeruato loci īgenio qd' ſol ibi acerrimus & plurim9 puluis & eu rus ab oriēte & ſemp q̄ſi ad cōſtitutū Ita īſtruxit aciē ut Rōanis aduerſus hæc ōnia aduerſis q̄ſi ſecundū cælū tenēs uēto puluere ſole pugnaret. Itaq; duo maximi exercit9 cæ ſi ad hoſtiū ſacietatē. donec Hānibal diceret militi ſuo ꝓce ferro. Ducū effugit alter:alter occiſus ē. Dubiū uter ma iore animo palū puduit Varro nō deſpauit documēta cla dis cruentus:aliq̄diu aufid9:pōs de cadauerib9 iuſſu dut9 factus in torrēte Vercelli modii duo annulorꝫ Carthaginē miſſi. Dignitaſq; equeſtris taxata mēſura dubium deinde nō erat q̄n ultimū illū diē habitura fuerit Roma Quintū que intra diē quot epulari Hannibal ī capitolio potuerit: ſi qd' poenū illum dixiſſe Maarbalem Bomilcharis ferūt

Hannibal quēadmodū ſciret uincere ſic uti uictoria ſciſſ3. Tum quod illum ut dici uulgo ſolet aut fatum urbis im peraturæ aut īpius mens mala & auerſi a Carthagine dii in aduerſum abſtulerūt. Cum uictoria poſſit uti frui ma luit. Relictaq; Roma Campaniā. Tarentūq; ꝓgrare:ubi mox & īpe exercitus ardore languit: adeo ut deinde uerū ſit. Capuā Hannibali Cannas fuiſſe. Si q̄dem inuictū al pib9 indomitū armis campaniæ q̄s crederet ſoles & tepē tem fontib9 Baiæ ſubegerūt. Interī īpe reſpirare:Rōanus & q̄ſi ab inferis emergere. Arma nō crāt:detracta ſūt tē plis:deerat iuuētus: ī ſacramentū militiæ liberata ſeruitia egebat ærariū opes ſuas libēs ſenat9 in mediū ꝓtulit: nec p̄ter qd' in bullis ſinguliſq; annulis erat. quicq̄ ſibi auri relinquerūt. Eques ſecutus exemplū etiā imitatæ eq̄tem tribus. Deniq; uix ſuffecere tabulæ:uix ſcribarꝫ man9. Le uino Marcelloq; Cōſulibus:cum priuatæ opes in publicū tranſferrent. Quid autē in eligendis magiſtratibus. quæ centuriarꝫ ſapiētia cū iuniores a ſenioribꝰ cōſiliū de crean dis cōſulib9 petierūt. Quippe aduerſus hoſtē totiēs uicto rem tam calidū nō uirtute tantū ſ3 ſuis etiā conſiliis pug nare oportebat. Prima redeuntis & ut ſic dixerī reuiuiſcē tis impii ſpes Fabius fuit:qui nouā de Hannibale uictori am cōmentus eſt nō pugnare. Hinc illi cognomē Verum & rei.pu. ſalutare cunctator. Hinc illud ex populo ut im perii ſcutū uocarē. Itaq; ꝓ Sānium totū ꝓ falernos Gar ganoſque ſaltus ſic macerauit Hannibalem. ut qui frangi Virtute nō poterat. mora cōminuerēt: Inde claudio Mar cello duce etiā cōgredi auſus eſt Cōminus:uenit & pepulit a Cāpania ſua & ab obſidione Nolæ urbis excuſſit. Auſus & Sempronio Graccho duce ꝓ lucaniam ſequi & premere terga cedentis:q̄uis tunc o pudor ſeruili manu pugnaret: Nam hucuſq; tot mala compulerant; ſed libertate donati

fecerūt de ſeruitute Rōanos. O horribilē ī tot aduerſis fi
duciā. O ſingularē animū:ac ſpiritū populi Rōani Tam
arctis afflictiſq; reb9 cū de Italia ſua dubitaret:auſ9 tamē
ē in diuerſa reſpicere : Cūq; hoſtē in iugulo ꝑ Campaniā
Apuliāq; uolitarēt:mediāq; de Italia Africaꝫ facerēt:eodē
tempore & hunc ſuſtinebat:& in Siciliā Hiſpaniā :& Sar
diniā diuiſa ꝑ orbē terraꝝ arma mittebat. Sicilia mādata
Marcello:nec diu reſtitit. Tota.n.inſula in una urbe ſup
ata eſt: Grande illud & ante illud.tempus in uictū capd'
Syracuſæ q̄uis Archimedis ingenio defenderēt' tamen ali
quādo ceſſerūt. Lōge illi triplex murus totidemq; arces :
port9 ille marmore9 & fons celebratus Arethuſæ:niſi qd'
hactenus ꝓfuere:ut pulchritudini uictæ urbis ꝑcerēt. Sar
diniā Gracchus arripuit. nihilq; illi gentiū feritas īſanoꝝ
que . Nam ſic uocant' īmanitas mōtium ꝓfuere . Sæuitū
in urbes urbēq; urbiū Talarim ut gens cōtumax uiliſque
morte ſaltē deſiderio patrii ſoli domaret' . In Hiſpaniam
miſſi. GN . &.P.Scipiones pene totā poenis eripuerant.
Sed inſidiis punicæ fraudis oppſſi rurſum amiſerāt:Mag
nis qdē illi ꝑliis cū punicas opes cecidiſſent . Sed punicæ
inſidiæ alteꝝ ferro caſtramētantem:alteꝝ cum euaſiſſet in
turrem cinctum facibus oppſſere. Igit'ī ultionē patris ac
patrui miſſus cū exercitu Scipio : cui tā grande de Africa
nōmē fata decreuerāt: bellatricē illaꝫ uiris armiſq; nobilē
Hiſpaniaꝫ illā ſeminariū hoſtilis exercit9 Illā Hannibalis
eruditricē in credibile dictu totā a pyrenæis mōtib9 ī Her
culis colūnas:& occeanū recupauit . Neſcias citius an fa
cilius & q̄ uelociter q̄ttuor anni fatent' : q̄ facile uel una
ciuitas ꝓbat eodē qppe quo obſeſſa ē die capta eſt:Omēq;
Africanæ uictoriæ fuit qd' tā facilæ uicta ē Hiſpina Car
thago . Certū eſt.tamē ad ꝓfligandā ꝓuinciā maxime ꝓ
feciſſe ſingularē ducis ſanctitatem . Quippe qui captiuos
pueros puellaſq; præcipue pulchritudinis barbaris reſtitu
erit: nec inconſpectū ſuum qd paſſus adduci:ne qd de uir
ginitatis integritate delibaſſe ſaltem uel occulis uideretur
Hæc inter diuerſa terrarum populis Ro . nec ideo tamen
Italiæ uiſcerib9 inhærentem ſumouere poterat Hannibalē
plæraq; ad hoſtem defecerant & dux acerrimus cōtra Ro
manos Italicis quoq; uirib9 utebat'. Iam tamē eū plæriſq;
opibus oppidis & regionib9 excuſſeramus . Idem Taren
tinus ad nos redierat. Iam &.capua & ſedes:& domus:&
patria altera Hānibalis tenebat' : cui9 amiſſio tantū poeno
duci dolorē dedit.ut ille totis uiribus Romnia cōuertere'
O populū dignū orbis impio dignū ōnium fauore:& ad
miratōe hōinum:ac deoꝝ cōpulſus ad ultimos metus : ab
incepto nō deſtitit: & de ſua urbe ſollicitus : Capuā tamē
non omiſit . Sed parte exercitus ſub Appio cōſule relicta
parte Flaccū in urbē ſecuta obſens ſimul preſenſq; pugna
bat. Quid ergo miramur mouēti . Caſtra a tertio lapide
Hannibali iteꝝ ipſos deos inquam . nec fateri pudebit re
ſtitiſſe . Tanta enim ad ſingulos illius motus uis imbri
um effuſa eſt : tanta uentorum uiolentia coorta eſt: ut di
uinitus hoſtē ſummoueri:nec cælo: ſed ab urbis ipi9 moe
nib9 & capitolio ferri uidere': Itaq; fugit & ceſſit & ī ul
timū Italiæ ſe recepit ſinū Cū urbē tantū nō odoratā reli
qſſet.paruares dictu ſꝫ ad magnanimitatē populi Ro.ꝓbā
dā ſatis efficax.Qd' illis ipis:qbus obſidebat':diebus ager
quem Hannibal caſtris īſiderat:uenalis Romæ fuit:haſtæ
que ſubiectus inuenit emptorem. Voluit Hannibal cōtra
fidutiā imitari:ſubiecit argentarios urbis tabernas:nec ſec
tor inuētus ē. Vt ſciat etiā & præſagia ſatis fuiſſe : nihil
actum erat tanta uirtute.tanto etiā fauore deorū : Si qdē
ab Hiſpania Haſdrubal Hānibalis frater cū exercitu nouo
nouis uirib9:noua belli mole ueniebat . Actū erat procul

dubio:ſi uir ille ſe cum fratre iunxiſſet : Sed hunc quoq; caſtramentantem Claudius nero cum Liuio ſalinatore de bellat. Nero in ultio Italiæ angulo ſũmouebat Hannibalẽ Liuius indiuerſiſſimam partẽ ideſt in ipſas naſcẽtis Italiæ fauces ſigna cõuerterat:tanto ideſt õni.qua longiſſima ita lia ſolo interiacente. Quo conſilio:qua celeritate conſules caſtra coniunxerunt inopinanterque collatis ſignis com preſſerunt neque id fieri Hannibal ſenſerit: difficile dictu eſt . Certe Hannibal recognita cũ proiectũ fratris capud ad ſua caſtra uidiſſet. Agnoſco inq̃t infelicitatẽ Carthagi nis Hæc fuit illi9 uiri nõ ſine p̃ſagio quodã fati iminẽtis prima cofeſſio: Iam certum erat Hannibalem etiam ip̃i9 confeſſione poſſe uinci : ſed tot rerum proſperarum fidu tia plenus populus Ro. exſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igit̃ Scipione in ip̃am Afri cam tota mole cõuerſus imitari coepit Hannibalem:& Ita liæ ſuæ clades in Africam uindicare . Quas ille dii boni Haſdrubalis copias. Quos Syphacis exercit9 fudit? Quæ quanta utriuſque caſtra facibus illatis una nocte deleuit ? Deniq; iam non a tertio lapide:ſed ip̃as Carthaginis por tas obſidione quatiebat . Sic factum eſt: ut ihærentẽ atq; incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem . Non fuit maior ſub impio Romano dies q̃ ille cum duo omniũ & antea & poſtea ducũ maximi duces Ille Italiæ:hic Hiſpa niæ uictor collatis comminus ſignis direxere aciem . Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis : Steterũt diu mutua admiratione defixi . Vbi de pace nõ conuenit ſigna cecinere: conſtat utriuſq; cõfeſſione nec meli9 iſtrui aciem nec acri9 potuiſſe pugnari . Hoc Scipio de Hanni balis Hannibal de Scipionis exercitu p̃dicauerũt.Sz tamẽ Hannibal ceſſit p̃miumq; uictoriæ Africa fuit: & ſecutus eſt Africã ſtatũ terraꝝ orbis .

BELLVM . MACEDONICVM . PRIMVM .

OOT CArthaginẽ uinci neminẽ puduit Secu tæ ſũt ſtatĩ Africã gẽtes.Macedõia. Grætia & Syria cæteraq; õnia quodã q̃ſi actu & torrente fortũæ Sed primi õniũ Macedones: affectator quõdã ĩperii populi . Itaq; q̃uis tunc Philippi regno p̃ſi deret : Rõani tamẽ dimicare ſibi cũ rege : Alexãdro uide bant̃: Macedonicũ bellũ nõine ãplius q̃ ſpectatiõe gentis fuit cauſa belli coepit a foedere Philippi:quo rex iã pridẽ dõinantẽ ĩ Italia Hãnibalẽ ſibi ſociauerat: Poſtea creuit im plorãtibi9 Athenis auxiliũ cõtra regis iniurias cũ ille ultra ius uictoriæ in tẽpla aras & ſepulchra ip̃a ſæuiret:placuit ſenatui opẽ ferre populi natiões:p̃ſidia ſibi ab hac urbe pe tebãt. Primo Igit̃ Lauinio cõſule populi Ro.ioniũ mare ingreſſus totius grætiæ littora ueluti triũphanti claſſe pa grauit. Spolia quippe Siciliæ Sardeniæ Hiſpaniæ Africæ p̃ferebat: & manifeſtã uictoriaz nata imp̃toria puppe lau rus pollicebat̃. Aderat ſponte ĩ auxiliũ Attali9 rex perga menoꝝ.aderat Rhodii nautici9 populus q̃bus amari:cõſul a terra õnia equis uiriſq; q̃tiebat bis uictis rex: his exuti9 bis fugatus caſtris cũ tamẽ nihil terribilius Macedonibi9 fuit ip̃o uulneꝝ aſpectu. quæ nõ ſpiculis nec ſagittis : nec ullo græculo ferro : ſed ingẽtibi9 pilis nec minoribi9 adac ta gladiis:ultro mortẽ petebãt Enimuero Flaminio duce inuios Antea acarnanũ mõtes indũq; amnẽ p abrupta ua gantẽ:& ip̃a Macedõiæ clauſtra penetrauiꝰ : Introuiſſe uic toria fuit: Nã nunq̃ poſtea congredi auſi9 rex ad tumulos quos cynocephalas uocãt uno ac ne hoc q̃d iuſto p̃lio opp̃ mit̃.Et illi q̃dẽ cõſul pacẽ dedit:regnũq; cõceſſit.Mox ne q̃d eẽt hoſtile thebas & euboeã & graſſantẽ ſub nabide ſuo lacedæmõa cõpeſcuit Grætiæ uero ueterẽ ſtatũ reddidit:ut legibi9 uiueret ſuis:& auita libertate frueret̃.Quæ gaudia

Quæ uociferacões fuerūt? cū hoc forte Nemeæ ī theatro
qnquenalib9 ludis a pcone caneret? Quo certauere plausu?
Quid floré ī cōsulē ꝓfuderūt: & itez: itezq; pconē repete
re illā uocē iubebāt q̄ libertas achiæ ꝓnūciabat. Nec aliter
illa cōsulari sentētia: q̄ modulatissimo aliquo tibiarz aut fi
diū cantu fruebant.

BELLVM . SYRIACVM .

Acedoniam statum & regem Philippū Antioch9
excipit quodā ī casu q̄si īdustria: sic gubernāte for
tuna: ut quēadmodū ab Africa in Europā sic ab
Europa in asiā ultro se suggerētib9 causis impiū ꝓcederet
Et cū terrarz orbis situ ipe uictoriā ordo nāuigaret: Non
aliud formidolosi9 fama bellū fuit: Quippe cum ꝑsas &
orientē Xerxēq; Dariū cogitarēt q̄ndo ꝑfossi inuii mōtes
q̄ndo uelis optū mare nūciaret. Ad hæc celestes minæ ter
ritabāt cū hūore cōtinuo Cunian9 Appollo sudaret: sic hic
fauētis Asiæ suæ nūiuis timor erat: S3 nec sane uiris opi
bus armisq; qcq̄ copiosi9 Syria. S3 in man9 tā ignaui re
gis inciderat ut nihil fuerit in Antiochio speciosi9? q̄ qd'
a Rōanis uict9 ē: Inpulerūt regē ī id bellū thoas ætholiæ
princeps inhonoratā apud Rōanos querc9 aduersi9 Mace
donas militiæ suæ societatē. Hīc Hānibal: q ī africa uict9
ꝓfug9 & pacis impaciēs hostē populi Romani toto orbe
quærebat. Et quid illud fugisset ꝑiculum: si se cōsiliis ei9
rex tradidisset: idest si asiæ uirib9 usus fuisset missi9 Han
nibal. Sed rex suis opibus & nomine regio fret9 satis ha
buit. bellū mouere: Europa iā ꝓculdubio iure ad Rōanos
ꝑtinebat. Hīc Lysimachiā urbē in littore thracio posita a
maoribꝰ suis ātioch9 ut hæreditario iure reposcebat Hoc
ueluti sydere asiatici belli meta tēpestas: & maxi9 regū cō
uēt9 fortiter īdixisse bellū cū īgēti strepitu ac tumultu mo
uissꝰ ī asia Occupatis stati īsulis grætiæq; littorib9 otia &
luxus tanq̄ uictor agitabat. Euboeam insulā cōtinenti ad
hærentē tenui freto reciprocantib9 aqs Euripus abscidit.
Hic ille positis aureis sericisq; tentoriis sub ipo freti mur
mure cū īterfluēta tibiis fidibusq; cōcineret: collatis ūdicq;
q̄uis ꝑ hiemē rosis ne non aliquo ducū genere agere uide
ret uirginū pueorzq; delectus habebat. Talem ergo regē
in sua luxuria debellatū po.Ro. Attillo Glabrione cōsule
in insula aggressi9 ipo statū aduent9 sui nuntio coegit ab
insula fugere. Tum ꝑcipitē apud thermopylas assecutus
locū trecentorz laconū speciosa cæde memorandum: ne ibi
qdem fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coegit.
Statim etiā euestigio itur in Syriā classis regia polyxenidi
Hannibaliq; cōmissa. Nam rex ꝑliū nec spectare poterat
Igit duce Aemilio Regillo alcibiadē æquimus: Ephesiis
Salamina pensauim9 Tunc cōsule Scipione cui frater ille
mō uictor Carthaginis African9 uolūtaria legatōe aderat
debellari regē placet: & iā toto cesserat mari: sꝰ nos imus
ulteri9. Mæandrz ad amnē montēq; Sipylū castra ponūt
Hic rex incredibile dictu qb9 auxiliis: qbus copiis cōsede
rat. Trecēta milia peditū equitū falcatorzq; curiū nō mi
nor numerus: Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis
auro purpura argēto. & suo ebore fulgentib9: aciem utri
usq; uallauerat. S3 hæc oīa ꝑpedita magnitudīe sua ad hoc
imbre q subito supfusus ī ira felicitate ꝑ suos arc9 corrū
perat. Primū trepidatio: Mox fuga: De hinc triūph9 fu
erūt: uicto etiā supplicii pacē atq; ꝑtē regni dari placuit: eo
libēti9 qd' tā facile cessisset.

BELLVM . AETHOLICVM .

Yriatico bello successit ut debebat ætholicū uicto
qppe Anthiocho Rōanus faces asiatici belli ꝓse
quebat. Ergo fulmo nobiliori mādata ultio ē. Hic
ꝓtinus caput gētis Ambraciā regiā Pyrrhi machinis q̄tit

ſecuta deditio ē. Aderāt ætolorꝫ p̄cibus attici: Rhodii & mēineram9 auxilii. Sic placuit ignoſcere Serpſit tamē la ci9 ī ꝓxios bellū ōnēq; late cephalemā Zacynthos & ꝗc qd īſulaꝫ ī eo iter Cerauinos mōtes iugūq; maleū ætolici bellū acceſſio fuerūt.

BELLVM. HISTRICVM.

Iſtri ſequunt ætolos. Quippe bellātes eos nuper adiuuerāt & initia pugnæ ꝓſpera hoſti fuerunt eadēq; exitii cauſa. Nam cū. CN mālii caſtra ce piſſent: opimæq; p̄dæ īcubarēt epulātes atq; ludibūdos ple roſq; ac ubi eſſēt p̄poculis neſciētes Appi9 pulcher īuadit Sic cū ſanguīe & ſpiritu male partā reuomuere uictoriā. Ip̄e rex Apulo equo īpoſit9: cū ſubinde crapula & capitis errore lapſaret captum ſe ſe uiꝫ & ægræpoſtq̄ experectus eſt didicit.

BELLVM. GALLOGRAECVM.

Allogræciā quoq; ſyriatici belli ruina cōuoluit fu erāt iter auxilia regis Antiochi. An fuiſſet cupi dus triūphi Manli9: an eos uiſos ſimulauerit du biū. certe negat9 ē uictori triūph9. Quia cāz belli nō ap ꝓbauit ſenat9. cæteꝫ gēs gallogræcoꝫ ſicut ip̄m nomē in ditio ē: mixtæ & adulterate reliqæ galloꝫ: q̄ Brenno duce uaſtauerāt grætiā ī orientē ſecuti ī media aſiæ ꝑte ſederūt. Itaq; ut frugū ſēina mutato ſolo degenerāt: ſic illa īgēita: feritas eoꝫ aſiatica amoenitate mollita ē. Duobuſq; p̄liis fuſi fugatiq; ſūt q̄uis ſubaduētu hoſtis relictis ſedib9 īaltiſ ſimos ſe mōtes recipiſſēt. Solo ſterologioꝫ relicto ſagatiā īſederāt: Vtꝫq; fūdis ſagittiſq; acti īꝑpetuā ſe pacē dedide rūt. Sz alligati miraculo quodā fuere: cū Catenas morſib9 & ore tētaſſent cū offocādas inuicē fauces p̄buiſſent. Nā Orgiagōtes regis uxor a cēturiōe ſtupꝫ paſſa memorabili exēplo cuſtodiā euaſit reuulſāq; militis caput ad maritimū ſuū retulit.

BELLVM. MACEDONICVM.

Vom aliæ aliæq; gētes Syriaci belli ſequunt ruinā Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimū populum memoria & recordatio ſuæ nobilitatis agitabant. Et ſucceſſerat Philippo fili9 perſes q̄ ſemel ī ꝑpetuū uictā eē Macedoniā nō putabat. Ex gentis dignitate multo ue hemēti9 ſub hoc Macedōes q̄ ſub patre cōſurgūt. Quippe thracas ī uires ſuas traxerāt: atq; ita induſtriā Macedonū uiribus thracū diſciplina Macedonū tentauerūt. Acceſſit his conſiliū ducis q̄ ſitū regionū ſuaꝫ ſūmo ſpeculat9 hæ mo poſitis ꝑ ab rupta caſtris ita Macedoniā ſuā armis ferroq; uallauerat: ut nō reliqſſe aditū niſi a cælo uēturis hoſtib9 uidereē. Nā Martio Philippo cōſule eā in ꝓuin tiā ingreſſus populus Ro. exploratis diligēter acceſſib9 ꝑ obſtundeā paludē: ꝑ acerbos dubioſq; tumulos illaq; uolu crib9. quoq; uidebant inuia acceſſit: regēq; ſecuꝫ & nihil tale metuentē ſubita belli eruptōe terruit cuius tāta trepi datio fuit: ut pecuniā ōneꝫ ī mare iuſſerit mergi: ne piret claſſem cremari: ne incēderet. Paulo cōſule cū maiora & crebra eſſent impoſita præſidia per alias uias Macedonia deꝑſſa eſt ſūma q̄dē arte & induſtria ducis: cū alia ei mi nat9 alia irrepſiſſet: cui9 aduēt9 ip̄e eo terribilis regi fuit ut intereſſe nō auderet: ſz gerēda ducibus bella mādauerit Abſens ergo uict9 fuit ī maria: Inſulāq; ſamothracē fret9 celebri religione q̄ſi tēpla & aræ poſſent defendere: quem nec mōtes ſui nec arma potuiſſent. Nemo regum diutius amiſſæ fortūæ cōſcientiā retinuit. Supplex quom ſcriberet ad īpatorē ab illo quo cōfugerat tēplo nomēq; epulæ ſuū regē addidit. Sz nec reuerētior captæ maieſtatis ali9 Pau lo fuit cū in cōſpectu ueniſſet hoſtis in templū recepit: & cōuiciis adhibuit liberoſq; admōuit ſuos: ut fortūa cui tan tū liceret reuereretē. Inter pulcherrīos hūc quoq; populus

Romanus de Macedonia dixit ac uidit triūphū. Quippe cuius ſpectaculo triduū impleuerit. Primus dies ſigna tabulas: Sequens arma pecunias tranſuexit Tertiꝯ captiuos ipſmq; regē attonitū adhuc tanq̄ ſubito malo ſtupentē Sz multo prius gaudiū uictoriæ populus Romanꝯ q̄ epulis uictoris ꝓceperat. Quippe eodē die quo uictus eſt Perſes in Macedonia Romæ cognitū eſt: Duo iuuenes candidis eqs apud iuturnæ lacum pluuerē & cruorē abluebāt. Hi nuntiauerūt Caſtorē & pollucē fuiſſe. Creditū uulgo qd' gēini fuiſſent. Interfuiſſe bello qd' ſanguīe manarēt: a Macedonia ueniret qd' adhuc anhelarēt.

BELLVM . ILLYRICVM

Acedonici belli cōtagio traxit illyricos Ipi qd' ut Rōanos a tergo diſtringerēt a Perſe rege cōducti pecunia militauerūt. Sine mora ab Anitio ꝓtore ſubigunt. Loſcordiā caput gentis de leſſe ſuffecit ſtatī ſecuta deditio ē. Deniq; hoc bellū ante finitū ē q̄ geri Romæ nuntiaret.

BFLLVM . MACEDONICVM . TERTIVM .

Vodam fato quaſi ita cōueniſſet inter ꝓenos & Macedonas. Vt tertio quoq; uicerent. Eodē tēpore utriq; arma mouerūt. Sz por iugū excutit Macedo aliq̄to q̄ ante grauior: dū cōtēnit. cauſa belli ꝓperubeſcēda. Quippe regnū ꝓiter & bellū uir ultiæ ſortis Andriſcus inuaſerat: dubiū liber: an ſeruꝯ mercenariꝯ certe Sed qa uulgo Philippus ex ſimilitudine Philippi pſeudo Philippus uocabat: regiā formā regiū nomē anīo quoq; regio impleuit. Igit' dū hæc ipa contēnit populo Rōano Iuuentio ꝓtore cōtentus uirꝫ nō Macedonibꝯ modo: ſed thratiæ quoq; auxiliis ingentibus ualidū temere tentauit Iuuentiuſq; nō a ueris regibꝯ: ſed ab illo imaginario & ſæpnico rege ſupat. Sed cōſule Metello amiſſum: cum legiōe ꝓtorem pleniſſime ultus ē. Nam & Macedoniā ſeruitute multauit: & ducē belli deditū ab eo: ad quē cōfugerat: thraciæ regulo in urbe in Cathenis reduxit. Hoc quoq; & illi in malis ſuis īdulgentæ fortūa ut de eo populꝯ Ro. tanq̄ de rege uero triūpharet.

BELLVN : PVNICVM . TERTIVM .

Ertium cum Africa bellū & tēpore exiguū fuit: Nam q̄drienio ꝓactum eſt: & compatione prioꝝ minimū labore. Non.n. tam cū uiris q̄ cum ipa urbe pugnatū eſt: ſed plane maximū euentū. Quippe tandem Carthago finita ē: at ſiqs trium temporꝫ momenta conſideret primo comiſſum eſt bellū. Secundo ꝓfligatū. Tertio uero confectū eſt. Sed huius cauſa belli qd' cōtra foederis legē aduerſus ſemel paraſſet claſſem & exercitum Frequens autē Maſaniſſæ fines territabāt. Sed huic bono ſotioq; regi fauebat Cum bellū ſederet de belli fine tractatum eſt. Cato in expiabili odio delendā eē Carthaginem & cū de alio cōſuleret: ꝓnunciabat. Scipio Naſcica ſeruandam: ne metu ablato æmulæ urbis luxuriā felicitas urbis incipet. Medium ſenatus elegit: ut urbis tantū loco moueret. Nihil.n. ſpetioſius uidebat q̄ eſſe Carthaginē: quæ nō timeret. Igit' Manlio cēſorinoq; cōſulibꝯ populꝯ Ro aggreſſus Carthaginē ſpe pacis innecta traditā a uolentibꝯ claſſem ſub ipo met urbis incendit. Tunc euocatis principibus ſi ſalui eſſe uellēt ut migrarent finibus impatum. Qd' ꝓ rei attrocitate adeo mouit iras ut extrema mallēt: Comploratū igit' publice & ſtatim pari uoce clamatū eſt ad arma ſeditq; ſententia: quoquomodo rebellandū nō qa ſpes ulla iam nō ſupeſſet ſz qa patriā ſuam: mallēt hoſtiū q̄ ſuis manibus euerti. Quis rebellantiū fuerit furor: Vel hinc ītelligi poteſt qd' ī uſum nouæ claſſis tecta domuſq; reſiderūt: ī armoꝝ officinas auꝝ & argentū ꝓ ære ferroq;

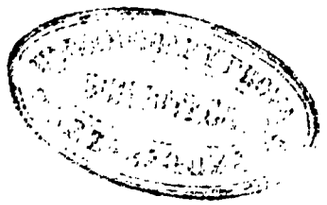

conflatū ē. In tormentorꝫ uincula matronæ crines ſuos cō tulerūt: Mācino deinde cōſule terra mariq; feruebat obſidio opis portꝰ nudatꝰ & primis & ſequēs iā & tertiꝰ murus: cū tamē Byrſia qd' nomē arci fuit: q̄ſi altera ciuitas reſiſtebat q̄uis ꝓfligato urbis excidio: tamen fatale Africæ nomē Scipionū uidebat. Igit' in aliū Scipionē cōuerſa res pu. finē belli repoſcebat. Hunc Paulo Macedonico ꝓcreatum Africani illiꝰ magni filius in decus gētis aſſūpſerat. Hoc ſcilicꝫ fato ut urbē q̄ cōcuſſerat auꝰ nepos eiꝰ euerteret. Sꝫ qd' maxīe mortiferi eē ſolent morſus morienſiū beſtiarꝫ: ſic plus negotii fuit cum ſemiruta Carthagine: q̄ integra cōpulſis in unaꝫ hoſtibus arcē portum quoq; maris Rōanꝰ obſederat: Illi alterꝫ ibi portū ab alia urbis ꝑte foderūt: nec ut fugerēt: ſꝫ q̄ nemo illos: nec euadere poſſe credebat: Inde q̄ſi e nata ſubito claſſis erupit. Tum interim iam diebus: iam noctibus noua aliq̄ moles noua machina noua ꝓditorꝫ hōinum manꝰ q̄ſi ex obruto incēdio ſubita inde cineribus flama ꝓdibat deploratis nouiſſime rebus q̄draginta ſe milia uirorꝫ dediderūt: qd' minꝰ credas duce Haſdrubale: q̄nto fortius foemina & uxor ducis: quæ comp̄henſis duobus liberis a culmīe ſe domꝰ ī mediū miſit incendiū. Imitata reginā quæ Caram nobis ꝓuinciā fecit. Omnē citra ultraq; iberꝫ ſubiecit impio primꝰ iſq; Romanorꝫ ducū uictor ad gades & occeani ora ꝓuenit. Plus eſt ꝓuinciā retinere q̄ facere. Itaq; ꝑ ꝑtes iam huc: iam illuc miſſi duces: q ferociſſimas & ad id tēpus liberas gentes ideoq; impaciētes iugi multo labore nec ī cruētis certaminibus ſæuire docuerūt. Cato ille cēſorinus celtiberos ideſt robur Hiſpaniæ aliquot p̄liis fregit. Gracchus pater ille Gracchorꝫ centū & q̄nquaginta urbiū euerſione multauit Metellꝰ ille q ex Macedōia cognomē meruerat: & celtibericꝰ fieri cū trebiā mēorabili cepiſſet exēplo & uerſobrigis maiore gloria pepeit. Luculluꝰ turdulos atq; uaceos: de q̄bꝰ Scipio ille poſterior ſingulari certāine: cū rex fuiſſꝫ ꝓuocatus opima retulerat. Decimꝰ brutꝰ aliq̄nto latius celticos Luſcitanoſq; & et oēs galliæ populos formidatūq; militibus flumē obliuionis ꝑagratoq; uictor occeani littore nōpriꝰ ſigna cōuertit q̄ cadentē ī maria ſolē obrutūq; aq̄s ignem: nō ſine quodā ſacrilegimentū & horrore deꝑhendit: Sed tota certaminū moles cū luſitanis fuit & cū Numātinis. nec imerito q̄ppe ſolis gentiū Hiſpaniæ duces cōtigerunt fuiſſet & cū ōnibꝰ celtiberis niſi dux illius motꝰ initio belli oppſſus eſſet. Sꝫ ſūmus uir aſtu & audacia ſi receſſiſſet ſalondicus: q haſtā argenteā q̄tiens uelut cælo miſſam uaticināti ſimilis ōniū ī ſe mētes cōuerterat: Sꝫ cum pari temeritate ſub nocte caſtra cōſulis adiſſet iuxta tentoriū iꝑm pilo iugulis exceptꝰ ē Cæterꝫ Luſitanos uiriatus erexit uir calliditatis acerrimæ: q ex uenatore latro: ex latrone ſubito dux atq; impator & ſi fortūa ceſſiſſet Hiſpaniæ Romulꝰ nō cōtentꝰ libertatē ſuorꝫ defēdere: p. xxiiii. ānos oīa circa ultraq; iberꝫ & tagū igni ferroq; populatꝰ caſtra etiā p̄toriū p̄ſidiū aggreſſꝰ claudiū unimanū pene ad internitōꝫ exercitus cecidiſſet. Inſignita trabeis & faſcibus noſtris: quæ ceperat in mōtibus ſuis trophæa fixiſſet. Tandē etiā Fabius maximꝰ cōſul oppſſerat. Sꝫ a ſuceſſore popilio uiolata uictoria ē: Quippe q cōficiēdæ rei cupidꝰ fractū ducē: & extrēa deditōis agitantē: ꝑ fraudē & īſidias ꝑ dōeſticos ꝓcuſſores aggreſſꝰ hāc hoſti gloriā dedit: Vt uideret' aliter uinci uō potuiſſe.

BELLVM. NVMANTINVM.

Vmantia q̄ntū Carthaginis Capuæ: & Corinthi opibus inferior ita uirtutis nōine & honore paroibus Sūmumq; ſi uiros extimes Hiſpaniæ decus q̄ppe quæ ſine muro ſine turribꝰ modice edito in tumulo

apud flumē ſita q̄ttuor milib9 celtiberoꝝ .xl. m . exercitū
p ānos .xiiii. ſola ſuſtinuit nec ſuſtiuit mō:ſ3 ſæui9 aliq̄to
ptulit:pudendiſq̄ uulneribꝰ effecit. Nouiſſime cū inuictā
eē cōſtaret: opus quoq̄ fuit eo q̄ Carthaginē euerterat nō
temere ſi fateri licet:ullius belli cauſa iniuſtior. Sedigēſes
ſocios & cōſanguinios Rōanoꝝ manib9 elapſos excepant
Habita ꝓ eis deꝑcatio nihil ualuit: cū ſe ab ōni belloꝝ cō
tagione remouerūt in legitimi foederis ꝑcium iuſſi arma
deponere. Hoc ſic a barbaris acceptū quaſi man9 abſcinde
rent . Itaq̄ ſtati Megæra uicto fortiſſimo duce ad arma
cōuerſi Pompeiū ꝑlio aggreſſi foedus tamē maluerūt cum
debellare potuiſſent . Hoſtiliū deide Mancinū:hūc quoq̄
aſſiduis cædibus ita ſubegerūt: ut ne oculos q̄dē aut uccē
numantini uiri q̄cq̄ ſuſtineret . Tamen cū hoc quoq̄ foe
dus maluere cōtenti armoꝝ manubiis cū ad internitionē
delere potuiſſent. Sed nō min9 Numātini q̄ caudini illi9
foederis flagrās ignominia & pudore populus Ro . dede
cus q̄dem ꝑſentis flagitii dedicioē Mancini expiauit . Cæ
teꝝ duce Scipione Carthaginis incēdiis ad excidia urbiū
imbuto tandē etiā in ultionē excanduit. Sed tunc acri9 in
caſtris.q̄ in campo noſtro cū milite.q̄ cū Numantino ꝑli
andū fuit . Quippe aſſiduis & iniuſtis ac ſeruilib9 maxīe
opibus attriti ferre plenius uallum:quaſi arma neſcirent:
luto inq̄nari q̄ ſanguine nollēt:iubebant . Ad hæc ſcorta
& calones ſarcinæ niſi ad uſum neceſſariæ amputant:tanti
eē exercitū q̄ti impatorē uere ꝓditum eſt . Sic redacto in
diſciplinā milite cōmiſſa acies: quodq̄ nemo unq̄ uiſurū
ſe ſperauerat factū eſt: Vt fugientes Numātinos quiſquā
uideret:dedere eſſet ſe uolebant.ſi tolleranda uiris impera
rentur . Sed cum Scipio uerā uellet & ſine exceptione uic
toriam:eo nceſſitatum cōpulſi primū. Vt deſtinata mor
te in prælium ruerunt . Tum ſe prius epulis q̄ſi inferiis
impleuiſſent carnis ſemicrudæ & celiæ:ſic uocāt indigenæ
ex frumento potionē.Intellectū ab Impatore conſiliū.Itaq̄
nō ꝓmiſſa pugna moritur9 cum foſſa atq̄ lorica q̄ttuorq̄
caſtris circūdatos fames ꝑmeret: ab duce orantes ꝑliū Vt
tanq̄ uiros occideret.Sed ubi non impetrabāt:placuit erup
tio. Sic conſeruata manu plurimi occiſi & cum urgeret fa
mes aliquantis ꝓinde uixerūt .Nouiſſime conſiliū fugæ ſe
dit ſed hoc quoq̄ ruptis equoꝝ cingulis uxores ademere
ſūmo ſcelere ꝓ amorē . Itaq̄ exitu deplorato exitii in ulti
mā rabiē furorēq̄ cōuerſi . Poſtremo mori hoc genere di
ſtinauerunt: Duces ſuos ſeq̄ patriāq̄ ferro & ueneno ſub
iecto undiq̄ igni ꝓemerūt. Mactæ eē fortiſſimā & ī eo iu
ditio beatiſſimā ī iꝑis malis ciuitatē aſſeruit cū fide ſocios
populū orbis terraꝝ uiribꝰ fultū ſua manu ætate tā lōga
ſuſtinuit nouiſſimæ maxīo duce oppꝑſſa ciuitas nullū de ſe
gaudium hoſti reliq̄t: Vnus.n.uir numantinus:non fuit
qui in cathenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla
arma ipſi cremauerunt . Triumphus fuit tantum de no
mine .

INITIVM . VITIOSITATIS . ROMANORVM.

Acten9 populus Roman9 pulcher egregi9 pi9:
ſanctus atq̄ magnific9 reliq̄ ſæculi: Vt grādia
æque uel magna turbida & foeda creſcētib9 cum
iꝑa magnitudīe impii uitiis adeo ut ſiq̄s hāc tertiā ætatē
trāſmarinā quā ducētoꝝ ānoꝝ fecim9 diuidat hos centū
priores: quibus Africam Macedoniā Siciliam: Hiſpaniā
domuit aureos ſicut poetæ canūt:iure meritoq̄ fateat cen
tū uero ſequētes ferreos plane & cruētos: & ſi q̄d īmani9
Quippe q̄d Iugurthinis Cymbricis Mithridaticis ꝓthicis
bellis gallicis atq̄ germanicis q̄b9 cælū iꝑm gloria aſcēdit
Gracchanas & Druſanas cædes:ad hoc ſeruilia bella miſcu
erūt & ne q̄d turbidum deſit gladiatoria deniq̄ in ſe ipſe

conuersus Marianis atq; Syllanis nouissime: Pompey & Cæsaris manibus quasi p rabiem & furorē & nefas semet ipe lacerauit: quæ & si iuncta iter se sunt ōnia atq; cōfusa tamē quo melius appareāt simul & ne scelera uirtutibus obstrepant sepatim pferent priusq; ut coepimus iusta illa & pia cū externis gētibus bella mēorabim9: ut magnitudo crescētis idies ipii appareat cū ad illa ciuiū scelera turpesq; & ipias pugnas reuertemur.

BELLVM . ASIATICVM .

Icta ad occasum Hispania populus Romanus ad orientem pacem agebat nec pacem modo sed usitata & incognita quadā felicitate relictæ regiis hæreditatibus opes & tota in simul regna ueniebant: At talus rex Pergamenorꝫ regis Eumenis filius socii quondā cōmilitonisq; nostri testamentum reliquit. Populus Romanus bonorum meorum hæres esto in bonis regis hæ fuerunt. Adita igitur hæreditate prouinciā populus Romanus non quidem bello: nec armis sed quod est æquius testamenti iure retinebat. Sed hanc difficile dictu est. utꝫ facilius amiserit populo Romano an recuperauit. Aristonicus regii sanguinis ferox iuuenis urbes regibus parere cōsuetas partim facile solicitat ptim resistentes Mindon Samon Colophona ui recipit. Crassi quoq; prætoris excidit exercitum ipsumq; cepit. Sed ille memor & familiæ & Romani nominis custodem sui barbarꝫ uirgula excecat in exitium sui quod ualebat ita cōcitat. Mox a perpenna domitus & captus p deditionē in uinculis habitus. Aquilius asiatici belli reliqas cōfecit mixtis nefas ueneno fontibus q̄rundam urbium quæ res ut maturam: ita infamem fecit uictoriā. Quippe cū contra fas deū moresq; maiorē medicamnibus impuris in id tempus sacro sancta Rōana arma uiolasset.

LVCII . ANNEI . FLORI . EPITOMATVM . INTITVM . LIVIVM . LIBER . TERTIVS .

BELLVM . IVGVRTHINVM .

Aec ad orientem: sed nō ad meridianā plagaꝫ eadē quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellū? At qui nō leuiter se numida cōcussit: & fuit in Iugurtha qd' post Hannibalē timeret. Quippe rex calidissim9 populū Ro. armis inclitū & in uictū opibus aggressus est: & citra spē ōnium fortūa cessit. Vt rex fraude pcipuus fraude capet Hic auo Masanissa & Auciperſa patre per adoptioneꝫ cū iterficere fratres statuisset agitat9 regi cupiditate nec illos magisq; senatū populo Romano quorꝫ infide & clientela regnū erat metuerat primū scel9 mādat insidiis potitusq; hiempsalis capite cū se ī atherbalē cōuertisset isq; Romaꝫ pfugisset missa p legatos pecūia traxit in sententiā suam senatū: Et hæc fuit de nobis eius prima uictoria. Missos deinde q regnū iter illū atherbalēq; diuideret: similiter aggressus cū in scauro ipos Rōani impii mores expugnassꝫ inchoatū nefas: pfecit audaci9. Sꝫ diu non latent scelera corruptæ nefas largitionis erupit Placuitq; parricidā bello psequi: primus in numidiā Calphurnius bestia cōsul imitet sed rex peritus fortius aduersus Romanos aurū esse q̄ ferꝫ pacē emit cuius flagitii reus cū interueniēte publica fide a senatu arcesseret: pari audacia & uenit & cōpetito rem imperii. Masanissæ masiuam imisso pcussore cōfecit Hæc altera contra regē fuit causa bellandi. Igit sequens ultio mandat albino. Sed huius quoq; proch dedecus ita corrupit exercitū: ut uolūtaria nostrorꝫ fuga uinceret numida: castrisq; potiret addito etiā turpi foedere ī pciū salutis q prius emerat dimisit exercitū. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani q̄ pudoris Metellus

assurgit.q callidissime hostē nunc pcibus nunc minis iam simulata iā q̄si uera fuga eludentē artib9 suis aggress9 est agrorꝫ atq̄ uirorꝫ populatiōe nō contentus in ipa nūidiæ capita impetū fecit & 3amā qdem frustra diu uoluit. Cæterꝫ talā graue armis thesaurosq̄ regis diripit. Tūc urbibus exutū regē etiā finiū suorꝫ regniq̄ fugitiuū pmauros atq̄ gætuliā sequebat. Postrēo Marius auct9 admodū copiis cū p obscuritate generis sui capitecēsos sacramēto adegisset iā fusum:& sauciū regē adortus nō facilius tamen uicit q̄ si integrꝫ & recentē Hinc & urbē Herculi conditā capsam in media Africa sitā anguibus harenisq̄ uallatam mira quadā felicitate supauit & saxeo inditā mōti muluccam urbē p'ligurē aditu arduo inaccessoq̄ penetrauit:mox nō ipa3 modo s3 Boccū quoq̄ mauritaniæ regē iure sanguinis numidā uindicantē:apd' oppidū cirthā grauiter cecidit. Qui ubi diffisus reb9 suis alienæ cladis accessio timet ptium foederis atq̄ amicitiæ regē facit. Sic fraudulētissimus regū fraudis soceri sui isidias deduct9 ē. Et syllæ in man9 tradit'. Tandēq̄ optū Cathenis Iugurthā i triūpho popul9 Ro.aspexit. S3 ille quoq̄ q̄uis uict9 & uict9 uidit urbē q̄ uenalē & q̄ndoq̄ pituram si habuiss3 emptorē te cecinerat tamē ut uenalis fuiss3 habuit emptorē & cū ille nō euaserit certū erit eā nō eē pituram.

BELLVM . ALLOBROGICVM .

Ic admeridiē populus Romanus: multo atroci9 & multipliciter & magis a septentriōe uenientē Nihil hac plaga ifesti9 atrox cælū pinde igenio Omni igit' tractu uiolentus hostis a dextris atq̄ leuis & medio septētrionis erupit. Primi transalpes arma nostra senserūt. Saluii cū de icursionib9 eorꝫ fidissima atq̄ amicissima ciuitas Massilia quereret' Alobroges deīde:ac auerni cū aduers9 eos similes. E duorꝫ querelæ opē & auxilium nostrꝫ flagitarēt utriusq̄ uictoriæ testis. Isara & uindelic9 amnes & impiger fluminū Rhodan9 maximus barbaris terror elephanti fuere īmanitati gentiū pes. Nihil tā conspicuū i triūpho q̄ rex ipe bis uis9 discolorib9 i armis argēteoq̄ carpento q̄lis pugnauerat. Vtriusq̄ uictoriæ qd' q̄ntū gaudiū fuerit: Vel hic existiari pōt qd' & Domici9 ænobarbus & Fabius maximus ipis qbus dimicauerāt in locis saxeas erexere turres & desup exornata armis hostilibus trophea fixerūt cū hic mos inusitatis fuerit nostris. Nuuq̄.n.populus Ro.hostibus domitis uictoriā suam expbrauit.

BELLVM . CIMBRICVM . TEVTONICVM . ET . TIGVRINVM .

Imbri teutonici:atq̄ tigurini ab extremis galliæ pfugi cū terras eorꝫ inūdasset. Ocean9 nouas sedes toto orbe quærebāt.Exclusiq̄ gallia & Hispania cū i italiā remigarēt misere legatos i castra Sillana in de ad senatū petētes: Vt martius popul9 aliqd sibi terræ daret q̄si stipēdiū.Cæterꝫ ut uellet manib9 suis atq̄ armis utere'.S3 q̄s daret po.Ro.agrariis legib9 iter se dimicat9 Repulsi igit' qd' nequerāt pcibus armis petere cōstituunt s3 nec primū ipetū qdē barbarorꝫ sillan9 nec secundū Māilius:nec tertiū Cepio sustiere potuerūt oēs fugati exuti castris:actū erat nisi Mari9 illi sæculo cōtigisset: Ille quoq̄ nō aus9 cōgredi statū militē tenuit i castris: donec inuicta illa rabies & ipetus quē p uirtutē barbari habēt cōsenescēret. Recessere igit' icrepātes & tāta erat capiunde urbis fiducia cōsulētes si qd ad uxores suas mādarēt nec segni9 q̄minati fuerāt:tripartito agmīe p alpes .i.claustra italiæ ferebant': Marius mira statim uelocitate occupatis cōpēdiis præuenit hostē: priores q̄ teutonas sub ipis alpiū radicib9 assecutus in loco:quē aquas sestias uocāt q̄ fide numinum

plio oppſſit uallē fluuiumq; mediū hoſtes tenebāt:noſtris aq; nulla copia. Cōſulto ne id egerit impator an erroré in cōſiliū uerterit dubiū certe neceſſitate aucta uirtꝰ cauſa uictoriæ fuit. Naꝫ flagitāte aq; exercitu uiri inqt eſtis en illic habetis: Itaq; tāto ardore pugnatū ē:eaq; cædes hoſti um fuit:ut uictor Rōanus de cruēto flūine nō plus aquæ biberit q; ſanguinis: Barbaroꝝ certe rex ipſe Teutolochus q̄ternos ſenoſq; equos trāſilire ſolitus uix unū cū fugeret aſcēdit ꝓximoq; ī ſaltu cōprehēſus inſigne ſpectaculū triū phi fuit. Quippe uir ꝓceritatis eximiæ iter trophæa ſua ēminebat Sublatis igit fūditus teutōis ī cimbros cōuertit. Hi iā:q̄s crederet:ꝑ hiemē quæ altiꝰ alpes leuat tridētinis iugis in italiā deuoluti ruina deſcenderāt Atheſim flumē nō pōte nec nauibus:ſꝫ quadā ſtoliditate barbarica primū corporibꝰ agreſſi poſtq; retinere amnē manibus & clipeis fruſtra tētarunt ĩgeſta obrutū ſilua trāſiliere.Et ſi ſtatī in feſto agmine urbē petiſſēt grāde diſcrimē eſſet. Sꝫ in uene cia quo fere tractu Italia moliſſima ē ipa ſoli cæliq; clæmē tia robur elāguit: Ad hoc panis uſu carniſq; coctæ & dul cedine uini mitigatos: Marius eggreſſꝰ ī tēpore ē: Iā diē pugnæ a noſtro ĩpatore petierūt & ſic ꝓximū dedit ī pa tentiſſimo quē Raudiū uocāt cāpo cōcurrere milia īde ſex aginta cecidere. Hinc tertio minꝰ ꝑ totū cōcidit diē bar baris. Iſtiq; impator addiderat uirtuti dolū ſecutus Hāni balē arcēq; cannoꝝ.Primū nebuloſū nactꝰ diē:ut hoſti in opinatꝰ occurreret tū uētoſum quoq; ut puluis in oculos & ora ferēt. Tum acie cōuerſa ī orientē ut qd' excaptiuis mox cognitū ē ex ſplendore galeaꝝ ac repcuſſu q̄ſi ardere cælū uideret. Nec mīor cū uxoribꝰ eoꝝ pugna q; cū ipſis fuit:cū obiectis ūdiq; plauſtris atq; carpētis alte deſup ecur ribꝰ lāceis cōtiſq; pugnaret ꝓīde plꝰ ſpecioſa mors eaꝝ fu it q; pugna: nā cū miſſa ad Mariū legatiōe libertatē ac ſa cerdociū nō ĩpetraſſēt:nec fas erat ſuffocatis eliſiſq; paſſim ĩfantibꝰ ſuis aut mutius cōcidere uulneribꝰ aut uiculo cri nibus ſuis facto ab arboribꝰ rex ī acie dimicās ĩpigre. nec iultus occubuit Tertia tigurinoꝝ manꝰ quæ q̄ſi īlubſidio Noricos iſederat alpiū tumulos:īdiuerſa lapſi fuga ignobi li & laciniis euanuit:Hūc tā lætū tāq; felicē libertate italiæ aſſertiq; ĩpii nunciū nō ꝑ hōines ut ſolebat po.Ro.accepit ſꝫ ꝑ ipos: ſi fas ē credere:deos. Quippe eodē die quo res geſta ē uiſi ꝓ æde polucis & caſtoris iuuenes laureati ꝑto ri litteras tradere frequēſq; iſpectaculo rūor uictoriæ cibri cæ feliciter eluxit quo qd admirabiliꝰ:qd iſigniꝰ fieri pōt Quippe uelut elata mōtibꝰ ſuis Rōa ſpectaculo belli iter eēt:qd' in gladiatorio mūere fieri ſolet:uno eodēq; momē to cū in acie cimbri ſuccūberēt populꝰ ī urbe plaudebat.

BELLVM . THRACENSE .

Oſt Macedonas:ſic diis placꝫ thraces rebellāt: Ipſi quōdā tributarii Macedonū nec ī ꝓximas mō ꝓuī cias cōtenti īcurrere theſſaliā atq; dalmaciā ī adriaticū ma re uſq; uenerūt.Eoq; fīe cōtēti q̄ſi iterueniēte nata cōtorta in ipas aq̄s tela miſerūt.Nihil interī ꝑ id ōne tēpꝰ reſidiū crudelitatis fuit ī captiuos ſæuiētibꝰ litare diis ſanguīe hu mano: bibere ī oſſibus capitū huiuſcēodi ludibrio foedare mortē tā igni q; fumo partus quoq; grauidaꝝ mulieꝝ ex torquere tormētis. Sæuiſſimi ōniū thracū ſcordiſci fuere. Sꝫ calliditas quoq; ad robur acceſſerat. Siluaꝝ & mōtiū ſi tus cū ingēio cōſcēciebat. Itaq; nō fuſus mō ab his aut fu gatus:ſꝫ ſimili ꝓdigio totus ōnino interceptus exercitus. quē duxerat Cato didius uagos & libera populatiōe diffu ſos ĩtra ſuā repulit Thraciā. Druſus ulteriꝰ egit & uenit tranſire Danubium. Minutius toto uaſtauit hebro mul tis quidē amiſſis dum perfidum glacie flumen eqtat piſo rhodopen caucaſumq; penetrauit. Curio dacia tenꝰ uenit

ſed tenebras ſaltuũ expauit appi9 in ſarmatas uſq; puenit Lucull9 ad terminũ gentiũ Tanaim lacũq; mæotĩ:nec ali ter cruẽtiſſimi hoſtiũ q̃ ſuis morib9 domiti. Quippe in captiuos igni ferroq; ſæuitũ ẽ S3 nihil barbaris atroci9 ui ſum ẽ:q̃ qd' abſciſis manib9 relicti uiuere ſupſtites poene ſuæ iuberent.

BELLVM . MITRIDATICVM .

Onticæ gẽtes ad ſeptẽtrionẽ ĩ mare ſiniſtr; iacẽt a põtico cognõinatæ mari. Har; gentiũ atq; naci onũ rex antiqſſim9 ætas p9 artaba3es a ſeptẽ pſis oriũd9. Inde Mitridates õniũ lõge maxĩus Quippe cũ q̃t tuor pyrrho.xiiii.Hãnibali ãni ſufficerĩt:ille p.xl.ãnos re ſtitit donec trib9 ĩgẽtib9 bellis ſubact9 felicitate ſyllæ uir tute luculli magnitudĩe põpeii cõſumeret. Cauſã autẽ illi us belli ptẽderat apd' caſſiũ legatũ attrectari termĩos ſuos a Nicõede bithynico. Cæter; elat9 ãimis ingẽtib9 aſiæ to tius & ſi poſſ3: Europæ cupiditate flagrabat. Spẽ ac fidu ciam dabãt noſtra uitia. Quippe cum ciuilibus bellis diſ iungeremur inuitabat occaſio nudumq; imperii latus oſtẽ debant procul Marius Sylla ſertori9. Inter hæc rei.p.uul nera & hos tumultus repente quaſi captato tẽpore in laſ ſos ſimul atq; diſtrictos ſubitus turbo põtici belli ab ulti ma Et Mitridates qdem nocte illa debellatus ẽ. Nihil.n. poſtea ualuit q̃nq̃ õnia exptus more anguiũ .q obruto ca pite poſtremũ cauda minant' Quippe cũ effugiſſet hoſtẽ colchos ſiciliæ quoq; littora & cãpaniã noſtrã ſubito aduẽ tu terrere uoluit. Mox ſubruto pyræei portu colch9 ten9 iũgere boſphor;. Inde p Thraciã Macedoniã & Græciam trãſalire.ſic Italiã nec opinat9 ĩuadree.tantũ cogitauit.Nã p defectiõ3 ciuiũ farnaciſq; filii ſcelere pũetus male tẽtatũ ueneno ſpiritũ ferro expulit. Cneus interĩ magnus rebel lis aſiæ reliquias ſequens per diuerſa gentium terrarumq; uolitabãt. nũc ſub orientẽ ſecut9 armenios captis ĩ ipõ ca pite gẽtis Artaxatis ſupplicẽ iuſſit regnare Tigranẽ. At ĩ ſeptẽtrionẽ ſcythicũ iter:tanq̃ ĩ mari ſtellis ſecut9 colchos cecidit ignouit Hiberiæ pepcit Albanis regẽ Colchor; He rodẽ poſitis ſub ipõ caucaſo caſtris iuſſit ĩ plana deſcẽdere Adhorathocẽ q hiberis impabat & obſides liberos dare. Herodẽ etiã remunerat9 ẽ: ultro ab albania ſua lectulũ au reũ & alia dona mittentẽ: Nec nõ & in meridiẽ uerſo ag minæ libanũ ſyriæ Damaſcumq; tranſgreſſus per nemora illa odorata p thuris & balſami ſyluas Rõana ſigna circũ tulit. Arabes ſi qd impare præſto fuere. Hieroſolimã de fendere tentauere iudæi. Ver; hæc quoq; intrauit:& uidit illud grãde impiæ gẽtis arcanũ patẽs ſub aureo uti cælo. Diſſidẽtib9 de regno fratrib9 arbiter fact9 regnare iuſſit Hircanũ. Ariſtobolo q renouabat eam rem.catenas dedit Sic Pompeio duce.populus Roman9 totã q̃ latiſſima eſt Aſiam peruagatus:q̃ extremam imperii habebant prouin ciam mediã fecit. Exceptis quippe parthis:q foed9 malu erũt & indis q adhuc nos nõ nouerãt õnis Aſia iter rubr; mare & caſpiũ & occeanũ Pompeianis domita uel oppſſa ſignis tenebat'.

BELLVM . PIRATICVM . SIVE . CILICIVM .

Nterim dũ po.Ro.p diuerſa terrar; diſtract9 ẽ: cilices ĩuaſerãt:maria: ſublatiſq; cõmerciis rupto foedere generis hũani ſic bello q̃ſi tẽpeſtate pclu ſerãt: audatiã pditis furioſiſq; latronib9 dabat in qeta Mitridaticis pliis aſia:dũ ſub aliẽi belli tumultu cæte riq; regis ĩuidia ĩpune craſſant'.Ac primũ duce Iſidoro nõ cõtẽti pxĩo mari Cretã iter atq; Cirenas piræeũ et achaiã ſinũq; maleũ:quẽ a ſpoliis aureũ ipi uocauerũt Latrocina bãt'.Miſſuſq;.P.Seruili9·q̃uis leues et fugaces mioponas graui et marcia claſſe turbaret ĩ cruẽta uictoria ſupat.Sed

nec mari ſubmouiſſe content9 ualidiſſimas urbes eoꝝ et diutina p̄da abundātes phaſelim et olympum euertit: Iſauronq; ip̄m arcē ciliciæ unde conſci9 ſibi magni laboris Iſaurici cognomē adamauit. Nō ideo tamē tot cladibus dōiti terra ſe continere potuerūt. Sed ut quedā animalia q̄bus. aquam terrāq; colendi gemina natura eſt. ſub ipſo hoſtis receſſu īpaciētes ſoli in aq̄s ſuas reſiluerūt & aliq̄nto lati9 q̄ prius. Sic illa quoq; ante felix dign9 nūc uictoria Pompeius uiſus eſt. & Mitridaticæ ꝓuinciæ facta acceſſio. Ille diſperſam toto mari peſtē ſemel & imꝓpetuum uolens extinguere diuino quodā apparatu aggreſſus ē. Quippe cū ciuiſib9 ſuis & ſocialib9 Rhodiorꝝ abūdaret. plurib9 legatis atq; p̄fectis utraq; ponti & occeani ora cōplex9 ē. Gelius tuſco mari īpoſitus: ploci9 ſiculo: Gracillius liguſticū ſinū: Pōpeius gallicū obſedit. Torq̄t9 belearicū: Tiberi9 nero Gaditanū fretū. Qua primū maris noſtri limē aperitur: Lentulus Libyū: Marcellin9 ægyptiū. Pompeii iuuenes adriaticū: Varro Terentius ægeū & ponticū Pamphilium Metellus. Aſiaticū Cepio. īpas ꝓpontidos fauces Porcius Cato. ſic obditis nauibus q̄ſi portā obſerauit. Sic per ōnes æquoris port9: ſinus: latebras: receſſus: ꝓmōtoria freta: peninſulas: quicq̄d piratarꝝ fuit q̄dam indagine incluſum & oppreſſum ē: Ip̄e Pompeius in originē fontēq; belli Ciciliā. Nec hoſtis detractauere certamē nō ex fiducia: ſed qa opp̄ſſi erant auſi uidebant. Sed nihil tamē amplius. q̄ ut ad primum ictum cōcurrerent Mox ubi circū fuſa undiq; roſtra uiderūt. abiectis ſtati telis remiſq; plauſu undiq; pari. qd' ſupplicanciū ſignū fuit: uitā petiuerūt. Non alias tam incruenta uictoria uſi unq̄ ſumus: Sz nec fidelior in poſterꝝ reperta gens ulla eſt. Idq; ꝓſpectū ſingulari conſilio ducis qui maritimum genus a conſpectu longe remouit maris: & meditaraneis agris q̄ſi obligauit: eodē tēpore & uſū maris nauib9 recupauerit & terræ hōines ſuos reddidit. Quid pri9 ī hac mirer uictoria? uelocitatē qd' q̄dragesimo die ꝓpata eſt? an felicitatē? qd' ne una qdē nauis amiſſa ē? an nō ꝓpetuitatē? qd' ampli9 pirate nō fuerunt.

BELLVM. CRETICVM.

Reticū bellū ſi uera uelimus noſcere: nos fecim9 ſola uincendi nobilē inſulam cupiditate. Fauiſſe Mitridati uidebat. Hæc placuit armis uindicare Primus inuaſit inſulā Marcus Antonius cū ingēti qdez uictoriæ ſpe ac fiducia: adeo ut plures cathenas in nauibus q̄ arma portaret. dedit itaq; poenas uecordiæ Nam & pleraſq; naues intercepe hoſtes: captiuaq; corpora religata uelis ac funibus pepēdere: ac ſic uelificātes triūphantiū ī modū cretes portib9 ſuis adremigauerūt. Metell9 deīde totā inſulā igni ferroq; populatus itra caſtella & urbes redegit Et gnoſon & Eriteā et ut græci dicere ſolēt urbiū matrē Cidoneā. Adeoq; ſæuæ ī captiuos conſulebat. ut ueneno ſepleriq; cōficerēt. alii deditiōz ſuā ad Pompeiū abſentē mitterēt. Et cū ille res ī Aſia gerēs eoq; p̄fectū miſiſſz Antoniū ī aliena ꝓuicia irat9 fuit. eoq; īfeſtior Metell9 ī hoſtes ius uictoris exercuit: uictiſq; laſchærne & panare Cidone ducib9 uictor rediit. Nec q̄cq̄ āplius tamē de tam famoſa uictoria q̄ cognomē creticū reportauit.

BELLVM. BALEARICVM.

Vatenus Metelli Macedonici dom9 bellicis aſſueuerat nōinib9 altero ex liberis ei9. Cretico facto moranō fuit: qn alter quoq; Baliaric9 uocaret. Baleares ꝑ idez tēp9 īſulæ piratica rabie maria corrupāt hōines feros: atq; ſilueſtres mireris auſos a ſcopulis ſuis ſaltē maria ꝓſpicere aſcēdere etiā īcōditas rates & p̄nauigātes ſubīde īopinato impetu terrere. Sz cū ueniente ab alto Romanā claſſem

pſpexiſſet. pdam putãtes auſi etiã occurrere & prio ipetu ingẽti lapidũ ſaxorũq; nymbo claſſes opperuerũt. Tribus qſq; fũdis pliat. Certos eẽ qs miret ictꝰ: cũ hæc ſola gẽti arma ſint? Id unũ ab ifantia ſtudiũ: cibũ puer a matre nõ accipit: niſi cũ ipa mõſtrante pcuſerit. Sz nõ diu lapidatõe Rõanos terruere. Poſtq; cõminus uentũ ẽ: exptiq; roſtra & pila ueniẽtia pecudũ i morẽ clamore ſublato petierũt fuga littora: dilapſiq; in pximos tumulos: quærendi fuerũt: ut uincerent.

BELLVM . CYPRICVM .

Derat fatũ inſularũ. Igit & Cypros recepta ſine bello. inſulã ueteribꝰ diuitiis abũdantẽ & ob hoc Veneri ſacrã ptolomæꝰ regebat. Sz diuitiarũ tãta erat fama: nec falſo ut uictor gentiũ populꝰ Ro. & donare regna cõſuetus publio Clodio tribuno duce ſociiq; uiuiq; regis cõfiſcatiõz mãdauerit & ille qdẽ ad rei famã ueneno fata pcepit. Cæterũ Portius Cato cyprias opes liburnis p Tiberinũ hoſtiũ iuexit. Quæ res latiꝰ ærariũ populi Ro: q; ullus triũphus impleuit.

BELLVM . GALLICVM .

Sia Põpeii manibus ſubacta reliqas quæ reſtabãt in europa fortũa i Cæſarẽ trãſtulit. Reſtabãt autẽ imaniſſimi gentiũ Galli atq; Germãi & q̃uis to to orbe diuiſi. Britanni. tamẽ q uincerẽt habuit Britania: Primꝰ Galliæ motꝰ ab Eluetiis coepit q Rhodanũ inter Rhenũ ſiti nõ ſufficiẽtibꝰ terris uenere ſedẽ petitũ incẽſis moenibꝰ ſuis. hoc ſacramentũ fuit ne redirẽt. Sz petito tẽpore ad delibãdũ cũ iter moras Cæſar Rhodãi põte reſciſſo abſtuliſſz fugã ſtati bellicoſiſſimã gentẽ ſic i ſuas ſedes q̃ſi greges i ſtabulo paſtor deduxit. Sequẽs lõgeq; cruẽtior pugna belgarũ. Quippe p libertate pugnãtiũ Hic cũ multa militũ Romanorũ inſignia: tum illud egregium ipſius ducis qd nutante in fuga exercitũ rapto fugiẽtis e manu ſcuto in primã uolitans aciẽ manu pliũ reſtituit. Inde cũ uenetis etiã nauale bellũ. Sz maior cũ oceano: q̃ cum ipis nauibus rixa. Quippe ille rudes & informes & ſtati nau fragiæ cũ roſtra ſenſiſſẽt: Sz hærebat in uadis pugna cum æſtibus ſolitis: cũ ipo certamine ſubductꝰ oceanus interce dere bello uideret ille quoq; arceſſere diuerſitates p gẽtiũ locorũq; natura aquitani callidũ genus in ſpeluncas ſe reci piebãt. Iuſſit includi. Nemo tantũ feroces dixerat gallos fraudibꝰ agũt. Inductiomarꝰ treueros: Ambiotrix cõuocauit eburones utriq; abſente Cæſare cõiuratiõe facta inuenere legatos. Sz ille fortiter a dolabella ſũmotus eſt. relatũq; regis caput hic inſidiis in uallc diſpoſitis dolo ptulit Itaq; & caſtra direpta ſũt & aurũ ablatũ. Martiũ Cottã cũ titurio ſabino legato ibi amiſimꝰ. Nec ulla de rege mox ultio. Quippe ppetua trãs Rhenũ fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis nec. n. fas erat ut liber eẽt receptator hoſtiũ atq; defenſor. Sz pria cõtra germanos illius pugna iuſtiſſimus qdẽ ex cauſis hircani de incurſionibꝰ eorũ querebant. Quæ ariouiſti ſupbia. cũ legati dicerent ueni ad Cæſarẽ: qs eſt autẽ Cæſar? & ſi uult ueniat inqt. Et quid ad illũ qd agat noſtra germinia? num ego me interpono Romanis? Itaq; tantꝰ gentis nouæ terror in caſtris ut te ſtamẽta paſſim etiã i principiis ſcriberent. Sz illa imania corpora quo erant maiora eo magis ferro gladiiſq; potuerũt. Qui calor ipliando militũ fuerit nullo magis expri mi poteſt q̃ qd elatis ſup capud ſcutis cũ ſe teſtudĩe barbarus tegeret ſup ipa Rõani ſcuta ſalierũt & inde in iugulos gladiis deſcendebant. Iterũ de germano Cenomani quærebant. Hic uero iam Cæſar ultro maſſiliã nauali põte trãſgreditur. Ipſumq; Rhenum & hircanis hoſtem querit in ſyluis: Sed in ſaltus ac paludes genus omne diffugerat.

Tantum pauoris īcussit intra ripā subito Rōana uis Nec semel Rhen9 & iterꝫ quoqꝫ & qdē pōte facto pene tract9 ē. S3 maior aliq̄to trepidatio. Quippe cū Rhenū suū sic pōte q̄si iugo captū uiderāt fuga rurs9 īsulas & pauludes Sed qd' accerbissimū Cæsari fuit.nō fuere q̄ uincerentur. Omnibus terra mari captis respexit occeanū: et quasi hic Romanis orbis nō sufficeret. alterꝫ cogitauit Classe igit' cōparata impator Britaniā petit. In Britaniā trāsiit mira celeritate. Quippe q̄ tertia uigilia marino soluisset a portu min9.q̄ medio die insulā ingressus ē. Plena erāt tumultu hosti littora et trepidātia ad cōspectū rei nouæ carpēta uolitabāt. Itaqꝫ trepidatio ꝑ uictoria fuit:arma et obsides accepit a trepidis et ulteri9 isset.nisi in probā classem naufragio castigasset occeanus. Reuersus igit' in galliā classe maiore auctisqꝫ copiis in neudē rursus oceanū eosdēqꝫ rursus Britannos Callidonias secutus ī syluas. Vnū quoqꝫ e regibus cauelianis ī uincula dedit. cōtentus his nō.n.ꝑuītiæ:sed nomini studebat' cū maiore q̄ prius pōda reuect9 ē ipō quoqꝫ oceano tranq̄llo magis et ꝓpitio quasi imparē se fatere't? S3 maxima ōnium eadēqꝫ nouissima cōiuratio fuit Galliarꝫ cum oēs ꝑiter:auernosqꝫ atqꝫ Biturigas: Carnuthas simul leuanosqꝫ cōtraxit. Ille corpore armis:spiritum:terribilis nōine etiā quasi terrere cōpōsito uergētorix Ille festis diebus cōciliabulis cū frequētissimos in lucis haberet ferocibus dictis ad ius pristinū libertatis erexit. Ab erat tunc Cæsar? Rauennæ delectū agens et hyeme creuerant alpes. Sic interclusum putabant iter: Sed ille qualis erat ad nuntiū rei felicissime temeritatis ꝑ inuios ad id tēpus mōtiū tumulos ꝑ itactas uias et niues expedita manu emēs9 occupat Galliā:Et ex distātib9 hibernis castra cōtraxit. Et ante in media Gallia fuit q̄ ab ultima timere't. Tum ipa capita belli aggressus urbes:aluaricū .xl. milia ꝓpugnantiū sustulit: Alexiā ducentorꝫ qnquaginta miliū iuuētute subnixā flāmis adæquauit. Circa gergoniā auernorꝫ tota moles belli fuit. Quippe cū octoginta milia muro & arce abruptis maxima3 defenderēt ciuitatē uallo sub dib9 & fossa īductoqꝫ fossæ flumīe. Ad hoc decē & octo castellis ingētiqꝫ lorica circūdatā primū famæ dōuit. Mox audentē eruptiōes in uallo gladiis subdibusqꝫ cōcidit. Nouissimæ ī deditiōz recepit. Ipe Rex maximū uictoriæ decus supplex cū ī castra uenisset phaleras & sua rama ante Cæsaris genua ꝓiecit. Habes inq̄t sortē uirꝫ fortissimæ uicisti.

BELLVM. PARTICVM.

Vm Gallos ꝑ Cæsarē ī septētrione debellat interī ad orientē genere uuln9 a parthis popul9 Ro. accepit. nec de fortuna quæri possum9 caret solatio clades. auersis diis & hoīb9 cupiditas cōsulis dū Crassi ꝑthico ibiat auro ūdecī strage legionū & ipi9 capite mulctata ē: Et Tribun9 plebis Metell9 exeuntē ducē hostilib9 diris deuouerat: & cū 3eugma trāsiss3 exercit9 rapta subitis signa turbinib9 hausit Euphrates: & cū apd' Nicophorꝫ castra posuiss3: missi ab Herode rege legati denūtiauere ꝑcussorꝫ cū Pōpeio foederꝫ. Syllaqꝫ mēiniss3. Regiis ibiās ille thesauris nihil. ne imaginario q̄dē iure s3 seleutiæ se respōsurꝫ eē respōdit. Itaqꝫ dii foederꝫ ultores nec īsidiis nec uirtuti hostiū defuerūt. Ia3 primū q̄ sol9 & subuehere cōmeatus & mūire poterat a tergo relict9 Euphrates dū simulato trālfugæ cuidā massare syro credit'. tum dū in mediā camporꝫ uastitatē eodē duce duct9 exercit9 ūdiqꝫ hosti exponere't. Itaqꝫ uix dū uenerat Carras cū ūdiqꝫ pfecti regis Silaces & Sirenas ostēdere signa auro sericisqꝫ uexilis uibrātia: Tum sine mora circūfusi ūdiqꝫ eq̄tat9 in modū grandinis atqꝫ nymborꝫ densa ꝑiter tela fuderuut. sic mirabili

Tantum pauoris icussit intra ripā subito Rōana uis Nec semel Rhen9 & iterꝫ quoqꝫ & qdē pōte facto pene tract9 ē. S3 maior aliq̄to trepidatio. Quippe cū Rhenū suū sic pōte q̄si iugo captū uiderāt fuga rurs9 īsulas & pauludes Sed qd' accerbissimū Cæsari fuit.nō fuere q uincerentur. Omnibus terra mari captis respexit occeanū: et quasi hic Romanis orbis nō sufficeret. alterꝫ cogitauit Classe igit' cōparata impator Britaniā petit. In Britaniā trāsiit mira celeritate. Quippe q tertia uigilia marino soluisset a portu min9.q̄ medio die insulā igressus ē. Plena erāt tumultu hosti littora et trepidātia ad cōspectū rei nouæ carpēta uolitabāt. Itaqꝫ trepidatio ꝓ uictoria fuit:arma et obsides accepit a trepidis et ulteri9 isset.nisi in probā classem naufragio castigasset occeanus. Reuersus igit' in galliā classe maiore auctisqꝫ copiis in neudē rursus oceanū eosdēqꝫ rursus Britannos Callidonias secutus ī syluas. Vnū quoqꝫ e regibus cauelianis ī uincula dedit. cōtentus his nō.n.ꝓuītiæ:sed nomini studebat' cū maiore q̄ prius p̄da reuect9 ē ipō quoqꝫ oceano tranqllo magis et ꝓpitio quasi imparē se fateret'? S3 maxima ōnium eadēqꝫ nouissima cōiuratio fuit Galliarꝫ cum oēs ꝓiter:auernosqꝫ atqꝫ Biturigas: Carnuthas simul seuanosqꝫ cōtraxit. Ille corpore armis:spiritum:terribilis nōine etiā quasi terrere cōpositō uergētorix Ille festis diebus cōciliabulis cū frequētissimos in lucis haberet ferocibus dictis ad ius pristinū libertatis erexit. Ab erat tunc Cæsar? Rauennæ delectū agens et hyeme creuerant alpes. Sic interclusum putabant iter: Sed ille qualis erat ad nuntiū rei felicissime temeritatis ꝓ inuios ad id tēpus mōtiū tumulos ꝓ itactas uias et niues expedita manu emēs9 occupat Galliā:Et ex distātib9 hibernis castra cōtraxit. Et ante in media Gallia fuit q̄ ab ultima timeret'. Tum ipa capita belli aggressus urbes:aluaricū .xl. milia ꝓpugnantiū sustulit: Alexiā ducentorꝫ qnquaginta miliū iuuētute subnixā flāmis adæquauit. Circa gergoniā auernorꝫ tota moles belli fuit. Quippe cū octoginta milia muro & arce abruptis maxima3 defenderēt ciuitatē uallo sub dib9 & fossa īductoqꝫ fossæ flumīe. Ad hoc decē & octo castellis ingētiqꝫ lorica circūdatā primū famæ dōuit. Mox audentē eruptiōes in uallo gladiis subdibusqꝫ cōcidit. Nouissimæ ī deditiō3 recepit. Ipe Rex maximū uictoriæ decus supplex cū ī castra uenisset phaleras & sua rama ante Cæsaris genua ꝓiecit. Habes inqt sortē uirꝫ fortissimæ uicisti.

BELLVM. PARTICVM.

Vm Gallos ꝓ Cæsarē ī septētrione debellat interī ad orientē genere uuln9 a parthis popul9 Ro. accepit. nec de fortuna quæri possum9 caret solatio clades. auersis diis & hoīb9 cupiditas cōsulis dū Crassi ꝓ thico ihiat auro ūdecī strage legionū & ipī9 capite mulctata ē: Et Tribun9 plebis Metell9 exeuntē ducē hostilib9 diris deuouerat: & cū 3eugma trāsiss3 exercit9 rapta subitis signa turbinib9 hausit Euphrates: & cū apd' Nicophorꝫ castra posuiss3: missi ab Herode rege legati denūtiauere ꝓcussorꝫ cū Pōpeio foederꝫ. Syllaqꝫ mēinis3. Regiis ihiās ille thesauris nihil. ne imaginario qdē iure s3 seleutiæ se respōsurꝫ eē respōdit. Itaqꝫ dii foederꝫ ultores nec īsidiis nec uirtuti hostiū defuerūt. Ia3 primū q sol9 & subuehere cōmeatus & mūire poterat a tergo relict9 Euphrates dū simulato trāsfugæ cuidā massare syro credit'. tum dū in mediā camporꝫ uastitatē eodē duce duct9 exercit9 ūdiqꝫ hosti exponeret'. Itaqꝫ uix dū uenerat Carras cū ūdiqꝫ p̄fecti regis Silaces & Sirenas ostēdere signa auro sericisqꝫ uexilis uibrātia: Tum sine mora circūfusi ūdiqꝫ eqtat9 in modū grandinis atqꝫ nymborꝫ densa ꝓiter tela fuderuut. sic mirabili

ſtrage deletus exercitus ipe in colloqum ſolicitatus ſigno dato uiu9 in hoſtiū man9 incidiſſet niſi tribunis reluctan tib9 fugā ducis barbari ferro occupaſſet. Sic quoq; relatū caput ludibrio hoſti fuit:filiū ducis pene ī cōſpectu patris eiuſdē telis oppuerūt: reliqæ infelicis exercitus quo quēq; rapuit fuga in Armeniā Ciciliam Syriamq; diſtractæ uix nunciū cladis retulerūt. Caput eius reciſum cū dextra ma nu ad regē reportatū ludibrio fuit. Neq; indigno. Aurū enī liquidū in rictū oris effuſum ē:ut cuius anim9 arſerat auri cupiditate eius etiam mortuū & exangue corp9 auro ureretur

TERTIA. AETAS. POPVLI. ROMANI.

Aec eſt illa tertia ætas populi Romani tranſmari na:qua Italia pgredi auſus orbe toto arma circū tulit:cui9 ætatis ſupioris centū anni ſancti pii & ut diximus aurei ſiue flagitio ſiue ſcelere dū ſincera adhuc & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas dūq; poenorum hoſtiū iminens metus diſciplinā ueterē cōtinebat. Poſtre mi centū quos a Carthaginis Corinthi Numantiæq; exci diis & attali Regis hæreditate aſiatica deduximus in Cæ ſarem atq; Pompeiū ſecutūq; hos de quo dicem9. Augu ſtum ut claritate rerū bellicarum magnifici ita domeſticis cladib9 miſeri & erubeſcendi. Quippe ſicut Galliā Thra ciam Ciciliam Cappadociā uberrimas ualidiſſimaſq; pro uincias Armenios etiā Britannos ut nō ī uſum ita ad im perii ſpeciem magna nōina acqſiſſe pulchrū ac decorū ita eodē tēpore dimicaſſe domi cum ciuibus ſociis mancipiis gladiatorib9 totoq; interſe ſenatu turpe ac miſerandum. Ac neſcio an ſati9 fuerit populo Ro.Sicilia & Africa cō tento fuiſſe. aut his etiā ipſius carere dominanti in Italia ſua q̄ eo magnitudinis creſcere.ut uirib9 ſuis cōficeretur. Quæ.n.res alia ciuiles furores pepit quā nimia felicitas? Syria pria nos uicta corripit Mox aſiatica pgamēi regis hæreditas illæ opes atq; diuitiæ affixere ſæculi mores.mer ſamq; uitiis ſuis q̄ſi ſentinā rem.p.peſūdere Vnde enim po.Ro.atribunis agros & cibaria flagitaret niſi pfamem quā lux9 fecerat. Hinc ergo gracchiana prima et ſecūda & illa tertia apuleina ſeditio.ūde regnare: iuditiariis legibus diuulſ9 a ſenatu eques niſi exauaritia? ut uectigalia rei.p. atq; ipa iuditia in quæſtu haberent Hinc rurſ9 & pmiſſa ciuitatis latio:et p hoc armi ſociorū Quid autem bella ſer uilia? ūde nobis ex abundātia familiarū. Vnde gladiatorii aduerſus dominos ſuos exercitus: niſi ad conciliandū ple bis fauorem effuſa largitio? cū ſpectaculis indulget ſupli cia quondam hoſtium artē facit: Iam ut ſpecioſiora uitia tangamus nomine ambitus honorū ab eiuſdem diuitiis in citat9: Atqui inde Mariana. Inde Syllana tempeſtas aut magnificus apparat9 cōuiuiorū & ſumptuoſa largitio nō ab opulētia paritura mox egeſtatē? Hæc Catilinā patriæ ſuæ impegit. Denique illa ipa principatus & dominandi cupido:unde niſi ex magnis opib9 uenit? Atqui hæc Cæ ſarem atque Pompeium furialib9 in exitum rei.p.facib9 armauit. Hos igitur populi Romani.omnes domeſticos motus ſeparatos ab externis iuſtiſque bellis ordine proſe quemur.

CAVSAE. SEDITIONVM.

Editionum omnium cauſas Tribunitia poteſtas excitauit.quæ ſpecie qdē plebis tuendæ cuius in auxiliū cōperata erat re autem dominationē ſibi acquirēs ſtudiū populi ſibi ad fauorē agrariis frumētariis Iudicariis legib9 aucupabat. Inde erat ōnib9 ſpecies æqui tatis Quid tā iuſtū.n.q̄ recipe plebē ius ſuū a patrib9? ne popul9 gētium uictor orbiq; poſſeſſor ex torris aris & fo cis ageret? Quid tā æquū q̄ inopē populū uiuereex ærario

ſuo? Quid ad ius libertatis æquande magis efficax quam ut ſenatu regente ꝓuincias ordinis equeſtris auctoritas ſal tem iuditiorꝫ regno niteret? Sed hæc ipa in perniciem re dibant & miſera. Res pu. in exitium ſuum merces erat. Nam & a ſenatu ī æqtem trālata iuditiorꝫ portans uecti galia ideſt impii patrimoniū ſupprimebat: & emptio fru mēti ipos Rei.p.neruos exhauriebat Aerariū reduci plebs in agros unde poterat ſiue poſſidēt uim euerſiōe: q ipi ꝑs populi erāt? Et tamē relictas ſibi a maioribus ſedes ætate q̄ſi iure hæreditario poſſidebāt

SEDITIO . TIBERII . GRACCHI .

Rimam Certaminum facem Gracchus accendit genere forma Eloquētia facile princeps Sed hic ſiue mācinianæ deditionis: qua ſponſor foederis fuerat contagium timens & inde popularis Siue æquo & bono ductus: qa depulſam agris ſuis plebē miſeratus eſt: ne po.Ro. gentiū uictor orbiſqꝫ poſſeſſor laribus ac focis ſuis exularet. Quacumqꝫ mēte rem auſus ingentē: poſtq̄ rogationis dies aderat ingenti ſtipatus agmine roſtra cō ſcendit. Nec deerat obuia manu tota nobilitas & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus ſuis. C. Octa uium uidet Gracchus contra fas omne collegii ius pote ſtatis iniecta manu depulit roſtris: adeoqꝫ preſenti metu mortis exterruit: ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumuiratus creatus diuidendis agris. Cum ad perpetrā da coepta die comitiorum prorogari ſibi uellꝫ imperium obuia nobilium manu eorumque quos agris mouerat cæ des a foro coepit. Inde cum in capitolium ꝓfugiſſet plē bemqꝫ ad defenſionē ſalutis ſuæ caput manu tangens hor taretur: præbuit ſpetiem regnum ſibi & diadema poſcētis Atqꝫ ita duce Scipione Naſica concitato in arma populo: quaſi iure oppſſus eſt.

SEDITIO . C . GRACCHI .

Tatim & legū & mortis frīs ſui uindex nō mi nore impetu īcaluit. C. Gracchus: qui cū pari tu multu: atqꝫ terrore plebē ī auitos agros arceſſeret & recentē Attali hæreditatē ī alimēta populo polliceret: iamqꝫ nimiꝯ & potēs altero tribunatu ſecūdaqꝫ plebe uoli taret abrogare auſo legibus ſuis minutio Tribuno fretus comitū manu fatale familiæ ſuæ capitoliū īuaſit: inde ꝓxi morꝫ cæde depulſꝯ: cū ſe in auentinū recepiſſꝫ inde quoqꝫ obuia ſenatꝯ manu ab opimio cōſule oppſſus ē. inſultatū quoqꝫ mortis reliqis & illd' ſacroſanctū capd' tribuni ple bis ꝑcuſſoribꝯ: auro penſatū eſt.

SEDITIO . APVLEIANA .

Ihilominꝯ Apuleiꝯ Saēninꝯ Gracchanas aſſerere leges nō deſtitit tantū animorꝫ uiro Marius da bat q nobilitati ſemp inimicis cōſulatu ſuo ꝑte rea cōfiſꝯ occiſo palā cōiciis ānio cōpetitore tribunatꝯ ſub rogare conatꝯ ē in eiꝯ locū. G. Gracchū hōinez ſine tribu ſine nōine. Sz ſubdito titulo in familiā ipe ſe adoptabat. Cū tot tātiſqꝫ ludibriis exultaret īpune rogādis Gracchorꝫ legibꝯ ita uehemēter īcubuit ut ſenatū quoqꝫ cogeret ī ucr ba iurare: cū abnuētibꝯ aq̄ & igni iterdictuꝫ ſe minaret. Vnus tamē extitit qui malet exiliū. igit' poſt Metelli fu gam ōni nobilitate ꝑculſa cū iam tertiū annū dominaret eo ueſaniæ progreſſus ē. ut cōſulariaqꝫ comitia noua cæde turbaret. Quippe ut ſatellitem furoris ſui Glautiam con ſulem faceret. C. Memiū cōpetitorē interfici iuſſit. & in eo tumultu regē ex ſatellitibus ſe appellatū lætus accepit Tū uero iā cōſpiratione ſenatꝯ ipo quoqꝫ iā Mario cōſule qa tueri nō poterat aduerſo directa in foro acies expulſus inde capitoliū īuaſit. Sz cū abrutis fiſtulis obſideretur ſe natuiqꝫ ꝓ legatos poenitētiæ fidē faceret ab arce digreſſus

cum ducib9 factionis receptus in curiā est. ibi eū facta in irruptiōe populus fustib9 saxisq; cooptū ipa quoq; morte lacerauit.

SEDITIO . DRVSIANA .

Ostremo liuius Drussus nō tribunatus mō uiribus: sed ipius ctiā senat9 auctoritate totiusq; Italiæ. cōsensu easdē leges asserere conat9 dū aliud captat ex alio tantū cōflauit incendiū: ut ne prima illi9 flāma posset sustineri & subita morte correptus hæreditariū in posteros suos bellū ꝓpagaret. Iuditiaria lege. G. Gracchi dū seruāt populū Ro. & bicipitē ex una fecerāt ciuitatem Eqtes Romani tāta potestate subnixi. ut q fata fortunasq; principū haberēt in manu iterceptis uectigalib9 peculabant suo iure rem. p. Senat9 exilio Metelli dānatione Rutilii debilitatus ōne decus maiestatis amiserat. In hoc statu rer pares opib9: animis dignitate: unde & nata liuio druso Aemulatio accesserat. Eqtem seruili9 Cepio senatū Liuius drusus asserere. signa & aqlæ & uexilla aderāt cæter sic in urbe una q̄si ī binis castris dissidebat prior Cepio ī senatū ipetu facto reos ambitus Scaur & Philippū principes nobilitatis elegit his motib9 ut resisteret drus9 plebē ad se Gracchanis legib9 eiusdē socios ad plebē spe ciuitatis erexit. Extat uox ipi9 nihil se ad largitiōz ulli reliquisse: nisi si qs aut cenū diuidere uellet aut cælū. aderat ꝓmulgandi dies. cū subito tanta uis hōinū undiq; apparuit ut hostiū aduentu obsessa ciuitas uideret. Ausus tamē abrogare de legibus cōsul Philippus. Sz appḣensum facib9 uictor nō āte dimisit q̄ sanguis ī ora & occulos redūdaret Sic ꝑ uim latæ iussæq; leges. Sz ꝑtium rogationis statim socii flagitare cū interī imparē drusū ægrūq; rer temere motar mata ut in tali discrimīe mors abstulit. Nec ideo miī9 socii ꝓmissa drusi a po. Ro. reposceret armis desierūt.

SOCIALE . BELLVM . ITALICVM .

Ociale bellū uocet licet ut extenuemus iuidiam si uer tamē uolumus illd ciuile bellū fuit Quippe cū. po. ro. Hetruscos latios sabinosq; miscuerit & cū ex omnib9 sanguinē ducat corp9 fecit emembris. & ex ōnib9 un9 ē Nec minore flagitio socii ītra Italiaz. q̄ ciues ītra urbē rebellabāt. Itaq; cū tusci ciuitates q̄s uirib9 auxerāt socii iustissime postularēt ad quā spē eos cupidine domiatiōis drus9 erexerat postq̄ ille domestico scelere oppressus est eadē fax quæ illū cremauit socios ī arma & expugnatiōz Vrbis attēdit. Quid hac clade tristi9? Quid calāitosi9 cū ōne latiū atq; picenū Hetruria oīs atq; cāpania postrēo Italia cōtra matrē atq; pentē suā urbez cōsurgerēt. cū ōne robur fortissimor fidelissimorq; socior sub suis qsq; signis haberēt mūicipalia illa ꝓdigia popedi9 Marsos & latinos affrāi9 ūbros tot9 senat9 & cōsules sāniū lucaniāq; Telesin9 cū regū & gēciū arbiter popul9 ipōz se regere nō posset ut uictrix Asiæ Europæq; a Corfinio Roma petere tur primū fuit belli ī albāo mōte cōsiliū ut festo die latinar Iuli9 Cæsar & Martius Philipp9 cōsules iter sacra & aras immolarēt. postq̄ id nefas ꝓditiōe discussuz ē asculo furor ōnis erupit ī ipa qdez ludor frequētia trucidatis q̄ tūc aderāt ab urbe legatis. hoc fuit impii belli sacramētū. Inde iā passiz ab ōni parte Italiæ duce & auctore belli discursante poppedio diuersa ꝑ populos & urbes signa cecierе Nec Annibalis nec Pyrrhi tāta fuit uastatio Ecce otriculū: Ecce grumētū Ecce fesule ecce carseoli: Reserata nuceria picētia cædib9 ferro & igne uastāt. fusæ butilii: copiæ fusæ Cepiōis. Nā ipe Iuli9 Cæsar exercitu amisso cū ī urbē cruēt9 referet: miserabili funere mediā urbē ꝑuiā fecit: Szmagna. po. Ro fortūa. et semp ī malis maior totis denuo uiribus insurexit agressiq; singuli populos. Cato discutit

Hetruſcos Gabinos marſos Carbo lucãos. Sylla ſamnites Strabo uero Põpeius oĩa flãmis ferroq; populat9 nõ pri9 finẽ cædiũ fecit q̃ Aſculi euerſione mãib9 tot exercituũ cõ ſulũ direptaq; urbiũ diis litaret :

BELLVM . SERVILE .

Trunq; & ſi cũ ſociis nefas: cũ liberis tamen & ĩgenuis dimicatũ ẽ. Quis æquo anĩo ferat ĩ prin cipe gentiũ populo bella ſeruoq;? Primũ ſeruile bellũ inter initia urbis Herdonio duce Sabino in ipa urbe tentatũ ẽ: cũ occupata tribunitiis ſeditionib9 ciuitate: capi toliũ obſeſſũ ẽ & a cõſule captũ. ſ3 hic tumult9 fuit: magis q̃ bellũ: Mox impio p diuerſa terraq; occupato qs creder3 ſiciliã multo cruẽtius ſeruilii: q̃ punico bello eſſe uaſtatã ? Terra frugũ ferax & quoda3 mõ ſuburbana puintia late fundis ciuiũ Romanoq; tenebat. hic ad cultũ agri frequẽ tia ergaſtula cathenatiq; cultores materiam bello pbuere. Syr9 qdã nõine Eunus. magnitudo cladiũ facit ut memi nerim9? fannatico furore ſimulato dũ Syriæ deæ comas iactat ad libertatẽ & arma ſeruos q̃ſi numinũ impio cõci tauit. idq; ut diuinit9 fieri pbaret in ore abdita nuce quã ſulfure & igne ſtipauerat: leuiter inſpirans flammã inter uerba fundebat: hoc miraculũ primo duo milia ex obuiis mox iure belli refractis ergaſtulis. xl. ãpli9 miliũ fecit exer citũ. Regiis ne qd malis deeſſet decorat9 iſignib9 caſtella uicos oppida miſerabili direptõe uaſtauit. Quin illd' quo que in ultimũ belli decus capta ſunt caſtra ptoq;: Nec no minare ipſos pudebit Caſtra Manilii : Lẽtuli: Piſonis: Hi pſei Itaq; q p fugitiuarios detrahi debuiſſet ptorios duces pfugos plio ipe ſequebant . Tandẽ ppẽna impatore ſup pliciũ de eis ſumptũ ẽ. Hic. n. uictos & apud ætnã nouiſſi me obſeſſos cũ fame quaſi peſtilẽtia conſumpſiſſet reliqas latronum cõpedib9 cathenis religauit crucibuſq; puniuit.

Fuitq; de ſeruis ouatõe cõtentus ne dignitatẽ triũphi ſer uili inſcripcione uiolaret. Vix dũ reſpirauerat iſula cũ ſta tim ſerui & a ſyro rediẽt ĩ cilicẽ. Athenio paſtor iterfecto dõino familiã ergaſtulo liberatã ſub ſignis ordinat. Ipe ue ſte purpura argẽteoq; baculo & regiũ ĩ morẽ fronte redi mita nõ minorẽ q̃ ille fanatic9 prior cõflat exercitũ. Acri uſq; multo q̃ſi & illũ uindicaret. uicos. oppida. caſtella di ripiẽs in dõinos in ſeruos ifeſtius q̃ſi ĩ trãſfugas ſæuiebat Ab hoc quoq; ptoris exercit9 cæſi: capta ſeruilii caſtra cap ta Luculli: ſed Aqlius ppennæ uſ9 exẽplo interclusum ho ſtem cõmetib9 ad extrema cõpulit. cõminutaſq; copias ar mis fame facile deleuit. Dedidiſſent ſe niſi ſupplitioq; me tui uolũtariã mortẽ ptuliſſent . Ac nec de duce qdẽ ſupli tiũ exigi potuit. q̃uis in man9 uenerit. Quippe dũ circa ad depẽdendũ eũ multitudo cõtendit iterrixantiũ man9 pda lacerata eſt .

BELLVM . SPARTACI .

Nimuero Seruiliũ armoq; dedec9 feras: Nam & ipi p fortunã in õnia obnoxii tamẽ q̃ſi ſecundũ hominũ gen9 ſũt. & ĩ bona libertatis noſtræ ad optant'. bellũ ſpartaco duce cõcitatũ quo nõine appellẽ ne ſcio. Quippe cũ ſerui militauerint gladiatores impauerit illi ifimæ ſortis hõines. Hi & peſſimã auxere ludibrio ca lamitatẽ. Spartac9 Criſus: Enomaus effracto Lẽtuli ludo cũ trigĩta an ãplius eiuſdẽ fortunæ uiris erupe Capua Ser uiſq; ad uexilũ uocatis cũ . x . ſtatim ãplius milia coiſſent hõines nõ mõ effugiſſe cõtenti iã uindicari uolebãt. Prĩa uelud ara iuris mõs ueſubi9 placuit. Ibi cũ obſiderentur a Clodio Glabro p fauces caui mõtis uitineis dilapſi uiculis ad unas eius deſcendere radices: & exitu in uno nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuerunt inde alia caſtra deinceps Choram : totamq; puagant' Campaniam .

Nec uillarum ac uicorꝫ uaſtatione contenti . Nolam atq; Nuceriam Turios atq; Metapontū terribili ſtrage popu lantur : affluentibus in diem copiis cū iam eēt iuſtus exer citus e uiminib9 pecudumq; tegumētis incōditos ſibi cly peos e ferro ergaſtulorꝫ recocto gladios ac tela fecerūt Ac ne quod decus iuſto deeſſet exercitui domitis obuiis gre gibus paratē equitatus captaq; de p̄toribus in ſignia & fa ſces ad ducē detulere. nec abnuit ille de ſtipēdiario thrace miles : de milite deſertor inde latro : deinde in honore ui rium gladiator : qui defunctorꝫ quoq; proelio ducū fune ra impatoris celebrauit exequiis . captiuoſq; circa rogum iuſſit armis depugnare : quaſi plane expiaturus ōne p̄teri tum dedecus ſi de gladiatore munerator fuiſſet. inde iam conſulares quoq; aggreſſus ī appennio Lentuli exercitum p̄cecidit apud Mutinā Caii Caſſii caſtra deleuit . Quibus elatus uictoriis de inuadenda urbe Rōana qd' ſatis eſt tur pitudini noſtræ deliberauit. Tandē etiam totius imperii uiribus cōtra Mirmilonē cōſurgit . pudorēq; romanū Li cinius craſſus aſſeruit : a quo pulſi fugatiq; : pudet dicere hoſtes ī extrema Italiæ refugerūt . Ibi circa britiū angulū clauſi cum fugā in Siciliā pararēt neq; nauigia ſuppeterēt rateſq; ex cratib9 & dolia cōnexa uirgultis in rapidiſſimo freto fruſtra experirent. Tandē eruptōe facta dignā iuris obire mortē: & qd' ſub gladiatore duce oportuit ſine miſ ſione pugnatū ē . Sparthac9 ipe ī prio agmine fortiſſime dimicās q̄ſi impator occiſus eſt .

BELLVM . CIVILE . MARIANVM . ET . SYLLANVM .

Oc deerat unū populi Ro.malis iā ut ipe ītra ſe pri cidale bellū domi ſtrīgeret & in urbe media ac foro q̄ſi harena ciues cū ciuib9 ſuis gladiatorio more cōcurrerēt æqore anio utrꝫq; ferrē: ſi plebeii duces: aut ſi nobiles mali ſaltem dutatū ſceleri p̄buiſſent. Cum uero proh facinus q uiri qui impatores decora & ornamēta ſeculi ſui Marius & Sylla peſſimo facinori ſuā etiā dignitatē p̄buerūt: trib9 ut ſic dixerim ſyderibus agitatū ē prio & leni & modico tumultu maiore q̄ bello iter ipos armorꝫ duces ſubſiſtēte ſæuitia. Mox atrotius & cruētius p totius uiſcera ſenat9 craſſante uictoria. Vltimū non ciuicā modo ſed hoſtilem quoq; rabiē ſupgreſſū eſt : cū armorꝫ furor toti9 Italiæ ui ribus niteret eouſq; odiis ſæuiētibus : donec deeſſent : qui cæderent . Initiū & cā belli inexplebilis honorꝫ Marii fa mes: dū decretā Syllæ puinciā Sulpitia lege ſollicitat: ſed impatiēs iniuriæ ſtatī Sylla legiones circū egit: dilatoque Mitridate Eſqlia colīaq; porta geminū urbi iſudit agmē unde cū cōſulto Sulpitius & Albinomanus obieciſſent ca teruas ſudeſq; & ſaxa ūdiq; a moenib9 ac tela iacerēt . ipe quoq; iaculat9 incēdio uiā fecit: arcēq; capitolii quæ penos quæq; gallos etiā ſenonas euaſerat q̄ſi captiuā uictor iſedit Tū ex cōſulto ſenat9 aduerſariis hoſtib9 iudicat9 ī p̄ſentē tribunū alioſq; diuerſæ factionis iure ſæuitū ē. Mariū ſer uilis fuga exemit īmo fortūa alteri bello reſeruauit . Cor nelio Cinna &. Cn. Octauio cōſulibus male obrutū reſu rexit incendiū. Et qdem ab iporꝫ diſcordia: cū de reuocā dis quos ſenat9 hoſtes īdicauerat ad populū referret. cicta qdem gladiis cōtione ſ3 uincētibus qbus pax & quies po tior pfugus patria ſua cinna cōfugit ad ptes redit ab afri ca Mari9 clade maior ſiqdē carcer cathenæ fuga exiliū ho rificauerūt dignitatē. Itaq; ad nomē tāti uiri late cōcurrit ſeruitia proh nefas & ergaſtula armant & facile inuene runt exercitū miſer impator. Itaq; ui patriā repoſcēs unde ui fuerat expulſus poterat uideri iure agere: niſi cā3 ſuam ſæuitia corrūperet. ſ3 cū diis hōinibuſq; infeſtus rediret: ſtatim primo impetu cliēs & alūna urbis hoſtia nefanda

ſtrage diripit: mox in urbem quadruplici agmine intrat diuiſere copias Cinna Marius Carbo ſertori9. Hic poſtq̃ manus omnis Octauii depulſa ianiculo eſt ſtatim ad principum cædem ſigno dato aliq̃nto ſæuius: q̃ in punica aut cimbrica urbe ſæuit. Octaui cõſulis caput ꝓ roſtris exponit. Antonii cõſularis in marii ipſius menſis. cæſi a fimbria in penatibus domorꝫ ſuarꝫ trucidant. Craſſi pater & fili9 in mutuo alter alterius aſpectu. bebiũ atq̃ numitorẽ p̃ mediũ forꝫ unci traxere carnificũ. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtiũ exemit. Merula flamendialis in capitolio Iouis ipſi9 oculos uenarꝫ cruore reſperſit: Ancharı9 ipõ uidente Mario cõfoſus eſt: quia fatalẽ illã ſcilicꝫ manum nõ porrexerat ſalutãti. Hæc tot ſenat9 funera intra kalendas & Id9 Ianuarii mẽſis ſeptĩa illa Marii purpura dedit. Quid futurꝫ fuit: ſi annũ cõſularis impleſſet. Scipione Norbano q̃nto cõſulibus Tertius ille turbo ciuilis inſaniæ toto furore detonuit. Quippe cũ hinc octo legiones inde q̃ngentæ cohortes ſtarent ĩ armis inde ab Aſia cum uictore exercitu Sylla ꝓperaret: ſane cũ tam fer9 in ſyllanos Marius fuiſſet q̃nta ſæuitia opus erat ut Sylla de Mario uidicaret. Primũ apud capuã ſub ãne. ultĩo ſigno cõcurrunt: & ſtati Norbani fuſ9 exercitus ſtati oẽs Scipionis copiæ oſtẽtata ſpe pacis oppõſſæ. Tũ Marius iuuenis & Carbo cõſules q̃ſi deſpata uictoria: ne inulti pirẽt ſanguine ſenat9 ſibi parentabãt: obſeſſaq̃ curia ſic de ſenatu q̃ſi decarcere q̃ iugularent educti. Quid funerꝫ ĩ foro in circo in patẽtib9 tẽplis: nã. Q. Mutius Scæucla põtifex ueſtigales amplex9 aras tantũ nõ eodẽ igne ſepelit: Lamponi9 atq̃ Teleſin9 ſamnitũ duces atroci9 Pyrrho & Hãnibale Campaniã Hetruriãq̃ appellãt. & ſub ſpecie p̃tiũ ſe uindicãt. Apud ſacriportũ collinãq̃ portã debellãte oẽs hoſtiũ copiæ. Ibi Marius hic Teleſinus op̃pſſi: nec idem tamẽ cædiũ q̃ bello finis fuit. Stricti & ĩ pace gladii anĩ aduerſũq̃ in eos q̃ ſe ſpõte dediderãt. Minus ẽ qd' apud ſacriportũ & apud collinã ſeptuaginta amplius milia Sylla cõcidit: Bellum erat q̃ttuor milia deditorꝫ inermiũ ciuium in uilla publica interfici iuſſit. Iſti tot: in pace ũde plures ſunt? Quis autẽ illos poteſt computare? quos in urbe paſſim quiſquis uoluit occidit: donec admonẽte urfidio iuuere aliquos debere ut eſſent q̃bus imparẽt: ꝓpoſita eſt ingens illa tabula & ex ipſo equeſtris ordinis flore ac ſenatu duo milia electi qui mori iuberent: Noui generis edictum. piget poſt hæc referre ludibrio habita fata Carbonis: fata ſorani. Prætorios atque uenuleios: Bebium ſine ferro inter man9 lancinatum ritu ferarꝫ Nariũ ducis ipſius fratrẽ apud Catuli ſepulchrꝫ oculis manib9 crurib9 q̃ defoſſis ſeruatũ. aliq̃diu: ut p̃ ſingula mẽbra moreret. Poſitis ſingulorꝫ hõinũ fere poenis mũicipia Italiæ ſplẽdidiſſima ſub haſta uenierunt Spoletũ Interamniũ Præneſte Florẽtina Nã Sulmonẽ uet9 oppidũ ſociũ atq̃ amicũ o facinus indignũ nõdum expugnatũ ut obſides iure belli & mõ morte dãnati duci iubent. Sic damnatã ciuitatẽ iuſſit Sylla deleri.

BELLVM. SERTORIANVM.

Ellũ ſertorianũ: q̃d aliud: q̃ Syllanæ ꝓſcriptõis hæreditas fuit? hoſtile poti9 an ciuile dixerĩ neſcio. q̃ppe qd' luſitani celtiberiq̃ Rõano geſſerũt duce exul & ꝓfug9 feralis illi9 tabulæ uir ſũmæ q̃dẽ ſꝫ calãitoſæ uirtutis malis ſuis maria terraſq̃ p̃miſcuit. & iã africæ iã balearib9 inſulis fortunã exp̃t9 miſſuſq̃ ĩ oceanũ fortũataſq̃ ĩſulas penetrauit: Tandẽ hiſpaniã armauit: uiro cũ uiris facile cõuenit. Nec alias magis apparuit hiſpãi militis uigor q̃ rõano duce Quãq̃ ille nõ cõtent9 hiſpania ad mitridatẽ quoq̃ põtificoſq̃ reſpexit regẽq̃ claſſe iuuit. & q̃d futurꝫ fuit? ſatis

tanto hosti uno impator resistere res romana nō potuit: addit9 metello. Gn. Pōpeius. ni copias uiri diu & ancipiti semp acie attriuere. nec tamē prius bello: q̄ suoꝝ scelere & īsidiis extīctus. ē. copias. ei9 ꝓpe tota hispania ꝓsecuti diu & ancipiti semp acie dimicauerūt prīa ꝑ legatos certāina habita. cū hinc dōitius & Horius inde Herculei ꝓluderēt Mox his apud gergoniā. ille apud Anā flumē oppōss9 ipī duces cōminus inuicem expti apud lauronē atq̄ suronem æquere clades Tū illis ad populationē agroꝝ: his ad urbium excidia cōuersis misera iter romanos duces hispania discordiæ poenas dabat: donec oppresso domestica fraude Sertorio uicto dedito ꝓ ꝓpenna: ipe quoq̄ in romanā fidē uenere osca termes Tudia ualētia auxuma. & ī fame nihil nō expta callaguris. Sic recepta in ptē hispania uictores duces extremū id magis q̄ ciuile bellū uideri uoluerūt ut triūpharent.

BELLVM . CIVILE . SVB . LEPIDO .

Arco Lepido qnto Catulo cōsulibus ciuile bellū pene citius oppōssum ē q̄ īcipet. S3 q̄tū lateq̄ fax illius motus ab ipo Syllæ rogo exarsit: cupidus nāq̄ rex nouaꝝ ꝑ isolenciā Lepid9 acta tāti uiri rescindere parabat: nec īmerito si tamē poss3 sine magna clade rei. p. Nam cū iura belli Sylla dictator ꝓscripsisset inimicos q̄ superant reuocāte Lepido qui aliud q̄ ad bellū uocabant: cū q̄ dānatoꝝ ciuiū bona addicente Sylla q̄uis male capta iure tamē repetitio eoꝝ ꝓculdubio labefactabat cōpositaꝫ ciuitatē. Expēdiebat ergo quasi ægre sautiæq̄ rei publicæ requiescere quomodocunq̄? ne uulnera curacione ipa rescī derentur. Ergo cum turbidis contionibus uelud classico ciuitatem terruisset. profectus in hetruriam arma deinde & exercitū urbi admouerat. Sed iam miliū pontē collēq̄ ianiculum Luctatius Catulus. Gn. qd' Pompei9 Syllanæ dominationis duces atq̄ signiferi alio exercitu insedērāt? Aqb9 prīo statī impetu retro puls9 hostisq̄ a senatu iudicatus ī cruēta fuga hetruriā inde Sardiniā recessit. Ibique morbo & pestilētia interiit. uictores quoq̄ qd' nō temere alias ī ciuilib9 bellis: pace cōtenti fuerūt.

LVCII . ANNEI . FLORI . EPITOMATVM . INTITVM . LIVIVM . LIBER . QVARTVS .

CONIVRATIO . ET . BELLVM . CATILINAE.

Atilinā luxuria primū tū hinc cōflata egestas rei familiaris simul occasio: qd' in extremis finibus mūdi arma romana ꝑegrinabant': in nefaria cōsilia opprimēdæ suæ patriæ cōpulere se natum cōfodere: cōsules trucidare: distringere incēdiis urbem diripe ærariū: totā deniq̄ rem pu. fundit9 tollere: & quicqd nec Hannibal uideret optasse qbus o nefas sociis aggress9 ē? ipe patriti9: s3 hoc minus ē? Cirrii porcii Syllæ cethegi Antonii uargūtei atq̄ Longini quæ familiæ? quæ senat9 īsignia? Lētulus quoq̄ tū maxīe ꝑter hos oēs īmanissimi facinoris satellites habuit. Additū est pignus cōiurationis sanguis hūanus: quē circulatū pateris bibere. summū nefas nisi āplius eēt ꝓpter qd' biberāt. Actū erat de pulcherrio īpio nisi illa cōiuratio ī Ciceronē & Antoniū cōsules incidisset? Quoꝝ alter īdustria rem patefecit: alter manū oppōssit: Tanti sceleris īditiū ut ꝑ fuluiā emersit uilissimū scortū s3 patritiis īnocēs Tū cōsul habito senatu ī ꝑsentē reū Cicero porat: s3 nō āplius ꝓfectū: q̄ ut hostes euaderet. Seq̄ palā ꝓfesso īcendiū suū restinctuꝝ ruina minaret'. Et ille qdem ad ꝑparatū a Manlio in hetruriam exercitū ꝓficiscit' signa illatur9 urbi. Lentulus destinatū familiæ suæ sibyllinis uersib9 regnū sibi uaticinās adꝑstitutū a Catilina diē: urbe tota uiros faces tela disponit

Nec ciuili conſpiratione cōtentus legatis alobrogū qui tū forte aderāt ī arma ſolicitatis.iſſet & ultra alpes furor niſi altera ꝓditione uulturcii ꝓtoris litteræ tenerent. Statim Ciceronis impio iniecta ē barbaris man9.pala3 ꝓtor in ſe natu cōuincit. De ſupplitio agentibus Cæſar parcendū di gnitati: Cato animaduertendū ꝓ ſcelere cenſebat:quā ſen tentiam ſecutis omnibus in carcere parricidæ ſtrangulant. Quanuis parte coniurationis oppreſſa: tamen incepto Ca tilina nō deſtitit: Sed infeſtis ab hetruria ſignis patriā pe tens obuio Antonii exercitu opprimit: q̄ atrociter dimi catū ſit exitus docuit:nemo hoſtiū bello ſupfuit: Quē qs impugnando cepat locū:eū amiſſa anima corpore tegebat Catilina lōge a ſuis iter hoſtiū cadauera reptus ē:pulcher rima morte ſi ꝓ patria ſic cōcidiſſet.

BELLVM. CIVILE. CAESARIS: ET. POMPEII

Am pene toto orbe pacato maius erat impiū q̄ ut illis externis uirib9 opprimi poſſet. itaq̄ inuidens fortuna principi gentium populo illū ipm in exi tium ſuū armauit: ac mariana qdem Cinnanaq̄ rabies in tra urbē ſe ꝓcluſerat.quaſi experiret. Syllana tempeſtas la tius intra Italiā tamē detonuerat Cæſaris furor atq̄ Pom peii urbē Italiā gentes nationes totū deniq̄ q̄ patebat im pium.quodā q̄ſi diluuio & inflamatōe corripuit: adeo ut nō recte tantū ciuile dicat:ac ne ſociale qdē:ſed nec exter num:ſed pocius cōmune quoddā ex oibus & plus q̄ bellū Quippe ſi duces eius inſpitias totus ſenatus in ꝓtibus. ſi exercit9 hinc undecim legiones:inde decē & octo flos oīs & robur italici ſanguinis:ſi auxilia ſocior̄:hinc gallici ger maniq̄ delectus. inde Deiotarus Ariobarzanes rex cappa dotiæ Tarcō dimot9 Corith9 oēs Thratiæ cappadotiæq̄ ciciliæ Macedoniæ Grætiæ Etoliæ totiuſq̄ robur oriētis:Si Romā belli q̄ttuor āni & ꝓ clade rer̄ breue tēpus:ſi locū & ſpacium ubi cōmiſſum eſt:intra Italiam.inde ſenigaliā Hiſpaniam deflexit: Reuerſum ab ocaſu totis uiribus in Epiro Theſſaliaq̄ cōſedit. Hinc ī ægyptū ſubito trāſiliuit inde reſpexit Aſiā Africæ incubuit. Poſtrēo in hiſpaniam regyrauit:& ibi aliq̄ndo defecit. ſed nō & odia ꝓtiū tum bello finita.nō.n.prius q̄euerūt q̄ in urbe ipa media ſena tu eor̄ qui uicti erāt odio uictoris ſe ſe cede ſaciarēt cauſa tantæ calamitatis eodē quæ ōni nimia felicitas.ſi q̄dē.Q. Metello.L.Africano cōſulibus cū Romana maieſtas toto orbe pollreet: recēteſq̄ uictorias ponticos & armenios tri umphos in pōpeanis theatris Roma cātaret nimia Pōpeii potētia apd' ocioſos ut ſolet:ciues mouit inuidiā Metell9 ob imunitū certe triūphum Cato aduerſus potētes ſemp obliqu9 detractari Pompeiū actiſq̄ eius obſtrepere. Hinc dolor tranſuerſū egit & ad ꝓſidia dignitati parāda ipulit Forte tūc Craſſus genere diuitiis dignitate florebat uellet tamē auctiores opes. C.Cæſar eloquētia & ſpiritu ecce ia3 & conſulatu alleuabatur. Pompeius tamen ſup utrūque eminebat. Sic igit' Cæſar dignitatē comparare Craſſa au gere: Pompeio retinere cupientib9 omnibuſq̄ pariter po tentiæ cupidis de inuadenda re pu.facile conuenit. Ergo cum mutuis uiribus in ſuum quiſq̄ decus niteret' galliam Cæſar inuadit: Craſſus Aſiam Pompeius Hiſpaniam :tres maximos exercitus etiā ſic orbis impium ſocietate trium principū occupat': decem annos traxit iſta dominatio ex inde quoniam mutuo metu tenebat'? Craſſi morte apud parthos & morte Iuliæ Cæſaris filiæ quæ nupta Pōpeio generi ſoceriq̄ cōcordiā matrimonii foedere tenebat:ſtatī æmulatio erupit.ia3 Pōpeio ſuſpectæ Cæſaris opes & Cæ ſari Pompeiana dignitas grauis. Nec hic ferebat parem: nec ille ſupiorē nefas hic de principatu hi laborabāt:tanq̄ duos tāti impii fortūa nō capet. Ergo Lētulo Marcelloq̄

consulibus rupta prima coniuratiōis fide de successiōe Cæ
saris senatus id Pompeius agitabat: Nec ille abnuebat si
ratio sui ꝓximis comitiis haberet: consulat9 absenti: quē
decem tribus fauēte pompeio nup decreuerat: tū dissimu
lante eodē negabat. Veniret & peteret maior more. Ille
contra flagitare decreta: ac nisi in fide ꝑmanerēt: nō se re
mittere exercitū. Ergo ut ī hostem decernit? His Cæsar
agitatus statuit ꝑmia armorū armis defendere. prima ci
uilis belli harena italia fuit: cui9 arces leuibus ꝑsidiis Pō
peius insiderat. Sed oīa subito Cæsaris impetu oppꝑssa sūt
Prima Arimino signa cecinerūt: Tum pulsꝯ ab hetruria
libo: Vmbria thermus. domiti9 corfinio & peractū erat
sine sanguine bellū? si Pompeiū Brundusii opprimere po
tuisset. Et coeperat. Sed ille per obsessi claustra port9 noc
turna fuga euasit. Turpe dictu: modo princeps patrum
pacis belliq; moderator: ꝑ trumphatum a se mare latera
& pene inermi naue fugiebat. Nec Pōpeius ab italia q̄ se
natus ab urbe fugatus prior. Quam pene uacuā metu Cæ
sar ingressus consulem se ipse facit. Aerarium quoq; sanc
tum quidē quod tardius aperiebant tribum iussit efringi.
Censumq; ac patrimoniū populi Romani ante rapuit: q̄
imperium: pulso fugatoq; Pompeio maluit prius ordīare
prouīcias quā ipm seq: Siciliā & sardēiā annōæ pignora ꝑ
legatos habet. nihil ostile erat. In gallia pacē ipse fecerat
sed ad hispaniēses pompei exercit9 trāseūti ꝑ eā duci por
tas claudere ausa Massilia ē. Misera dū cupit pacē ī bellū
īcidit. Sed quia tutis muris erat. uīci eam sibi iussit absen
ti: Græcula ciuitas nō ꝓ mollicie noīs & uallū rumpe et
īcēdere machinas ausa et congredi nauib9: sed Brutus cui
mādatū erat bellū uictos terra mariq; ꝑ domuit: Mox de
bētib9 se se ablata oīa ꝑter q̄ potiorē ōnib9 habebāt liber
tatē: anceps uariumq; et cruētū: ī hispania bellū cū legatis
Cnei Pompeii Petreio & Afrānio. quos illerdæ castra ha
bētes apud sicorim amnem obsidere & ab oppido īterclu
dere agredit. Interim inundatione uerni fluminis cōmea
tibus ꝓhibet. Sic fame castra tētata sunt: Ipēq; obsessor
quasi obsidebat: Sed ubi pax flūinis rediit populationib9
& pugna campos aperuit. Iter ferox instat & cedētes ad
celtiberiā cōsecutus aggere & uallo & ꝑ hæc siti ad dediti
onē cōpulit sic citerior hispania recepta ē: nec ulterior mo
rā fecit. Quid.n.una p9 qnq; legiones: itaq; ultro cedēte
uarone gades fretū ocean9 omnia felicitatē Cæsaris seque
bant. Aliquid tamē aduersus absentē ducē ausa est fortūa
circa Illyricum & Africam quasi de industria ꝓspera eius
aduersus radiarent. Quippe cum faces adriani maris iussi
occupare Dolobella & Antonius ille Illyrico hic curetico
littore castra posuissent. iam maria latæ tenente Pompeio
repēte legatus eius Octaui9 libo ingētib9 copiis classicor
circūuenit utq; deditiōꝫ fames extorsit Antonio. Missæ
quoq; a Basilio in auxiliū eius rates q̄les inopia nauiū fe
cerat noua pompeianor arte cilicū actis sub mare funib9
captæ ꝑ indaginē: duas tamē æstus explicuit: una quæ opi
terginos ferebat in uadis hæsit memorandūq; posteris ex
emplū dedit. Quippe uix mille iuuenū man9 circumfusi
undiq; exercit9 ꝑ totū diē tela sustinuit. & cū exitū uirtu
tis nō haberet tamē ne in deditiōꝫ ueniret hortāte tribūo
Vulteio mutuis ictib9 in se cōcurrit. In Africa quoq; par
& uirtus & calamitas curionis fuit q ad recipiendā ꝓui
ciam missus pulso fugatoq; Varro iā supbus subitū Iubæ
regis aduentū eqtatūq; maror sustinere nō potuit. Pate
bat uicta fuga: sed pudor suasit ut amissum sua temeritate
exercitū morte sequeret: sed debitū par fortuna flagitante
sedē bello epiron Pompei9 elegerat: Nec Cæsar morabat
quippe ordinatis a tergo omnibus quamuis hiems media

prohiberet tēpeſtate ad bellū nauigauit: poſſitisq; ad ori
cum caſtris: cum pars exercitus ob inopiam nauium cum
Antonio relicta Brūduſio morā faceret ad eo ipaciēs erat:
ut ad accerſendos eos ardente uētis mare nocte cōcubia ſpe
culatorio nauigio ſol9 ire tētauerit. Extat ad trepidū tāto
diſcrimine gubernatorē Amiclatē uox ipi9. Quid times?
Cæſarem uehis. contractis in unum undecunq; omnibus
copiis poſitis comīnus caſtris diuerſa erāt ducum cōſilia.
Cæſar pro natura ferox & conficiēde rei cupidus oſtētare
aciem prouocare. laceſſere nunc obſidione caſtrorq; quæ ſex
decim mīliū uallo obduxerat: ſed qd his obeſſet obſidio:
qui patēte mari ōnib9 copiis habundarēt: Nunc expugna
tione Dyrrachii irrita quippe qualis ſitus in expugnabilē
faceret: ad hoc aſſiduis in eruptiōe hoſtium proeliis. quo
tempore egregia uirtus ſæuæ centurionis emicuit. cuius ī
ſcuto centum atq; .xx. tela ſederunt. Iam uero urbium di
reptione ſociarum cum oricum & gonfos & alia caſtella
theſſaliæ uaſtaret. Pompeius aduerſus hæc nectere moras:
tergiuerſari ſimul ut hoſtē īterclusum undiq; inopia com
meatuum terreret quousq; ardentiſſimi ducis cōſeneſceret
impetus. Nec diutius profuit duci ſalutare cōſilium Mi
les otium: ſocii moram: principes ambitum ducis īcrepa
bant. Sic precipitantibus fatis proelio ſumpta theſſalia ē:
philippicis campis urbis imperii generis humani fata cō
miſſa ſunt. Nunquam ullo loco tātum uiriū populi. Ro.
tantū dignitatis fortūa uidit Trecēta ampli9 milia bella
torum hinc uel illīc præter auxilia regū & ſenat9. Nunq̄
imminētis ruinæ māifeſtiora prodigia fuga uictiarq; .exāi
na: īſignis īterdiu tenebræ: dux ipſe & nocturna ymagīe
theatri ſui audiēs plauſū īmodū plāct9 circūſonat & māe
cū pullo nefas apd' pricipia cōſpect9 ē: nūq̄ acrior neq; ala
crior exercit9 Cæſaris fuit. Inde claſſica pri9. inde tela.

Annotatū quoq; cōmittentis acie craſtini pilū qui mox ad
acto in os gladio ſic inter cadauera reptus libidinē ac rabi
em qua pugnauerant ipa nouitate uulneris pferebat. Sed
nec min9 admirabilior illi9 exitus belli. Quippe cū Pom
peius adeo eqtum copia abundaret ut facile circūuentur9
ſibi Cæſarē uidereť: circumuentū ipe. Nam cū diu æquo
marte cōtenderent iuſſuq; Pompei fuſus a cornu erupiſſ3
eqtatus: repente hic ſigno dato germanorq; cohortes tantū
in effuſos eqtes impetū fecerunt: ut illi eſſe pedites: hi ue
nire in equis uiderent. Hanc ſtragē fugiētis eqtat9 leuis
armatæ ruina cōitata ē. Tūc terrore lati9 dato turbātib9
inuicem copiis reliquæ ſtrages q̄ſi una manu facta eſt: nec
illa res magis exitio fuit. q̄ ipi9 exercit9 magnitudo Mul
tus ī eo plio fuit Cæſar mediuſq; iter impatorē & militē
uoces quoq; obeqtantis exceptæ: altera cruēta: ſ3 docta &
ad uictoriā efficax: miles facie feri. Altera ad iactationem
cōpoſita pce ciuib9 cū ipe ſequereť felicē ut cūq; in malis
Pompeiū. ſi eadē ipm: quæ exercitū eius fortūa traxiſſet:
ſupſtes dignitatis ſuæ uixit ut cū maiore dedecore p theſ
ſalica tempe equo fugeret ut una nauicula Leſbon applica
reť: pulſus Sinedris in deſerto Ciliciæ ſcopulo fugā in par
thos Africam uel ægyptū agitaret: ut deniq; in peluſio lit
tore impio uiliſſimi regis. cōſilio ſpadonū & neqd malis
deſit Septimii deſertoris ſui gladio trucidatus ſub oculis
uxoris ſuæ liberorq; moreret. Quis nō pactū eē cū Pom
peio crederet bellū? At qn acrius multo ac uehemencius
theſſalici incendii cineres recaluerūt. & in ægypto qdem
aduerſus Cæſarem ſine ptibus bellū Quippe cū Ptolome9
rex alexandriæ ſumū ciuilis belli ſcelus pegiſſet: foeduſq;
amicitiæ cum Cæſare medio Pompeii capite ſanxiſſet ulti
onem tanti uiri manibus querente fortuna cauſa non de
fuit. Celo patra regis ſoror affuſa Cæſaris genib9 ptem

regni repoſcebat. Aderat puellæ forma & quæ duplicaret exilio quod paſſa uidebat iniuriam. Odium ipſius regis qui pōpeii cædem fato partiū nō Cæſari dederat haut du biæ ideſt ī ipm auſur9 ſi expediſſet quā ubi Ceſar reſtitui iuſſit in regnū ſtati ab iſdē pcuſſorib9 pompeii obſeſſ9 in regia q̄uis exigua manu ingētis exercit9 molem mira uir tute ſuſtinuit. Ac primū pximorꝫ ædifitiorꝫ atq; naualiū incēdio infeſtorꝫ hoſtiū tela ſūmouit. Mox in peneinſulā Pharon ſubitus euaſit inde depulſus in maria mira felici tate ad pximā claſſem enatauit. relicto qdem in fluctibus paludamēto ſeu fato ſeu conſilio ut illud ingruētibus ho ſtium telis ſaxiſq; peteret. Tum recept9 iclaſicis ſuis un diq; ſimul hoſtes adort9 debellata pfida gēte iuſta generi manibus dedit. Quippe & theodorus magiſter auctorq; totius belli & ne uirilia qdem portenta photin9 atq; gna ymedes diuerſa p mare & terras fuga & morte cōſumpti Regis ipius corpus obrutū limo reptum eſt in aureæ lo ricæ honore. In aſia quoq; nou9 rexꝫ motus a ponto plane quaſi de induſtria captante fortūa hunc mitridatico regno exitū: ut a Pompeio pater a Cæſare filius uinceret. Rex farnaces magis diſcordiæ noſtræ fidutia q̄ uirtutis ſuæ in feſto in capadotiā agmen ruebat. S3 hunc Cæſar aggreſſ9 uno & ut ſic dixerim nō toto plio obtreuit. more fulmi nis quod uno eodēq; momēto uenit pcuſſit abſceſſit: nec uana eſt pdicatio de ſe Cæſaris ante hoſtem uictum eſſe q̄ uiſum. Sic cum exteris ut in africa cū ciuibus multo atro tius q̄ in pharſalia huc reliqas partiū naufragarꝫ quidam furoris æſtus expulerat. Nec reliqas dicens ſed integrum bellum. Sparſæ magis q̄ oppſſæ uires erant. Auxerat ſa cramentū ipa clades impatoris. Nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis ample ſonabāt in pōpeiani nōinis locum Cato & ſcipio acceſſit copiis mauritaniæ rex uiba uidelicet ut latius uinceret Cæſar. nihil ergo Inter pharſa liam & Tapſon niſi quod amplior eoq; acrior Cæſariano rum impetus fuit indignātium poſt Pompeium creuiſſe bellum: deniq; quod alias nunquā ante imperium ducis ſigna ſponte ſua cecinerūt. Strages a iuba coepit eius ele phanti bellorum rudes & nuper a ſylua cōſternati ſubito clangore. Statim exercitus in fugam & duces fortiuſquā ut fugerent. non in conſpicua tamē morte omnium iam Scipio naue fugebat: ſed aſſecutus eum hoſtibus gladium per uiſcera exigit & ubi eſſet quodā requirente reſpondit hoc ipm bene ſe habet impator. Iuba cum ſe recipiſſ3 in regiam magnifice epulatus poſtero die cum petreio fugæ comite ſuperq; menſas & pocula inficiendum ſe ei pbuit. Ille & regi ſuffecit & ſibi cū interim ſemeſi in medio cibi & parentalia fercula regio ſimul Romanoq; ſanguine ma debant. Cato non interfuit bello poſitiſq; apud bagradā caſtris uticam uelut alter africæ clauſtra ſeruabat. Sed ac cepta partiū clade nihil cunctatus ut ſapiente dignū erat mortem eciam lætus acciuit: Nam poſtquā filium comi teſq; ab amplexu dimiſis ī nocte lecto ad lucernā platonis libro qui immortalitatē animæ docet paulū quieuit: tum circa primā uigiliam ſtricto gladio reuelatū manu pect9 ſemelq; iterūq; pcuſſit. Auſi poſt hæc medici uiꝫ uiolare fomentis. Ille paſſus dum abſcenderēt reſcidit plagas ſe cutaq; uis ſanguis moribundas manus in ipo uulnere reli quit. Quaſi non eſſet uſquā dimicatū ſic arma rurſus & partes quantoq; africa ſupra theſſaliam fuit tanto africa3 ſuperabat hiſpania plurimū quidem fauoris ptibus dabat fraternitas ducū & p uno duos ſtare Pompeios. Itaque nuſquā atroci9 nec tā ancipiti marte concurſū eſt. primū in ipo oceani hoſtio Varus didiuſq; legati conflixere. S3 acrius fuit cum ipſo mari quam inter ſe nauibus bellum

Si quidem uelud furorē ciuicū castigaret oceanus utranq; classem naufragio cecidit. Quinam ille horor: cum eodē tempore fluctus procellæ. uiri naues armamēta conflige rent: addesitus ipsius formidinem uergentia in unū hinc hispaniæ inde mauritaniæ littora mare & intestinū & ex ternum iminentesq; herculis speculas. Cum ōnia undiq; simul proelio & tempestate sæuirēt mox circa obsidiones urbium utrinq; discursum est. Quæ misere inter hos atq; illos duces societatis Romanæ poenas dabant. Omniū po strema certaminū munda hic non pro certa felicitate sed anceps diu & triste proeliū ut plane uidentur nescio quid de libertate fortunā. Sane & ipe ante aciem moestior nō ex more Cæsar siue respectum fragilitatis humanæ siue ni miam ꝓsperorum suspectā timens cōtinuationē uel eadē timēs postquam idem esse coepat quod Pompeius. Sed in ipo ꝑlio quod nemo unquā meminerat cū diu Marte pari acies nihil aliud quā ī medio ardore pugnātium subi to ingēs inter utrosq; silētium quasi cōuenisset & hic om nium sensus erat nouissime aliud inusitatū Cæsaris oculis nefas post quattuordecim ānos probata ueteranorꝫ man9 gradum retro dedit quod & si nō dum fugat apparebat tamē pudore magis quā uirtute resistere. Itaq; oblegato equo similis furēti primam ī aciem procurrit. Ibi prēsare fugiētes cōfirmare ꝑ totum deniq; agmē oculis manibus clamorē uolitare dicit ī illa ꝑturbatioe & de extremis co gitasse secum & ita māifesto uultum fuisse quasi occupare mortem manu uellet. nisi quod cohortes hostium quique ꝑ trāsuersam aciem actæ quas labienus ꝑiditātibus castris subsidio miserat speciem fugæ dedisset. hoc autem ipe cre didit: aut dux callidus attribuit ī occasionem. & quasi fu giētem inuictus simul & suorum erexit animos et hostis ꝑculit. Nam hi dum se putāt uincere fortius Pompeiū dum fugere credunt suos fugere coeperūt. Quāta fuerit hostium cædes ira rabiesq; uictoribus sic extimari potest. Hoc autem proelio profugi cum se munda recipissent & Cæsar obsideri statim uictos imperasset ex congestis cada ueribus agger fact9 est: quæ pilis iaculisq; confixa interse tenebant: Foedum etiam inter barbaros. sed uidelicꝫ uic toriam desperātib9 Pompeii liberis Cneum ꝓfugū crure sautio deserata & auia petētem Cesonius apud lauronē op pidum cōsecutus pugnātem adeo nōdum desperabat inter fecit. Sextum fortūa in celtiberiā interim obscōdit. aliis quæ post Cæsarem bellis reseruauit. Cæsar ī primā uictor in uehit primum de gallia triumphū trāsmiserat Rhen9 & Rhodanus & ex auro captiuus oceanus. Alterꝫ laurus ægyptia: tunc in ferculis nilus arsenoe & ad simulacrum igneum ardens farus tertius de farnace cursus & ponto: quartus iubam & Mauros. Et hic bis subactā ostēdebat hispaniam pharsalia & tarsos & munda nusquā. Quāto maiora erāt de q̄bus nō triumphabat? Hæc aliq̄ndo finis armis fuit reliqua pax incruēta: pēsatumq; clemētia bellū nemo cæsus impio ꝑter afranium satis ignouebat semel: & faustum syllam didicerat generꝫ timere filiam quoque Pompeii cum patruelib9 ex illa. Hic posteris cauebatur. Itaq; nō ingratis ciuib9 omnes in unum principē cōgesti honores: circa templa imagines ī theatro distincta radiis corona suggestus in curia fastigiū in domo mensis ī cælo. Ad hæc pater ipe patriæ perpetuus dictator & nouissimæ dubium an ipo uolēte oblata pro rostris ab Antonio con sule regni insignia. Quæ omnia uelut insulæ in destinatā morti uictimā cōgerebat. Quippe clemenciam principis uicit inuidia grauisq; erat liberis ipa benefitiorꝫ potentia nec diutius dilatio donata est. Sed Brutus & casius aliiq; patritii consensere in cedem principis. Quanta uis fati,

Manauerat late coniuratio. libellus etiam Cæsari datus. eodem die. Nec per litare Euictimis potuerat uenit in curiam tamẽ expeditionem parthicam meditãs. Ibi incurruli sedẽtem eum senatus inuasit. tribusq; & uiginti uulnerib9 ad terram datus est. Sic ille qui terrarum orbem ciuili sanguine impleuerat. tãdem ipẽ sanguine suo curiã impleuit.

BELLA. CIVILIA. SVB. CAESARE. AVGVSto.

Opulus Roman9 Cæsare & Pompeio trucidatis redisse ĩ statũ pristiæ libertatis uidebat: redierat nisi aut Pompeius liberos aut Cæsar hæredẽ reliquisset uel quod utroq; pniciosius fuit si nõ collega quondam mox æmulus Cæsarianæ potẽtiæ fax & turbo sequẽtis sæculi supfuisset Antonius. Quippe dum sext9 paternа repetit trepidatũ toto mari dũ Octauius mortẽ patris ulciscit. Iterꝯ fuit mouẽda thessalia dum Antoni9 uarius ingenio aut successorem. Cæsaris indignat Octauiũ: aut amore cleopatriæ desciscit in regnum: Nam aliter salu9 esse nõ potuit. nisi confugisset ad seruitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est. quod potissimum ad Octauium Cæsarem Augustum summa rerꝯ rediit: qui sapientia sua atq; solertia pculsum undiq; ac perturbatum ordinauit imperii corpus quod haud dubie nunquã coire & consentire potuisset nisi unius præsidis nutu quasi anima & mente regeret. Marco Antonio publio dolobella cõsulibus imperiũ Romanum iam ad Cæsares trãsferente fortũa uarius & multiplex mot9 ciuitatis fuit quodq; in annua cæli cõuersione fieri solet ut mota sydera tonẽt: ac suos flexus tẽpestate significẽt Sic ĩ Rõanæ dominationis idest hũani generis cõuersione penit9 ĩ tremuit õniq; genere discriminũ ciuilibus terrestribus ac nauilib9 bellis õne impii corpus agitatum.

BELLVM. MVTINENSE. CAESARIS. AVGVSTI. CONTRA. ANTONIVM.

Rima ciuilium motuũ causa testamentũ Cæsaris fuit: unus secũdus hæres Antonius platum sibi: Octauianũ furens inexpiabile contra adoptionẽ acerrimi iuuenis suscepat bellũ. Quippe cum ĩtra decẽ & octo annos tenerꝯ & obnoxiũ & oportunũ iniuriæ iuuenẽ uideret ipẽ plenæ ex cõmilitio Cæsaris dignitatis lacerare furtis hæreditatem ipm insectari pbris & cunctis artibus cum ad optionẽ iuliæ gentis inhibere nõ desineret deniq; ad opprimendũ iuuenẽ palã arma moliri: Etiam parato exercitu in cisalpina gallia resistentẽ motib9 sus Decium Brutũ obsidebat Octauius Cæsar ætate & iniuria fauorabilis & nõinis maiestate qd sibi induerat reuocatis ad armà ueteranis priuatus: quis crederet consulẽ aggredit obsidione mutinæ liberat Brut9: Antoniũ exuit castris. Tum quidem & manu pulcher apparuit nam cruẽtus & Sauci9 aqlam a moriente signifero traditã suis humeris in castra referebat.

BELLVM. PERVSINVM. AVGVSTI. CONTRA. ANTONIVM.

Lterꝯ bellũ cõcitauit agrorꝯ diuisio: quos Cæsar ueteranis ĩ castris pretiũ militiæ psoluebat. Semp alias Antoni pessimũ ingenium. Fuluia gladio cincta uirilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitãdo iterꝯ in arma ierat. Hic uero iã nõ priuatus: sed totius senatus suffragiis iudicatũ hostẽ Cæsar agressus ĩtra pusiæ muros redegit: cõpulitq; ad extrẽa deditionis tẽpori & nihil nõ expta famæ.

ANTONII. AVGVSTI. LEPIDI. TRIVMuirat9.

Vm solus etiam grauis paci grauis rei pu. eẽt Antonius quasi ignis incendio lepidus accessit: Quid

contra duos exercitus necesse fuit. Venire incruentissimi uiri foederis societatē? Diuersa ōnium uota incendia lepidum diuitiarū cupido: quarū spes ex turbatione rei pu. Antonium ultionis de eis qui se hostē iudicassent: Cæsarem inultus pater & manibus eius graues Cassius & Brutus agitabāt. In hoc uelut foedus pax inter tres duces cōponitur. Apud cōfluentes inter Perusiam & Bononiā iungunt manus: & exercitus consalutāt. Nullo bono more triumuiratus inuadit. Oppressaq; rei pu. armis redit sylla pscriptio cuius atrocitas nihil in se minus habet quā numerū. C. xl. Senatorū: Exit9 foedi truces miserabiles toto terrarū orbe fugientiū p qbus qs p dignitate rei in gemiscat cū Antonius lutiū Cæsarē auunculū suū lepidus lutiū Paulū fratrē suū pscripserūt. Rōæ capita Cæsorū ponere i rostris iā usitatū erat. Verū sic quoq; ciuitas lachrymās tenere nō potuit. cū recisū ciceronis caput illis suis rostris uideret. Nec aliter aduidendū eū: q̄ solebat ad audiendū cōcurreret. hæc scelera i Antonii lepidiq; tabulis Cæsar pcussorib9 patris cōtēt9 fuit. His quoq; nisi multa fuissē iusta cædes haberet.

BELLVM. BRVTI. ET. CASSII.

Rutus & cassius sic Cæsarē q̄si Tarquniū regē depulisse regno uidebant. Sē libertatē q̄ maxime restitutā uoluerūt illo ipō paricidio pdiderūt. Igit cæde pfecta cū ueteranos Cæsaris nec in merito timerent statim circa capitoliū cōfugerāt nec illis ad ultionē deerat animus Sē ducē nō habebāt. Igit cū apareret quæ strages rei pu. imineret displicuit ultro cū cōsulis abolitōe decreta Ne tamē publici doloris oculos ferrēt in puincias ab illo ipō quē occiderāt Cæsare datas Syriā & Macedoniā cōcesserāt sic uindicta Cæsaris dilata poti9 q̄ oppssa ē. Igit ordinata magis ut poterat q̄ ut decebat iter triūuiros re pu. relicto ad urbis psidium lepido: Cæsar cum Antonio in cassium Brutūq; succingit: Illi cōperatis ingētib9 copiis eandē illā quæ fatalis. CN. Pōpeio fuit harenā insederāt Sed nec tum iminētia cladis destinatæ signa latuerūt. Nā & assuetæ cadauerū populo uolucres castra q̄si iā sua circū uolabāt. Et in aciē pdeūtibus obui9 æthiops nimis apte fatale signū fuit. Ipiq; Bruto p noctē cū illato lumīe ex more aliq̄ secū agitaret quædam imago se obtulit & quæ esset iterrogata tu9 inq̄t mal9 geni9 hic elixit & sub oculis mirātis euanuit. Pari i meliora psagio i Cæsaris castris oīa aues uictimæq; pmiserāt: Sē nihil illo psentius quod Cæsaris medicus somno admonit9 ē ut Cæsar castris excederet: qbus capi iminebat ut factū ē acie nāq; cōmissa cū pari ardore aliq̄diu dimicatū foret: q̄uis duces psentes nō essent cū hinc alterū corporis ægritudo illū met9 & ignauia subduxisset: staret tamē p partibus inuicta fortuna & ultoris & qui uindicabant. Primū adeo anceps fuit & par utrinq; discrimē ut exitus plii docuit Capta sunt Cæsaris hinc castra. Inde casii: sed quanta efficacior est fortūa q̄ uirtus & q̄ rerū est qd' moriēs efflauit nō in re sē i uerbo tantū eē uirtutē. Victoriā illi plio error dedit. Cassi9 inclinato cornu suorū cū captis Cæsaris castris rapido ipetu recipiētes se eqtes uideret fugere arbitratus euasit i tumulū. Inde puluere & strepitu etiā nocte uicīa eximētib9 rei gestæ sensū cū speculator quoq; i id missus tardi9 renūcia ret trāsfactū de ptib9 rat9 uni de pximis auferēdū pbuit caput. Brutus cū i cassio etiā suū animū pdidissē ne qd ex cōstituti fide resignaret ita. n. supesse bello cōuenerat: ipe quoq; uni comitū suorū cōfodiendū pbuit lat9. Quis sapientissimos uiros nō mirēt ad ultimū nō suis manib9 usos nisi hoc quoq; ex psuasione defuit. ne uiolarent man9. sē in abolitione sanctissimarū piissimarūq; āimarū iuditio suo scelere alieno uterent.

BELLVM . AVGVSTI . CVM . SEXTO . POMPEIO . FILIO . MAGNI . POMPEII .

Vblatis pcussoribus Cæsaris superat Pōpeio domus Alter iuuenū in hispania occiderat alter fuga euaserat. contractisq; infelicis belli reliqis cū insup ergastula armasset: Siciliā Sardiniāq; habebat iā & classe mediū mare īsederat O. q̄ diuers9 a patre ille cilicas extixerat: hic cū sese piratā nauib9 agitaret tāta mole belli penit9 ī siculo freto iuuenis. oppss9 ē. Magniq; famā ducis. ad īferos secū tulisz: si nihil tētasset ulterius nisi qd' magnæ īdolis signū & sperare semp. Perditis &. n. rebus pfugit. Asiāq; uelis petit uent9 igit' ī man9 hostiū & cathenas. Et qd' miserimū fortib9 uiris ad hostiū arbitriū sub pcussorib9 morit9. Nō alia p9 Xexē mirabilior fuga Quippe mō trecētarū qnquaginta nauiū domin9 cum sex septēue fugiebat extīcto pōtoriæ nauis lumīe anul9 ī mare obiectis pauēs atq; respectās & tamē nō timēs ne piret.

BELLVM . VENTIDII . CONTRA . PARTHOS .

Vamuis ī cassio & bruto ptes substulisset ī Pompeio totū ptiū nomē obolesz nōdū tamē ad pacis stabilitatē pfecerat Cæsar cū scopul9 & nod9 & mora publice securitatis supesset Antoni9. Nec uitiis defuit. qn piret. īmo oīa exptus ābitu & luxuria primū hostes deīde ciues tandē etiā terræ totū sæculū liberauit: parthi clade cassiana alti9 anios arexerāt ciuilesq; discordias p. ro. læti accepāt. Itaq; ut prīa affluxit occasio nō dubitauerūt et erūpe ultro qdē inuitāte labieno q̄ miss9 a cassio Brutoq; qs furor sceleru solicitauerat hostes ī auxiliū? Et illi pachoro duce regio iuuene dispulerāt antoniana p̄sidia Xara legatus ne ueniret ī potestatē a gladio suo īpetrauit Deinde ablata syria emanabat alti9 malū hostib9 sub spē auxilii sibi uincētibus nisi uentidi9 & hic legat9 Antonii incredibili felicitate & labiē copias ipsumq;. Pachorū & omnē ptiū eqtatū inter orientē & Euphratē sitū late ceciderat. xx. āplius miliū fuit nec sine cōsilio ducis q̄ simulato metu pass9 castris hostē succedere donec absūpto iact9 spacio adineret usū sagitarū rex fortissime dimicās cecidit. Mox circū lato ei9 p urbes quæ desciuerāt capite syria sine bello recepta. sic crassianā cladē Pachori cæde pēsauim9.

BELLVM . PARTHICVM . CVM . ANTONIO

Xpertis inuicē parthis atq; Rōanis cū Crass9 & pachorus utriq; uiriū mutuarū documēta fecissēt pari rurs9 reuerētia ītegrata āicitia & qdē ab ipo Antōio foed9 cū rege pcussū. Sz īmensa uanitas hois dū titulorū cupidīe Araxē & Euphratē sub imaginib9 suis legi cōcupisz neq; cā neq; cōsilio ac ne imaginaria qdem belli cōditione q̄si hoc quoq; ex arte ducis eēt obrepe relicta repēte Syria in parthios impetū fecit. Gens pter armorū fidutiā calida simulat trepidatiōz & in cāpis fugā: hic statī q̄si uictor sequebat': cū subito nec magna hostiū manus ex īprouiso etiā ifessos uia sub uespe uelut nimbus erupit & missis ūdiq; sagittis duas legiōes operuerūt. Nihil accideratin cōpatiōz cladis quæ īposterū diē imīebat: nisi iterum nisz deū miseratio. Vn9 ex clade crassiana pthico habitu castris adeqtat: & salute latine data cū fidē ipe fecisset qd imīeret edocuit iā ad futurū cū oīb9 copiis regē irēt retro peterētq; mōtes. Sic quoq; hostē fortasse nō defore atq; secuta ē: minor uis hostiū q̄ iminebat. Affuit tamē deletæ q; reliquæ copiæ forēt nisi urgētib9 telis ī modū grādinis q̄dā forte q̄si docti pcubuissent in genua milites & elatis sup capita scutis cæsorū spetiē p̄buissent. Tū parthus arc9 imbuit. Deīde rurs9 cū se Romā extulissent adeo rex miraculo fuit ut unus ex barbaris miserit uocē. Ite & bene ualete Rōani. merito uos uictores gentiū fama loqt': qui

Parthorꝫ tela fugiſtis. Non minor ex aq̃ poſtea q̃ ab ho
ſtibus clades. Infeſta primũ ſiti regio cũ qbuſdã ſalmaci
dis fluuii ifeſtior nouiſſime q ia ab iualidis & auide hau
riebat cũ noxiæ etiã dulces fieret mox & ardores p arme
niã & niues p cappadociã & utriuſqꝫ cæli ſubita mutatio
p peſtilẽtia fuit. Sic uix tertia pte de ſedecĩ legionibus re
liqua cum argentũ eius paſſis dolabris concideret: & ſub
inde inter moras mortẽ a gladiatore ſuo efflagitaſſet egre
gius impator tandẽ pfugit in ſyriã ibi incredibili q̃dam
mentis uecordia ferotior aliq̃nto fact9 eſt quaſi uiciſſet q
euaſerat.

BELLVM. CVM. ANTONIO. ET. CLEOPATra

Vror Antõii q̃ten9 ãbitu nõ iteriret & luxu & li
bidie extictus ẽ. Qui p9 pthos cũ exoſ9 arma in
otio ageret captis ãore cleopatræ q̃ſi bene geſtis
reb9 ĩ regio ſe ſinu reficiebat. Hæc mulier ægyptia ab eb
rio ipatore ptiũ libidinũ Rõanũ ipiũ petit & pmiſit An
toni9 q̃ſi facilior eẽt ptho Rõan9. Igit dominatiõ3 pare
nec tacite: ſ3 patriæ noĩs ac togæ faſciũ oblit9 tot9 mõſtrꝫ
illd ut mẽte: ita ex anio quoqꝫ cultuqꝫ deſciuerat aureũ in
manu bacillũ ad lat9 ac ĩ acie purpurea ueſtis ingẽtib9 ob
ſtricta gẽmis. Diadema aderat. ut regina rex ipe frueret
Ad psimã nouorꝫ mõtiũ famã Cæſar a brũduſio traiecerat
ut ueniẽti bello occurreret poſitiſqꝫ caſtris ĩ Epiro leucadã
inſulã montẽqꝫ leucatẽ & ãbracii ſin9 cornua infeſta claſſe
ſuccixerat. Nobis q̃drĩgintæ ãpli9 naues ducẽtæ nõ min9
hoſtiũ ſ3 numerꝫ magnitudo pẽſabat Quippe aſcenis ĩ no
uenos remorꝫ ordinib9 ad hæc turrib9 atqꝫ tabulatis alleua
tæ caſtellorꝫ & urbiũ ſpetie nõ ſine gemitu maris et labo
re uẽtorꝫ ferebãt quæ qdẽ ipa moles exitio fuit. Cæſaris
naues a triremib9 ĩ ſenos nõ ãplius ordies creuerãt. Itaqꝫ
habiles ĩ oĩa quæ uſ9 poſcebat ad ipet9 & recurſ9 flexuſqꝫ
capiẽdos illas graues & ad oĩa ppeditas ſingulas plures ad
ortæ miſſibilis ſimul tũ roſtris ad hæc ignib9 iactis ad ar
bitriũ diſſipauere. Nec ulla re magis hoſtiũ copiarꝫ appa
ruit magnitudo q̃ p9 uictoriã Quippe imenſa claſſis nau
fragio belli facto toto mari ferebat. Arabũqꝫ & ſabeorꝫ &
mille aliarꝫ aſiæ gẽtiũ ſpolia purpurã aurꝫqꝫ ĩ ripã aſſidue
mota uẽtis maria reuomebãt. Prĩa dux fugæ regĩa cũ au
rea q puppe ueloqꝫ purpureo ſe ĩ altũ dedit. Mox ſecut9
Antoni9. S3 iſtare ueſtigiis Cæſar itaqꝫ nec ppparata ĩ oce
anũ fuga nec munita pſidiis utraqꝫ ægypti cornua parato
niũ atqꝫ peluſũ pfuere ppe manu tenebant prior ferꝫ oc
cupauit Antoni9. Regina ad pedes Cæſaris puoluta tẽta
uit oculos ducis fruſtra. Nã pulchritudo intra pudicitiã
Cæſaris fuit. Nec illa de uita quæ offerebat. S3 ne de pte
regni laborabat qd ubi a prĩcipe deſperat ſeruariqꝫ ſe triũ
pho uidit incautiorẽ nacta cuſtodiã in mauſoleũ ſepulchra
regẽ ſic uocãt recepit. Ibi maxĩos ut ſolebat ĩduta cult9 in
differro odorib9 ſolio iuxta ſuũ ſe collocauit Antoniũ. mo
tis aduenas ſerpẽtib9 ſic morte q̃ſi ſõno ſoluta eſt.

BELLVM. C. AVGVSTI. CONTRA. BARBAros

Ic finis armorꝫ ciuiliũ reliq̃ aduerſ9 exteras gen
tes quæ diſtricto circa mala ſua imperio diuerſis
orbis oris emicabãt: Noua qppe pax: nec dũ aſ
ſueta frenis ſeruitutis tũidæ gẽtiũ iflatæqꝫ ceruices ab ipo
ſito nup iugo reſiliebãt ad ſeptẽtrionẽ cõuerſa ferme plaga
feroci9 agebat. Norici Illyrici pãnonii dalmatæ: miſii thra
ces & daci ſarmatæ atqꝫ germanii. Noricis anĩos dabãt al
pes et niues qd nõ poſſ3 aſcẽdere bellũ. S3 oẽs illi9 cardi
nis populos breunos ſennos atqꝫ uidelicos p priuignũ ſuũ
druſũ ppacauit. Quæ fuit callidarꝫ albidarꝫ gẽtiũ feritas
facile uel mulieres oſtẽdere quæ defitiẽtib9 telis ifãtes ipos
afflictos hũo mora militũ aduerſa miſerũt. Illyrici quoqꝫ
ſub

alpib9 agūt inmasq; ualles eaq; & quædā q̄si claustra custo
diāt abruptis torrētibus ꝓplicati ī hos expeditōz ipe sūpsit
fieriq; pōtes impauit: Hic se & aqs & hoste turbantibus
cunctāti ad ascensū militi scutū de manu rapuit. Et inuia
prim9 tūc agmie secuto cū illyric9 multitudie pontē suc
cidissz sautiis manib9 & cruribus & spetiosiore sanguie &
ipo piculo āgustior terga hostiū pcecidit. Pānonii duob9
saltibus ac tribus fluuii Drano Sauo Chistioq; uallabant
populati pximos itra ripas se recipiebāt. In hos domādos
uiriniū misit Cæsi sūt in utrisq; flūinib9 arma uictoq; nō
ex more belli cremata sz capta sunt & in pfluētes data ut
cæteris q resistebat uictoria sic nūtiaret. Dalmatæ pleq;q;
sub siluis agebāt. Inde ī latrocinia pmtissimi Hos iā qdē
Marius incēsa urbe delminio q̄si detrūcauerat: Postea Asi
nius Pollio gregibus agris armis mulctauerat hic secūd9
orator. Sz Augustus p domādos uibio mādat. q effeq; ge
n9 fodere terras coegit: auq;q; uenis repugnare qd' alioqn
gens ōniū cupidissima studiosa diligētia acqrit: ut illd' in
us9 suos seruare uideat' Misii q̄ ferri q̄ truces fuerit q̄ ip
soq; etiā barbari barbaroq; horribile dictu ē. Vnus ducū
āte aciē postulato silētio q uos estis. Respōsū inuicē Rōa
ni gentiū dōini & illi ita inqūt fiet si uos uiceritis. Acce
pit Omē Mari9 Crassus. Illi stati ante aciē īmolato equo
concepe uotū ut cæsoq; exitis ducū et litarēt et uescerent'.
Deos audisse credideri: nec tubā sustiere potuerūt nec mi
nimū terroris icussit barbaris Conidi9 Cēturio satis barba
re efficacis tantū apd' pes hoīes stoliditatis q foculū gerēs
sup cassidē suscitā motu corporis flamā uelut ardēti capite
fōdebat apd' hos thracū maxīe popul9 desiuerat. Ille bar
bar9 et signis militarib9 et disciplīa armis etiā Rōanis af
sueuerat: Sz a pisone p dōiti ī ipa captiuitate rabiē ostēde
re. qppe cū cathēas morsib9 tētarēt feritatē ipi puniebāt:

Daci mōtib9 inhærēt cotisonis gis impio quotiēs cōcre
tus gelu dāubis uisarat ripas discurrere solebāt uicina po
pulari uisu est Cæsari Augusto gentē aditu dificilimo sub
mouere. Misso igit' Lentulo ultra ulteriorē repulit ripā:
Citra pſidia cōstituit: Sic tūc dacia nō uicta sed submo-
atq; dilata ē. Sarmatæ patētib9 cāpis in eqtāt. Et hos
eundē lentulū phibere danubio satis fuit. Nihil pter nu
ues rarasq; siluas habēt. Tāta barbaries est ut pacē nō ite
ligat: Germaniāq; utinā tāti uicere nō putassz magis tur
piter amissa ē q̄ gloriose acqsita. Sz q̄tin9 sciebat patrem
suū Cæsarē bis trāsuecto ponte Rheno quæsiuisse bellū in
illius honore cōcupiuit facere puinciā: & factū erat si bar
bari tā uitia nostra q̄ impia ferre maluisset. Missz ī eā p
uinciā drusz prīos. dōuit usipetes mihi inde cæteros pcur
rit & tactos. Nā marcomanoq; spoliis insignibus quendā
editū tumulū ī trophei modū excoluit. Inde ualidissimas
nationes cheruscos sueuosq; & sicābros piter aggressz ē. q̄
xx. cēturionibus increātis hoc uelut sacramēto supreferat
bellū adeo certa spe uictoriæ ut pdā in āticessū pactiōz di
uiderēt. Cherusi equos sueui auq; & argentū sicābri capti
uos elegerāt. Sz oīa retrorsū uictor nāq; drusz equo peco
ra torquēs eoq; ipōsq; pda diuisit & uēdidit pterea ī tutelā
puinciaq; pſidia ac custodias ubiq; disposuit. p Mosaz flu
mē p albiū p insurginā p Rheni qdē ripā qnq̄ginta āpliz
castella direxit Bouā & Gesoniā cū pōtib9 iūxit classibusq;
firmauit. In uisū atq; ī accessū ad id tēpus herciniū saltū
patefecit: Ea deniq; in germania pax erat ut inuitati hōi
nes alia terra cælū ipm mitius molliusq; solito uideret.
Deniq; nō p adulationē sz ex meritis defuncto ibi fortissi
mo iuuene ipsi quod nunquā alias senatus cognomen ex
puincia dedit. Sz difficilius ē puincias optinere q̄ facere
uiribus parant' iure retinent'. Igit' bene id gaudiū fuit.

Quippe germani uicti r gis q̃ dõiti erãt mores nostros
magis q̃ arma sub impatore Drusio suscipiebãt. Postquã
uero ille defũctꝰ ẽ uarri qntilii libidinẽ ac supbiã haud
secus q̃ sæuitiam odisse coeperũt. Ausus ille agere cõuen
ni & ĩ castris se direxerat q̃si uiolẽtia barbarorꝫ lictoris
gis & præconis uoce posset inhibere at illi q iã pridẽ
rubigine oblitos enses inertesqꝫ haberent equos ut primũ
togas & scæuiora armis iura uiderũt duce arminio arma
corripiũt cũ interim tanta erat uarro pacis fidutia. ut ne
pdicta qdem & pdita p Sargestẽ unũ principũ cõiuratõe
moueret. Itaqꝫ improuidũ & nihil tale metuendũ puiso
ad orti: cum ille & securitas ad tribunal citaret undique
inuadũt castra rapiũt: tres legiones opprimunt. Varrus
pditas res eodẽ quo cannẽsem diẽ paulus & fato ẽ & ani
mo secutus. Nihil illa cæde p paludes pqꝫ siluas cruẽtius
nihil insultatione barbarorꝫ ĩtollerabilius: Præcipue tamẽ
ĩ causarꝫ patronos aliis oculos aliis manꝰ ãputabãt. Vniꝰ
os sutũ recis aprius ligua q̃ in manu tenẽs barbarꝰ tandẽ
inquit. Vipera sibilare desiste. Ipsius quoqꝫ cõsulis corpꝰ
qd' militũ pietas humi abdiderat effossũ. Signa & aqlas
duas adhuc barbari possidẽt. Tertiã signifer priꝰ q̃ ĩ ho
stiũ manꝰ uẽiret euulsit mersãqꝫ iter baltei sui latebras ge
rẽs ĩ cruẽta palude sic latuit. Hac clade factũ ut ĩpiũ qd'
ĩ littore oceãi nõ steterat: ĩ ripa Rheni flũinis staret. Hoc
ad septẽtriõꝫ sub meridião tumultuatũ magis q̃ bellatũ ẽ
Musulãios atqꝫ gætulos accolas: Syrtiũ cosso duce cõpescuit
Vnde illi Gætulici nomẽ latiꝰ uictoria patꝫ: marmaridas
atqꝫ Garamãtas curinio subigẽdos dedit. Potuit & ille re
dire Marmaricꝰ. Sꝫ modestior ĩ æstimãda uictoria fuit:
ad oriẽtẽ plꝰ negotii cũ Armẽiis. Huc alterꝫ ex Cæsaribꝰ
nepotibꝰ suis misit: ambo fato breues. Sꝫ alter inglorius
Massiliæ quippe lutius morbo soluitur. Insyria cauis ex

uulnere cũ armenia ad parth subtrahẽte recipit ar
nios uicto rege. Tigrane in nu inum seruitutis ge
CN. Pompeius assueuerat. Vt rectores a nobis recip
Intermissum ergo ius p hunc recupatũ nõ in cruen
multo tamẽ certãine. Quippe Domnes quẽ rex artax
pfecerat simulata pditione adortus uirũ intentũ libel
quem ut thesaurorꝫ rationes continentem ipie porrexer
stricto ferro cruẽtus ex uulnere in tẽpus. Cæterꝫ barbarꝰ
undiqꝫ infesto exercitu oppssus gladio & pyra: inquaꝫ se
percussus inmisit: superstiti etiã nõ Cæsari satisfecit. Su'
occasu pacata fere erat omnis Hispania: nisi q̃ pirenæi c
sinẽtis scopulꝰ inhærẽtem citerior abluebat oceanus. Hic
duæ ualidissimæ gẽtes cãtabri & astrues immunes impii
agitabant. Cantabrorum & prior & altior & magis per
tinax in rebellãdo animus fuit: qui nõ contẽti libertatem
suam defendere proximis etiam imperitare tentabãt. Va
ceosque & curgõios & aurigonas crebris ĩ cursionibus fa
tigabãt in hos igitur quia uehemẽtius agere nũtiabantur:
non mandata expeditio: sed sumpta est. Ipse uenit secus
famã castra posuit. Inde parthico exercitu totã ĩ diẽ am
plexus. Cantabriẽ efferam gẽtem ritu ferarꝫ q̃si indagie
debellabat Nec ab oceano qes cũ ob ĩfesta classe: ĩpa quoqꝫ
terga hostiũ cæderẽt Primũ aduersꝰ cãtabros sub moeni
bus belgice pugnatũ ẽ. Hinc fuga ĩ eminẽtissimũ Iuniũ
montẽ: q̃ maria prius oceani. q̃ arma Romana ascẽsu a eẽ
crediderãt. Tertio Aracillũ oppidũ magna ui repugnãt:
captũ tamẽ postrẽo fuit. Medulli mõtis obsidio quẽ ppe
tua qndecĩ miliũ fosso comphensũ cinxit ũdiqꝫ simul ade
unte Rõano. Postq̃ extrẽa barbari uidẽt: certatim igne
ferro: iter epulas uenenoqꝫ qd' ibi uulgo ex arboribꝰ taxeis
expmit' præripuere mortẽ: seqꝫ pars maior a captiuitatæ
quæ uidebat' uindicauerũt. Hæc per Antistium firmum

ıtos & a[illegible]ppā l[illegible] in Taraconis maritimis Cæ
accepit. Ipe pſen[illegible] ıeduxit mōtibus. Hos obſidi
ſtrinxit: hos ſub [illegible]orona iure bell[illegible] uenūdedit. Digna
ō: digna cur[illegible] ſeratui uiſa ē: Etiā Cæſar tātus erat
[illegible]ſi t triūphos contēnere. Aſtures ꝑ idem tempus in
ti a, mir[illegible] ontibus ſuis deſcenderāt. Nec temere
[illegible]iptus [illegible] i imperes & poſitis caſtris apud aſturā
iumē trifariā diuiſo agmine tria ſimul Romanoꝝ caſtra
[illegible] parabāt. Fuiſſet anceps & cruentū & utinā mu
[illegible] certamē Tunc tā fortibꝰ: taꝫ ſubito tā cū cōſilio
[illegible]tibus niſi dirigecini ꝓdidiſſent: a ꝗbus ꝑmonitus.
Cariſius cum exercitu aduenīēs oppreſſit cōſilia. Sic tamē
quoꝗ nō incruento certamine reliquias fuſi exercitus uali
diſſimi ciuitas lancia excepit: ubi adeo pugnatum eſt: ut
cum in captam urbem faces poſcerent: egre dux impetra
uerit ueuiam ut uictoriæ Romanæ ſtans. potius eſſet: quā
in conſā monumentum. Hic finis auguſto bellicorum cer
minū fuit. Idem rebellandi finis Hiſpaniæ mox certa
[illegible]des & æterna pax cum ipſoꝝ ingenio pacis ꝑtes promp
[illegible]or. Et cum conſilio Cæſaris qui fidutiā montiū timēs
in quos ſe recipiebant caſtra ſua. Sed quæ in plano erāt
ha[illegible]itare & incolere iuſſit. Ingentis eſſe conſilii illud ob
ſe uare capud conſilio. Natura regionis circa ſe omnes
a[illegible]ifera: miniique & Chryſocholæ & aliorum colorum
fe[illegible] ſ, ritur exerceri ſolum iuſſit. Sic aſtures ut latētes
[illegible] profun[illegible]lo opes ſuas atque diuitias dum alias quærunt
noſſe coep[illegible]unt. Omnibus ad ocaſum & meridiem pacca
tis gentibꝰ ad ſeptentrionē quoꝗ dumtaxat intra. Rhenū
[illegible]ue Danubiū. Iterum ad orientem intra & Cirum &
[illegible]iten[illegible]. illi quoꝗ reliq qui īmunes impii erāt ſenti
eb[illegible] magnitudinem & uictoriam gentium populi
Romani re[illegible]rebantur. Nam et ſcythæ miſere legatos. &

Sarmatæ amicitiam peten[illegible]s ætiam habitātes
ipſo ſole. Inditum gēmis & ma[illegible]aritis elephātos
inter munera trahentes nihil magis quam longin[illegible]
uiæ imputabant: quadrienium impleuerant. Et [illegible]
hominum color ab alio uenire cælo fatebat. Pa[illegible]
que quaſi uictoriæ poeniterent rapta [illegible] de cr[illegible]
ultro retulere. Sic ubiq cuncta atque continua
neris humani aut pax fuit: aut pactio: Auſuſ[illegible]
Caius Auguſtꝰ ſeptingēteſimo ab urb[illegible] cōdit[illegible]
geminum claudere: bis ante ſe clauſum ſub Numa
& uicta primū Cartagine Hinc conuerſus ad pacē ꝓnū
& in omnia mala & luxuria fluens ſæculum grauibus ſa
ueriſque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingē
tia dictator perpetuus & pater patriæ. Tractatum ætiā
in ſenatu an quia condidiſſet imperiū Romulus uocaret:
Sed ſanctius & reuerentius uiſum eſt nomen Auguſti:
ut ſcilicet iam dudū dum colit terras ipſe nōine & titulo
conſecraretur. F. I. N. I. S.

EXPLICIT. M. CCCC. LXXV.

F lorus habet paruo: numeroſa uolumina Liui.
Codice: in Italica maximus hiſtoria.
N il latet hunc: ualeat quod honore nitere latino.
Vel pegrina petas ſcripta: uel artis opus.
I nde fit ut ueteres ſcribendi miſerit uſus:
Atq nouo redeat præditus offitio.
N am quod centeno cōſumpta uolumine ſæcla.
Viderat: in totidem naſciē uſque dies.

EST. MOLLIS. FLAMMA. ME[illegible]